

T.C
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**BANDUNG KONFERANSI (BAĞLANTISIZLAR
BLOĞU)'NIN, ABD – SOVYET RUSYA'NIN BÖLGE
POLİTİKALARINA ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Turgay MURAT

HAZIRLAYAN
Erhan ÖZYAŞAR

ELAZIĞ-2018

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**BANDUNG KONFERANSI (BAĞLANTISIZLAR
BLOĞU)’NIN, ABD – SOVYET RUSYA’NIN BÖLGE
POLİTİKALARINA ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Turgay MURAT

HAZIRLAYAN
Erhan ÖZYAŞAR

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Bandung Konferansı (Bağılantısızlar Bloğu)’nın,
ABD – Sovyet Rusya’nın Bölge Politikalarına Etkisi****Erhan ÖZYAŞAR****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Tarih Anabilim Dalı****Türkiye Cumhuriyeti Tarih Bilim Dalı****Elazığ-2018, Sayfa: X+181**

İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni bir dünya düzeni kurulmuştur. Bu düzenin kurucu aktörleri ABD ve Sovyet Rusya olmuştur. Her iki devlette kendi siyasi, ekonomik ve askeri düzenlerini dünyaya hâkim kılmak için kıyasıya mücadeleye girmiştir. Bu mücadele özellikle Ortadoğu’da yaşanmıştır ve hala yaşanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgeci devletlere karşı bağımsızlığını kazanan Asya - Afrika devletleri, siyasal bağımsızlığa kavuştuktan sonra karşılaştıkları güçlükleri dikkate alarak, bağımsızlığın asıl amaç olmadığını, ancak birinci adımı oluşturduğunu belirtmişlerdir. Siyasal istikrarlarını sağlamak ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek için, aralarında birlik oluşturmaları gerektiğini anlamışlardır.

Asya-Afrika devletleri 18-24 Nisan 1955 yılında Endonezya’nın Bandung kentinde bir araya gelerek üçüncü bir blok olarak Bağılantısızlar Bloğunu kurdular. Bağılantısızlığın özünde rekabet halinde olan karşı siyasi ve ideolojik bloklara girmemeyi ön görmektedir. Mısır, Hindistan, Yugoslavya ve Endonezya liderleri Üçüncü Bloğun oluşmasına etki eden liderlerdir. Zirve Konferansları yaparak dönemin gelişmeleriyle ilgili ortak kararlar almışlardır.

Bağımsızlığını yeni kazanan bu devletlerin sömürgeci devletlere karşı yürüttükleri politikalar sömürgeci devletlerin bölge politikalarının şekillenmesine etki etmiştir. ABD ve Sovyet Rusya etki alanlarını genişletmeye ve sağlamlaştırmaya çalışmışlardır.

Doktrinler ve Paktlar kurarak özellikle Bağlantısız devletleri kontrol altına almaya çalışmış ve Bandung Konferansına kayıtsız kalmayarak Bağlantısızlar Hareketinin liderlerini bölgede bir g olarak kullanmak istemişlerdir.

Anahtar Kelimeler: ABD, SSCB, Asya-Afrika, Bağlantısızlar Blok'u, Bandung Konferansı, Ortadoğu, Mısır, Hindistan, Endonezya, Yugoslavya.

ABSTRACT**Master Seminar****Bandung Conference's, (The Non – Aligned Block),
Effect on the Regional Policy of USA – Russia****Erhan ÖZYAŞAR****The University of Fırat****The Institute of Social Science****The Department of History Science****Elazığ-2018; Page: X+181**

A new world order was founded after Second World War. The founding actors of this system have been the United States and Soviet Russia. The both states were entered into a fierce struggle for make their political, economic and military powers. This struggle especially has experienced in the Middle East and is still experiencing. After the second world war Asian-African states which was gained independence against the colonial state after taking into account the difficulties encountered gained political independence is not the main purpose, however, they have expressed it is the first step. They were realized that for ensure political stability and achieve economic development they should creating a union.

Asian-African states came together on 18-25 April 1955 in Indonesia's Bandung city and established the Non-Aligned blog as a third block. It is to see the front the essence of disconnection not enter into any political and ideological blocks that compete against. Egypt, India, Yugoslavia and Indonesia leaders are leaders who influence the formation of the third block.

The new states which gained independence policy carried out the colonial government was influence in the shaping of regional policy of the colonial state. United States and Soviet Russia tried to expand and consolidate their domain. They has especially tried to take control the Non-Aligned Countries with creating Pacts and

Doctrine, they not remain indifferent to Bandung Conference and want to use Non-Aligned leaders as a power.

Keywords: United States, Soviet Union, Asia, Africa, the Non-Aligned Bloc, the Bandung Conference, the Middle East, Egypt, India, Indonesia, Yugoslavia.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÖNSÖZ	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
GİRİŞ.....	1
I. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI YENİDÜNYA DÜZENİ.....	1
I.I. Avrupa’da Değişen Güç Dengesi	1
I.II. Soğuk Savaşın Başlaması.....	7
I.II.I. ABD ve Çevresel Kutuplaşma	8
I.II.I.I. Truman Doktrini.....	9
I.II.I.II. Marshall Planı	12
I.II.I.III. Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO)’nın Kuruluşu	15
I.II.II. Sovyet Rusya	17
I.II.II.I. Kominform’un Kuruluşu	17
I.II.II.II. COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)’un Kuruluşu.....	18
I.II.II.III. Varşova Paktı’nın Kuruluşu	19
II. Savaş Sonrası Dönemde Bağlantısızlar Bloğunda (Mısır, Hindistan, Endonezya ve Yugoslavya) Genel Durum	20
II.I. Mısır	22
II.I.I. ABD ve Sovyet Rusya’nın Ortadoğu Politikasında Mısır’ın Önemi	24
II.II. Hindistan.....	33
II.III. Endonezya	36
II.IV. Yugoslavya.....	38
BİRİNCİ BÖLÜM	43
1. BANDUNG KONFERANSI VE BAĞLANTISIZLAR BLOĞU’NUN ORTAYA ÇIKIŞI	43
1.1. Bandung Konferansı’nın Hazırlık Aşaması	43
1.1.1. Konferansın Kurucu Liderleri “Cemal Abdülnasır, Jawaharlal Nehru, Ahmed Sukarno”	47

1.1.1.1. Mısır Lideri Cemal Abdülnasır	47
1.1.1.2. Hindistan Lideri Jawaharlal Nehru	49
1.1.1.3. Endonezya Lideri Ahmed Sukarno	50
1.2. Bandung Konferansı'nın Toplanması ve Görüşülen Konular.....	51
1.3. Konferansın Kurucu Üyeleri'nin Beyanatı	59
1.3.1. Mısır Lideri Cemal Abdülnasır'ın Beyanatı	59
1.3.2. Hindistan Lideri Jawaharlal Nehru'nun Beyanatı	61
1.3.3. Endonezya Lideri Ali Sastroamidjojo'nun Beyanatı.....	62
1.3.4. Konferansa Davet Edilen Türk Devlet Bakanı ve Kızıl Çin Lideri'nin Beyanatı	63
1.3.4.1. Türk Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun Beyanatı.....	63
1.3.4.2. Kızıl Çin Lideri Çu – En – Lai'nin Beyanatı.....	66
1.4. Bandung Konferansı Sonucu ve Alınan Kararlar.....	69
1.5. Bağlantısızlar Hareketi'nin Gelişimi.....	73
1.5.1. Bağlantısızların Zirve Konferansları (1961-1992)	76
1.5.1.1. Birinci Zirve Konferansı'nın Hazırlık Toplantısı	76
1.5.1.1.1. Birinci Zirve Konferansı – Belgrad (Yugoslavya) 1961.....	78
1.5.1.2. İkinci Zirve Konferansı'nın Hazırlık Toplantısı	79
1.5.1.2.1. İkinci Zirve Konferansı – Kahire (Mısır) 1964.....	81
1.5.1.3. Üçüncü Zirve Konferansı – Lusaka (Zambiya) 1970	84
1.5.1.4. Dördüncü Zirve Konferansı – Cezayir 1973.....	86
1.5.1.5. Beşinci Zirve Konferansı – Colombo (Sri Lanka) 1976.....	89
1.5.1.6. Altıncı Zirve Konferansı – Havana (Küba) 1979	91
1.5.1.7. Yedinci Zirve Konferansı – Yeni Delhi (Hindistan) 1983	94
1.5.1.8. Sekizinci Zirve Konferansı – Harrare (Zimbabve) 1986	95
1.5.1.9. Dokuzuncu Zirve Konferansı – Belgrat (Yugoslavya) 1989	97
1.6. Bağlantısızlar Hareketi'nin Temel İlkeleri.....	100
1.6.1. Barış ve Silahsızlanma	100
1.6.2. Bağımsızlık: Kendi Kaderini Tayin Etme ve Irk Eşitliği	102
1.6.3. Ekonomik Eşitlik: Yeni Bir Uluslararası Ekonomik Düzen.....	103
1.6.4. Evrenselcilik ve Çok Taraflılık: Bağlantısızlar Hareketinin Birleşmiş Milletlere Desteği	104
1.7. Bağlantısızlar Bloğunda Uluslararası ilişkiler	105

İKİNCİ BÖLÜM

2. BANDUNG KONFERANSI SONUCUNDA ABD’NİN MİSİR, HİNDİSTAN, ENDONEZYA VE YUGOSLAVYA POLİTİKASI	110
2.1. ABD’nin Bandung Konferansı’na Etkisi	110
2.2. ABD’nin Bağlantısız Devletlere Yönelik Politikaları (Mısır, Hindistan, Endonezya ve Yugoslavya).....	111
2.2.1. ABD’nin Mısır Politikası	115
2.2.2. Eisenhower Doktrini ve Bağlantısızlarla İlişkisi	123
2.2.3. ABD’nin Hindistan Politikası.....	127
2.2.4. ABD’nin Endonezya Politikası	130
2.2.5. ABD’nin Yugoslavya Politikası	134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BANDUNG KONFERANSI SONUCUNDA SOVYET RUSYA’NIN MİSİR, HİNDİSTAN, ENDONEZYA VE YUGOSLAVYA POLİTİKASI	139
3.1. Sovyet Rusya’nın Bağlantısız Devletlere Yönelik Politikaları (Mısır, Hindistan, Endonezya, Yugoslavya).....	139
3.2. Sovyet Rusya’nın Mısır Politikası	143
3.3. Sovyet Rusya’nın Hindistan Politikası.....	151
3.4. Sovyet Rusya’nın Endonezya Politikası	153
3.5. Sovyet Rusya’nın Yugoslavya Politikası	155
SONUÇ	160
BİBLİYOGRAFYA	164
EKLER	178
Ek 1. Orjinallik Raporu	178
Ek 2.	179
Ek 3.	180
Ek 4.	180
ÖZGEÇMİŞ	181

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, İngiltere ve Kıta Avrupası uluslararası politika ve ekonomide lider olma pozisyonlarını yitirirken, bunların yerini karşıt kutuplarda yer alan ve uluslararası sistemde iki süper güç olarak ortaya çıkan ABD ve Sovyet Rusya almıştır. Böylece ABD liderliğindeki Kapitalist Blok ile Sovyet Rusya liderliğindeki Sosyalist Blok arasında 1990'ların başına kadar sürecek olan siyasal, ekonomik ve askeri rekabete dayalı "iki kutuplu sistem" dönemi başladı. Diğer taraftan bu iki bloğa karşı tepki olarak, yeni siyasal bağımsızlıklarını kazanan Asya ve Afrika'da Bağlantısızlar Hareketi gelişmeye başladı.

Hazırlamış olduğum Yüksek Lisans Tezinde Bandung Konferansı'nın (Bağlantısızlar Bloğu), ABD ve Sovyet Rusya'nın bölge politikalarına etkisi ele alınmıştır. Tez giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Tezin giriş kısmında İkinci Dünya savaşı sonrası Yeni Dünya düzeni ele alınarak Avrupa'da değişen güç dengesi, soğuk savaşın başlaması, savaş sonrası Mısır, Hindistan Endonezya ve Yugoslavya'nın genel durumu, ABD ve Sovyet Rusya'nın bu devletler üzerindeki politikaları işlenmiştir.

Tezin birinci bölümünde Bandung Konferansı ve Bağlantısızlar Bloğunun ortaya çıkışı ele alınarak konferansın kurucu liderleri, görüşülen konular, hareketin gelişimi, yapılan zirve konferansları, Bağlantısızlar'ın temel ilkeleri ve Bağlantısızlar Bloğunda uluslararası ilişkiler işlenmiştir.

Tezin ikinci bölümünde ABD'nin Bandung Konferansı'na etkisi ele alınarak Bandung Konferansı sonucunda ABD'nin Bağlantısız devletlere yönelik Mısır, Hindistan, Endonezya ve Yugoslavya politikası işlenmiştir. Tezin üçüncü bölümünde ise Bandung Konferansı sonucunda Sovyet Rusya'nın Bağlantısız devletlere yönelik Mısır, Hindistan, Endonezya ve Yugoslavya politikası ele alınmıştır.

Tez çalışmam sırasında değerli katkılarıyla beni yönlendiren ve her zaman sabır ve hoşgörüsüyle bana yardımcı olan değerli tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Turgay MURAT' a, üniversitemizin saygıdeğer öğretim üyeleri ve idari personeline sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIOC	: Anglo Iranian Oil Company
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
BM	: Birleşmiş Milletler
C	: Cilt
CIA	: Central Intelligence Agency (ABD'nin Merkezi Haber Alma Teşkilatı)
ÇEV	: Çeviren
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması)
NEACC	: Near East Arms Coordinating Committee (Yakın Doğu Silah Koordinasyonu Komisyonu)
s	: Sayfa Numarası
S	: Sayı
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SEATO	: Southeast Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TTK	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

I. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI YENİDÜNYA DÜZENİ

I.I. Avrupa’da Değişen Güç Dengesi

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyanın siyasi haritası değiştiği gibi güçler dengesi de yeniden düzenlenmiştir. Savaş sonrasında Osmanlı İmparatorluğu, Almanya ve Avusturya-Macaristan’ın yıkılması, yeni bir güçler boşluğunu ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkan bu boşluğun galip devletler tarafından doldurulmaya çalışılması, özellikle yeni bağımsızlığını kazanan devletleri ve milletleri hoşnut etmemiştir¹. Savaş sonrasında imzalanan ağır antlaşmalar, dünyada gerçek barışı sağlayamadığı gibi anlaşmazlıklara, kararsızlıklara yeni problemlerin ortaya çıkmasına ve galip devletlerarasında çıkar çatışmalarına neden olmuştur². Bu durum sonucunda ortaya çıkan güvensiz ortam, ikinci ve daha büyük bir savaşın ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı’nın suçlusu olarak ilan edilen Almanya ile imzalanan Versay antlaşması, Almanya’nın sonunu getirmişti. Bu durum Almanları ve Hitler’i daha saldırgan bir duruma getirmiştir³. Versay Antlaşması ile kaybettiği toprakları geri almak isteyen Hitler, Versay’ın askeri sınırlamalarını hiçe sayıp 14 Ekim 1933 tarihinde Silahsızlanma Konferansı’nı terk etmiş ve 21 Ekim’de de Milletler Cemiyeti’nden çekilmiştir. 1934’e gelindiğinde ise Hitler Almanya’sı silahlanmasını ilan etmiştir⁴. İtalya, Birinci Dünya Savaşı’na büyük vaatlerle girmişti ancak Paris Barış Konferansında hayal kırıklığına uğramış, sömürgelerin dağıtımında herhangi bir pay alamamıştı⁵. Kendisine vaat edilen topraklara hâkim olmak isteyen Mussolini, Milletler Cemiyeti kararlarına karşı çıkarak⁶ yayılma ve genişleme politikasını takip etmiştir⁷. Savaş öncesinde denge politikasını sürdüren İngiltere, savaş sonrasında bu politikasını sürdüremedi. ABD ise Avrupa problemlerinden uzak kalarak Monroe Doktrinine geri

¹ Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*, Ankara, 1994, s.134.

² Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789–1999)*, Filiz Kitapevi, İstanbul, 2000, s. 597.

³ Aysel Gizem Başer, İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Avrupa’nın İnşasında ABD’nin Rolü, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017, s. 4.

⁴ Henry Kissinger, *Diplomasi*, (Çev.: İbrahim H. Kurt), T. İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2002, s. 281-286.

⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, 15. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul, 2005, s.172-173.

⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, İmge Kitapevi, Ankara, 2013 s. 26.

⁷ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 173.

dönmüştü⁸. Sovyet Rusya da 1917 de bir komünist devrimi olmuştu; ancak Lenin'in bu başarısı uluslararası bir devrim değildi. Lenin Rusya'daki iç savaşı atlatabilmek için uluslararası komünizmi terk etmek zorunda kalmıştı. Bu durum Rusya'nın Avrupa'dan çekilmesini getirmişti. Böylelikle Lenin'in hükümeti ayakta kalmayı başarmış ama Sovyet Rusya dünyanın tek komünist devleti olmuştu⁹. Sovyet Rusya'nın Avrupa'dan çekilmek zorunda kalması, devletlerarası düzenin ve konumun bozulmasına etki etmiştir. Tüm bu siyasi gelişmeler dünyayı ikinci bir dünya savaşının eşiğine getirmiştir¹⁰.

Avusturya ve Çekoslovakya'nın Almanya tarafından işgal edilmesiyle birlikte Habeşistan'ın İtalya tarafından, Mançurya'nın da Japonya tarafından işgali İkinci Dünya Savaşı'na giden süreci hızlandırmıştır. Almanya, İtalya ve Japonya geleceklerini ve kendi ideolojilerini güvence altına almak için antikomünist rejimler olduklarını belirtip Berlin-Roma-Tokyo İttifakı'nı gerçekleştirmişlerdir¹¹. Balkanlar da yaşanan bu gelişmeler karşısında 13 Nisan 1939'da İngiltere ve Fransa, Polonya, Romanya ve Yunanistan'a garanti vermişlerdir. Böylece, Berlin-Roma-Tokyo İttifakı'na karşı İngiltere ve Fransa müttefikleri ile birlikte Müttefik Devletler Grubu'nu kurdular. Bu arada, Sovyet Rusya'nın Batılı müttefiklerin kendisin herhangi bir saldırı karşısında yalnız bırakacağı duygusuna kapılması Almanya ile saldırmazlık paktı imzalamasına neden olmuştur. 23 Ağustos 1939'da Almanya, Sovyet Rusya ile saldırmazlık paktı imzaladıktan sonra 1 Eylül 1939'da da Polonya'yı işgale başlamıştır. Bu durum karşısında Polonya'ya garanti veren İngiltere ve Fransa, 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilan etmesiyle İkinci Dünya Savaşı başlamış oldu. Almanya, Polonya topraklarını işgal ederken Sovyet Rusya da Polonya'yı işgale başladı. 23 Eylül 1939'da Alman-Sovyet paktı ile bu iki ülke Balkanları paylaştıkları şekilde işgal etmeye başladılar. Bundan sonra Sovyet Rusya Birinci Dünya Savaşı ile kaybettiği Baltık topraklarını geri almak için harekete geçmiş ve Baltık ülkelerini (Letonya, Litvanya, Estonya) kontrol altına almayı başarmıştır. Almanya, Polonya'yı işgal ettikten sonra Fransa'ya yönelmiştir. Almanya'nın işgaline daha fazla direnemeyen Fransa yenilgiyi kabul etmiş ve Almanya ile ateşkes imzalamak zorunda kalmıştır. Fransa'da elde ettiği zaferle hareket eden Almanya rotayı İngiltere'ye çevirmiştir. İngiltere'ye savaş açan Almanlar, İngiltere'ye büyük kayıplar verdirmelerine

⁸ Kemal Girgin, *a.g.e.*, s.134.

⁹ John Lukacs, *Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu*, (Çev.: Mehmet Harmancı), Ekonomik Yayınlar, İstanbul, 1994, s. 11.

¹⁰ Kemal Girgin, *a.g.e.*, s.134.

¹¹ Nail Alkan, ABD'nin Almanya Politikası, *Avrasya Dosyası-ABD Özel Dosyası*, C. 6, S. 7, Ankara, 2000, s. 56.

rağmen üstünlük elde edememiş ve İngiltere savaşı kazanmıştır. İngiltere karşısında başarısız olan Almanya, Sovyet Rusya ile ittifak kurmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır.

Almanya, Sovyet Rusya ile ittifak kurma çabasında başarısız olunca, yönünü tekrar Balkanlara çevirerek Yugoslavya'yı ve Yunanistan'ı işgal etmeye başlamıştır. Bu durumdan memnun kalmayan Sovyet Rusya da, Almanya'ya karşı İngiltere ile anlaşmaya varıp Müttefik Devletler Grubu'na katılmıştır. Almanya, Avrupa'da işgallerine büyük bir hızla devam ederken Japonlar da Uzak Doğu'da saldırılarını artırmıştı. 22 Haziran 1941'de Almanya'nın "Barbarossa Harekâtı" ile kendisini eski müttefiki ile savaşır durumda bulan Sovyet Rusya, üç yıl boyunca Batılı devletlerin de ekonomik yardımıyla, Almanları Doğu Cephesinde durdurmayı başarmıştı. Japonların, 7 Aralık 1941'de ABD donanmasının bulunduğu Havai adalarındaki Pearl Harbour Limanı'na baskın yapmaları üzerine ABD Japonya'ya savaş ilan etti. Böylece ABD, İkinci Dünya Savaşı'na Müttefik Devletlerin yanında girdi. ABD'nin savaşa girmesiyle savaşın kaderi değişmeye başladı. Doğu'da ve Batı'da yani iki cephede savaşmak zorunda kalan Almanya zor duruma düşmüş ve müttefiki İtalya ile birlikte her cephede gerilemeye başlamıştır. Bu duruma daha fazla dayanamayan Almanya, 7 Mayıs 1945'te Müttefik Devletler Grubu'na teslim olmak zorunda kalmıştır. Japonya ise bir süre daha savaşı devam ettirmişse de ABD'nin 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya, 9 Ağustos 1945'te de Nagazaki'ye atom bombalarını atmasıyla bu şehirleri yerle bir etmiş ve Japonya'nın herhangi bir şart ileri sürmeden teslim olmasına sebep olmuştur. Yaşanan bu gelişmelerden sonra 1939 yılında başlayan ve dünya tarihinin gördüğü en büyük yıkımlara sebep olan İkinci Dünya Savaşı resmi olarak sona ermiştir¹². Milyonlarca insanın ölmesine ve evsiz yurtsuz kalarak göç etmek zorunda kalmasına neden olan bu savaş ayrıca sosyal, psikolojik yıkım ve değişimi de beraberinde getirmiştir¹³.

Savaşta en fazla can kaybı veren ülke Sovyet Rusya olmuştur. Ancak savaş bittiğinde Sovyet Rusya'da Stalin'in politikaları neticesinde Batı Avrupa'da yaşanan siyasal istikrarsızlığa benzer siyasal bir istikrarsızlık yaşanmadı. Doğu Avrupa devletleri ise fiziki ve psikolojik olarak tükenmişti bu durum Doğu Avrupa'da Sovyet Rusya

¹² Mahmut Aslan, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı Sonrası Uyguladığı Dış Politikasının Türkiye'ye Etkileri (1945-1952), *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s. 10-13.

¹³ R.A.C. Parker, *II. Dünya Savaşı*, (Çev.: Müfit Günay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s. 175.

ideolojisinin yayılmasına olanak sağlamıştır¹⁴. Savaş sonrasında Batı dünyasının siyasal anlamda çökmesi ile birlikte Sovyet Rusya tehdidi ve 4. Enternasyonal olarak da anılan Kominform yeni bir tehdit unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında Batı dünyasında büyük bir güç olarak çıkan ABD, barışın devamı için Sovyet Rusya'nın tehdit teşkil eden politikalarını bir süre için görememiştir. Fakat 1947'de Sovyet Rusya'nın tehdit teşkil eden yayılmacı politikasından endişe duymaya başlamıştır¹⁵.

ABD ve İngiltere; yayılmacı bir politika ile hareket eden Sovyet Rusya'nın, dünya barışı ve güvenliği için ciddi bir tehlike oluşturmaya başladığını ileri sürmüşlerdir. ABD ve İngiltere'ye göre Almanya'nın ve Japonya'nın savaştan yenik olarak çıkmaları Avrupa'da ve Pasifik'te, yani Sovyet Rusya'nın doğusunda ve batısında büyük bir boşluk ortaya çıkarmıştı¹⁶. Bu durum Sovyet Rusya'yı ortaya çıkan bu boşluğu doldurmaya tetiklemiştir. Sovyet Rusya kurtardığı Doğu Avrupa devletlerinde sadece ideolojisini yaymak ve kendisine bağlı uydu yönetimleri başa getirmekle kalmamış ayrıca savaş sonrası çöken ekonomisini de bu ülkelerden sağlayacağı kaynaklarla güçlendirmeye çalışmıştır.

Sovyet Rusya'nın Avrupa'nın doğusunda yayılmaya başlaması ve buradaki ekonomik yapının sosyalist hale dönüştürülmesi, Batı Avrupa ülkeleri üzerinde büyük bir baskıya neden oluyordu. Bu baskılardan biri ekonomikti. Savaş öncesinde Doğu ve Batı Avrupa'nın ticari ilişkileri çok üst seviyeyeydi. Savaş sonrasında bu ilişkiler özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin dış ticaretlerini sadece birbirleriyle yapması ve dışarıya mal satıp mal almamaya başlaması, Batı Avrupa ülkelerinde ticari bir sıkıntı yarattı. Diğer bir baskı ise politiktir. Fransa ve İtalya başta olmak üzere Avrupa'nın batısındaki ülkeler, iç politikalarında Sovyet ideolojisiyle destek gören komünist partilerinin rekabetiyle karşı karşıyaydılar. Sovyet Rusya'nın, dünya ticareti için çok önemli bir pazar ve yatırım merkezine sahip olan Avrupa'ya yönelik bu tehditleri, ABD'nin Avrupa'ya iktisadi ve askeri güvenceler vermesine yol açmıştır¹⁷.

Sovyet Rusya, Almanya ile savaştığı sırada, ABD ve İngiltere bir araya gelerek savaşta gelişen durumları değerlendirmiş ve Atlantik Bildirisini imzalamışlardır. ABD ve

¹⁴ Çağrı Erhan, İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve Ortadoğu, *Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi*, İstanbul, 2007, s. 264.

¹⁵ Osman Yalçın, İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Tehdidi Karşısında Kalan Türkiye'nin Batı İle İşbirliği Yapma Süreci, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/5, Spring 2013, Ankara, s. 920.

¹⁶ Muharrem Gürkaynak, *Avrupa'da savunma ve güvenlik*, Asil Yayınları, Ankara, 2004, s. 31.

¹⁷ Çağrı Erhan, *İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve Ortadoğu*, s. 265.

İngiltere'nin 14 Ağustos 1941'de imzaladıkları bu ortak bildiride, topraklarını daha fazla genişletmek istemediklerini, tüm milletlerin kendi geleceklerine kendilerinin karar verme hakkına sahip olduklarını ve uluslararası alanda bir işbirliğini kurmak istediklerini belirtmişlerdir. ABD ve İngiltere, öncelikli amaçlarının Almanya'nın yıkılması olduğunu belirtmiş ve herkesin barış ve güven içinde bir arada yaşayabilmesi için Nazi düzeninin yıkılması gerektiğini vurgulamışlardır. Atlantik Bildirisi'nin sekiz maddelik şartlarına bakıldığında Wilson Prensiplerinde olduğu gibi savaş sonrasında değil, savaş daha bitmemişken yayınlanmıştır. Atlantik Bildirisi'nin sekiz maddesi ise şu şekildedir;

1. Savaş sonrasında toprak kazanılmayacak.
2. Bölge halkının onayı olmadan toprak değişikliği olmayacak.
3. Milletler kendi geleceklerini kendileri tayin edebilecek.
4. Uluslararası alanda işbirliği gerçekleştirilip geliştirilecek.
5. Temel ham maddelerden eşit şekilde yararlanılacak.
6. Her ulusa kendi sınırları içinde güvenle yaşama imkânı sağlanacak ve insanlar korkudan açlıktan kurtarılacak.
7. Bütün insanlar hiç bir engelle uğramadan açık denizlerde ticaret yapabilme imkânı tanınacak.
8. Mihver devletler silahsızlandırılacak ve savaş sonrası tüm devletlerde silahsızlanmaya gidilecektir.

Tüm bu maddeleri içeren Atlantik Bildirisi'nin gerçek anlamda sağladığı tek gelişme, Almanya'ya karşı savaşan 26 devletin 1942 yılında Birleşmiş Milletler Bildirisi'ni imzalamaları olmuştur¹⁸.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyada çok büyük değişiklikler yaşandı. Bu değişikliklerin ilkinin, hem Avrupa'da hem de uluslararası düzende lider olan Avrupa'nın liderliğini kaybedip yerini ABD ve Sovyet Rusya'ya bırakması oluşturmuştur¹⁹. Bir güç merkezi olarak Avrupa'nın dünya siyasi ve politik sahnesinden çekilmesiyle dünya kesin çizgileriyle ikiye bölünmüş ve bu bölünme ile dünya ABD ve Sovyet Rusya'nın çevresinde "İki Kutuplu" bir anlam kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'yı ve İtalya'yı durduran güçler İngiltere ya da Fransa yerine ABD ile Sovyet Rusya olmuştur²⁰. Uluslararası sistem açısından meydana gelen ikinci önemli değişiklik

¹⁸ Aysel Gizem Başer, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁹ İ. Sabri Balkaya, İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kurulan Dünya Düzeni Ve Türkiye, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, S. 2, Eskişehir, Şubat 2013, s.151.

²⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, s. 201.

ise, dünyanın iki kutuplu bloğa bölünmesi olmuştur. Savaş sonrasında dünya ülkeleri bu iki blok etrafında toplanmıştır. ABD ve Sovyet Rusya etrafında toplanan bu ülkeler her iki devletin kendi ideolojileri çerçevesinde yapılandırılmaya çalışılmışlardır. Ortaya çıkan bu durum iki ülke arasında korkunç bir rekabetin de başlangıcını oluşturmuştur. ABD ve Sovyet Rusya arasında başlayan bu rekabet “Soğuk Savaş” olarak tarihteki yerini almıştır. Yenidünya düzeni 1945’ten sonra başlayan soğuk savaş olarak ifade edilen dönemde inşa edilmeye başlanmıştır²¹.

İkinci Dünya Savaşı’nın sonuçlarından doğan yenidünya düzeni, küresel düzeyde yeni bir sayfanın açılması, güç dengelerinin, siyasal aktörlerin değişimi anlamını taşıyordu. Bu değişim rüzgârı, İkinci Dünya Savaşı’nın aktörleri tarafından belirlenerek, başta siyasal alanda olmak üzere ekonomik ve giderek kültürel alanda da kuvvetle esmiştir. Dünyanın yeni kurumsal çerçevesi belirginleşmiş, politik ve ekonomik yapılanma bu çerçevenin belirlediği yörüngede şekillenmiştir. Her şey den önce tıpkı Birinci Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti gibi yine bir uluslararası örgütün kurulması zorunlu görülerek, 24 Ekim 1945 te merkezi New York’ta olmasına karar verilen Birleşmiş Milletler Örgütü kurulur. Örgütün temel amacı; yeni şekillenen dünya siyasal düzeninin oluşumunda, kalıcı bir barış ortamını yaratılması adına uluslararası güvenliğin sağlanmasına yönelik aktif bir rol üstlenebilmektir. Bu temel çerçeve içinde ayrıca ülkeler arası kültürel, ekonomik ve sosyal işbirliğini geliştirmek ve böylelikle dostluk temelleri atabilmek amacı da yer almaktadır. Birleşmiş Milletler Örgütünün kuruluşunu hazırlayan temel adım, 3-11 Şubat 1945’te Yalta Konferansında Japonya, Almanya ve İtalya’ya karşı savaşan üç büyük ülkenin liderlerinin bir araya gelmesiyle atılmıştır²². 26 Haziran 1945’te San Francisco’da imzalanmış olan Birleşmiş Milletler Antlaşması’na göre kurulan BM, Sovyet Rusya, ABD, Fransa, İngiltere ve Çin’inin yürütme organındaki (Güvenlik Konseyi) üstün olma durumlarına dayandırılmıştır. BM, kurulduğu 1945 yılından beri bir “forum” olarak uluslararası sorunların görüşüldüğü ve gerginliklerin yumuşatılmasına yardımcı olmuş fakat uzun bir süre de soğuk savaş döneminde karşıt kamptaki devletlerin birbirlerini suçlamalarına ve ideolojik mücadelelerine sahne olmuştur²³.

²¹ İ. Sabri Balkaya, *a.g.m.*, s.152.

²² İ. Yaşar Hacısalıhoğlu, *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye*, Çantay Kitapevi, İstanbul, 2001, s. 13-14.

²³ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, s. 204-205.

ABD ve Sovyet Rusya, savaştan sonra çıkarlarının kesiştiği bölgelerde karşı karşıya gelmişlerdir. ABD, Sovyet Rusya'nın yayılmacılığı karşısında Sovyet Rusya'nın hesapladığı tepkilerde bulunmuş, silahlı bir çatışmayı göze alamamıştır. ABD'nin politikası, caydırıcı bir kuvvet oluşturmak ve set çekerek Sovyet Rusya'nın yayılmasını engellemeye çalışmaktır. Böylece süper güçlerin 1945'lerden sonra aralarında giriştikleri bu mücadele sonucunda Uluslararası İlişkiler Sistemi Soğuk Savaş atmosferi içine girmiştir²⁴.

ABD ve Sovyet Rusya'nın temsil ettiği kutuplaşma süreç içinde şekillenerek, ikinci Dünya Savaşı sonrasının siyasal atmosferinde yeni bir kutuplaşmayı ancak bu defa üçlü bölünmeye dayalı (Bağılantısızlar Hareketi) iki kutupluluğu ortaya çıkarmıştır. Bir süre sonra daha da derinleşecek olan bu kutuplaşmanın, zemininde dünya ölçeğinde etkinlik taşımayı amaçlayan örgütlenmeler kurulmaya başlamıştır. Bu örgütlenmeler siyasal alanda olduğu gibi, ekonomik alanda da gerçekleşmiştir²⁵.

I.II. Soğuk Savaşın Başlaması

İkinci Dünya Savaşı'nda aynı tarafta savaşan ABD ve Sovyet Rusya'nın savaştan sonra çıkarları doğrultusunda hareket etmeleriyle ortaya çıkan Soğuk Savaşta: "Yıkılan Almanya'nın durumu, Sovyet Rusya'nın savaşta himayesi altına aldığı devletlere verilecek bağımsızlığın derecesi, atom silahlarının kullanımıyla ilgili düzenlemeler, devletlerarası iktisadi sistemin yapısı" gibi etkenler sıralanmıştır. Soğuk Savaş'ın en önemli konusu ise Nagazaki'ye ve Hiroşima'ya atılan atom bombaları olmuştur. Sovyet Rusya Ağustos 1949'da ilk atom bombası denemesini yapmış ve bu gelişme ile ABD'nin atom bombası üstünlüğünü kırmıştır. Bu durum üzerine ABD'nin daha güçlü silah elde etme amacı ile hareket etmesi konvansiyonel ve nükleer alanlarda daha pahalı bir silahlanma yarışını başlatmıştır. ABD ve Sovyet Rusya arasında yaşanan bu rekabet, çok büyük yıkım gücüne sahip nükleer silahları olan iki süper devleti ortaya çıkarmıştır²⁶.

İkinci Dünya Savaşı'nda sona gelindiğinde Antarktika dışında tüm kıtalara yayılmış durumda olan ABD iki binden fazla askeri üsse sahipti. Soğuk Savaş döneminde bu üslerin bir kısmı kapatılsa da temel üs ağı ayakta tutulmuştur. ABD'nin böylesine büyük bir üsse ihtiyacı doğuran durum başta İngiltere olmak üzere başlıca müttefiklerinin

²⁴ Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, SBF Yayınları, Ankara, 1983, s. 340.

²⁵ İ. Yaşar Hacısalihoğlu, *a.g.e.*, s. 13-14.

²⁶ Ayfer Selmaoğlu, ABD'nin Büyük Ortadoğu Politikası Ve Küresel Yansımaları, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 13.

savaş sonrasında uğradıkları yıkımla küresel sahneden çekilmeleridir. Bu durumla birlikte ABD çıkarlarının küresel bir hal alması ABD'nin küresel sahneye çıkma zorunluluğunu getirmiştir. ABD soğuk savaş döneminde kendi sistemini kurmuş ve dünya yeni örgütlenmeler altında birleşirken ABD, elindeki tüm güce karşın kendini eşit bir ortak olarak göstermiştir. Bu yaklaşımı, ABD'nin kurmuş olduğu sisteme diğer devletlerin ılımlı yaklaşmasını sağlamıştır²⁷.

ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Monroe Doktrini'nden vazgeçerek bir dünya devleti haline gelmiş ve uluslararası arenada ilk sırada yerini almıştır. Sovyet Rusya da, 1945'ten sonra takip etmiş olduğu etkin ve yayılmacı politikasının dışında, gerçekleştirmiş olduğu teknolojik gelişmeler ile uluslararası arenada ilk sırada yerini almıştır²⁸. ABD, Sovyet Rusya'nın Türkiye'deki Kars-Ardahan toprakları ile Boğazlar üzerinde hak iddia etmesi ve İran'dan askeri güçlerini çekmemesinden kaynaklı olarak ABD başkanı, Harry Truman dünyayı iki kutuplu bir hale getirecek olan demir perdenin işaretlerini vermiştir. Sovyet Rusya tehdidine karşı özellikle Yunanistan ve Türkiye'yi güçlendirmek amacını taşıyan *Truman Doktrini* ve ardından bu amaçla hazırlanan 5 Haziran 1947 tarihli *Marshall Planı*, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemin geçiş devresini kapatmış ve ikinci devre olan Soğuk Savaş dönemini açmıştır²⁹.

I.II.I. ABD ve Çevresel Kutuplaşma

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ile Sovyet Rusya arasında yaşanan Avrupa'yı paylaşma rekabeti ABD'nin yaklaşık elli yıl boyunca Çevreleme Politikasını sürdürmesine neden olmuştur. Sovyet Rusya'nın yayılmacı politikasını engellemenin yolunu çevreleme politikası ile sağlayabileceğini ve Sovyet Rusya'nın yayılmaya çalıştığı her bir noktada karşı bir kuvvetle karşısına geçmenin gerekliliği ABD politikasının temel kuralı olmuştur. 1990'da Sovyet Rusya'nın dağılmasına kadar uygulanan bu politika, ABD'yi sonu gelmeyen bir Soğuk Savaş'ın içine sokmuş ve kendisine yakın olan ülkeleri savunmanın mücadelesiyle uzun süre boyunca meşgul etmiştir³⁰. ABD çevreleme politikasının bir diğer tarafı da, savaş sonrası dönemde çıkartılan NSC-68 adlı bir karar üzerinde şekillenmiştir. 1950'deki kongre görüşmelerinde çıkarılan NSC-68 adında bu

²⁷ Selin M. Bölme, Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik Ve Değişim, *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, C. 9, S. 34, 2012, s. 52-53.

²⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 512.

²⁹ Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012, s. 465.

³⁰ Maxime Lefebvre, *Amerikan Dış Politikası*, (Çev.: İsmail Yerguz), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 36.

belge, dış politikada kullanılan önemli araçlardan biri haline gelmiştir. Sovyet Rusya'ya karşı uygulanan çevreleme politikasının sürdürülebilmesi için ABD'nin askeri teşkilatının yeniden şekillenmesi gerektiğinin öneminden bahseden NSC-68, herhangi bir savaş durumunda da kalıcı bir askeri teşkilatının kurulmasını sağlamıştır. Ulusal Güvenlik Yasası olarak da tanımlanan bu belge, istihbarat ve casusluk hareketlerini yürütmek adına CIA adında bir haber alma örgütünü de oluşturmuştur. CIA ile birlikte gizli operasyonların da devri açılmıştır³¹.

ABD'nin önemli bir stratejik atağı olan çevreleme politikası ile Avrupa'nın yeniden inşası noktasındaki rolü yüzyılın en önemli stratejik atakları olduğunun altı çizilmelidir. Bunlar Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO'nun kurulması gibi alt başlıklar altında incelenebilir. Sayılan başlıklar ABD'nin Çevreleme Politikasının temel dinamiklerini göstermiş ve Avrupa'nın savaş sonrası dönemde bütünleşmesi noktasında izler taşıması bakımından önem taşımıştır. ABD'nin bu politikaları dünyanın iki kutuplu bir eksene kayması sonucunu doğurmuş ve bu durum uzun yıllar Asya-Avrupa ve Ortadoğu'da, Doğu ve Batı mücadelesine sahne olmuştur.

I.II.I.I. Truman Doktrini

ABD Başkanı Truman'dan önceki süreçte Roosevelt tarafından savunulan düşünce “savaşın ortaklığının barışın ortaklığı haline geleceği ümidiyle büyük güçlerin iyi huylu işbirliğine dayanan yeni bir dünya düzeniydi”³². Savaştan sonraki barış düzeninde ABD, Sovyet Rusya ile işbirliği yapamayacağını farkına varmıştır. Evrensel tehlike olarak ortaya çıkan Komünizm, ABD'yi, sadece Avrupa'daki gelişmelerin içine değil, aynı zamanda uluslararası ilişkiler düzeninin bütünü içine de sürüklemiştir. Bununla birlikte ABD'yi uluslararası politikanın küresel yapısı içinde ve barış düzeninin korunmasında sorumluluklar almaya zorunlu kılmıştır. ABD'nin geleneksel dış politikasındaki bu radikal değişimin başlangıcını da Truman Doktrini oluşturmuştur.

Truman Doktrininin ortaya çıkmasındaki temel etken, 1946'da Sovyet Rusya'nın üç ana doğrultuda yayılma çabasına girişmesidir. Bu üç ana istikamet, İran üzerinden Ortadoğu petrolü ve Basra Körfezine, Türkiye üzerinden Boğazlar ve Ege Denizine, Yunanistan üzerinden de Doğu Akdeniz'e şeklindedir. Bu üç ana istikamet 19. Yüzyıl'da

³¹ Leanne M.J. Bacon, “George F. Kennan's Strategy Of Containment: An Assesment of Kennan's Coherence and Consistency”, Unpublished PhD Thesis, University of Birmingham, April 2010, s. 8.

³² İlhan Lütem, “Harry Truman: The Man And His Doctrine”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 47, S.1, Ankara, 1992, s. 205.

İngiltere'nin Sovyet Rusya'ya karşı en hassas noktalarıydı. Ancak İkinci Dünya Savaşı İngiltere'yi öyle bir yıkıma uğratmıştı ki artık İngiltere'nin bu bölgeleri savunması için Sovyet Rusya'nın karşısına çıkacak kuvveti kalmamıştı. İngiltere, yeniden canlanan Rus yayılımına karşı durabilecek tek kuvvetin ABD olduğunun farkında idi. 1947'den itibaren ABD ile Sovyet Rusya arasında savaşta kurulan ittifak, yavaş yavaş ortadan kalkmış ve Batıda giderek yayılmaya başlayan kıvılcık tehlike korkusu, ABD'nin geleceğe dair düşüncelerin yeniden şekillenmesine etki etmiştir³³.

ABD ve Sovyet Rusya arasındaki mücadelenin tırmanmaya başladığı dönemde peş peşe gelen olaylarla ipleri gerilen ilişkiler, Yunanistan'daki iç savaş ile zirveye taşınmıştır. Yunanistan'da komünizmin yayılması hususunda mücadele eden Sovyet Rusya destekli ELAS (Yunan Halk Kurtuluş Ordusu, SSCB, Yugoslavya desteği) ve komünizm karşıtı olan ABD destekli EDES (Hür Demokratik Yunan Ordusu, ABD, İngiltere desteği) arasında çıkan iç savaş tarafların destek vermesiyle büyümüştür. Yunanistan'da yaşanan bu karmaşa ortamı ülkeyi Sovyet Rusya etkisine açık bir duruma getirmiş olup İngiltere'nin de Yunanistan ve Türkiye yardımını kesmek zorunda kalması ABD'yi kaygıya sürüklemiştir³⁴.

1947'nin Mart ayından itibaren ABD ve İngiltere gündemini ABD'nin Türkiye'ye yapacağı yardım konusu oluşturmuştur. Bu konuda yapılan ilk görüşmeler Beyaz Saray'da Harry Truman'ın başkanlığında olmuştur. Truman'ın 12 Mart 1947'de ABD Kongresi'nde yapmış olduğu konuşma "Truman Doktrini" olarak anılacak fikirleri içermiştir. Truman'ın yapmış olduğu konuşmada, Türkiye'nin önemi ile ilgili olarak "Yunanistan ile komşu olan Türkiye'nin bağımsız ve ekonomik yönden güçlü bir devlet olması, barışa bağlı bütün dünya ülkeleri için gerekli olduğu ortadadır" ifadelerine yer vermiştir. Daha sonra, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün Ortadoğu için gerekli olduğunu belirterek, İngiltere'nin, Türkiye'ye yardım edebilecek güçte olmadığını, bu yardımı ancak ABD'nin yapabileceğini belirtmiştir.

Bir ülke için iktisadi kararlılığın düzenli siyaset açısından önemli olduğu inancıyla hareket eden Truman, ABD yardımının askeri ve ekonomik alanlarda olacağını belirtmişti. Bu noktada yapılacak ihmalin Batı dünyası için büyük bir kayba sebebiyet vereceğini söyleyerek, 400 milyon dolarlık tutarın Türkiye ve Yunanistan'a Haziran

³³ Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkışı Ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 51 S. 1, Ankara, 1996, s. 275.

³⁴ Levent Kalyon, "Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, S.11, Haziran 2010, s. 14.

1948'den önce verilmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur³⁵. Başkan Harry Truman Kongre'de belirttiği bir diğer konu ise, dünyanın ilk kez iki ideolojik sisteme bölünmenin aşamasında olduğunu vurgulamış ve özellikle Yunanistan ile Türkiye'ye askerî yardım yapılmasını öngörmüştür. Nedeni ise bu iki ülkenin Sovyet Rusya'nın doğrudan doğruya baskısı ve tehdidi altında olmasıydı³⁶. Truman kongredeki bu tarihi konuşmasında komünist tehlikesi ile karşı karşıya kalan Türkiye ve Yunanistan'a ABD'nin 400 milyon dolarlık askeri yardım yapacağını açıklıyordu³⁷. ABD gazetelerinin büyük bir kısmı, Başkan Truman'ın kongreye sunduğu bütçedeki harici ve askeri yardım isteklerini desteklemekte fakat bütçe açığını eleştirerek açıktan para sarf edilmesinin durdurulmasını istemiştirler. The Louisville Courier – Journal dergisi ise bu konuda şunları yazmıştır: “Avrupa'nın istikrarı için yardım yapılmalı ve soğuk savaşı kaybetmemeliyiz. Bu gaye önünde içişlerimiz ikinci derecede kalır”³⁸.

Alınan kararlar doğrultusunda 22 Mayıs 1947'de Truman yardımı başlamış bu doğrultuda ABD Kongresi 22 Mayıs'ta Türkiye'ye 100 milyon ve Yunanistan'a da 300 milyon dolarlık bir askerî yardım yapılmasını kabul etmiştir. Kongrede ABD'nin yapması gerekli görülen yardım konusu tartışılırken ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, Türkiye'nin Sovyet Rusya baskısı altında bulunması durumunda, Boğazlardan Çin'e kadar olan bütün Ortadoğu ve Asya'yı tehlikeye sokacağını belirtmişlerdir³⁹. Türkiye, Truman Doktrini ile Sovyet Rusya baskısına karşı devamlı olarak ABD'nin desteğini aramış ve doktrini büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Türk kamuoyu Doktrini, Sovyet Rusya tehdidine karşı Türkiye'nin bağımsızlığının sağlanmasında önemli bir yer teşkil ettiğini görmüştür⁴⁰.

Truman Doktrini, bir yandan yeryüzünün iki bloğa ayrıldığını ve 1990'a kadar artıp azalan tempolarla sürecektir olan Doğu-Batı mücadelesinin başladığını ilan etmiş, öte yandan Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki bölünmeyi de çok daha kesin çizgilerle belirtmiştir. Truman Doktrin'in ilanından sonra, özellikle Balkanlarda bulunan Komünist devletlerarasında ittifak görüşmeleri hızlanmış ve 1947 yılının sonunda, ABD'nin

³⁵ Malkoç Eminalp, “Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950)”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 9, İstanbul, 2006, s. 96.

³⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 443.

³⁷ Çağrı Erhan, *Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı*, s. 275.

³⁸ *Yeni İstanbul Gazetesi*, 14. Ocak, 1950, s. 2.

³⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 442.

⁴⁰ Yusuf Sarımay, *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*, Ankara 1988, s. 64.

ekonomik ve askeri alanlarda desteklediği Yunanistan ve Türkiye'ye karşı Balkanlardaki ittifak tamamlanmıştır⁴¹.

ABD'nin Türkiye'ye yardımı konusu, Sovyet Rusya'da tepki ile karşılanmıştır. Sovyet Rusya, ABD ve Türkiye'nin yakınlaşmasını pek dostane görmediğini belirtmiş⁴² ve Rus basını Truman Doktrinini sert bir dille eleştirmiştir. Rus basını, ABD ve Türkiye arasındaki gelişmeleri, ABD'nin Türkiye'den bir parça koparma amacıyla olduğunu belirtmiştir⁴³.

Truman Doktrinin önemine baktığımızda ise ABD ilk defa barış zamanında Avrupa'ya yardım etmiş ve uzun süreden beri takip ettiği yalnızlık politikasından tamamen vazgeçmiştir. Liberalizm ve komünizmin arasındaki çizginin net bir şekilde ortaya konması da ABD ve Sovyet Rusya'nın, uluslararası alanda birbirlerini dışlamış olduklarını göstermiştir. Bu iki devlete göre bir ülke ya Batı Bloğuna bağlanmalı ya da Doğu Bloğuna bağlanmak zorundadır. Bu nedenle Truman Doktrini "Soğuk Savaş ne zaman başladı?" gibi bir soruya verilebilecek en iyi cevaptır.

I.II.I.II. Marshall Planı

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD ve Sovyet Rusya, askeri, ekonomik ve teknolojik gelişmelerinden ötürü süper güçler haline gelmişlerdi. Kapitalist sistemin temsilcisi olan ABD ile komünizmin ana destekçisi olan Sovyet Rusya arasındaki askeri, ekonomik ve politik mücadeleye dayanan Soğuk Savaş, Sovyet Rusya'nın ideolojik gücünü yaymaya ve Avrupa ülkelerini kontrol altına almaya çalışması ABD için birtakım huzursuzluklarla sonuçlanmıştır. Almanya'nın konumu ve Avrupa'nın geleceği konusunda Sovyet Rusya ile yapılan başarısız konferanslar, Marshall Planı'nın yolunu açmıştı. ABD, bu durumdan ötürü özellikle de Avrupa ülkelerini ekonomik ve politik yönlerden desteklemeye karar vermiştir. ABD bu doğrultuda Avrupa ülkeleri ile siyasi ve ekonomik bir işbirliği kurarak, Sovyet Rusya'nın ilerlemesini engellemeyi amaçladı⁴⁴. ABD'ye göre, Sovyet Rusya'nın yayılmasına karşı, Avrupa maddi ve manevi olarak desteklenmeliydi. Avrupa, iktisadi olarak kendi kendine yetebilirse, siyasi olarak da

⁴¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918 – 1994*, s. 259.

⁴² *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Mart 1947, s. 3.

⁴³ Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Düşüşleri*, (Çev.: Birtane Karanakçı), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1989, s. 437.

⁴⁴ Mehmet Halis Özer, The Effects of the Marshall Plan Aids to the Development of the Agricultural Sector in Turkey, the 1948-1953 Period, *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol. 4, No. 2, 2014, s.427.

bağımsızlığını muhafaza edebilirdi. ABD, Sovyet Rusya ilerlemesini durdurmak amacıyla öncelikle İngiltere, Fransa ve Almanya'yı daha sonra tüm Avrupa'yı siyasi ve ekonomik işbirliği içine sokarak bütünleşmiş bir Avrupa meydana getirmek istiyordu.

Bu amaç doğrultusunda ABD Dışışleri Bakanlığı Müsteşarı Dean Acheson, Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak olan ekonomik ve askeri yardım görüşmelerinden kısa bir süre sonra, Avrupa'ya yapılması planlanan yardımlar konusunda çalışmaların başlatılmasını talep etti. 11 Mart 1947'de yardım konusunu görüşmek ve bir rapor hazırlamak üzere geçici bir kurul oluşturuldu. Oluşturulan bu kurulun görevi, yardıma ihtiyaç duyan devletleri tespit etmek, yapılacak olan yardımlar için ayrılacak kaynak ve yapılan yardımların başarısız olarak sonuçlanması durumunda doğabilecek olumsuzlukları incelemektir. 21 Nisan 1947'de Kurul, ilk raporunu açıklayarak raporda yardıma ihtiyacı olan ve olmayan sekiz devlet belirlenmişti. Batı Avrupa'da komünizmin büyük bir tehlike olmaya devam ettiğine işaret eden rapor, Komünizm tehlikesine karşı bir güç dengesi oluşturulabilmesi için öncelikle Batı Avrupa devletleri arasında siyasi ve ekonomik bir işbirliğinin sağlanması gerektiğini belirtiyordu. Rapor aynı zamanda Sovyet Rusya yayılımına karşı en iyi önlemin, ABD'nin yardımıyla Batı Avrupa'nın yapılandırılıp yeniden canlandırılması olduğunu savunmuştur.

Avrupa'nın imarı için yapılması planlanan yardım planı için Dışışleri Bakanlığı Siyaset Planlama Dairesinde, ünlü stratejist George Kennan başkanlığında bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Oluşturulan bu grup sistematik ve kapsamlı çalışmalar yaparak ilk raporunu 23 Mayıs 1947'de Dışışleri Bakanı George Marshall'a sunmuştur. Rapora göre, ABD, daha fazla beklemeden ekonomik yardımları başlatmalıydı. Yapılacak olan yardımlar en çok Batı Avrupa üzerinde yoğunlaştırılmalıydı⁴⁵. Haziran 1945'ten 1946 yılının sonuna kadar ABD'nin Batı Avrupa'ya yaptığı ekonomik yardımlar 15 milyar doları bulmuştu. Ancak yapılan bu yardımların ithalat için kullanılması ve bütçe açıklarının kapanması gibi paranın verimli olmadığı alanlarda harcanması istenilen başarıyı sağlayamamıştı. Bu nedenle ABD, Avrupa'ya yapılması gereken yardım için başka çarelere başvurmak zorunda kaldı. Bu çare çok geçmeden ABD'nin Dışışleri Bakanı George Marshall'ın 5 Haziran 1947'de Harvard Üniversitesi'nde okuduğu bir nutukla açıklandı⁴⁶. George Marshall, okumuş olduğu bu nutukta, daha sonrasında kendi

⁴⁵ Çağrı Erhan, *Ortaya Çıkışı Ve Uygulanışıyla Marshall Planı*, s. 275.

⁴⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 443.

ismiyle anılacak olan Avrupa'ya yapılacak yardım planının ilk sinyallerini vermişti⁴⁷. Marshall konuşmasında özetle, Avrupa devletlerinin iktisadi kalkınmalarını sağlamak için bir araya gelmeleri gerektiğini ve kendi aralarında ortak bir plan hazırlarlarsa ABD'nin bu plana destek vereceğini söylemiştir⁴⁸.

Bu durumda, Avrupa devletleri yapmaları gereken ilk şey olarak ekonomik işbirliği sağlamaları gerekiyor. Bunun için öncelikle bir araya gelerek kendi eksikliklerini görüp bunu tamamlamaları için birbirlerine destek çıkmalıdır. Bu işbirliğine rağmen ortaya çıkan bir eksiği açığı tamamlayamadıkları durumda ABD duruma dâhil olarak bu açığı kapatmaları için destek çıkmalıdır. Marshall Planı adını alacak olan bu teklif görüşülmek üzere 27 Haziran 1947'de Paris'te bir araya gelindi. Bu toplantıya Marshall, Sovyet Rusya ile uydu devletlerini de davet ettiği için, Paris toplantısına Sovyet Rusya ve uyduları da katılmıştır. Fakat toplantıya katılan Sovyet Rusya ve uyduları yapıcı bir tutumda bulunmak yerine toplantıyı sabote etmek için katılmışlardır. Sovyet Rusya bunu elde edemeyince 2 Temmuzda toplantıyı terk etmiştir. 12 Temmuz 1947'de Fransa, İtalya, Avusturya, Danimarka, İsveç, İngiltere, Belçika, Portekiz, Türkiye, İsviçre, Norveç, İzlanda, Hollanda, İrlanda, Yunanistan ve Lüksemburg'un katılımıyla toplanan 16'lar konferansı 22 Eylül 1947'de ABD'ye sunulması için bir Avrupa Ekonomik Kalkınma Programı hazırlamıştır. Hazırlanan bu program dâhilinde ABD 3 Nisan 1948'de Dış Yardım Kanununu çıkarmıştır. Bu kanun çerçevesinde ABD ilk yılında 16 Avrupa ülkesine 6 milyar dolarlık bir yardımda bulunmuş ve sonraki yıllarda da bu ekonomik yardım devam etmiştir. Bu dış yardım kanunu ile ekonomik yardım alan 16 Avrupa devleti, 16 Nisan 1948'de Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nı kurmuşlardır⁴⁹.

George Marshall'ın öneri olarak sunmuş olduğu bu yardım programında özellikle üç nokta dikkat çekmiştir. Birinci nokta, Truman Doktrinin'den farklı olarak, ekonomik onarım üzerine dikkat çekmiş ve herhangi bir askeri yardımdan söz edilmemiştir. Uygulanacak olan bu yeni politika, fakirlik ve kaosla mücadele etmeyi öngörmüştür. İkinci nokta, ulusal seviyeden, bölgesel seviyeye bütün Avrupa kıtasının dâhil edilmesi idi. Yani farklı bölgelerdeki devletler değil, tek bir bölge söz konusu olmaktaydı. Önceki planlarda Türkiye ve Yunanistan gibi tek tek ülkelere yardım planı hazırlayan ABD bu politikasını değiştirmiştir. Göze çarpan son nokta ise, bu girişime engel olmaya

⁴⁷ Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK Yayınları, S.119, Ankara, 1991, s. 165.

⁴⁸ Barış Ertem, Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini Ve Marshall Planı, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 21, Haziran, 2009, s. 377-397.

⁴⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 443-445.

çalışan gruplar, yöneticiler ve siyasi partiler ABD'nin baskısıyla karşılaşacaklarını belirtmiştir. Bu sözler Sovyet Rusya'yı ve Avrupa'daki komünist partilere yönelik açık bir tehdit ifadesini taşımaktaydı⁵⁰.

Marshall Planı'na karşılık Sovyet Rusya da, uydu devletleri arasında ekonomik işbirliğini kurmak için "Molotof Planı" adında bir ikili ticaret planını kurmuştur. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın adına karşılık olarak Sovyet Rusya Dışişleri Bakanı Molotof'un ismi ile anılan bu yeni ekonomik işbirliği planı, komünist uydu devletlerin Sovyet Rusya kontrolüne geçmesinden başka bir şey ifade etmiyordu⁵¹.

I.II.I.III. Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO)'nın Kuruluşu

ABD, Haziran 1948'e kadar Truman Doktrini kapsamında Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolar yardım kredisi sağlamış akabinde ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmeleri amacıyla Batı Avrupa'da bulunan 16 ülkeye 1948'den itibaren Marshall planı çerçevesinde yardım amaçlı kredi sağlamıştır. Ekonomik amaçlı sağlanan bu krediler ekonomik kalkınma için elbette önemlidir ancak güvenliğin sağlanması için yetersizdi. Dönemin tehdit dengesi göz önüne alındığında o dönemde Sovyet Rusya'nın askeri gücünün dengelenmesi ve çevrenmesi gerekiyordu. Sovyet Rusya, doğusunda ve batısında ortaya çıkan güç boşluğunu doldurmak için oldukça hevesliydi. Bu duruma karşıt olan Batı Avrupa ülkeleri, Sovyet Rusya'nın çevrenmesini isteyen ABD'nin bu stratejiye dâhil edilmesini gerekli görüyorlardı. Bu amaç doğrultusunda İngiltere ve Fransa'nın 4 Mart 1947'de 50 yıllığına imzaladıkları Dunkirk Anlaşması, bu konuda atılan ilk adımdı. 22 Şubat 1948'de yaşanan Prag darbesinden hemen sonra Batı Avrupa ülkeleri, savunma birliği için somut bir adım atmalarının gerekli olduğuna inanmışlardır. Bu amaç doğrultusunda 4 Mart 1948'de müzakerelerde bulunmak için bir araya gelen Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg 17 Mart 1948'de ortak bir savunma anlaşması olan Brüksel Anlaşması'na imza atmışlardır. Açık uçlu olan Brüksel Anlaşması için iş artık ABD'nin bu anlaşmaya katılmasına kalmıştı. ABD başkanı Harry Truman, Brüksel Anlaşması'nın imzalandığı gün Kongre'de yapmış olduğu konuşmasında "ABD'nin bağımsız milletlere gerekli desteği vereceğine inandığını" belirtmiştir⁵².

⁵⁰ Çağrı Erhan, *Ortaya Çıkışı Ve Uygulanışıyla Marshall Planı*, s. 275.

⁵¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 445.

⁵² Murat Gül, "Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C, 10, S. 1, 2015, s. 253.

Nitekim ABD ile Avrupa arasında ortak bir savunma işbirliğinin sağlanabilmesi için ABD'nin yalnızlık politikasını terk etmesi gerekiyordu⁵³. ABD çok geçmeden 11 Haziran 1948'de "Vandenberg Kararı" ile 2 Aralık 1823'ten bu yana Monroe Doktrini ile dışişlerinde takip ettiği yalnızlık politikasına son vermiştir⁵⁴. Dış politikasında yalnızlık politikasını terk eden ABD, Batı Avrupa Birliğini daha etkili bir konuma getirmek için Kanada ve Batı Avrupa devletleri ile bir araya gelerek müzakereler yapmış ve bu müzakereler sonucunda 4 Nisan 1949'da 12 Batılı devlet arasında, North Atlantic Treaty Organization (NATO) olarak adlandırılan Kuzey Atlantik İttifakı kurulmuştur. Antlaşmanın ilk kısmında, ittifaka dâhil olan bu ülkelerin, demokrasiyi ve hukukun üstünlüğüne dayanan kişi hürriyetlerini korumak ve ortak savunma sistemleri ile barışı ve güvenliklerini korumak amacıyla bir araya geldikleri belirtiliyordu. İttifaka üye olan ülkelerden herhangi birine yapılmış bir saldırı hepsine yapılmış sayılacaktı⁵⁵.

1949'da ABD, İngiltere, Fransa, Kanada, İtalya, Belçika, Hollanda, Danimarka, İzlanda, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz'in bir araya gelmesi ile kurulan ve 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ı üyeliğe dâhil ederek sınırlarını Akdeniz'e kadar genişletme fırsatı bulan NATO, 1955'te Almanya'nın, 1982'de de İspanya'nın ittifaka dâhil edilmesiyle Soğuk Savaş döneminin en geniş sınırlarına ulaşmıştır⁵⁶. NATO, ABD'nin barış zamanında Avrupa ile yapmış olduğu ilk askeri anlaşma olması nedeniyle oldukça büyük bir öneme sahip olmuştur⁵⁷. Sonuç olarak; ABD'nin çevrelemesinin tek alanda gerçekleşmediği ve Avrupa'nın kalkınmasında destekleyici bir güç olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Savaş sonrası dönemde devletlerin içinde bulundukları konum dolayısıyla sorunlar yaşaması, ABD'yi siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri anlamda Avrupa'nın içine çekmiş ve oluşan güç boşluğunu doldurma isteğini uyandırmıştır. Aynı dönem içinde Sovyet Rusya'nın da bu güç boşluğundan faydalanmak istemesi, ABD'yi rahatsız ederek onun sürekli ve düzenli olarak Avrupa'ya müdahalesini zorunlu kılmıştır. Doğal olarak Sovyet Rusya'da ABD'nin kendisine karşı kurduğu bu çevreleme politikasına karşı kayıtsız kalmayacaktır.

⁵³ Lord Ismay, *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*, (Çev.: Suat Bilge), TTK Basımevi, Ankara, 1956, s. 14.

⁵⁴ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 670.

⁵⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 449.

⁵⁶ Ömer İlhan Akipek, "NATO Kuvvetleri Sözleşmesine Göre Vazife Kavramı ve Türkiye'deki Tatbikatı", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 24, S. 1, Ankara, 1967, s. 9.

⁵⁷ Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütü'ne", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 60, S. 3, 2005, s. 73.

I.II.II. Sovyet Rusya

ABD başta olmak üzere Batı Dünyası, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Rusya'nın Avrupa'da yayılmasını "Çevreleme Politikası" ile engellemeye çalışmıştı. Sovyet Rusya'nın Batı dünyası için büyük bir tehdit olarak görülmesinin nedeni Soğuk Savaşta kendisinin başını çektiği ülkeler grubunun "süper gücü" olmasıdır. Soğuk Savaş ile birlikte Sovyet Rusya kuruluşundan bu yana takip ettiği "tek ülkede sosyalizm" politikasını bırakmıştır. Stalin için doğu Avrupa'nın önemi ise sadece askeri bir tampon olarak değil, aynı zamanda kapitalizmden arındırılmış ideolojik ve psikolojik bir savunma hattı olarak görmesidir.

Sovyet Rusya, Soğuk Savaşta Batı Bloğunun kendisine karşı takip ettiği saldırgan çevreleme politikasını yıkmakla mücadele etmiştir. Sovyet Rusya, Truman Doktrini ve Marshall Planı'na karşılık, Kominform ve COMECON ile cevap vermiş, Batı ittifakı olan NATO'nun ardından kurulan Balkan Paketi, SEATO, Bağdat Paketi gibi askeri ittifaklara karşılık ta özellikle Federal Almanya Cumhuriyeti'nin NATO'ya üyeliğinin akabinde 1955'te Varşova Paketi'nı kurmuştur. Sovyet Rusya "barış içinde bir arada yaşama, blok liderliğini elde tutma ve Üçüncü Dünya ülkeleri ile yakın ilişkiler kurma" politikalarıyla soğuk savaş politikasını şekillendirmiştir⁵⁸.

I.II.II.I. Kominform'un Kuruluşu

Kominform 1947 yılında Avrupa'daki komünist partilerini temsilen bir komünist haberleşme bürosu olarak kurulmuştur. Hâlbuki Kominform batı âleminde dünya ihtilâlini tahrik etmek üzere harpten önce mevcut olan komintern'in bir devamı gibi telâkki edilmektedir⁵⁹. Kominform, ABD emperyalizminin bir aracı olan Marshall Planı'na karşı mücadele etmek için 1943'te kaldırılmış olan Komünist Enternasyonal'inin yerine 5 Ekim 1947'de Varşova'da kurulmuştur⁶⁰. Eylül 1947'de Sovyet Rusya, Bulgaristan, Yugoslavya, Macaristan, Romanya, Polonya, Çekoslovakya, İtalya ve Fransa komünist partilerinin liderleri bir araya gelerek bildiri yayınladılar. Yayınlamış oldukları bu bildiri ile 5 Ekim 1947 de Kominform'un (Communistin Formation Bureau) kurulduğunu ilan etmişler⁶¹. Kominform'un kurulmasıyla birlikte pakta üye olan devletler, Batı Avrupa'nın

⁵⁸ Erel Tellal, "Sovyet Dış Politikası ve Gromiko", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 62, S. 3, Ankara, 2007, s. 355-356.

⁵⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 4 Mayıs 1955, s. 6.

⁶⁰ Rıfki Salim Burçak, *Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939-16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983, s. 186.

⁶¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 437.

tamamında bir iç karışıklık çıkarmak için grevler yaparak örgütlenmişlerdir. Bu örgütler Batı Avrupa’da şiddetli bir muhalefet yapmış ve devletin bütün birimlerine özellikle de sendikalara sızmaya başlamışlardır. Kominform’un ilk bildirisinde, Truman Doktrini ve Marshall Planı için, “ABD’nin tüm dünyaya yayılma ve hâkim olma planının bir parçası” olarak ileri sürülmüştür. Kominform, Avrupa’daki tüm komünist partilere, milli bağımsızlıkları ve egemenlikleri savunmada öncülük etmeleri için çağrıda bulunmuştur. Avrupa’nın tamamında parti hareketlerini belli bir düzene oturtmak için kurulan Kominform 17 Nisan 1956’da Stalin sonrası dönemde Sovyet Rusya-Yugoslavya ilişkilerinin düzene girmesiyle Sovyet Rusya tarafından tek taraflı olarak dağıtılmıştır. 18 Nisan tarihli Pravda gazetesi bu kararı duyurmuştur⁶². Kominform’un amaçları ise şunlardır:

1. İşçi vatanı olan Sovyet Rusya’yı savunmak.
2. ABD’nin temsil ettiği emperyalizme karşı durmak.
3. Tüm dünyayı kapsayacak bir Sovyetler Birliğini kurmak.

Üye devletler bu gayeleri gerçekleştirmek için, işçi hareketlerini, sömürgelerin bağımsızlık mücadelelerinin desteklenmesini ve köylüler arasında propaganda faaliyetlerini aracı olarak kullanmışlardır. Kominform, 19. yüzyılda görülen Birinci ve İkinci Enternasyonallerin devamı olarak görülmüştür. 5 Mart 1919’da Lenin Üçüncü Enternasyonal, yani komünist Enternasyonal’ini (Komintern) kurmuştur. Mayıs 1943’te bu teşkilat Stalin tarafından dağıtılmış ve sonrasında kurulan Kominform bir çeşit Dördüncü Enternasyonal olmuştur⁶³.

I.II.II.II. COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)’un Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Orta ve Doğu Avrupa’da Sovyet Rusya’nın doldurmak istediği bir güç boşluğu ortaya çıkmıştı. ABD’nin önderliğindeki Batılı güçler, Doğu ya da Batı Blok’una bağlı olmaksızın, herhangi bir Avrupa ülkesine açık olan Marshall Planı aracılığıyla büyük bir yardım programı başlatmıştı. Planın muazzam, yaygın çekiciliği bölgedeki güç boşluğuna Batı Blok’unu yerleşmesini kaçınılmaz

⁶² Muharrem Gürkaynak, *a.g.e.*, s. 61.

⁶³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 437.

kılacaktı; bu durumun farkına varan Sovyet Rusya, Batı'nın oluşturmuş olduğu Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi herhangi bir plan veya teşkilata katılmaktan kaçınmıştır. Sovyet Rusya, uydu ülkelerinin böylesi teşkilatlara yönelmesini engellemek için Sovyet Bloku üyelerine alternatifler sunmalıydı. Bu alternatiflerden biri de COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)'dur.

COMECON resmi olarak 1949 yılının Ocak ayında Moskova'da bir konferansta kuruldu. Kurucu ülkeler Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Romanya ve Sovyet Rusya idi. Bir ay içinde Arnavutluk ve bir yıl sonrası Alman Demokratik Cumhuriyeti katılmıştı. Zamanla, Moğolistan 1962'de, Küba 1972'de ve Vietnam 1978'de üyeliğe dâhil olmuşlardır.

COMECON'nun ilk çalışmaları, üye Devletlerarasında ikili anlaşmaları kolaylaştırmak olmuştur. Bu antlaşmalar ya dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardım antlaşmaları ya da ikili ticari antlaşmalar olmuşlardır⁶⁴. 22 Ocak 1949'da, COMECON ilk tebliğini yayınlamıştır. Bu tebliğ ile Moskova'da Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya ve Çekoslovakya delegelerinin katıldığı bir ekonomik konferans düzenlenmiştir. Konferans, üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Sovyet Rusya ve üye ülkeler arasındaki ekonomik işbirliğinin sonucu olarak, ulusal ekonomilerinin restorasyonunu ve gelişimini hızlandırmak için koşullar oluşturulmuştur⁶⁵.

Özellikle 1963 yılında Uluslararası Ekonomik İşbirliği Bankası'nın kurulmasının ardından COMECON'un çalışmalarında başarılı bir döneme girildiği görülmüştür. 1970 yılında Uluslararası Yatırım Bankası'nın kurulması ile üye ülkelerde gerçekleştirilen büyük ölçekli yatırım projelerinin kredilendirilmesinin önü açılmıştır. 1970'lerin ortasında ortaya çıkan dünya petrol krizine kadar COMECON'un başarılı bir çalışma seyri izlediği görülmektedir. Ancak bu tarihten sonra Konseyin çalışmalarında ciddi aksaklıklar ortaya çıkmaya başlamış, üye ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri, örgütün çöküşünü beraberinde getirmiştir⁶⁶.

I.II.II.III. Varşova Pakti'nin Kuruluşu

⁶⁴ Hüseyin Pazarıcı, COMECON (Hukuksal Yönü), *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 27, S. 3, Ankara, 1972, s. 220.

⁶⁵ Michael Bokoff, "The Framework of Trade in the Council for Mutual Economic Assistance", *Honors Scholar Theses*, Boston, 2010, s. 4-6.

⁶⁶ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 2005, s.391-392.

NATO'nun kurulmasından altı yıl sonra, Sovyet Rusya, kendisine karşı oluşturulan bu büyük cepheye karşı koyacak mekanizmaları oluşturmakta geç kalmadı. 14 Mayıs 1955'te, Sovyet Rusya ile onun uydusu olan Polonya, Romanya, Çekoslovakya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Doğu Almanya ile Varşova Anlaşması imzalandı. Anlaşmanın giriş bölümünde Federal Almanya'nın NATO'ya üye olması yeni bir savaş tehlikesini oluşturduğu ifade edilmekte ve bu tehdide karşı koymak için bir araya gelindiği dile getirilmekteydi⁶⁷.

Varşova Paktı, 14 Mayıs 1955 yılında yukarıda adları geçen ülkelerin Polonya'nın başkenti Varşova'da imzaladıkları anlaşma ile kurulmuştur. Anlaşma, dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma anlaşması olarak adlandırılmaktaydı. Kuruluş anlaşmasında yer alan ifadelerden de anlaşılacağı üzere Varşova Paktı bir savunma örgütüdür. Paktin kuruluşu sırasında NATO'nun yayılmasının yeni bir savaş tehdidi yarattığı vurgulandıktan sonra kendini savunma hakkını kullanmak üzere bu ülkelerin bir araya geldiği ifade edilmiştir. Varşova Paktı'nın 4.maddesinde, NATO'da olduğu gibi üyelere birinin başka bir devlet tarafından askeri saldırıya uğraması durumunda bütün Pakt üyelerinin silah kullanımı dâhil olmak üzere her türlü yardımı yapacağını taahhüt edilmekteydi. Yine anlaşmanın 7. maddesi, pakta üye olan ülkelerin, Varşova Anlaşması'nın hedeflerine aykırı olan hiçbir koalisyon veya uluslararası birliğe üye olamayacaklarını da ifade etmektedir.

Varşova Paktı Soğuk Savaş'ın sonunun geldiği 1991 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir. 1990 yılında Doğu Almanya'nın Varşova Paktı'ndan ayrılmasının ardından Şubat 1991'de paktın askeri kanadının kaldırılmasına karar verilmiş ve aynı yılın Temmuz ayında Prag'da Bulgaristan, Sovyet Rusya, Çekoslovakya, Polonya, Romanya arasında imzalanan protokol ile Varşova Paktı'nın tamamıyla ortadan kaldırılmasına karar verilmiştir⁶⁸.

II. Savaş Sonrası Dönemde Bağlantısızlar Bloğunda (Mısır, Hindistan, Endonezya ve Yugoslavya) Genel Durum

İki savaş arası dönemde, sömürülen halklar arasında milliyetçi hareketlerin doğuşuna şahit olunmuştu. İkinci Dünya Savaşı bu dinamiği dönülmez bir noktaya

⁶⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 561.

⁶⁸ Orhan Gazigil, *Avrasya Bölgesinde Rusya Federasyonu Öncülüğünde Kurulan Uluslararası Örgütler, Uzmanlık Tezi*, Ankara, 2012, s. 24.

getirmiştir. İngiltere ve Fransa savaş sonrasında ortaya çıkan iki süper gücün kayıtsız kaldığı bağımsızlık rüzgârına karşı koyamaz. Dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Ortadoğu'daki sömürgelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarını engelleyemez. Faşizme ve emperyalizm saldırısına karşı direnmede yaratılan güçlü halk kurtuluş hareketleri, ikinci Dünya Savaşı boyunca gelişmiş ve bu halk kurtuluş hareketlerinin birçoğu genellikle sosyalist devrimleri başarıya ulaştırmıştı. Bu yüzden, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları dünya tarihinin gelecekteki gelişimini başka bir türde etkilemiştir. Süreç olarak, yeni sosyalist ülkelerin ve sosyalizmin doğuşunun yanı sıra, bu sonuçlar, sömürülmüş halkların büyük bir bölümünün kurtulmasına ve dünya sömürü düzeninin bölünmesine de yaramıştır. Bundan başka, İkinci Dünya Savaşı'nda antifaşist güçlerin zaferi ile halkların sosyalizme yönelme koşulları, bazı ülkelerin tarihsel, kültürel ve genellikle ulusal özelliklerine uygun olarak yaratılmıştır. Bütün bunlar, emperyalist güçlerin önemli bir oranda zayıfladıklarını göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın olumlu amaçları Atlantik Bildirisi ve dünya ulusları örgütü Birleşmiş Milletlerin kuruluş toplantısından sonra yayınladığı Bildirisinde de açıkça dile getirilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, dünyada var olan güçler dengesinde bir takım değişimler meydana gelirken, kolonilerde de önemli gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır⁶⁹. Sömürge toplulukları bağımsızlıklarını kazanmaya çalışırken, Avrupa'daki sol çevreler de sömürge karşıtı bir söylem oluşturmaya başlamışlardı. Sömürgeleştirme ve devrim yeryüzünün siyasal haritasını dramatik biçimde dönüştürdü. Asya'da uluslararası alanda resmen tanınmış bağımsız devletlerin sayısı beş kat arttı⁷⁰. Tüm bunlarla birlikte sömürge imparatorlukları yıkılmış, yerlerine siyasi alanda hiç isimleri duyulmamış olan bağımsız devletler kurulmuştur. Kısa sürede bağımsızlığını kazanan bu devletlerin sayısı, 1945'e kadar var olan ülkelerin sayısını geçti. İkinci Dünya Savaşı'nda, Asya ve Afrika milletlerinin çoğu, Mihver Devletleri'ne karşı milletlerin bağımsızlığı adına savaştı⁷¹. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra oluşmaya başlayan bağımsızlık süreci, 1970'lere yani körfez ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandığı süre zarfına kadar devam etmiştir⁷².

⁶⁹ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 683.

⁷⁰ Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırıliklar Çağı*, (Çev.: Yavuz Alogan), Everest Yayınları, İstanbul, 2008, s. 465.

⁷¹ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 683.

⁷² Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul, 2004, s. 294.

Asya - Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını farklı dönemlerde kazanmalarına karşılık, bağımsızlık sonrası ilk dönemde benzer sorunlar ile yüz yüze kaldılar. Yeni bağımsızlığını kazanmış bu devletlerin sorunlarını sadece kolonyal dönem ile ilişkilendirmemekle birlikte sorunların birçoğunun bu dönemden kaynaklandığı da bir gerçektir. Özellikle kolonyal devletler, bölgeden ayrılırken planlı politikalar izlememişler ve bölgenin politik gerçeklerini göz önünde bulundurarak hareket etmemişlerdir. Örneğin, gerekli zemin oluşmadan bazı bölgelerde seçimler yapılmıştır. Bu seçimler çok sağlıklı olmadığı için de askeri darbeler patlak vermiştir. Hatta Filistin'den ayrılan İngilizler, bölgenin geleceğine dair hiç bir düzenleme yapmadan bölgeden ayrılmışlardır. İngiliz ve Fransızların bölge ülkelerine bağımsızlıklarını verdiği andan ve aşamalı olarak bölgedeki imtiyazlarını kaybetmelerinden sonra ekonomik ve siyasi anlamda tüm yetkiler yeni kurulan devletlerin ve bunlara egemen olan iktidar elitlerinin elini güçlendirmiştir⁷³.

II.I. Mısır

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nin kontrolünde bulunan Ortadoğu ülkeleri savaş sonrasındaki süreçte birer birer bağımsızlığını kazanmaya başlamışlar. Bu çerçevede bulunan Mısır da, Osmanlı Devleti'nin bir parçasıydı⁷⁴. 19. yüzyılın sonlarında ise Mısır'da Batı Avrupa devletlerinin sömürgecilik hareketleri yaşanmaya başlamış ve buna yönelik oluşan tepkilerin sonucunda "Mısır Milliyetçi Hareketi" çerçevesinde ki olaylar meydana gelmeye başlamıştır⁷⁵. 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren siyasi partilerin ortaya çıkması ve pek çok aydının bu partiler etrafında birleşmesi Mısır'ın düşünce hayatı açısından önemli bir yer tutmuştur⁷⁶.

Mısır 1882'de İngiltere'nin kontrolüne geçmiştir. Bu tarihten itibaren İngiltere işgali altında yaşayan Mısır'da milliyetçi hareketin temel amacı işgale son vermektir. Birinci Dünya savaşı, Mısır Milliyetçi Hareketi'nin gelişimi bakımından bir dönüm noktası olmuştur. Savaş koşulları İngiltere yönetimine ülkeyi daha rahat kontrol edebilecek olanaklar sağlarken aynı koşullar ülkeyi eskisi gibi sınırsız bir özgürlükle yönetmelerini de zorlaştırdı. Birinci Dünya Savaşıyla birlikte İngiltere, Mısır'da önce 2 Kasım 1914'te sıkıyönetim ilan etti, daha sonra 18-19 Kasım 1914'te resmi olarak Mısır'ı

⁷³ Erdem Özlük, Orta Doğu İstisnacılığı: Sömürünün Yeni Keşif Yolu, *Akademik Orta Doğu Dergisi*, C.2, S.1, 2007, s. 151.

⁷⁴ Ahmet Yaramış, "Mısır'da İngiliz Sömürgecilik Anlayışı: Cromer Örneği (1883-1907)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 9, S. 2, Afyon, 2007, s. 121-130.

⁷⁵ E. Zeynep Güler, *Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık*, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 24.

⁷⁶ Hilal Görgün, *Mısır*, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 29, 2004, s. 578.

topraklarına katmak istediğini açıkladı ve Mısır'da protektora ilan etti. Bu gelişmeler üzerine meclisin görevi de son buldu⁷⁷. Osmanlı Devleti'nin toprağı olmaktan çıkan Mısır, İngiltere'nin protektorası haline gelmişti⁷⁸.

19. yüzyılda İngiliz işgaline karşı olan ayaklanmalar, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yükselen Mısır milliyetçiliğinin etkisiyle daha da güçlenmiş; İngilizler, 1922'de Mısır'ın sözde bağımsızlığını kabullenmek zorunda kalmıştır⁷⁹. İngilizlerin Mısır'a özerklik verdiği 1936 yılından İkinci Dünya Savaşı'na kadar ülkede birbiri ile çatışan üç ayrı güç görmekteyiz: Tam bağımsızlık için mücadele veren Vafd Partisi, Saray ve İngiliz etkisi⁸⁰. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tam bağımsızlığını kazanan ve Birleşmiş Milletlere üye olan Mısır'da, 1948'deki Arap-İsrail savaşında ülkenin yenilgiyle ayrılması sonucu güçlenen milliyetçilik hareketleri, "Hür Subaylar Komitesi" denilen Cemal Abdülnasır ve arkadaşlarından oluşan bir örgütün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Siyasal kargaşa ortamı ve Mısır Silahlı Kuvvetleri'nden de destek bulan örgüt 23 Temmuz 1952'de Kral Faruk'un iktidarına son vererek idareye el koymuştur. İngiltere yanlısı Krallığı devirerek bölgede yeni bir çığır açan⁸¹ darbeciler krallığa, yabancı nüfuzuna ve politikacıların çürümüşlüğüne karşıydılar. Büyük çoğunluk Mısır milliyetçisiydi, bunun dışında başka eğilimleri yoktu. Halk, kralın uzaklaştırılmasını olumlu karşıladı. Hür Subaylar hedeflerini devrim derinleştikçe belirleyip uyguladılar⁸². 1953'te Mısır'da Cumhuriyetin ilan edildi. 1954'de Necip'in görevden kendi isteğiyle ayrılmasıyla Mısır'ın mutlak hâkimi Cemal Abdülnasır olmuştur⁸³. Yönetimi tamamen ele geçiren Nasır, var olan sivil güç merkezlerini dağıtmış, askeriye içerisindeki muhtemel rakiplerini ortadan kaldırmış ve Mısır'da hâkim siyasi güç olarak konumunu pekiştirmişti⁸⁴.

Nasır, çağlar boyunca Arap dünyasının kültürel merkezi olan Mısır'a, Ortadoğu'da önemli bir rol vermeyi düşündü ve Arap Birliği'ni kurma düşüncesini de bu

⁷⁷ E. Zeynep Güler, *a.g.e.*, s. 64-65.

⁷⁸ Turgay Murat, Mısır'da Nasır Dönemi Arap Milliyetçiliğinin Bölge Yönetimlerine Etkisi, *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 101, S. 200, İstanbul, 2012, s. 57.

⁷⁹ Anıl Çeçen, "Arap Dünyasında Nasır Önderliği", *Avrasya Dosyası (Arap Dünyası Özel)*, C. 6, S. 1, Ankara, 2000, s. 186,201.

⁸⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar*, İmge Kitapevi, Ankara, 1989, s.321.

⁸¹ Ömer Turan, *a.g.e.*,s.296.

⁸² Harun Bodur, *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul, 2003, s. 536.

⁸³ Türel Yılmaz, *Uluslararası Politikada Ortadoğu (Birinci Dünya Savaşından 2000'e)*, Ankara, 2004, s. 84.

⁸⁴ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (çev. Mehmet Harmancı), İstanbul, 2008, s. 341-342.

yolda kullandı. Arap Birliği'nde kısa bir süre içinde başat duruma geçerek, Mısır'ın etkisinin Kuzey Afrika'dan Kuveyt'e kadar yayılmasında bu örgütü araç gibi kullanan Nasır rejimi Mısır'a geniş bir saygınlık kazandırıp, Arap dünyasının en uzun süren, en istikrarlı ve en çok halk desteğine dayanan hükümeti haline geldi⁸⁵.

II.I.I. ABD ve Sovyet Rusya'nın Ortadoğu Politikasında Mısır'ın Önemi

ABD ve Sovyet Rusya'nın Soğuk Savaş döneminde Ortadoğu üzerindeki güç dengesini, bu her iki gücün bölge üzerindeki dış politikalarının çözülmesi ve bölge ülkelerinin yönetimine etkisi ile gözlemlenebilir. ABD, Latin Amerika politikasında yaptığı gibi Ortadoğu bölgesinde de diktatörler üzerinden söz sahibi olurken, Sovyet Rusya ise bölgede önemli bir etkiye sahip olan Baas rejimi ile söz sahibi olmaya çalışmıştır⁸⁶.

ABD Başkanı Truman'ın 5 Nisan 1945'te Chicago'da yaptığı ordu konuşmasında Ortadoğu'nun önemi ile ilgili olarak şu ifadeler yer vermiştir: *“Gözlerimizi yakın ve Ortadoğu'ya çevirdiğimiz zaman vahim meseleler arz eden bir bölge ile karşılaşyoruz. Bu bölgede geniş tabii kaynaklar vardır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadi ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki milletlerin hiçbirisi ne yalnız, ne de birlikte, kendilerine yöneltilecek bir tecavüze karşı koyabilecek kadar kuvvetlidirler. Böyle olunca da Yakın ve Ortadoğu'nun bu bölge dışı büyük devletlerarasında kuvvetli bir rekabet alanı olduğunu ve bu rekabetin birdenbire bir çatışma doğurabileceğini kestirmek kolaydır. Yakın ve Ortadoğu'da küçük veya büyük hiçbir devletin Birleşmiş Milletler kanalıyla diğer devletlerin menfaatleriyle uzlaştıramayacağı hiçbir meşru menfaati yoktur. Birleşmiş Milletlerin, Yakın ve Ortadoğu ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı ve ya sızma yolu ile tehdit edilmemesi konusunda ısrar hakkı vardır”*⁸⁷.

Ortadoğu'nun önemini bu sözleriyle ifade eden Truman, bölgede söz sahibi olmak ve bölgenin Sovyet Rusya'nın kontrolüne geçmesine engel olmak için Ortadoğu'yu savunma projeleri oluşturma gereği duymuştur. Bu bağlamda Ortadoğu'yu savunma projeleri ilk olarak İngiltere tarafından teklif edilmiştir. İngiltere; Mısır, Ürdün, Libya, Irak, Kıbrıs, Aden ve Filistin'deki askeri üstlerinden dolayı bölgede dikkate alınacak

⁸⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar*, s. 321-323.

⁸⁶ <http://www.usbed.org/ortadogu/news-ortadoguda-gucler-dengesi-teorisi.html>

⁸⁷ Mahmut Aslan, *a.g.e.*, s. 30.

askeri bir güce hâkimdi. Bununla birlikte Irak, Ürdün ve Mısır ile iki taraflı savunma anlaşmaları da vardı. Ancak Sovyet Rusya'yı Ortadoğu'da kendi çıkarlarına karşı bir tehdit olarak görmesi, İngiltere'yi bölgede var olan paktlarının dışında yeni bir savunma paktı fikrine yöneltmiştir. ABD ve Fransa gibi büyük devletlerin katılacağı ve bölge devletlerin taraf olacağı bir savunma paktı hem Sovyet Rusya'nın bölgeye yönelik tehdidini önleyecek hem de İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarını koruyacaktır. İngiltere zayıf ekonomisi yüzünden Ortadoğu'daki yükü daha fazla kaldırabilecek durumda değildi. Sovyet Rusya'ya karşı güçlü bir savunma üssü olması, Afrika ve Hint Denizi önünde bir set oluşu, petrol kaynağı oluşu ve haberleşmede önemli bir bölge olması sebebiyle Ortadoğu İngiltere için çok büyük bir öneme sahipti. Haziran 1946'da İngiliz Genelkurmayı bu önemi şu şekilde vurgulamıştır:

- a) *Ortadoğu sadece İngiltere'nin güvenliği için değil imparatorluğa bağlı diğer ülkeler için de önemli olması;*
- b) *Düşmanımız Sovyet Rusya'nın önem verdiği ve onun olası saldırılarına karşı konulabilecek bölgedeki hava üstlerinin muhafaza edilmesi;*
- c) *İngiltere'nin var olan petrol stoklarının güvenliğinin sağlanması;*
- d) *İngiliz askeri gücünün kolayca yok edilemeyeceği fikrini Sovyetlere kabul ettirmek ve İngiltere'nin ilişkilerinin ve üslerinin olduğu bir bölgede saldırı ihtimaline karşı güçlü bir üssün kurulması." olarak dile getirmiştir.*

Ortak Planlama Grubu'nun Mart 1949'daki raporuna göre İngiltere'nin Ortadoğu'daki temel stratejik ihtiyaçları şunlardı:

- a) *Stratejik hava gücüne sahip olmak için hava üssü kurmak.*
- b) *Mısır'da bir ana üsse sahip olmak.*
- c) *İngiltere için büyük bir öneme sahip olan Süveyş Üssünde tam denetim kurmak ve Ortadoğu'daki petrol bölgelerinin güvenliği için başta Mısır olmak üzere bölge devletleri ile iyi ilişkiler kurmak⁸⁸.*

Bu amaçlarla 1947'de İngiliz Genel Kurmay Başkanlığı, Ortadoğu'nun merkezde olduğu bir savunma projesi geliştirmiştir⁸⁹.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Ortadoğu'da diğer önemli bir gelişme ise bölge dışı güçlerin yoğun baskı ve desteği ile Arap Ortadoğu'sunda 1948 de Yahudi Devleti

⁸⁸ Behçet Kemal Yeşilbursa, *Ortadoğu'da Soğuk Savaşa ve Emperyalizm*, İstanbul, 2007, s. 20-21.

⁸⁹ Eftal İrkıçatal, *İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 15, Isparta, 2012, s. 35.

İsrail'in kuruluşu olmuştur. Arap Ortadoğu'sunun en stratejik noktasında kurulan İsrail devleti ile bölgenin tarihi boyunca süregelen etnik bütünlüğün bozulmuş, ilk kez Arap olmayan bir devlet ortaya çıkmış oluyordu. Yine, Lübnan'daki Hristiyan halkın önemli çokluğu ve Kıbrıs Rum kesimi hariç tutulursa, Yahudi devleti olarak İsrail, Ortadoğu'nun dinsel bütünlüğünü de bozmuştur⁹⁰.

İsrail, bölge ülkelerinin süper güçlere karşı takınmış olduğu tutumlardan birbirleri ile olan ilişkilerine kadar birçok alanda belirgin rol oynamıştır. 1948'de kurulduğu andan itibaren bölge siyaseti İsrail eksenli gelişme gösterir. İsrail'e karşı takınılacak tutum dış politikanın ana maddesi haline gelirken, Filistin davası da içerdeki eylemlerin özellikle baskıcı yöntemlerin meşruiyet kaynağını oluşturur. Bu açıdan bakıldığında Ortadoğu'daki zorba idarelerin meşruiyet kaynağını oluşturan siyasi Siyonizm'in bölgedeki özgür düşüncenin önündeki en büyük engel olduğu da söylenebilir. ABD'nin kendi ulusal menfaatlerine zarar verebilecek düzeyde İsrail'i desteklemesi bölgedeki ideolojik kutuplaşmanın şekillenmesinde de etkili olmuştur⁹¹. İsrail, Ortadoğu'yu "strateji, taktik ve silah deneme" alanına dönüştürmüştür⁹².

Doğu ve Batı Blokları arasındaki güç rekabeti ve Ortadoğu bölgesindeki iç dinamiklerin etkileşiminden kaynaklanan gelişmeler ortalama kırk yıl boyunca bu bölgenin tarihine damgasını vurmuştur⁹³. Bölgede bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler, gelecekleri ve güvenlikleri için milliyetçiliği esas almış, sömürgeci ülkelere karşı daima tepkide bulunmuşlardır. Bu durum bölgede yeni gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur⁹⁴. Bu gelişmelerden en önemlisi, bölgeyi kontrol altına almak isteyen güçlerin bölge üzerinde etkinliklerini sürdürmek için çeşitli, fakat aynı amaçlı politikalar takip etmelerine neden olmuştur. Bu politikalardan biri de Ortadoğu Komutanlığı Projesidir⁹⁵. İngiliz Hükümeti Ortadoğu'da meydana gelecek büyük bir savaşta Amerika'nın desteği olmadan başa çıkamayacağını farkına varmıştı. İngiliz Hükümetine göre İngiltere ve Amerika Ortadoğu politikasında birbirine karşı çatışan değil aynı politikayı yürüten iki ülke olmalıydı. Bu nedenle İngiltere bölgesel bir savunma paktının kurulması gerektiğini

⁹⁰ Ömer Taşlı, *Ortadoğu'ya Süper Güçlerin Etkileri*, İstanbul, 1991, s. 55.

⁹¹ Ömer Turan, *a.g.e.*, s. 297-298.

⁹² Nuri Yavuz, Şark Meselesi Açısından Ortadoğu Gelişmeleri, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 3, Ankara, 2003, s. 96.

⁹³ Şadiye Deniz, Ortadoğu'nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 20, 2012, s. 170.

⁹⁴ Cengiz Çandar, *Orta Doğu Çıkmazı*, İstanbul, 1988, s. 14-22.

⁹⁵ Ayşegül Şentürk, *CENTO Merkezi Antlaşma Teşkilatı (1959-1979)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2001, s. 15.

ve Ortadoğu'daki savunma konularını özellikle Amerika başta olmak üzere müttefikleriyle paylaşması gerektiğini anlamıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD tarafından İngiltere'nin Ortadoğu'daki politikalarının desteklenmesi İngiliz Hükümetinin temel politikasıydı. İngiltere, Ortadoğu'da ABD politikasını İngiliz politikası çizgisine getirmeye çalışıyordu⁹⁶.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, İngiltere'nin Ortadoğu'daki konumunun önemini Batı dünyasının çıkarları için kabul etmeye başlamıştı. ABD, İngiliz askerlerinin Yunanistan'dan çekilmesinden sonra ortaya çıkacak problemlerden endişelenmiş ve bu yüzden 16 Ekim - 17 Kasım 1947 tarihleri arasında Washington'da ABD ve İngiltere arasında resmi olmayan politik ve stratejik görüşmeler yapılmıştır. İngiliz Dışişleri Bakanı olan Bevin, ortak bir İngiltere-ABD Ortadoğu politikası taraftarı değildi. Bevin, Ortadoğu bölgesini hala İngiltere'nin ekonomik ve stratejik bir bölgesi olarak görüyordu. Sonuç olarak Truman ve Bevin resmi bir anlaşma imzalamasalar da bölgenin güvenliği noktasında bürokratlarının tavsiyelerine katıldılar. Böylece ABD ve İngiltere, Ortadoğu'nun ve Doğu Akdeniz'in güvenliklerinin dünya barışı için hayati bir öneme sahip olduğu konusunda aynı fikirde olduklarını birbirlerine göstermişlerdir. Ayrıca İngiltere için büyük bir öneme sahip olan ve Ortadoğu bölgesine açılan deniz yolları olan Cebelitarık Boğazı, Kızıl Deniz, Doğu Akdeniz gibi konumlara sahip olmanın gerekliliği teyit edilmiştir. Bunu ancak ABD ve İngiltere'nin bölgede ortak politikalar takip etmeleri ile uygulayabileceklerini de onaylamış oldular. Her iki ülkenin de kabul ettiği prensip, bölgedeki konumlarını güçlendirmede birbirlerine karşı saygı, anlayış ve işbirliği içerisinde çaba sarf etmeleri gerektiğini kabul etmiş ayrıca herhangi biri diğerine rağmen bölgede nüfuzunu artırmaya yönelik herhangi bir girişimde bulunmayacağı noktasında da anlaşmışlardır⁹⁷.

Bu durumda, İngiltere'nin üye olduğu Ortadoğu komutanlığına benzer bir savunma projesi oluşturulacak, projeye bölge ülkelerinin de katılımı sağlanarak bölgedeki üslerin denetimi İngiltere'nin kontrolünde olmasından kaynaklı doğacak herhangi bir tepki önlenmiş olacaktı⁹⁸. İlk olarak ABD ve Fransa'nın desteğini alan İngiltere bu projenin hayata geçirilmesi için üç ülke arasında 25 Mayıs 1950'de bir üçlü bildirge

⁹⁶ Behçet Kemal Yeşilbursa, *a.g.e.*, s. 31.

⁹⁷ Eftal İrkiçatal, *a.g.m.*, s. 37-38.

⁹⁸ Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara, 1972, s. 33-34.

imzalanmıştır⁹⁹. Ortadoğu Komutanlığı Projesinin liderliğini yapan İngiltere ve Fransa projenin tamamen “Batı Damgasını” taşınamaması için projeye Ortadoğulu ve Müslüman bir ülke olan Türkiye’yi de katmışlardır. Fakat İngiltere ve diğer devletler, Ortadoğu Komutanlığı’nın kurulmasında özellikle Mısır’ın katılmasına özel bir önem veriyorlardı. Çünkü Mısır, projenin temel taşı olan Süveyş’e sahip olmasıyla birlikte merkezi Kahire’de olan bir Arap Birliği projesi için mükemmel olurdu. Bu sebeple Mısır da bu projeye ikna edilmeliydi. Mısır’ın projeye katılmasıyla diğer Arap devletleri de onu izleyebilirdi¹⁰⁰.

Haziran 1950’de Kore savaşının patlak vermesi ABD’li politikacıların, İngiltere’nin Ortadoğu’yu Sovyet Rusya saldırılarına karşı tek başına koruyabileceği noktasındaki güvenlerini boşa çıkardı. Batı’nın Ortadoğu’daki savunmasının kalesi olarak görülen Süveyş Üssünün dışında başka bir alternatifinin olmadığı kabul edildi. Kore Savaşına kadar ABD Ortadoğu’yu stratejik öneme sahip bir bölgeden ziyade Avrupa’nın güney bölgesi ya da Uzak Doğu’ya bir geçiş bölgesi olarak görüyor ve Ortadoğu’nun güvenliğinin İngiltere’nin sorumluluğunda olduğunu söylüyordu. Fakat Kore Savaşının patlak vermesiyle ABD Ortadoğu’da kolektif bir savunma yapılması gerektiğini kabul edip, İngiltere’nin Sovyet saldırılarına karşı tek başına karşı koyamayacağını gördü. Kolektif sorumluluk anlayışı İngiliz askerlerinin Mısır’daki konumunu daha da önemli hale getirmiş ve büyüyen Sovyet Rusya tehdidine karşı ABD, İngiltere ile daha yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır¹⁰¹.

Ortadoğu Komutanlığı Projesini hayata geçirebilmek ve aynı zamanda 1936 İngiltere-Mısır antlaşmasının yerine yeni bir anlaşma yapmak amacıyla ABD, İngiltere, Fransa ve Mısır’dan oluşan dört hükümet 1951’de bir araya geldiler. Görüşmede, yapılacak olan antlaşmaya Mısır’ın tamamen eşit haklarla katılımı sağlanacağını ve Süveyş’in Mısır’a teslim edileceğini ancak Süveyş’te İngiltere ile birlikte üslere sahip olabileceğini belirtilmiştirler. Böylece bölgede ortak bir üs oluşturulmuş olacaktı¹⁰². Ancak Mısır bu anlaşmayı reddettiği gibi, 1936 antlaşmasını da feshetmiştir. Mısır milliyetçileri İngiltere’nin Süveyş’te bulunmasına tahammülleri yoktu. Projeye başka ülkelerin ABD ve Fransa gibi güçlerin varlığını kabul etmesi zaten mümkün olamazdı¹⁰³.

⁹⁹ Ayşegül Şentürk, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁰⁰ Ömer Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 34-35.

¹⁰¹ Behçet Kemal Yeşilbursa, *a.g.e.*, s. 40,42.

¹⁰² Ayşegül Şentürk, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁰³ Ömer Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s. 36.

Mısır'ın İngiltere ile 1936'da imzalamış olduğu antlaşmayı feshetmesi ile Ocak 1952'de yaşanmaya başlayan kanlı gelişmeler, Mısır'ın böyle bir oluşumda yer almayacağını ilk belirtileri olmuştur. Mısır'da yaşanan olaylar sırasında Mısır'ı destekleyen Sovyet Rusya, Ortadoğu Komutanlığı'nın olası üyelerine birer ihtarda bulunarak, kurulması hedeflenen antlaşmanın saldırgan amaçlı olduğunu öne sürmüştür. Doğu Bloğundan gelen bu meydan okuma, Sovyet Rusya'nın Ortadoğu bölgesi ile yakından ilgilendiğinin önemli bir kanıtıdır. Sonraki yıllarda da görülecektir ki Sovyet Rusya, açık bir şekilde Mısır ve yandaşlarına her türlü destekte bulunacaktı.

Mısır'da 1952 darbesinden sonraki yönetim değişikliği ve ABD'de Başkanlığa seçilen Dwight Eisenhower, ABD'nin Ortadoğu konusunda daha gerçekçi bir politika izlemesini gerekli kılmıştır. Bu sebeple bir an önce bölgede kurulması plânlanan savunma örgütü için ABD Dışişleri Bakanlığı görevine gelen J. Foster Dulles 1953 yılı ilkbaharında Ortadoğu ve Güney Asya'yı kapsayan bir geziye çıkmıştır¹⁰⁴. Dulles, Ortadoğu devletlerini bir ittifak sistemi içinde bir araya getirmek istiyordu. Bu amaçla 1953 Mayısında bütün Ortadoğu devletlerini bir bir ziyaret etti. Bu arada 25 – 27 Mayıs 1953'te Ankara'ya da gelmiştir. Gezinin yapıldığı yıllarda İngiltere ile Mısır arasındaki Süveyş Problemi devam ettiği gibi Arap devletleri ile İsrail arasındaki ilişkiler de gerginliğini koruyordu. Ortadoğu'da yaşanan bu olumsuz atmosferden kaynaklı olarak bütün Ortadoğu'yu kapsayacak bir savunma projesinin oluşturulması için gerekli olan koşullar sağlanamadı. ABD'ye dönen Dulles radyo ve televizyonlarda yapmış olduğu konuşmalarda, Arap devletlerinin bölgede çatışmalara sebep olan İsrail, İngiltere ve Fransa'ya bütün dikkatlerini çevirmiş olduklarını ve bundan dolayı Sovyet Rusya tehlikesine hiç aldırmadıklarını özellikle belirtmiştir. Bir Ortadoğu Savunma Projesi'ni şuanda oluşturmak ihtimal dâhilinde olmadığını, ancak bunun ileriye yönelik bir iştir olduğunu belirterek, kurmak istediği Kuzey Seddi planını ertelemiştir¹⁰⁵.

Bu gelişmelerden kısa bir süre sonra tekrardan bölgede bir savunma projesinin oluşturulması gündeme taşınmıştır. ABD, Fransa, İngiltere, Avusturya, Güney Afrika ve Türkiye bir araya gelerek bir Ortadoğu Savunma Projesi'nin bir an önce hayata geçirilmesi noktasında anlaşmaya varmışlar. ABD yandaşlarıyla savunma projesi kurmaya çalışırken diğer yandan Sovyet Rusya da, Mısır'da darbeci General Necip ve arkadaşlarının Cumhuriyeti ilan etmelerine destek vermiştir. Mısır'da bu yönetim

¹⁰⁴ <http://www.mustafaalbayrak06.com/tr>

¹⁰⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 525.

değişikliği akabinde Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık görevlerini General Necip, Başbakan Yardımcılığını da Albay Nasır üstlenmiştir. Mısır'da yaşanan bu gelişme ABD tarafından büyük bir kaygıyla karşılanmış ve ABD Başkanı Eisenhower, Sovyet Rusya yönetiminin bölgedeki girişimlerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirirken: “*ABD topyekûn bir seferberliğe zorlandığı takdirde, Sovyet Rusya'nın askeri sahadaki her türlü meydan okuyuşlarına cevap verecek durumdadır. Rus siyaseti, her yerde hürriyetin imhasıdır.*” diyerek, Sovyet Rusya yönetimini sert bir dille eleştirmiştir.

Sovyet Rusya'nın da ABD'nin bu eleştirilerine karşılık, Ortadoğu'da oluşturulmaya çalışılan savunma projelerine yönelik suçlamaları, bir yandan iki karşıt blok arasındaki gerginliği yükselttirirken diğer yandan da bu gerginlikten etkilenen bölge devletlerinin liderleri arasındaki soğukluğu da tırmandırmıştır. Özellikle ABD'nin en güvenilir müttefiki olan Türkiye ile Sovyet Rusya'nın yandaşı olan Mısır arasındaki ilişkiler¹⁰⁶. Diplomatik bir soruna yol açan bu gelişme, Ortadoğu'da belli bir grubun temsilciliğini üstlenen Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin bozulmasında önemli derecede etkili olmuştur¹⁰⁷. Ortadoğu Komutanlığı Projesi bir takım aşamalardan geçerek Bağdat Paketi haline gelmiştir. 1951 yazında başlayan gelişmeler, kademe kademe, 1955 Şubatında Türkiye ile Irak arasında Bağdat Paketi'nin imzası ile sonuçlanmıştır¹⁰⁸. Batılı güçler bölge ülkelerini yanlarına çekmek ve bölgede oluşan boşluğun Sovyet Rusya tarafından doldurulmasını önlemek amacıyla bölge ülkelerinin ihtiyacı olan silahı sağlamak için bir üçlü deklarasyon ilan ettiler.

25 Mayıs 1950'de ABD, İngiltere ve Fransa tarafından ilan edilen Üçlü Deklarasyon, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde Ortadoğu devletlerinin silahlanma taleplerine yönelik atılan ilk önemli adım olarak değerlendirilmiştir. Birinci Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra bölgede ortaya çıkan silahlanma gereksinimi Sovyet Rusya'nın bu durumdan yararlanarak bölgeye etkisinin söz konusu olması, Deklarasyonun ortaya çıkmasında etkili olmuştu. Bu durumda ABD, İngiltere'nin yanı sıra Fransa'nın da bu Deklarasyona katılmasını istiyordu¹⁰⁹. ABD İngiltere ve Fransa Ortadoğu'da barışın

¹⁰⁶ Mustafa Albayrak, Türkiye'nin Orta Doğu Politikaları (1920-1960), *Fırat Üniversitesi, Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Dergisi*, C, III, S, 2, Elazığ, Temmuz 2005, s. 23.

¹⁰⁷ *Ayin Tarihi*, No: 242, Ankara, Ağustos, 1954, s. 180.

¹⁰⁸ Fahir Armaoğlu, (Amerika Belgeleri İle) Ortadoğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paketi'ne (1951-1955), *Belleten*, TTK Basımevi, C, LIX, S, 224'ten Ayırbaşım, Ankara, Nisan 1995, s. 190.

¹⁰⁹ Potsdam Konferansı, İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru 17 temmuz-2 ağustos 1945 tarihleri arasında Berlin yakınında Potsdam'da yapılan ve 20'nci yüzyıl Avrupa haritasını İngiltere, ABD ve Sovyet Rusya ağırlığında belirleyen konferanstır. Detaylı bilgi için bkz. İsmail Köse, Yalta ve Potsdam Konferansları:

devamı için problem teşkil eden özellikle bölgeye silah satımı konusunu ele alarak bir takım kararlar almışlardır. Bu kararlar doğrultusunda ilan edilen Deklarasyonun ilk paragrafında bölge devletlerinin iç güvenliğini sağlamak, bölgesel olarak kendilerini savunmaları için gerekli olan silahlanma haklarının tanınması ve kendilerine gönderilecek silah ve askeri malzemelerin, bu ilkeler doğrultusunda değerlendirileceği belirtilmekteydi. Böylelikle bölgeye silah satışının şartları, ilk paragrafta ortaya konmaktaydı¹¹⁰.

Silah satışına dair ilave bir şart olarak deklarasyonun ikinci paragrafında, silah talebinde bulunan devletlerin bölgedeki bir başka devlete yönelik saldırgan hareketlerde bulunmayacaklarına dair teminat vermeleri gerekiyordu. Bu şart, silahlanma yarışı sonucunda İsrail ile Arap devletleri arasında yaşanabilecek çatışmaları önlemeye yönelikti¹¹¹.

Deklarasyonun üçüncü ve son paragrafında ise bölgedeki devletlerin, birbirlerinin sınırlarını veya ateşkes sağlanmış bölgelerin ihlali dâhilinde düşmanca bir teşebbüste bulunması durumunda, ABD, İngiltere ve Fransa'nın hem BM üyesi olarak hem de BM'den bağımsız olarak müdahalede bulunacakları belirtilmekteydi. Bu durumda ABD, Ortadoğu'nun güvenliği için ilk açık taahhüdünü vermiş bulunmaktaydı.

ABD, İngiltere ve Fransa'nın tekelinde yapılan silah transferleri, Üçlü Deklarasyonu'nun kuralları çerçevesinde kontrol altında tutulmaktaydı. Fakat Üçlü Deklarasyonu'n yürütülmesi 1950'lerin ortalarına doğru zor bir hal almıştır. ABD, İngiltere ve Fransa'nın, Sovyet Rusya tehdidine karşı bölgedeki devletleri silahlandırarak güçlendirme arzusu, silah satan devletlerin değişmeye başlayan siyasi tercihleri, İkinci Dünya Savaşı ve Kore Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan silah fazlalığı ve bu ülkelerin ellerindeki silah fazlalığını satmak ve yeni alıcılar bulmak için bir diğerinin pazarına girmesine sebep olmuştur. ABD'nin bu duruma göz yumması ve Fransa'nın İsrail'i silahlandırması gibi etkenler Üçlü Deklarasyonu'nun süreç içinde anlamını yitirmesine ve Mısır'ın 1955'te Sovyet Rusya'dan büyük ölçekli silah almasıyla birlikte, Deklarasyon tamamen etkisiz hale gelmiştir¹¹².

Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 19, Ankara 2015, s. 244.

¹¹⁰ Ferhat Pirinççi, "Ortadoğu'da Silahlanmayı İlk Kontrol Girişimi: Üçlü Deklarasyon", *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*, 2010, s. 377-378.

¹¹¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul, 2004, s. 125-138.

¹¹² Ferhat Pirinççi, *a.g.m.*, s. 379-382.

Mısır'ın Sovyet Rusya'dan silah almayı tercih etmesinin nedenine baktığımızda ise ABD yönetiminin Mısır'a silah satmayı istememesinden kaynaklıydı¹¹³. Mısır'ın silah transferi için Sovyet Rusya'yı tercih etmesinin nedenlerine bakıldığında ise dört noktanın göze çarptığı görülmektedir. Bunlar, İç politikadan doğan ihtiyaçlar, Irak faktörü, İsrail faktörü ve Batı Bloğundan silah transferinin gerçekleştirilememesi. Bu faktörlerin ikisi genel anlamda gücün en üst düzeyi ile ilişkilendirilirken, Irak ve İsrail faktörü, bölgede yaşanan çatışmalarla ilişkilendirilir. Mısır, bu faktörlerden dolayı Mart 1955'te Sovyet Rusya'nın Kahire Büyükelçisi Daniel Solod ile silah alımı için görüşmelerde bulunmuş; fakat bu görüşmelerden herhangi bir sonuç çıkmayınca, Mısır'ın lideri Cemal Abdülnasır Nisan 1955'te toplanan Bandung Konferansı esnasında Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Çu En Lai ile silah konusunu görüşmüştür. Bu görüşmeden de istediği cevabı bulamayan Nasır, daha sonra tekrar Sovyet Rusya'ya müracaat ederek gizli görüşmelerde bulunmaya başlamıştır. Bu bağlamda Mayıs 1955'te Sovyet Rusya Büyükelçisi Daniel Solod ile Nasır arasında gizli görüşmeler önce Kahire'de, sonra Moskova ve Prag'da devam etmiş ve nihayetinde Temmuz 1955'te anlaşmaya varmışlardır. Sovyet Rusya'dan ilk silah transferini Çekoslovakya üzerinden yapan Mısır, 1955 sonrasında da Sovyet Rusya ile silah anlaşmaları yapmıştır.

Sovyet Rusya'nın Mısır ile silah anlaşmasını kendisi yerine Çekoslovakya üzerinden yapmasının nedenlerine bakıldığında ise öncelikle, Temmuz 1955'te ABD, İngiltere, Fransa ve Sovyet Rusya arasında gerçekleştirilen Cenevre Zirvesi, Sovyet Rusya'nın Mısır ile silah anlaşmasında doğrudan taraf olmamasında etkili olmuştur. Aksi durumda Sovyet Rusya'nın anlaşmaya doğrudan taraf olması, iki blok arasındaki gerilimi azaltmak için gerçekleştirilen Cenevre Zirvesi'nin özüne ters olup uluslararası alanda Sovyet Rusya'yı zor duruma düşürebilirdi. İkinci bir neden olarak Mısır ile Çekoslovakya arasında önceden de silah anlaşmaları yapıldığı için Sovyet Rusya üzerinden yapılacak olan anlaşmada Batı Bloğunun çok fazla ilgisini çekmeyecekti dolayısıyla bu anlaşma da görmezlikten gelinebilirdi. Üçüncü olarak Çekoslovakya'nın güçlü bir silah sanayisi vardı bu nedenle Sovyet Rusya ileride Batı ile ilişkileri bozulduğunda, Mısır'a transfer edilen silahların Çekoslovakya'nın gönderdiğini iddia edebilecekti. Tüm bu nedenler Sovyet Rusya'nın Mısır'la silah anlaşmasını Çekoslovakya üzerinden yapılmasına etki etmiştir.

¹¹³ E. Zeynep Güler, *a.g.e.*, s. 113-114.

Etkisiz hale gelen Üçlü Deklarasyon aslında ABD ile İngiltere'nin Ortadoğu'daki konumlarını güven altına almak için Fransa'yı da yanlarına alarak oluşturmuş oldukları bir mekanizmadır. Deklarasyon, bölgeye silah ambargosu uygulamak yerine, kontrollü bir silahlandırma politikası uygulayarak bölgedeki devletlerin güvenliğini olumsuz etkileyecek gelişmelerin önüne geçmeyi hedeflemiştir. Aslında Deklarasyon bölgedeki devletlerarasında dengeyi sağlamak açısından önemli bir etkiye sahip olabilirdi. Ancak Deklarasyon, İngiltere ve Fransa'nın kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri yüzünden çok etkili olamamıştır. Özellikle Fransa'nın bölgede nüfuzunu artırmak için İsrail ile geliştirdiği silah ilişkisi deklarasyonun önemini yitirmesinde önemli rol oynamıştır. Diğer yandan ABD, İngiltere ve Fransa'nın bölge devletlerinin silah taleplerine dengeli yaklaşmaması, Ortadoğu'da adil olmayan bir silahlanma yarışının başlamasına sebep olmuş ve bu durumdan kurtulmak isteyen Mısır'ın Doğu Bloğundan silah almasıyla Deklarasyon tamamen ortadan kalkmıştır.

Mısır'ın Doğu Bloğundan silah alması, Batı'nın Ortadoğu'daki silah tekeli kırılmış ve Sovyet Rusya'yı bölge politikasında dikkate alınması gereken önemli bir güç haline getirmiştir¹¹⁴. Nasır, Doğu Bloğu ülkeleri ile anlaşmalar yapmasına rağmen komünist sistemden uzak durmasını da başarmıştır. Bu yönüyle Nasır, Sovyet Rusya'nın liderliğini yaptığı Doğu Bloğuna katılmamıştır. Ancak Mısır'ın çıkarları için Doğu ve Batı Blokları ile ilişkiler kurmuş ve dengeli bir dış politika izlemiştir. Nasır aynı zamanda dönemin önde gelen devlet adamlarından Yugoslavya lideri Tito ve Hindistan lideri Nehru ile bir araya gelmiş ve Bağlantısızlar Hareketini kurmuşlardır. Bağlantısızlar Hareketi, Nasır, Nehru ve Tito liderliğinde Doğu ve Batı Bloklarının dışında kalarak bağımsız gelişme süreçlerini tamamlamaya çalışmışlardır. Doğu ve Batı Bloklarının karşısına üçüncü bir blok olarak çıkan bu hareketin oluşumunda, Nasır, önemli bir etkiye sahiptir. Nasır'ın uluslararası alanlardaki bu girişimi ve başarısı sadece Arap dünyasında değil bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin yanında da prestijini artırmıştır¹¹⁵.

II.II. Hindistan

Hindistan, 18. yüzyılın ortalarından bağımsızlığını kazanmış olduğu 1947 yılına kadar olan süre zarfında İngiltere'nin sömürgesi durumundaydı. Hindistan'ın kaplamış olduğu alan olan, Asya alt-kıtası veya Hindistan alt-kıtası olarak bilinen geniş topraklar,

¹¹⁴ Ferhat Pirinççi, *a.g.m.*, s. 388, 390.

¹¹⁵ Anıl Çeçen, *a.g.m.*, s. 198.

Yedi Yıl Savaşları (1756- 1763) sonucunda 1763 Paris Barış Antlaşması ile Fransa'nın kontrolünden çıkıp İngiltere'nin sömürgesi haline gelmişti. İngiliz idaresinde olan Hintliler savaş zamanlarında birer İngiliz askeri olarak kullanılmıştır. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nda Ortadoğu'da kullanmak amacıyla sadece Hintlilerden oluşan bir askeri kuvvet oluşturmuştur. İngiltere'nin Hindistan'ı baskıcı bir rejimle idare etmesi yerli halkın İngiliz idaresine karşı ayaklanmalarına ve zaman zaman çok zorlu mücadeleler vermesine neden olmuştur. Bu mücadeleler sonucunda 1919'da İngiltere, Hindistan'ın bazı eyaletlerindeki bir kısım yetkilerini bölge halkı tarafından seçilen yerlilere bırakmak zorunda kaldı. Ancak bu küçük taviz Hindistan halkını tatmin etmemişti. Kaldı ki bu dönemde bağımsızlık hareketi durdurulamaz bir hal almıştı. Hindistan'da İngiltere'ye karşı başlatılan bağımsızlık hareketinde Hinduların lideri Mahatma Gandhi ve Kongre Partisi, Müslümanların lideri ise Muhammed Ali Cinnah ve Müslüman Ligi idi¹¹⁶.

Hindistan'da sömürgeci İngiltere'nin baskıcı rejimine karşı ilk hareketler, Batı'da okuyan Hint aydınları tarafından başlatılmıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde yerel yönetimlerde Hintliler söz sahibi olmaya başlamışlardır. 1917'de Gandhi'nin sahneye çıkması ve milliyetçiliğin daha da güçlenmesiyle beraber Hindistan'ın tam bağımsızlığını sağlama çalışmaları hız kazanmıştır. Gandhi, bağımsızlık mücadelesini, İngiliz mallarını boykot etme, silahsız itaatsizlik gibi sessiz bir savaşla ve protesto yöntemleriyle yürütmekten yanaydı. İngilizler, Gandhi'nin bu siyasi düşüncelerinden ve girişmiş olduğu hareketlerden dolayı onu birçok kez tutuklayıp hapse atmışlardır. Fakat Gandhi, her hapse atıldığında açlık grevi yaparak bütün dünyanın dikkatini üzerine çekmiş ve hapisten kurtulmayı başarmıştır. Gandhi'nin bu mücadeleleri sonucunda İngiltere, 1935'de Hindistan'a, eyaletlerinde bütün yönetim yetkilerinin Hintli yöneticilere ve bakanlara bırakılmasını sağlayan yeni bir anayasa hazırlamış olup otuz milyon kadar Hintliye de seçim hakkı tanımıştır¹¹⁷.

İngiltere yönetimi altında olan Hindistan, İngilizlerin politikaları sonucu, ülke tarihindeki Müslüman egemenliği yavaş yavaş unutturulup bölgede Hindu milliyetçiliği planlı olarak güçlendirilmiştir. İngilizler bunu sağlamalarındaki temel hedef çoğunluğu çok daha rahat idare edebilmeleriydi. Ancak zaman içinde Kongre Partisi'nin yöneticileri olan Patel, Nehru ve Gandhi etrafında toplanan Hintliler, Hindistan'ın tam bağımsızlığını sağlamak için mücadele ederken, çoğunluğunun Hindulardan oluşan bir ülkede söz sahibi

¹¹⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 659.

¹¹⁷ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 684.

olamayacaklarını anlayan Müslümanlar, Cinnah'ın yönetiminde olan Müslüman Partisi altında bir araya gelerek ayrı bir devlet kurmak için harekete geçmişlerdir¹¹⁸.

İkinci Dünya Savaşı'na gelindiğinde Asya'da sömürge altında olan milletler gibi, Hindistan halkının bir kısmı da İngiltere müttefiklerine karşı Japonya'yı desteklemiş hatta Hindistan Millî Ordusu adında bir kuvvet göndermiştir. Bu durumun farkına varan İngiltere 1942'de Hindistan üzerindeki kontrolünü daha da hafifleterek, idarenin yerli halktan olması şartını getirmiştir. Ancak Hindistan'ın savunmasını ve dışişlerini kontrolünde tutmuştur. Hindistan üzerindeki baskısı giderek azalan İngiltere yaptığı bir açıklamada savaştan sonra Hindistan'a bağımsızlık vereceğini bildirmiştir¹¹⁹. Haziran 1947'de Hindistan'ın genel valisi olan Mountbatten tarafından İngiliz sömürgesinde olan Hindistan topraklarının, Hindistan ve Pakistan olarak ikiye ayrılacağını, İngiltere yönetiminde olan diğer eyaletlerin ise hangi ülkeye katılacakları noktasında kendilerinin vereceği bir kara bağlı olacağı belirtilmiştir. İngiltere'ye karşı bağımsızlık mücadeleleri veren Hindistan ve Pakistan, 15 Ağustos 1947'de bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır.

Hindistan ve Pakistan bağımsız olduktan sonra büyük bir öneme sahip olan ve halkının büyük bir kısmının Müslüman olduğu Keşmir'e sahip olmak için sürekli olarak birbirleriyle çatışmışlardır. Bu silahlı çatışmaların ilki 1948'de yaşanmıştır. Keşmir, Pakistan'ın kuzeyinde bulunup buğday ve pirinç yetiştiren geniş ve bereketli topraklara sahip bir yerdir.

20. yüzyılda Hindistan'ın dış politikası, ilk Başbakanı ve Dışişleri Bakanı olan Nehru tarafından şekillenmiş olup sadece kendi döneminin değil, ayrıca kendinden sonraki dönemleri de etkilemiştir. Hindistan'ın var olan ciddi problemlerine rağmen, Nehru, Hindistan'ın uluslararası alanda önemli bir konuma sahip olması gerektiğine inanmıştır. Bu yüzden Hindistan, uluslararası ilişkilerde aktif politikalar takip edebilmek için geniş bir alana yayılan politikalar benimsemiştir. Bazı uzmanlara göre Nehru'nun, güç politikalarına dayanan realist politikalar benimsediğini, diğer bazı uzmanlara göre ise idealist politikalar benimsediğini savunmuşlardır. Nehru'nun dış politikasının temeli "bağılantısızlığa" dayanır. Nehru'ya göre Doğu veya Batı Bloğundan herhangi birine üye olmak bağımsızlığını kaybetmek demektir¹²⁰. Nehru, mümkün olduğunca kendi aralarında ve anlaşmazlık içinde olan grupların gelecekte dünya felaketlerine yol açan ya

¹¹⁸ Ahmet Akyüz, Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Avrasya Jeopolitiğindeki Yeri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2007, s. 13.

¹¹⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 659.

¹²⁰ Ahmet Akyüz, *a.g.e.*, s. 13,15.

da bunu sürdürmeye yönelik herhangi bir siyasi blok grubu arasında olmaktan mümkün olduğunca uzak durma hedefindeydi¹²¹.

Hindistan'ın bağımsızlığının ilk yıllarından itibaren dış ilişkilerinin iyi gitmediği bir diğer devlet de Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Bu durumun nedeni ideolojik anlamda olmayıp esas itibari ile politik ve jeostratejik kaynaklıdır. Hindistan'ın kuzey kesiminde bulunan ve Hindistan ile Çin arasında yer alan Nepal, Tibet ve Bhutan gibi yerlere Çin'in göz koyması her iki devleti savaşa sürüklemiş ABD ve Sovyet Rusya'nın duruma müdahil olmasına neden olmuştur¹²². İkinci ve üçüncü bölümde bu konuya daha detaylı değinilecektir.

Hindistan'ın dış ilişkilerde Ortadoğu politikasının temelinde ise Bağlantısızlar Hareketi ve ilkeleri göze çarpmaktadır. Hindistan, Bağlantısızlık politikası gereği Doğu ve Batı Bloğunun sömürgecilik faaliyetlerini reddetmiş, ulusların eşitliği ve bağımsızlıklarını savunmuştur. ABD ve Sovyet Rusya'nın nüfuz sahibi olmak istedikleri Ortadoğu'da bloklar arasında tarafsız kalmaya özen göstermiştir. Ancak 1955'ten itibaren Sovyet Rusya'ya yakın olma pozisyonu, Hindistan'ın bölge politikalarını şekillendirmiştir. Bu bağlamda bölge politikalarının şekillenmesi dâhilinde güvenlik ve ekonomik politikaları da şekillenmiştir. Güvenlik politikası başlığında, hayati bir tehdit olarak gördüğü Pakistan sorununda bir strateji olarak Pakistan'ın dini yönüyle Ortadoğu'nun Müslüman halkının üzerindeki etkisini kırmak için Arap-İsrail savaşlarında Arap yanlısı bir politika takip etmiştir. Ekonomik politikası başlığında ise Ortadoğu'nun zengin petrol kaynaklarından faydalanmak ve bölge ülkeleri ile ticari ilişkiler geliştirmeyi hedefleyen Hindistan, Mısır ile iyi ilişkiler kurmuş bağlantısızlık politikasında birlikte hareket etmiştir¹²³.

II.III. Endonezya

Deniz ticaret yolu üzerinde bulunmasından kaynaklı büyük bir öneme sahip olan Endonezya, Hollanda burada büyük bir ticaret ağı kurduktan sonra 1798'de sömürge yönetimini ilan etmiştir. Endonezya bağımsızlığını elde edebilmek için uzun bir süre Hollanda'ya karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Hollanda sömürgesi olan

¹²¹ Carsten Rauch, Farewell Non-Alignment? Constancy and change of foreign policy in post-colonial India, PRIF Reports No. 85, (Translation: Katharine Hughes), *Peace Research Institute*, Frankfurt, 2008, s. 2.

¹²² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 667.

¹²³ İsmail Ermağan, Hindistan'ın Ortadoğu Politikası, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 2, Manisa, 2013, s. 229.

Endonezya adaları, İkinci Dünya Savaşı itibariyle Japonya'nın işgaline uğramıştır. Bu durum Endonezya'nın Hollanda sömürgesi olmaktan çıktığını gösterir. Halkının hemen hemen tamamı Müslüman olan Endonezya'nın Hollanda ile bağıni kesilmesi bağımsızlık mücadelelerinin hız kazanmasını sağlamıştır. Japonlar işgal etmeye çalıştığı topraklarda uyguladığı politikayı Endonezya'da da uygulamışlardır. Uygulanan politika ise şu şekildeydi, işgali kolaylaştırmak için Hollanda yöneticilerine karşı Endonezya bağımsızlık hareketini kışkırtmışlardı. Japonların bu politikası, ülke halklarını sömürgecilere karşı kışkırtarak tahrik etmek ve bağımsızlıklarını destekleyerek bunların Japonya'ya bağıli kalmalarını sağlamaktı. Japonya'nın savaştan yenik olarak çıkması bu bölgelerden çekilmesine neden olmuştur. Bu durum Asya sömürgelerinde bağımsızlık hareketlerinin hızlanmasına ve bağımsız devletlerin ortaya çıkmasına etki etmiştir¹²⁴.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Endonezya'da devam eden işgaller esnasında, ülkede milliyetçilik hareketleri daha da güçlenmiştir¹²⁵. Bağımsızlığın Japonya tarafından kazanılabileceğine inanan Endonezya Milliyetçi Parti'nin Başkanı Sukarno, İkinci Dünya Savaşı boyunca Japonlarla iş birliği içinde olup onlara danışmanlık yapmış ve propaganda faaliyetlerine katılmıştır. Endonezya'nın Japonları desteklemesi, Japonların yakın bir gelecekte Endonezya'ya bağımsızlık vereceklerini duyurmalarını sağlamıştır¹²⁶. Sukarno, Japonya'nın vermiş olduğu destekle Mart 1943'te Halk Gücünün Merkezi (Putera) adlı bir örgüt kurmuştur. Akabinde örgütün, Merkezi Danışma Konseyi, Gençlik Örgütleri ve Gönüllü Savunma Kuvvetleri oluşturulmuştur. 1944'ün sonlarına doğru Japonya'nın teslim olmasının ardından, Ahmet Sukarno başkanlığında 1927'de kurulan Milliyetçi Parti, bir hükümet kurarak 17 Ağustos 1945'te Cakarta'da (Batavia) Endonezya'nın bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylelikle Devlet Başkanı Sukarno'ya önemli yetkiler veren cumhuriyetçi bir yönetim oluşturuldu¹²⁷. Japonya yenilgiyle beraber bölgeden çekilirken bütün silahlarını Endonezya halkına bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra, Hollanda Endonezya adaları üzerinde hak talep ederek tekrardan işgale başlayınca Endonezya ile Hollanda güçleri arasında dört yıl süren savaş çıkmıştır. Bu savaşın sonunda Hollanda, 2 Kasım 1949'da imzalanan bir

¹²⁴ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 658.

¹²⁵ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 686.

¹²⁶ İsmail Hakkı Göksoy, "Sukarno Ahmet", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 37, İstanbul, 2009, s. 478-479.

¹²⁷ Cihan Daban, *Endonezya'nın Tarihsel Geçmişi*, USBED Yayınları, Şubat, 2014, s. 4.

antlaşmayla Endonezya'nın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştır. Hemen bir yıl sonra 15 Ağustos 1950'de Endonezya Cumhuriyeti kurulmuştur¹²⁸.

Endonezya, 1950'de parlamenter yönetimi öngören bir anayasa oluşturdu. 1955'te yapılacak ilk seçim öncesinde meclis üyeleri, partiler arasında bir anlaşma yapılarak seçilme yoluna gidilmiştir. Çok sayıda partinin katıldığı seçimler sonunda ilk dört sırayı Müslümanların ağırlıkta olduğu partiler yer almıştır. Endonezya'da cumhuriyetin ilanından sonra birbirini izleyen kısa ömürlü yönetimler, Dış Adalar ile Cava arasında yoğunlaşan çatışmaları bitiremediği için ayrılıkçı eğilimler güçlenmeye başlasa da, bağımsızlığını kazandıktan sonraki dönemde Endonezya, Sukarno döneminde benimsenen ve Beş İlke (*Pancasila*) adı verilen resmî ideolojiyi benimsemiş bir devlettir¹²⁹. Bağımsızlığından sonra herhangi bir bloğa katılmamış, tarafsızlık politikasıyla, Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucu devletleri arasında yerini almıştır.

II.IV. Yugoslavya

İlk Yugoslavya “Sırp, Hırvatlar ve Sloven Krallığı” olarak doğmuştur. Fakat aslında üç halk eşit değildi¹³⁰. Güney Slavları olan Sırp, Hırvatlar ve Slovenleri tek bir yapıda bir araya getirme fikri ilk olarak, 1 Aralık 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın kurulması ile sağlanmıştır. Üç ulustan meydana gelen bu krallığın Yugoslavya olarak bilinmeye başlaması ise, 1929'da olmuştur. Yugoslavya olarak adlandırılan bu topraklar Krallıktan önce uzun yıllar Osmanlı ve Habsburg imparatorlukları himayesinden geçmiştir. Farklı kültürlerle sahip olan bu iki imparatorluğun bu topraklar üzerinde hâkimiyet sürmesi, bu topraklarda yaşayan ırkların ayrı ayrı kültürlerden etkilenmelerine sebep olmuştur. Eski Yugoslavya'yı meydana getiren devletlerarasında ırk ve kültür farklılıkları olmasına rağmen, Batı Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçi akımlar ve aydınlanmanın etkisiyle ortaya çıkan yeni fikirler, 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında, gerek Habsburg İmparatorluğu'nda yaşayan, gerekse Osmanlı himayesinde bulunan bu milletleri etkilemeye başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması ile birlikte Almanya ve İtalya birliklerinin Yugoslavya sınırına dayanması, Sırp yönetimi üzerindeki baskıyı da artmıştır. Almanya 25 Mart 1941'de Yugoslavya'nın mihver devletlerine katılması için bir anlaşma

¹²⁸ Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 686.

¹²⁹ Şeref Işıldak, *Endonezya Devrimi*, Z Yayınları, İstanbul, 2001, s.17.

¹³⁰ Catherine Samary, *Yugoslavia Dismembered*, (Translated: Peter Drucker), Monthly Review Press, New York, 1995, s. 45.

imzalaması yönünde, Sırp Hükümetine baskı kurmuştur. Bu baskı neticesinde anlaşmayı imzalamak zorunda kalan Yugoslavya Sırp milliyetçilerin çoğunlukta olduğu ordunun tepkisine neden olmuştur. Giderek büyüyen bu tepkiler sonucunda bir askeri darbe ile kral düşürülmüştür. Almanya bu durma istinaden 6 Nisan 1941’de Yugoslavya’ya savaş ilan etmiş ve 17 Nisan 1941’de de Yugoslavya ordusu tamamen teslim olmak zorunda kalmıştır. Yugoslavya’da ordunun teslim olmasıyla birlikte Yugoslav topraklarının büyük bir kısmı mihver devletlerince işgal edilmiştir. Sadece daha önceden Hırvatistan’a özerklik tanınmış bölgede, Hırvatların desteğinin alınabilmesi için, Almanya’nın himayesinde bağımsız bir Hırvatistan Devletinin kurulmasına izin verilmiştir. Bu devletin başına, 1920’lerde kurulmuş olan ve Sırbistan’dan bağımsız bir Hırvatistan kurmayı hedefleyen “Ustaşa Örgütü” üyesi Ante Paveliç getirilmiştir. Bağımsız Hırvatistan devletinin idaresini üstlenen Ustaşa Örgütü, savaş boyunca diğer Yugoslav halklarına karşı Almanya’nın yanında yer almıştır. Ustaşa Örgütü Hırvatistan’ı yabancılardan temizlemeye ve Katolikliği yeniden canlandırmaya da çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda Hırvatistan’da yaşayan birçok Sırp ya öldürülmüş ya göç etmeye zorlanmış ya da zorla Katolikliği seçmek zorunda bırakılmıştır. Yugoslavya’da yabancı işgaline ve Ustaşa Örgütü’nün baskılarına karşı ilk direniş hareketi, Sırp milliyetçileri örgütü “Çetnikler” tarafından başlatılmıştır. Bu örgütün amacı, Alman işgaline bir son vermenin yanı sıra, Sırp olmayan bütün ulusları da Sırbistan’dan atmak olduğu için, diğer Yugoslavya halklarından destek alamamıştır. Çetnikler, bir yandan Almanya’ya karşı mücadele ederken, diğer bir yandan da Ustaşa örgütü ile de bir iç savaş girişmişlerdir¹³¹.

Almanya işgaline karşı mücadele eden diğer bir örgüt ise, komünist liderin kontrolü altındaki Komünist Partizan Hareketi idi. Bu Hareketin başında Josip Broz Tito bulunuyordu. Tito’yu Yugoslavya’daki bütün halklar desteklemiştir¹³². Komünist Partizan Hareketi, Alman işgaline karşı mücadele ederken, savaş sonrasında iktidara gelmeyi de amaçlamışlardır. Ayrıca Partizanlar, Yugoslavya’da tüm ulusların temsil edilebileceği bir idare kurmak istemişlerdir. Yugoslavya’da işgalci devletlere karşı mücadele edilirken, aynı zamanda ülkede önemli bir iç savaş yaşanmıştır. Bu iç savata Milliyetçi Sırp ve Ustaşa hareketlerine karşı olan Yugoslav halkının büyük bir bölümü Partizanları desteklemiştir. Tito, 1942 yılında kurduğu Yugoslavya Anti-Faşist Halk

¹³¹ Ela Tontu, AB – Batı Balkan Ülkeleri İlişkisi: İstikrar ve Ortaklık Süreci, *Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s. 9-11-18.

¹³² David Anderson, *The Collapse of Yugoslavia: Background and Summary*, Department of The Parliamentary Library, No. 14, Australia, 1995, s. 4.

Kurtuluş Konseyi'ni, işgalden kurtarılan toprakların resmi hükümeti olarak ilan etmiştir. Kasım 1943'de de Tito'nun Yugoslavya halkından büyük bir destek görmesi sonucunda Yugoslavya Anti-Faşist Halk Kurtuluş Konseyi, tüm Yugoslavya'nın resmi hükümeti olarak ilan edilmiştir. Savaşın sonlarına doğru Almanya'nın yenilgisinin kesinleşmesi üzerine, savaş sonrasında Yugoslavya'nın nasıl bir yönetim şekline sahip olacağı da belirlenmiştir. Mayıs 1945'te, Berlin'in düşmesi ile birlikte Almanya topraklarındaki savaş sona erince işgal kuvvetleri büyük bir hızla Yugoslavya topraklarından çekilmek zorunda kalmıştır. Yugoslavya'da işgallerin sona ermesiyle seçimlere gidilmiştir. Sadece partinin izin vermiş olduğu kişilerin katıldığı seçimlerde oyların %90'ını alan Tito, yeni şekillenecek cumhuriyetin başına geçmiştir. Böylece 29 Kasım 1945'de Krallığın resmen sona erdiği belirtilmiş ve yerine Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilan edilmiştir.

Tito'nun kurduğu Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ni oluşturan 1946 Anayasası'na göre, Yugoslavya'da Krallık tamamen sona ermiş ve yerine altı cumhuriyetten oluşan sosyalist bir federal cumhuriyet kurulmuştur. 1946 Anayasasına göre bu altı federal cumhuriyet ise Sırbistan, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Bosna Hersek ve Slovenya olarak belirtilmiştir. Bu federal cumhuriyetlerin dışında, Sırbistan topraklarında bulunan Kosova ve Voyvodina'ya da özerklik statüsü verilmiştir. Tito idaresi altında bulunan Yugoslavya, I. Yugoslavya'dan tamamen farklı olarak, tüm federal cumhuriyetlerin yönetimde söz sahibi olması sağlanmıştır. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda I. Yugoslavya'dan farklı olarak ülke yönetiminde birçok değişikliğe gidilerek Sovyet Rusya modeli sosyalist bir idare şekli kurulmuştur. Bu bağlamda, Yugoslavya'da bulunan sanayi kamusallaştırılmış ve ekonomik kalkınma merkezi idarenin kontrolüne verilmiştir. Hızlı kalkınma için Sovyet Rusya'nın uyguladığı ağır sanayiye yönelme politikası, Yugoslavya'da da uygulanmaya başlamış ve ülkede bu yeni gelişmelere karşı olanlar ise bastırılmaya çalışılmıştır.

Savaş sonrasında Yugoslavya'da Sovyet Rusya yanlısı bir dış politika takip edilmesi üç temel nedene dayanıyordu. Birincisi, ortak hedefe yönelik özlemlerin olması, ikincisi Sovyet tipi sosyalist rejimin bulunması üçüncüsü ise savaş sırasında sağlanan askeri ve ekonomik yardımdır. Ancak bu durum uzun sürmemiştir¹³³. Yugoslavya'da kurulan Sovyet Rusya tipi sosyalist düzen, Sovyet Rusya ile Yugoslavya arasında belli

¹³³ Leo Mates, *Nonalignment Theory and Current Policy*, Belgrade, 1972, s. 178.

bir yakınlığın kurulmasına etki etmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nda Stalin'in Partizanlara (Tito'ya) destek vermemesi ve savaşın sonlarına doğru Yugoslavya'yı Batı güçleri ile paylaşmaya gitmesi durumu Tito tarafından farkına varılmasıyla iki devlet arasındaki ilişkilerin uzun bir süre mesafeli bir şekilde devam etmesine neden olmuştur. Stalin ile Tito arasında yaşanan çekişme, bu iki ülke arasındaki ilişkileri 1948'de tamamen kopma noktasına getirmiştir. Bağımsız olarak hareket eden Tito'nun Balkanlar'da bir Federasyon kurma isteğini kendisine bir tehdit olarak sayan Sovyet Rusya, Yugoslavya'yı tam olarak kendi kontrolüne almak girişimleri Tito'nun karşı çıkması doğrultusunda bunu başaramamıştır.

Sovyet Rusya, Yugoslavya'nın bu karşıt duruşuna tepki olarak Yugoslavya'nın Kominform'dan çıkarılmasını istemiştir. Kominform'dan çıkarılan Tito Yugoslavyası, Sovyet Rusya modelinden farklı olarak kendi sosyalizmini oluşturma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda, 1950'lerden itibaren Yugoslavya'da oluşturulmaya çalışılan özyönetim ile devlet ve parti yönetimi altında bulunan mülkiyetlerin toplumsallaştırılması yoluna gidilmiştir¹³⁴.

1948-1954 yılları arasındaki dönemde Yugoslavya tarihi çoğunlukla Tito-Stalin ayrımı ile anılır. Bu süre zarfında, ekonomik ve politik olarak Sovyet Rusya ve uydu devletleri tarafından baskı altına alınan Yugoslavya, Batı ile olan yakın işbirliğinin yanı sıra, büyük uluslararası faaliyetlerden kaçındı. Tek önemli dış politika alanı BM bünyesindeydi. Bu dönemin Yugoslavya için önemi, iç ve dış politika yöneliminin dönüşümünde yatmaktadır. Sovyet Rusya ile olan çatışma açıkça bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. Bir yandan Yugoslavya, komünist bir ülke olduğu için Batı ile yoğun ekonomik ve askeri işbirliğine yönelik ani değişimini haklı göstermek zorundaydı. Öte yandan, Yugoslav ve Sovyet sosyalizmi arasındaki farklılıkları açıkça göstermek zorundaydı. Bu nedenle, 1950'li yılların başından itibaren Yugoslavya, öz yönetim politikasıyla yeni bir yola girmiş ve Sovyet modelinin tamamen kopyalanmasına dayanan önceki sistemin yerini alan bağlantısızlık politikasını kademeli olarak geliştirmeye başlamıştır¹³⁵.

¹³⁴ Ela Tontu, *a.g.e.*, s.19-22.

¹³⁵ Ante Batović, "Nonaligned Yugoslavia and the Relations with the Palestine Liberation Organisation", *The Non-Aligned Movement in the Mediterranean Project The European Institute*, Columbia University, 2009, s. 2.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BANDUNG KONFERANSI VE BAĞLANTISIZLAR BLOĞU'NUN ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. Bandung Konferansı'nın Hazırlık Aşaması

1949 yılı, ABD ve Sovyet Rusya arasındaki politik ve ideolojik savaş Asya'ya ve Afrika'ya kayarak Soğuk Savaş tarihinde önemli bir hal almaya başladı. İki süper gücün rekabeti Kore ve Çin'de de başlamıştı. Hindistan ve Endonezya gibi eski sömürgeler, savaşın bölgenin geri kalanına yayılmasından korkarak, Soğuk Savaş rekabetinin Kore ve Çin'de sıcak olduğunu ve eski Avrupalıların eski sömürgelerinde nüfuz sahibi olmaya çalıştığını düşünerek endişe duyuyorlardı. Yeni gelişmekte olan ülkeler ekonomilerini ve siyasi sistemlerini inşa etmeye ve Soğuk Savaş'ta taraf tutmaktan ziyade bağımsız ve tarafsız bir dış politika izlemeye odaklanmışlardı¹³⁶. 1950'lerden 1960'lı yılların sonlarına kadar büyük bir hızla yaşanan sömürgelerin bağımsızlık kazanma süreci kapsamında bağımsızlığını yeni kazanan devletlerin sayıları iki katına ulaşmıştı. Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu sisteminde, Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da ve Amerika'da bu iki bloğun dışında kalan bölge veya devletler ile ilgili olarak yapılan tanımlamalarda “azgelişmiş, yoksul, tarafsız, bağlantısız ve üçüncü dünya” gibi terimler kullanılmıştır¹³⁷.

20. yüzyılın özellikle ikinci yarısı “sömürge devrimi”, sömürge ayaklanmalarının çok ötesinde olan bir süreçtir. Sömürge halklarının milli benlik ve bütünlük kazanması, okuma-yazma oranındaki artış, yaşam seviyelerinde az da olsa bir yükselişin olması ve nüfuslarının giderek artmasıyla birlikte ortaya çıkan milli bilinç, 19. yüzyılın getirisi olan siyasal bağımlılık, ırksal üstünlük ve ekonomik sömürünün karşısında duran temel güç olmuştur. Bu gücün belli bir hedefe yönelmesine yardım eden unsurlar ise, özgürlük, eşitlik ve kendi kendini yönetme gibi liberal idealler olmuştur. İşte, bu genel düşünce, iki dünya savaşı ile hız kazanmıştır. Çünkü sömürgeci devletlerin çoğu bu iki savaştan son derece güçsüz çıkmış ve ister istemez, sömürge halkları üzerindeki baskısını düşürmek zorunda kalmıştır. Bunun dışında iki dünya savaşının bir başka hızlandırıcı etkisi de sömürgeci devletlerin bu savaşlarda düşmanlarını yenebilmek için sömürge halkının,

¹³⁶ Chris Tudda, *Cold War Summits A History; From Potsdam to Malta*, USA, 2015, s. 37.

¹³⁷ Faruk Sönmezoğlu, “Bağılantısız Üçüncü Dünya'dan Çevre Ülkeleri'ne”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 41, İstanbul, Ekim 2009, s. 3.

savaşkan er olarak yardımına başvurmaları sonucunda bu savaşkan erlerin, belki de ilk defa beyaz insana göre ırksal bir aşağılığının olmadığına farkına varmasını sağlamış ve Batı'nın liberal düşüncelerine açılmalarına etki etmiştir. Bu durum, Asya ve Afrika'da sömürgeci güçlere karşı bağımsızlık hareketlerinin başlamasına büyük katkıda bulunmuştur¹³⁸.

Bağımsızlıklarına kavuşmak isteyen milletler sömürgeci Avrupa'ya karşı propagandalar yürüterek mücadeleye girişmiştir. ABD ve Sovyet Rusya çıkarları gereği bu mücadeleleri birçok noktada desteklemesi sonucunda Hindistan ve Pakistan 1947'de, Endonezya, 1949'da bağımsızlığını kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yenedünya düzeninde bağımsızlığını elde eden bu devletler, üçüncü dünya ülkeleri grubuna dâhil olmuşlardır. Bağımsızlığını kazanan bu yeni devletleri Afrika'daki Fas, Tunus, Gana, gibi sömürgelerin bağımsızlaşması izlemiştir¹³⁹. Asya ve Afrika ülkeleri karşılıklı etkileşim içerisinde birer birer bağımsızlıklarını kazansalar da mevcut bazı sorunların devam etmesi nedeniyle, bu sorunların çözümü için ortaklaşa hareket etme gereği duymuşlardır¹⁴⁰.

Sömürge olma durumundan kurtulan bu yeni devletler, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, Doğu ve Batı blokları arasındaki mücadelenin dışında kalarak, öncelik olarak ekonomik kalkınmayı hedeflemişlerdir. Çünkü bu ülkelerin en büyük ve önde gelen amaçları, ekonomik yönden kalkınmayı başarmaktı. Bunu başarmak için de dış yardıma başvurmak zorunda kalmışlardır. Bu yardımı da, Doğu veya Batı bloklarından birinden almaları gerekiyordu. Bu durum, yardım alınacak bloğa bağlanmayı da beraberinde getirecekti. Bu bakımdan, bloklardan yardım alırken iki bloğun dışında kalmak, kendilerinin çıkarına olacaktı. Öte yandan, dünyanın iki gücünden herhangi birine katılmaları durumunda bloklar arasında çıkabilecek bir nükleer savaşta yok olma ihtimalleri vardı. Ayrıca, Batı'nın eski bir sömürgesi oldukları için sömürgeciliğin kötü izlerini taşımaktaydılar. Bu ise özellikle Batı dünyasına yanaşmalarına engel oluyordu. Buna karşılık, politik yönden Doğu Bloğuna yanaşmak da bu bloğun kontrolü altına girmeye yol açabilirdi. Bu nedenlerle, bu yeni devletlerin her iki bloğun da dışında kalması ve bloklar üzerinde dengeli bir politika yürütmesi, iki blok arasında bir denge gücü meydana getirmiştir. Bu durum bloklar arasındaki çatışmanın da yumuşatılmasını

¹³⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar*, s. 311.

¹³⁹ <http://media.dunyabulteni.net/250x190/2012/04/19/bandung-jkonferansi-1-acildi.jpg>

¹⁴⁰ Muhammed Tandoğan, *Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık) Kuramı Bağlamında Afrika Birliği, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 3, 2015, s. 638.

sağlayabilirdi. Bu bakımdan, yeni kurulan bağımsız devletlerden bazıları doğrudan Doğu veya Batı Bloğuna bağlanmakla beraber bazıları da bloklar dışında kalarak bir Üçüncü Bloğun kurulması düşüncesini benimsemiştirler¹⁴¹.

1953'ten itibaren Soğuk Savaş içerisinde istikrarsız karşıtlık adında yeni bir dönem başlamıştı. Kore Savaşı'nın son bulması bu yeni dönemin ilk göstergesiydi. Temmuz 1953'te Kore'de ateşkesin sağlanmasıyla Soğuk Savaş döneminin yeni aşaması başlamıştı. Bu durumun yaşanmasında uluslararası alanda önemli bir güce sahip olan üç büyük devletteki yönetim değişikliğinin gerçekleşmesinin de etkisi olmuştur. Ekim 1951'de İngiltere'de Muhafazakâr Parti, Kasım 1952'de ABD'de Cumhuriyetçiler, Mart 1953'te Sovyet Rusya'da kolektif yönetim iktidarı devralmışlardır. Kore Savaşı'nın son bulmasını sağlayan bu üç yeni yönetim, aynı zamanda nükleer silah teknolojisinde de büyük gelişmeler kat etmişlerdi. ABD Kasım 1952'de ilk hidrojen bombasını yapmasıyla birlikte, Sovyet Rusya da aynı teknolojiye Ağustos 1953'te ulaşmıştı. Fakat Sovyet Rusya teknolojisinde lityum kullandığı için daha gelişkin bir teknolojiye sahip olmuştur. ABD bu teknolojik gelişmeler kapsamında bir yandan 1947'den beri uygulamış olduğu Sovyet Rusya'yı çevreleme politikası askeri anlaşmalarla pekiştirirken, diğer yandan NATO ülkelerine “toptan karşılık” stratejisini benimsetmişti. Bu stratejiye göre NATO'ya üye olan devletlerden herhangi birine askeri saldırıda bulunulursa, bu saldırıya karşılık, nükleer silahlar da dâhil tüm askeri gücün kullanımı gerçekleştirilecekti.

Bu dönemde Batı Bloğu, NATO, SEATO, Balkan Paketi ve Bağdat Paketi ile Doğu Bloğunu Pasifik'ten Atlantik'e kadar olan bölgede çevreleyen bir askeri ittifak dizisini oluşturmuştur. Savaş sonrası dönemde Avrupa'da çözüme kavuşturulmayan anlaşmazlıklar birer birer çözüme kavuşturulmaya başlandı. 23 Ekim 1954'te Paris Antlaşmasıyla Batı Almanya'nın (Federal Almanya Cumhuriyeti) egemenliği ve NATO'ya üye olma durumu kabul edilmiştir. Tekrardan silahlanmayı öngören anlaşmanın 5 Mayıs 1955'te yürürlüğe girmesiyle birlikte, Sovyet Rusya da 14 Mayıs 1955'te Varşova Paketi'nı kurduğunu ilan etmiştir. Varşova Paketi'nin kurulması esasında Batı Almanya'nın NATO'ya katılmasıyla ilişkilidir. 15 Mayıs'ta da Avusturya bağımsızlığını elde ederek uluslararası sisteme yeniden dâhil olmuştur. Uzak Doğuda

¹⁴¹ Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 681-682.

yaşanan çatışmaların barışa kavuşması ise 26 Nisan - 21 Temmuz 1954 tarihleri arasında Cenevre Konferansı'nın toplanması sonucunda alınan kararlarla sağlanmıştı¹⁴².

Kore Harbi'nden sonra toplanan Cenevre Konferansı'na¹⁴³ Hindistan, Seylan, Pakistan, Birmanya ve Endonezya Başbakanları davet edilmemişti. Davet edilmeyen bu devletler, hazırlanan siyasi hadiseler karşısındaki tutumlarını tespit etmek,¹⁴⁴ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda aşamalı olarak bağımsızlığını elde eden birçok Asya - Afrika devletlerinin bağımsızlığını korumak, Batının sömürgeci politikalarına karşı mücadele edebilmek için birçok noktada işbirliği yapma gereğini görmüşlerdir. Bu amaç doğrultusunda ilk teşebbüs Endonezya Başbakanı Dr. Ali Sastroamidjojo'dan gelip Mayıs 1954'te Endonezya, Seylan, Hindistan, Pakistan ve Birmanya'nın katılımıyla Seylan'nın başkenti Colombo şehrinde toplanmışlardı¹⁴⁵. Bu sırf Asya'ya mahsus bir konferanstı. Konferans Hindini'de ateşkes görüşmeleri talep eden bir bildirinin kabulü, Fransa'nın Endonezya'ya Hindini'ye tam bağımsızlık ve Tunuslularla Faslılara kendi kendilerini idare hakkı tanınacağı konusunda taahhüde girişmesi ile son buldu. Bildirinin bu son kısmı Asya devletlerinde belirmeye başlayan ve Asya ile Afrika arasında yeni bir sömürge aleyhtarı dayanışmanın teşekkülünü ön gören bir eğilime işaret eder. Üstelik beş devlet ülkelerinin işlerine dışardaki komünist, antikomünist ve diğer teşekküllerin müdahalesine kesin surette karşı koymak yolundaki sarsılmaz iradesini de belirtiyordu.

Konferanstan hiçbir siyasî hareket tarzı çıkmadı; ancak Hindistan, Birmanya ve Endonezya tarafsızlık politikası gütmeye devam etti. Gene de Colombo Konferansı Asya tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder çünkü belli başlı Asya devletlerini içine alan bir Asya cephesinin kurulmasında önyak olmuş demektir. Bu, her türlü politikanın üzerinde olan “Asya Asyalılarındır” prensibinin ilk politik gerçeğidir.

Colombo Konferansı'ndan hemen sonra Hindini'de ateşkese Cenevre'de karar verilmesi üzerine Hindistan'ın lideri Nehru, Ho-Şi-Minh'e resmî bir ziyaret yaparak onu böylece fiilen Vietnam'ın şefi olarak tanıdı. Birkaç ay sonra Ekim 1954 de Çu-En-Lai ile sıkı münasebetler tesisi için ve onunla bir Afrika - Asya konferansı hazırlamak üzere Pekin'e gitti. Colombo'da toplanmış bulunan beş devletin Başbakanları¹⁴⁶ ikinci defa

¹⁴² Erel Tellal, *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB – Türkiye İlişkileri 1953 – 1964*, Mülkiyeler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 37-38.

¹⁴³ Çağdaş Üngör, Çin ve Üçüncü Dünya, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, Ekim, 2009, s. 29.

¹⁴⁴ Jacques Pirenne, *Büyük Dünya Tarihi*, (Çev.: Nihal Önal), C, 4, s. 2107.

¹⁴⁵ Davut Dursun, “BANDUNG”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5, 1992, s. 55-56.

¹⁴⁶ Jacques Pirenne, *a.g.e.*, s. 2108.

olarak Endonezya'nın Bogor şehrinde Aralık 1954'te iki ayrı toplantı yapmışlardı¹⁴⁷. Endonezya'nın Bogor şehrinde gerçekleşen toplantıya Hindistan, Pakistan, Seylan (Sri Lanka) ve Birmanya (Myanmar) devlet liderleri katılmışlardır. Toplantıya katılan devletlerin liderleri daha kapsamlı bir Asya-Afrika Konferansı'nın yapılması kararına varılmış ve bir yıl sonra gerçekleşmesi planlanan Bandung Konferansı için dört temel hedef belirlenmiştir. Saptanan hedefler ise şunlardır:

1. Asya-Afrika devletleri arasında dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinin sağlanabilmesi açısından ortak menfaatlerin belirlenmesi ve teşvik edilmesi.
2. Asya-Afrika devletleri arasındaki ekonomik ve kültürel sorunların tespit edilmesi.
3. Sömürgecilik ve Irkçılık gibi sorunların incelenmesi.
4. Asya-Afrika halklarının uluslararası barış ve işbirliğine sağlayacakları katkılar ve modern dünyadaki konumlarının gözden geçirilmesidir¹⁴⁸.

Aynı toplantıda Başvekiller, hararetli tartışmalardan sonra Asya - Afrika Konferansı'na hangi milletlerin dâvet edileceği ve gündemin hangi maddeleri içereceği konusunda da anlaşmaya varmışlardı¹⁴⁹.

1.1.1. Konferansın Kurucu Liderleri “Cemal Abdülnasır, Jawaharlal Nehru, Ahmed Sukarno”

1.1.1.1. Mısır Lideri Cemal Abdülnasır

1954'te Mısırda yönetimi devralan Cemal Abdülnasır ülke içerisinde iktidarını sağlamlaştırmak ve kendisine muhalif olan güçlere karşı mücadele ederken uluslararası alanda da Mısır'ın ve kendisinin saygınlığını ve nüfuzunu arttıracak önemli başarılar elde etmiştir. Süveyş Kanalı'nın her iki yakasında asker bulunduran İngiltere'nin Mısır'dan çekilmesi noktasında yürütülen görüşmeler sonuçlandırılmış ve 27 Temmuz 1954'te Mısır ve İngiltere arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Bu dönemde Fransa'nın sömürgeci olan Cezayir'de, Fransızlara karşı başlatılan kurtuluş mücadelesine destek veren Nasır, bir yandan Müslümanların yanında saygınlığını artırırken diğer yandan Fransa ile ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk Savaş, Ortadoğu'da da etkisini göstermeye başlamıştır. Sovyet Rusya'yı güneyden

¹⁴⁷ Davut Dursun, Bandung, s. 55.

¹⁴⁸ <http://akademikperspektif.com/2013/07/03/baglantisizlar-hareketi/>

¹⁴⁹ Milliyet Gazetesi, 18 Nisan 1955, s. 7.

çevrelemek isteyen Batı Bloğu, Kuzey Atlantik İttifakı'nı Güney Asya'ya bağlamak amacıyla Bağdat Paktı'nı kurmuş ve bu Pakta davet edilen Nasır şiddetle karşı çıkmıştır. Aslında Nasır, iktidarı devraldığı yıllardan beri Batı dünyasından askeri ve ekonomik yardım almaya çalışmıştır. Ancak Batı dünyası çıkarları doğrultusunda İsrail üzerinden Ortadoğu politikası yürüttüğü için Nasır bir türlü istediği desteği bulamamıştır. Özellikle Arap-İsrail savaşlarında Batı Bloğundan silah temin etmeye çalışan Mısır'ın bu talebi karşılanmayınca Doğu Bloğuna yönelmesi Batı'nın sert tepkisine sebep olmuş ve Batı ile ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. Doğu ve Batı Bloklarına karşı dengeli bir politika takip eden Nasır'ın temel politikası bağlantısızlıktır. Nasır, Hindistan lideri Nehru'nun ve Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Çu En Lai'nin de etkisiyle “Bağlantısızlık” politikasını benimsemiş ve Bandung Konferansı ile (18-24 Nisan 1955) bu politikanın liderlerinden biri olmuştur. Bağlantısızlar Hareketi liderlerinden biri olan Nasır, Üçüncü Dünya Ülkelerinde saygınlığı ve nüfuzu giderek artmıştır.

Bağlantısızlık Politikasını hayata geçirmek için Bandung'da yapılacak Asya-Afrika konferansında hazır bulunmak üzere Uzak Doğuya hareket eden Mısır Başvekili Abdülnasır, Karaşi'yi ziyaret ettikten sonra, Yeni Delhi'ye gitmiştir. Abdülnasır, iktidara geldiğinden beri ilk defa olarak memleket dışına çıkmaktadır. Karaşi'de, Abdülnasır, Pakistan Başvekili Muhammed Ali tarafından kabul edilmiştir. İki devlet adamı, Ortadoğu meselelerini gözden geçirmişler ve Bağdat Paktı'na da temas etmişlerdir¹⁵⁰. Nasır, çağlar boyunca Arap dünyasının kültürel merkezi olan Mısır'a, Ortadoğu da önemli bir rol vermeyi düşündü. Nasır, Bağlantısız devletlerin Bandung Konferansı'ndan sonra, Arap birliği, Batı karşıtlığı ve bağlantısızlık gibi birbirini tamamlayan temaları başarılı bir biçimde işledi. Cezayir'in bağımsızlık mücadelesi ve İngiltere'nin Aden'deki üssünden çıkarılması çabalarındaki etkin tutumu, Mısır'a geniş bir saygınlık kazandırdı. Böylece, Nasır rejimi, Arap dünyasının en uzun süren, en istikrarlı ve en çok halk desteğine dayanan hükümeti haline geldi¹⁵¹.

¹⁵⁰ *Akşam Gazetesi*, 5 Ekim 1955, s. 3.

¹⁵¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih Birinci Dünya Savaşı'nın Sonundan 1980'e Kadar*, s. 321-323.

1.1.1.2. Hindistan Lideri Jawaharlal Nehru

Varlıklı bir Brahma ailesine mensup olan Nehru, 1889'da doğmuştur. İngiltere'de doğa bilimleri ve hukuk öğrenimi gördükten sonra 1912'de Hindistan'a dönmüştür. Sömürgeciliğe karşı direnene halka İngiliz polisinin ateş açması Nehru'nun hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Hindistan halkının asıl amacının tam bağımsızlık olduğunu savunan Nehru, "Hindistan Ulusal Kongresi" adında bir siyasi parti kurmuştur. Nehru, 1942'de İngilizlere karşı düzenlenen "Hindistan'ı Terk Edin" eylemlerinden dolayı Kongre Partisinin önde gelen üyeleriyle birlikte tutuklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar tutuklu kalan Nehru, 15 Ağustos 1947'de bağımsızlığına kavuşan Hindistan'ın ilk başbakanı olmuştur.

Nehru'nun 7 Eylül 1946'da İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde ortaya çıkan bloklaşmalarla ilgili olarak yaptığı konuşmada: "Dünya savaşları insanlık için telafisi mümkün olmayan sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu durumdan kaynaklı olarak yeni bir dünya savaşına sebep olabilecek bloklaşmalardan uzak durmak gerekir. İnsanlık tarihi açısından kabul edilemez bir durum olan sömürgeciliğin ortadan kaldırılması için tüm dünyanın ortak hareket etmesi gerekir. Ulusların eşitliği ilkesinin büyük devletler tarafından saygıyla karşılanması ve buna bağlı olarak yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin dünya milletleri içerisinde hak ettiği yeri almaları sağlanmalıdır. Dünyada barışın sağlanması için uluslararası işbirliğine ve yeni politikalara ihtiyaç olduğu gibi, sömürgeciliğin ve bloklaşmanın olmadığı yeni bir dünya düzeni oluşturulmalıdır. Yeni siyasi anlayış ise barış içinde bir arada yaşama ilkesi esasına dayanmalıdır"¹⁵². İfadelerine yer vermiştir.

Nehru, Bağlantısızlık Hareketi'nin 1955'te Asya Afrika Ülkeleri Konferansı'yla oluşmaya başlamasından çok daha önce bu hareketin ilkeleri temelinde Hindistan'ın dış politika çerçevesini belirlemiştir. Soğuk Savaş'ın egemen olduğu uluslararası sistemin dayatmalarını reddeden ve daha adil bir uluslararası sistem yaratmanın mücadelesini yürüten Nehru'nun başkanlığı döneminde, ırkçılığa ve sömürgeciliğe karşı mücadele, bu bağlamda da tüm bağımsızlık savaşlarını destekleme, Hindistan dış politikasının ana ilkesi olarak kabul edilmiştir. Nehru'nun bakış açısına göre, daha adil bir uluslararası sistem yaratmanın ölçütü Afrika'ydı. "Hint Okyanusu'yla ayrılmış olsak da Afrika bir anlamda bizim kapı komşumuz" diyen Nehru, ilk iş olarak bağımsız dört Afrika

¹⁵² Orkun Tuncel, Jawarlal Nehru, <https://prezi.com/mksn7vdpuknr/baris-icinde-bir-arada-yasama/>

ülkesinden ikisiyle, Mısır ve Etiyopya'yla diplomatik ilişki kurdu. Politikası ve özellikle Hint kökenlilere yönelik tutumu nedeniyle Güney Afrika ile diplomatik ilişki kurmayı reddetti. İngiliz sömürgesi ülkelerde konsolosluklar açtı ve bu diplomatik misyonlar aracılığıyla bağımsızlık mücadelelerini destekledi. Hindistan bu süreçte o denli etkili oldu ki 1957'de sömürgeciliğe karşı bağımsızlığını kazanan ilk Afrika ülkesi olan Gana'nın lideri Nkrumah, ilk denizaşırı ziyaretini Yeni Delhi'ye yaptı.

Bandung'ta toplanan Asya Afrika Ülkeleri Konferansı'nda dünyanın Afrika konusunda bilinçlenmesi gerektiğini vurgulayan Nehru, 1961'de kurulan Bağlantısızlık Hareketi'nin en etkili liderlerinden biri ve Afrika'nın sesi oldu¹⁵³.

1.1.1.3. Endonezya Lideri Ahmed Sukarno

Endonezya lideri Ahmed Sukarno, Cavalı bir öğretmenin çocuğu olarak Surabaya'da doğmuştur. Asıl adı Kusro Sosro olup sonraları halk arasında Bung Karno (yoldaş Sukarno) ve Müslümanlar arasında ise Ahmed Sukarno adıyla tanınmıştır. Yükseköğrenimi sırasında siyasi ve fikri konulara fazlaca ilgi duyan Sukarno, Jang Jawa adlı bir gençlik teşkilatına katılmış ve Bandung şubesi başkanlığına getirilmiştir. Ayrıca Sarekat İslam'ın yayın organı olan Utusan Hindia başta olmak üzere birçok dergilerde yazılar yazmıştır. Endonezya'nın Bandung şehri o dönemlerde yenilikçi ve İslamcı görüşlerle sosyalist ve komünist fikirlerin sıkça tartışıldığı bir merkez durumundaydı, Sukarno da bu fikir akımlarından ve onların temsilcilerinin faaliyetlerinden etkilenmiş, yazılarında İslamcılık, Marksizm ve milliyetçilik fikirlerinin Endonezya'nın bağımsızlığı için birleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. 1950'li yılların başından itibaren çok partili bir sistem içinde yetkilerinin kısıtlı olmasından şikâyetçi olan Sukarno, buna rağmen otoriter bir rejim kurmuş ve ülkenin çeşitli bölgelerinde yönetime karşı çıkan ayaklanmalarla karşılaşmıştır. Ancak her seferinde bu ayaklanmaları bastırabilmiştir. Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan bloklardan herhangi birine katılmamış ve Bandung Konferansı'nın düzenleyici liderleri arasında yer alarak bağlantısızlar hareketinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur¹⁵⁴.

¹⁵³ Melek Fırat, "Hindistan'ın Afrika Politikası", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, C. 2, S. 1, Ankara, Bahar 2012, s. 45.

¹⁵⁴ İsmail Hakkı Göksoy, *a.g.m.*, s. 478-479.

Ülkesinde ulusal birliği sağlamak isteyen ilk Cumhurbaşkanı Sukarno, Endonezya'yı Üçüncü Dünya'nın lideri yapmak istemiş ve bu amaçla Bandung şehrinde 1955 yılında ilk konferansa ev sahipliği etmiştir¹⁵⁵.

Sukarno ABD'nin Asya'da işinin olmadığını düşünüyordu. Bu düşüncesi, kendi hükümeti içindeki kafadarlarının gözünde onu da bir komünist yapıyordu. ABD, Sukarno'nun Batı Blok'una karşı olumsuz tutumuna karşın, Sukarno'nun görüşlerine kulak vermişti. ABD Başkanı Kennedy, 1955'de Bandung'da Afrikalı-Asyalı ulusları bir araya getiren girişiminden dolayı ona saygı duyuyordu. Sukarno, süper güçler arasında arabulucu rolü oynamaya hazırlanan ve böylece Soğuk Savaşı ortadan kaldırmaya çalışan, Bağlantısızlar Hareketi liderleri arasında yerini alabilmiştir¹⁵⁶.

1.2. Bandung Konferansı'nın Toplanması ve Görüşülen Konular

Bandung Konferansı'nın ortaya çıkmasında uluslararası siyasette bazı olumlu ve olumsuz faktörler söz konusu olmuştur. Yeni bağımsızlığını kazanan Asya ve Afrika ülkeleri, milliyetçilik duygusuyla derinden zenginleşti. Bu devletler ekonomik açıdan gelişmemiş ve ekonomik gelişime eriştikçe, bloklardan birine katılmaya ve ona tamamen bağımlı kalmaya hazır değillerdi. Ortak bir kültüre ve ortak bir amaca sahip olan bu yeni bağımsız devletler, bir araya gelip elde ettikleri bağımsızlıklarını korumak ve geliştirmek istiyorlardı. Ortak sosyal, ekonomik ve politik sorunları olan Asya-Afrika ülkeleri bu sorunları tartışmak ve gelişmek için ortak bir platforma ihtiyaç duyuyorlardı. Böyle bir ortamı Bandung Konferansı sunacaktır onlara¹⁵⁷.

Yukarıda belirttiğim Colombo Konferansında Bandung Konferansına davet edilecek olan ülkeler de belirlenmişti. Toplantıya davet edilen ülkeleri alfabetik sırayla sayacak olursak: Afganistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Etiyopya, Filipinler, Gana, Irak, İran, Japonya, Kamboçya, Laos, Liberya, Libya, Lübnan, Mısır, Nepal, Sudan, Suriye, Suudi Arabistan, Tayland, Türkiye, Ürdün, (hem Güney hem Kuzey) Vietnam ve Yemen. Otuza yakın ülkenin 600 delegeyle temsil edildiği toplantıya çok popüler isimler katılmıştır: Mısırlı Nasır, Hindistanlı Nehru, Türkiyeli Fatin Rüştü Zorlu, Kamboçyalı Sihanuk, Güney Vietnamlı Ngo Dinh Diem ve Çinli Çu En Lai gibi isimler katılmıştır¹⁵⁸.

¹⁵⁵ İsmet Giritli, Günümüzde Orta Doğu, Süper Güçler, Üçüncü Dünya ve Türkiye, İstanbul, 1988, s. 114.

¹⁵⁶ Willem Oltmans, *Küresel Terörist*, Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul, 2002, s. 41.

¹⁵⁷ Aruna R Mital, Non-aligned movement and its relevance today, *International Journal of Humanities and Social Science Research*, Volume 2, Issue 7, India, July 2016, s. 22.

¹⁵⁸ İzzet Çıvgın, Remzi Yardımcı, *Çağdaş Dünya Tarihi*, Ankara, 2008, s. 273.

Teşebbüsünün Nehru'dan geldiği anlaşılan ve SEATO'nun teşkiline doğrudan doğruya verilmiş bir cevap gibi görünen Bandung Konferansı bilhassa sömürgecilığe karşı yöneltilmiş prensipleri hazırlayacaktı¹⁵⁹. Konferansa Kızıl Çin, Kuzey Vietnam gibi komünist devletlerin temsilcileri de katılmaktadır. Blok teşkiline muhalif olan veya hiç bir bloka girmek istemeyen Hindistan, Birmanya, Mısır, Suudi Arabistan gibi memleketler de, konferansa iştirak eden devletlerarasında ekseriyeti teşkil etmektedir. Türkiye, Pakistan, Irak, bu mühim toplantıda tam manasıyla Batı âlemini temsil etmektedir. Milliyetçi Çin, Kore ve İsrail konferansa davet edilmemişlerdir¹⁶⁰. Konferansa daveti, Colombo Bloku adı verilen Birmanya, Seylân, Hint, Endonezya ve Pakistan devletlere çağrıda bulunmuşlardır. Bu devletler, davetlerini yaparken, çağrılan devletlere ait siyasi statüler mahiyetlerinin diğerleri için herhangi bir kayıt tesis etmeyeceğini belirtmişlerdir. Bu noktanın önemi, davetliler arasında, NATO'ya dâhil Türkiye den, NATO'ya alınmayan Kızıl Çin'e kadar her türlü ideolojinin Bandung masası etrafında toplanmış olmasından ileri gelmektedir¹⁶¹.

Asya – Afrika Konferansı 18 Nisan 1955'te Bandung da Hürriyet Sarayında¹⁶² bir milyardan fazla insanın yaşadığı 29 devletin katılmasıyla, birleşmiş bir Asya ve Afrika olmadan dünya barışının korunamayacağı bildirilerek açılmıştır. Konferansı açan Endonezya Cumhurbaşkanı Dr. Ahmet Sukarno, konferansın ilk görevinin, katılan 29 devlet arasında bir anlaşma havası temin etmek olduğunu söylemiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: “Bu konferansın insanlığa rehberlik edeceğini, sulh ve güvenliğe ulaşmak için hangi yolu takip etmesi gerektiğini göstereceğini, yeni bir Asya'nın ve Afrika'nın doğmuş olduğunu ispat edeceğini ümit ediyorum.” Bu ifadesinde, Sukarno, korkuların bir yana bırakılmasını ve bütün beşeriyetin istifade edeceği bir plân yapılması gayesinin rehber edinilmesini istemiştir¹⁶³.

Bundan sonra konferans başkanı seçilmiştir. Başkanlığa Endonezya Başvekili Sastroamijojo oy birliği ile seçilmiştir¹⁶⁴. Müzakerelerin resmî dili İngilizcedir. Sastroamijojo kısmen yabancıların nüfuzuna tabi olan Asya ve Afrika devletlerinin temsilcilerini bir araya toplayarak bunların dertlerini, gayelerini bildirmeleri, hedeflere ulaşmak için elbirliği ile sarf edilmesi gereken gayretleri ve dünyanın bugünkü tehlikeli

¹⁵⁹ Jacques Pirenne, *a.g.e.*, s. 2108,

¹⁶⁰ *Milliyet Gazetesi*, 18 Nisan 1955, s. 7.

¹⁶¹ Ali Naci Karacan, “Asya - Afrika devletlerinin konferansları,” *Milliyet Gazetesi*, 19 Nisan 1955, s. 1.

¹⁶² *Son Havadis Gazetesi*, 19 Nisan 1955, s. 1.

¹⁶³ *Akşam Gazetesi*, 18 Nisan 1955, s. 1-2.

¹⁶⁴ *Son Havadis Gazetesi*, 19 Nisan 1955, s. 1.

vaziyetinde sulha nasıl hizmet edebileceklerini tespit etmelerini ortaya atmıştır. Onun bu teklifi Endonezya'nın mensup olduğu Colombo grubu devletleri, yani Pakistan, Hindistan, Seylân ve Birmanya tarafından kabul edilmiştir¹⁶⁵.

29 memleketten 24'ü 7 maddelik bir gündem kabul etmişlerdir. Bu maddeler şunlardır:

1. Kültürel işbirliği.
2. İktisadî İşbirliği.
3. Yabancı devletlerin hâkimiyeti altında bulunan milletlerin meseleleri.
4. İnsan hakları ve kendi kaderini kendi tayin etmek hakları.
5. Atom enerjisinin kullanımı.
6. Kitle imha silâhları.
7. Dünya sulhunun ve işbirliğinin geliştirilmesi¹⁶⁶.

Daha sonra konferansa katılan heyet başkanları gizli bir toplantı yaparak önceden 7 madde olarak kararlaştırılan gündemi 5 maddeye indirmişlerdir. Bu suretle atom silahları meseleleri gündemden çıkarılmış bulunmaktadır.

Konferans gündeminin son şekli şöyledir:

1. Ekonomik işbirliği.
2. Uluslararası kültürel işbirliği.
3. İnsan hakları ve kendi kaderini kendi tayin etmek hakları.
4. Yabancı devletlerin hâkimiyeti altında bulunan milletlerin meseleleri.
5. Uluslararası işbirliğinin sağlanması için gerekli koşulların sağlanması; olarak belirlenmiştir.¹⁶⁷

Bandung Konferansı'nın amacı, yeni bağımsızlığını kazanan Asya-Afrika ülkelerinin ABD ve Sovyet Rusya gibi nükleer güce sahip devletler karşısında varlıklarını korumak için birlikte hareket etmek ve dayanışmayı sağlamaktır. Fakat Bandung Konferansı'na katılan 29 devlet, yönetim sistemleri ve dış politikalarında birbirlerinden farklıydı, yani heterojen bir yapıya sahiptiler. Örneğin, Asya devleti olarak Konferansa davet edilen Türkiye, bir bakıma NATO'nun temsilciliğini yaparken, Konferansa davet edilen Çin Halk Cumhuriyeti de Asya - Afrika devleti sayılmayan ve dolayısıyla konferansa davet edilmeyen Sovyet Rusya'nın temsilcisi durumundaydı. Diğer taraftan

¹⁶⁵ M. Feridun Bellisar, "Bandung Etrafında," *Hürriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1955, s. 5.

¹⁶⁶ *Akşam Gazetesi*, 18 Nisan 1955, s. 2.

¹⁶⁷ *Hürriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1955, s. 5.

Irak, Ürdün, Lübnan ve Libya gibi bazı Arap devletleri, Batı Bloğunun görüşünü savunurken, Mısır, Suudi Arabistan, Suriye ve Yemen gibi devletler tarafsızlığı savunmuştur.

Toplantının gündemi dünyada barışın korunmasıdır. Bu yolda Asya ve Afrika milletlerinin tutacağı yol düşünülmektedir. İster Türkiye gibi demokratik cepheye, İster Kızıl Çin gibi ayrı bir doktrine bağlı olsun, isterse Hindistan gibi tarafsız kalmak istesin bütün Asya ve Afrika memleketleri bir noktada birleşmektedir; bu da sömürgecilik politikasını şiddetle reddetmektedir¹⁶⁸.

Konferansı ev sahibi olarak açan Endonezya lideri Sukarno “Asya ile Afrika’nın el ele vermesinin dünya üzerinde barışı tesis edebileceğini” belirttikten sonra şunları söylemiştir: “Asya ulusları seslerini yükseltmiş ve bütün dünya bunu duymuştur. Asya - Afrika devletleri bu barışsever düşünceyle hareket ettiği sürece hedefine ulaşacaktır. Şimdi sömürgeciliğin son izlerini temizlemek kalıyor. Bugün bazı memleketler hâlâ kırbaç altında inlemektedirler. Sömürgecilik henüz tamamen ortadan kalkmamıştır. Yenedünya düzeniyle birlikte sömürgecilikte değişmiş ve daha çok yabancılar tarafından kontrol edilen iktisadî ve entelektüel bir kontrol şeklinde ortaya çıkmaktadır.” Konferansa katılan 29 devletin farklı renklere, dillere, dinlere ve siyasete sahip olduklarını ve siyasal sistemlerinin komünizmden muhafazakârlığa kadar gittiğini belirttikten sonra Sukarno sözlerine şu ifadelerle son vermiştir: “Biz de dünyada var olan diğer devletler kadar hoşgörülü ve dindar olduğumuz gibi hürriyeti korumak isteriz. Bu konferansın ülküsü şu olmalıdır. Herkese yaşama hakkı tanınmalı ve tüm farklılıklara rağmen birlik içinde yaşamak. Umarım ki bu konferans insanlık için yeni bir hareketin ortaya çıktığını ve yeni bir Asya - Afrika’nın doğmuş olduğunun ispatını gösterecektir.”

Sukarno’nun açılış nutkundan sonra Mısır’ın teklifi ile Endonezya Başvekili Sastoamicoco kürsüye gelerek konferansın başkanlığını yerine getirmeye başlamış ve verdiği kısa nutukta Asya ve Afrika’da hâlen esaret zinciri altında bulunan devletlerin kısa bir zaman sonra hürriyetlerine kavuşmalarını temenni etmiştir. Ayrıca Batının bu vadide söylediklerinin lâfta kalmayarak, fiiliyata intikal etmesini temenni etmiştir.

Konferansta, ilk günkü oturumunun devamı müddetince öncelikle gündem ve sonra delegelerin nutuklarını okumayarak, yazılı bir şekilde diğer delegelere dağıtılması hususu kabul edilmiştir. Önce yedi maddeden ibaret olarak, kabul edilen ve daha sonra 5

¹⁶⁸ Cemil Sait Barlas, “Bandung Konferansı” *Son Havadis Gazetesi*, 21 Nisan 1955, s. 1.

maddeye indirilen gündemde, devletlerarasında iktisadi ve kültürel bir işbirliği kurulması, insan haklarının serbestçe tayin edilmesi, esaret altında bulunan milletlerin akıbetleri ve milletlerarası işbirliğinin daha kolay hale getirilmesi gibi konular bulanmaktadır. Konferans'ın Öğleden sonraki oturumda hatipler söz almışlardır. Öncelikle Kamboç delegeler heyetinin Başkanı Eski Kamboç Kralı Norodom Sihanug söz alarak Bandung Konferansı'nın bir nevi küçük ölçüde milletlerarası teşkilâtın yerini tuttuğunu, bu nedenle BM'ye girememiş olan devletlerin de söz söyleme hakkına kavuştuklarını belirtmiştir. Söz alan Pakistan delegesi Başvekil Muhammed Ali, Atom silâhlarının topyekûn ortadan kaldırılmasını istemiş, İran delegesi ise Filistin dâvasının ve İsrail devleti ihtilâfının milletlerin kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin etmesi hakkında, madde içinde görüşülmesini istemiştir.

Konferansın sert çıkışlarla Doğu ve Batı'yı temsil eden ilk konuşmasını Irak delegesi ve eski Başvekillerden Fazıl Cemali yapmıştır. Komünizmin insanın en ziyade muhtaç olduğu din kavramını ortadan kaldırmak istediğini ve Doğu ile Batı arasında samimiyete dayanan bir işbirliğinin gerekli olduğunu belirten Cemali, hararetli bir eda ile şunları söylemiştir: “Bu konuda İsraililer de Araplar da suçludurlar. Zira Araplar artık bir olgu ve gerçek halini alan Filistin'e hayat hakkı tanımamakta onun mevcudiyeti hakkında aşırı iddialarda bulunmaktadırlar. İsrail ise bir türlü rahat durmamakta ve komşularını taciz etmektedir.” Cemali sömürgeciliğin Birinci Dünya Savaşı sonundan itibaren giderek çökmeye yüz tuttuğunu söyleyerek: “Burada bulunan çoğumuzun hürriyet ve istiklâllerimizi Birinci Dünya Savaşı sonundan itibaren kazanmış yeni devletler oluşumuz, eski tertip sömürgeciliğin artık tarihe karıştığını belirten açık bir delilidir. Dünya barışını bozan ikinci kuvvet, Siyonizm'dir.” İfadelerine yer vermiş ve Siyonizm yüzünden bir milyona yakın Filistinliyle Arap'ın yurtlarından olduklarını belirterek sözlerine şöyle devam etmiştir: “Komünistlerin çevirdikleri dolaplar yüzünden yıllardan beri hürriyet ve istiklâllerini kazanmak için mücadele eden Asya ve Afrika milletleri yeni bir tehlike karşısındadırlar. Bugün dünya eskisinden çok daha öldürücü yeni bir sömürgecilik şekliyle karşılaşmıştır. Komünist âlem şimdi Asya ve doğu Avrupa'da birçok milleti emri altına almıştır¹⁶⁹. Sömürgecilik, Siyonizm ve Komünizm, dünyada bugün barışı ve huzuru bozan milletlerarası üç kuvvettir. Bunlara realizm ve azimle karşı konulmalıdır”¹⁷⁰.

¹⁶⁹ *Milliyet Gazetesi*, 19 Nisan 1955 s. 7.

¹⁷⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Nisan 1955, s. 6.

Konferansın üçüncü günkü toplantılarında Pakistan ve Filipin Başbakanları Komünizme şiddetle hücum etmişlerdir. Muhabirlerin belirttiklerine göre komünizm aleyhinde söylenen bu nutuklar Hindistan Başbakanı Nehru'yu çok üzmüştür. Hatta Hindistan Başbakanı'nın bu hücumlar yapılırken salonu terk ettiği Komünist Çin Başbakanı Çu En Lai'nin ise sırtını kürsüye döndüğü görülmüştür. 21 Nisan 1955'te konferansta Filipin Başbakanı ile Pakistan Başbakanı Komünizmin de emperyalizm olduğunu açık bir şekilde belirtmişlerdir. Filipin Başbakanı Romulo: "İstiklâlimizi batılı emperyalistlerin elinden aldık; şimdi bunu komünizme mi kaptıracağız? Komünizm, süper emperyalizm ve süper barbarlıktır." demiştir. Komünist delegelerle Hint Başbakanı Nehru bu sözlere sinirlenmişlerdir. Pakistan Başbakanı komünizmden ismen bahsetmemiş, fakat Asya ve Afrika memleketlerini yeni ve daha zararlı bir emperyalizm şeklinden sakınmaya davet etmiştir. Muhammed Ali, Rusya'nın komünist Çin ile askeri anlaşmalar yaptığını da hatırlatmıştır¹⁷¹.

Diğer taraftan Bandung Konferansı'na katılan Kuzey Afrika temsilcilerin isteklerine de bakacak olursak: Bandung Konferansı'ndan, Tunus, Fas ve Cezayir halkının Fransız sömürgeciliğine karşı giriştiği kurtuluş hareketini desteklemesini ve BM Kurulu'nun bu durumu tartışmamak için takındığı tavrı kınamalarını talep etmişlerdir. Yapılmış olan basın toplantısına, Tunus'un Yeni Düstur Partisi'nin Genel Sekreteri, Salâh Bin Yusuf başkanlık etmişti. Bu toplantıda, Salah Bin Yusuf'un dışında Tahir Amir adlı başka bir Tunuslu, Cezayir Millî Kurtuluş cephesini temsil eden iki Cezayirli, Fas İstiklâl Partisinin Başkanı Allal El Fasi ve Partinin Kahire temsilcisi Ben Cellum da katılmışlardır. Bütün Kuzey Afrikalı milletlerin adına konuştuğunu belirten Salâh Bin Yusuf Fransız sömürgeciliğini şiddetle kınamış ve Fransız yönetimi Gestapo metotlarını kullanarak çok saldırganca hareket ettiklerini belirtmiştir. Bunun üzerine toplantıda bulunan bir İngiliz gazetecisi Salâh Bin Yusuf'tan ikinci Dünya Savaşı'nda Fransa işgal edilirken yüz binlerce Fransız'ın Gestaponun kurbanı olduğunu bilip bilmediğini sormuştur. Salah Bin Yusuf'ta Afrika halkının artık Fransa ya hiç bir şekilde güvenlerinin kalmadığını belirtmiştir.

ABD'li gazetecilerin türlü türlü sorularını cevaplayan Salâh Bin Yusuf, stratejik konuların hiç bir şeklide Kuzey Afrika halkını ilgilendirmediğini bu düşüncelerin Batı devletlerini BM Kurulunda Fransız sömürgeciliğini desteklemeye sevk etliğini ifade

¹⁷¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Nisan 1955, s. 1,7.

etmiştir. Kuzey Afrika temsilcilerinin, Cezayir’de Fransız idaresinin işkencesine uğrayanlar hakkında bir takım örnekler vermeleri üzerine, İngiliz gazeteleri bunu “gülünç bir abartı” olarak nitelendirmişlerdir¹⁷². Ayrıca, açık oturumlarda bulunmak üzere Bandung’a gelmiş olan ABD’nin Cakarta Büyük Elçisi de Konferansın gelişmesinden çok memnun olduğunu belirtmiştir¹⁷³.

Türkistan ve Kuzey Kafkasya Hürriyet Hareketleri temsilcileri Bandung’da, komünist Sovyet Rusya ve Çin hükümetlerini, memleketlerinde bulunan halkları kütle halinde göçe zorlamakla ve İslâm müesseselerini yıkmakla suçlayarak bir kez daha Sovyet Rusya sömürgeciliğini kınamışlardır. Said İşmil ve Rusi Nassar adındaki bu iki katılımcı Asya-Afrika Konferansında herhangi bir sığata sahip olmamakla birlikte bir dilekçeyle konferansa katılarak özgürlük istediklerinin Konferans üyeleri tarafından dikkate alınmasını talep etmişlerdir. Konferanstaki bir basın toplantısında Rusi Nassar, Çin idaresinin kontrolü altında olan Doğu Türkistan’da 10,000’den fazla caminin harap edildiğini, bazı camilerin de gece kulübü ve lokantaya dönüştürüldüklerini beyan etmiştir¹⁷⁴.

24 Nisan’da Asya-Afrika konferansında iki mühim hadise cereyan etmiştir. Birinci olay: Hindistan Başbakanı Nehru, askeri bloklara dâhil devletlere 23 Nisan’da yaptığı hücumlardan dolayı özür dilemiştir. Nehru bu arada Türkiye’ye de çatmıştı. Hindistan Başbakanı çok hararetli konuştuğunu kabul etmiştir.

Hindistan Başvekili aşağıda sıralanan hususlara dikkati çekmiştir.

1. Kuvvetlenmenin barışı sağlayacağı fikri yanlıştır. Çünkü bu bir silahlanma yarışına neden olacaktır.
2. Silahsızlanma fikri dahi, barışı temin edemez. Çünkü bu realist olmayan bir kavramdır.
3. Nihayet, müdafaa hazırlıkları yapmak da etkili bir çare değildir. Çünkü bu da milletleri silahlanmaya götüren başka bir yoldur.

İkinci olay: Komünist Çin Başbakanı, Formoza bölgesinde gerginliği azaltmak için ABD ile müzakerelere girmeye hazır olduğunu ilân etmiştir. Kızıl Çin Başbakanı, Çin milletinin Amerikan milletine karşı dostane hisler beslediğinden de bahsetmiştir. Çu-En-Lai, Komünist Çin, ABD ile harp istemiyor, demiştir. Diğer taraftan sömürgeciliğin

¹⁷² *Son Havadis Gazetesi*, 18 Nisan 1955, s. 7.

¹⁷³ *Son Havadis Gazetesi*, 21 Nisan 1955, s. 7.

¹⁷⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Nisan 1955, s. 1,7.

kınanması konusunda da bir anlaşmaya varılamamıştır. Komünist Çin Başbakanı ile Nehru, komünizmin kınanmaması gerektiğini belirtmişlerdir. Türkiye, İran, Irak ve Filipinler Bolşevik emperyalizminin de kınanmasını istemişlerdir.

Asya - Afrika konferansında sömürgecilik meselesi müzakere edilirken, Türk delegasyonu Fatin Rüştü Zorlu, İran, Irak, Lübnan, Pakistan ve Filipinlerde müştereken ileri sürdüğü bir teklifte milletlerarası komünizmin yıkıcı faaliyetlerinin kınanmasını istemiştir. Zorlu bu teklifi Konferansa sunarken söylediği nutukta birçok hür ve müstakil devletlerin sömürgecilik yüzünden yeni bir taarruza kurban olduklarını ve komünizmin içeriden yıkmak ve icabında kuvvet kullanmak hususundaki faaliyetlerini belirtmiştir. Konferans barış içinde beraber yaşama konusunu ele aldığı zaman Zorlu tekrar söz alarak dünyanın bugünkü durumunda devletlerin bir takım kelimelere ve hayallere kapılmayarak realist bir yol takip etmeleri lâzım geldiğini söylemiş ve NATO'nun barışın korunması bakımından oynadığı mühim rolü belirtmiştir. Hakikî olarak barış içinde beraber yaşamanın mümkün olabilmesi için her türlü silâhların azaltılması gerektiği fikrini savunan Zorlu, barışın ve emniyetin ancak bu şartlar altında temin edilebileceğini ileri sürmüştür.

Bu toplantıda, Suriye delegesi özellikle komünist Çine karşı yakınlık gösterdiği görülmüştür. Suriye delegeler heyetinin komünizm söz konusu olduğu zaman, beyanlarında Sovyet Rusya'yı dışarıda tutmaya çalışması bütün delegelerin dikkatini çekmiştir¹⁷⁵.

Konferans'ın Meclisteki 1955 bütçe görüşmeleri sırasında Japonya'nın Dışişleri Bakanı'nın Bandung Konferansı'ndaki beyanında Japonya'nın Asya'da bağımsızlık ve ekonomik gelişme davasına katılacağı konusunda güvence vermiştir. Başvekil Hatoyama, Japonya'nın Asya'da istiklal ve iktisadi gelişme davasına yardım hususunda destek verdiğini ve dayanışmanın Asyalı devletlerle ılımlı ilişkiler ve ekonomik işbirliği ile sağlanabileceğini belirttikten sonra Japonya'nın komünist aleyhtarı durumunu muhafaza edeceğini ve komünist memleketlerle normal münasebetlerin açık bir şekilde sınırlandıracağını söylemiştir. Bununla birlikte Japonya'nın ABD ile işbirliğini dış siyasetinin temeli saymakla beraber, diğer taraftan komünist blokla karşılıklı saygı ilişkilerini sağlamak suretiyle milletlerarası ilişkilerdeki gerginliğin azaltılmasına yardımda bulunmak niyetinde olduğunu da ilâve etmiştir. Japonya Dışişleri Vekili

¹⁷⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Nisan 1955, s. 1,3.

Şigemitsu ise Bandung Konferansı'nın Asya ve Afrika arasında karşılıklı anlayış zihniyetini ve dostane münasebetleri geliştirmek suretiyle hedefine erişmiş olduğunu ve bundan böyle Japonya'nın Asya diplomasisine büyük önem vereceğini söylemiştir. Son olarak Japonya - ABD ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi, silahlanmanın iktisadi imkânlarla uyum sağlaması, Japonya'nın daha geniş bir ekonomik bağımsızlık ve daha geniş pazarlara olan ihtiyacının göz önünde tutulması dileklerinde de bulunmuştur¹⁷⁶.

Bandung Konferansı, Asya – Afrika'yı ilgilendiren küresel meseleleri de ele almış ve Asya-Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik, politik ve kültürel işbirliğini artırmıştır. Konferansın temel meselesi, dünya barışı, Afrika-Asya'nın güvenliği, Asya'yı ve Afrika'yı sömürgecilik ve ırkçılık anlayışından kurtarmaktır. Konferans Asya-Afrika ülkeleri arasındaki karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesinde önemli rol oynamış uluslararası gerginliklerin azaltılması ve dünya barışının geliştirilmesi için olumlu bir ortam yaratılmasına yardımcı olmuştur. Bandung Konferansı, sosyo-ekonomik farklılıklara rağmen Afrika-Asya ülkelerinin barış ve uluslararası güvenlik için ortak bir platform üzerinde birleşebileceğini göstermiştir. Böylece Bandung Konferansı, Asya - Afrika ülkelerinin ABD'deki farklı uluslararası konularda bir grup halinde birbirine bağlı olarak çalışmaya başlamasına işaret etmiştir¹⁷⁷. Konferansın temel amaçlarından bir diğeri de hala bağımsızlığını elde edememiş devletlerin bu amaçlarına destek vermektir. Sömürgeciliğin her türlüsüne karşı çıkan ve tam bağımsızlığı savunan bu konferans, bağımsızlığını elde etmiş veya etmeye çalışan devletlerin ABD ve Sovyet Rusya gibi ülkelerin etkisi altına girmelerinin önlenmesi amaçlanmıştır. Bağlantısızlar Hareketi liderleri ilerleyen süreçlerde Zirve Konferanslarında tekrar bir araya gelmişlerdir¹⁷⁸.

1.3. Konferansın Kurucu Üyeleri'nin Beyanatı

1.3.1. Mısır Lideri Cemal Abdülnasır'ın Beyanatı

Konferans'ın 18 Nisan 1955'teki toplantısında Cemal Abdülnasır, söze İsrail'i suçlayarak başlamıştır. Bu meselenin konferansta muhakkak halledilmesi gerektiğini ve Güney Afrika'da hâlâ ırk farkı gözetilmekte olmasını üzüntüyle karşıladığını¹⁷⁹ belirttikten sonra sözü Kuzey Afrika meselelerine getirerek şunları söylemiştir: “ Batılı

¹⁷⁶ *Son Havadis Gazetesi*, 26 Nisan 1955, s. 9.

¹⁷⁷ O. Suryanarayanan, *Role of The Non-Aligned Nations in U.N.O. for Peace and Disarmament 1960 – 1987, Thesis Department of History, University of Calicut*, 2002, s. 100-102.

¹⁷⁸ Elem Eyice Tepeciklioğlu, *Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri, Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, Ankara, Bahar 2012, s. 68.

¹⁷⁹ *Son Havadis Gazetesi*, 19 Nisan 1955, s. 7.

devletlerin, izledikleri dünya politikasında sadece kendi çıkarlarını göz önünde bulundurmaları, küçük devletlerin dünya siyasetinden soyutlanmalarına neden olmuştur. Bu durum, bazı küçük devletlerarasında işbirliğini zayıflattığı için bu devletlerin yabancı güçlerin kontrolü altına girmesine neden olmuştur. Mısır, sömürgeci Batı devletlerinin, Birleşmiş Milletler Anayasası tarafından kabul edilmiş hakların tam anlamıyla yerine getirmeleri yolunda daima mücadele etmiştir. Aynı zamanda Mısır, sömürge altında bulunan devletlerin de Birleşmiş Milletler Anayasası tarafından belirtilen haklara, tam manasıyla sahip olmaları gerektiği noktasında elinden gelen mücadeleyi vermektedir ve verecektir de. Mısır'ın takip ettiği uluslararası dış politikanın temel hedeflerinden biri de budur. Mısır Hükümeti, BM Teşkilatı'nın barış ve güvenliğin sağlanması ve devamı için mücadele eden bir teşkilat olduğuna inanıyor ve bu teşkilâtı sürekli olarak desteklemektedir.” Nâsır'ın konuşması esnasında Kızıl âlemi tutmaması, Kızıl Çin'den ve Komünizmden hiç bahsetmemesi ve gayet ılımlı bir dille dâvalarını ortaya atması hem sürpriz hem de memnuniyetle karşılanmıştır.

Mısır Başbakanı Nasır 19 Nisan'da verdiği demeçte Doğu-Batı soğuk savaş konularına temastan kaçınmış ve daha çok Filistin, Kuzey Afrika ve Güney Afrika meseleleri üzerinde durmasından dolayı dikkatleri üzerine çekmiştir. Nasır, Asya - Afrika memleketlerini sömürgecilere karşı birleşmeye davet etmiş ve Filistin topraklarından atılan Araplar üzerine dikkati çekmiş, tarih boyunca insanî prensiplerin hiç bir zaman bu şekilde çiğnenmemiş olduğunu kaydetmiştir¹⁸⁰.

Bandugn Konferansı öncesinde Nehru ile birlikte Hindistan'a gitmiş olan Mısır Başvekili Cemal Abdülnasır, Komünist Çin Başvekili Çu En Lai'nin ABD'ye müzakere teklifinde bulunmasıyla yerinde bir harekette bulunduğunu ve bunun barış için büyük bir fayda sağladığını söylemiştir. Bandung Konferansı'nda alınan kararların İsrail üzerinde nasıl bir etki yaratacağını soran gazetecilere, Nasır: “Bu Konferanstan önce alınan birçok uluslararası kararlar vardır ki, bunların hiç biri İsrail üzerinde herhangi bir etkiye sahip olamamıştır” demiştir. Bu ifadelerinden sonra Nasır, bağımsızlık ve özgürlük için mücadele eden Asya- Afrika ülkelerinin kendi aralarında işbirliği sağlamak için Asya-Afrika devletlerini bir araya getiren konferansların yapılmasının gerekli olduğunu belirtmiştir.

¹⁸⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Nisan 1955, s. 6.

1.3.2. Hindistan Lideri Jawaharlal Nehru'nun Beyanati

Asya - Afrika Konferansı'na temas eden Nehru: “yalnızca konferansa katılan devletler değil, tüm dünya devletleri bu konferanstan fayda beklemelidir” diyerek, tarihi bir olay olan Bandung Konferansına katılan devletlerin arasında hiçbir siyasi ilişki bulunmamasına rağmen alınan kararlarda ittifak etmelerine özellikle dikkat çekmiştir. Bu durumun, bir türlü bir araya gelemeyen ve bundan dolayı aralarındaki anlaşmazlıkları çözemeyen bazı devletlere olumlu bir örnek olmalıdır. Nehru sözlerini bitirirken, Bandung Konferansında bir araya gelen Asya - Afrika devletlerinin barışa ettiği hizmeti tekrarlamıştır¹⁸¹.

Asya - Afrika Konferansı'nın 23 Nisan'da yapılan toplantısında Hindistan Başbakanı Türkiye'ye ve Atlantik Paktına hücumlarda bulunmuştur. Fatin Rüştü Zorlu'nun NATO'nun hürriyet kalesi olduğunu söylemesi üzerine Nehru, bunun doğru olmadığını iddia etmiştir. Nehru, Türkiye'ye ve daha sonra NATO'ya dahil Türkiye ile işbirliği yapıyor diye Pakistan'a çatmış ve Atlantik Paktı'nın sömürgeciliğin koruyucusu olduğunu ileri sürmüştür¹⁸². Nehru: “Bağdat paktına karşı gelmemizin nedeni, İngiltere'nin de bu ittifaka katılmasından ileri gelmektedir. İngiltere Ortadoğu'da herhangi bir yabancı devletin üslere sahip olmasından nasıl nefret ediyorsa, biz de İngiltere'nin bu bölgelerde üslere sahip olmasını istemiyoruz” diye belirtmiştir¹⁸³. Hindistan Başbakanı bu sözleri ile gayet kötü bir tesir yaptığını fark ettikten sonrada komünizme de çatarak her iki tarafında tehlikeli oyun oynadıklarından bahsetmiştir¹⁸⁴. Nehru, Batılıların sömürgecilik peşinde koştuklarını iddia eden konuşmasının ağır tenkide uğradığını gördükten sonra, sonraki günde bütün delegelerden af dilemiş ve “önceki gün de yapmış olduğum konuşmada çok heyecanlıydım” diyerek hareketini makul göstermeye çalışmıştır¹⁸⁵.

Nehru'nun konuşmasının kınanması delegeler arasında ciddi bir öfkeye yol açmıştı. Pakistan bu hakaretlere öfke ile tepki göstermiş, buna karşın Türkiye ve Irak, yanıtlarında daha ılımlıydı. Lübnan ise bir anlaşmanın üyesi değil Batı ile yakından

¹⁸¹ *Son Havadis Gazetesi*, 29 Nisan 1955, s. 7.

¹⁸² *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Nisan 1955, s. 1.

¹⁸³ *Milliyet Gazetesi*, 29 Nisan 1955, s. 7.

¹⁸⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Nisan 1955, s. 1.

¹⁸⁵ *Milliyet Gazetesi*, 24 Nisan 1955, s. 7.

bağlantılı olup Nehru'nun konuşması üzerine olumsuz yorum yapmış ve masanın etrafında oturan ülkelerin yarısından çoğunun İngilizler de dâhil olmak üzere bir blok üyesi olduğuna dikkat çekmiştir¹⁸⁶.

Hindistan Başvekili Nehru, Asya - Afrika Konferansı'ndaki bir diğer beyanatında ise Asya-Afrika memleketlerine Avrupa ve ABD düzenlerinde uzak durmalarını önemle vurgulamıştır. Sonrasında Asya ve Afrika üzerinde yeni bir havanın esmekte olduğunu belirterek sözlerine şöyle devam etmiştir: “Geç kalmış bulunuyoruz çünkü mazide bizi daima geri bıraktılar, fakat ilerlemeye karar verdik ve ilerleyeceğiz. Çünkü hiçbir devletin yönetimi altına girmek istemiyoruz.” Nehru konuşmasının sonunda Afrikalılara seslenerek onlarla işbirliği yapmak istediğini belirtmiştir¹⁸⁷.

Genel anlamda Nehru'nun Konferans'ta takındığı tutuma baktığımızda ise:

1. Devletlerin hükümlerinin tanınması.
2. Bağımsızlık ve toprak bütünlüğü garantisi.
3. Saldırmazlık.
4. Bütün devletlerin eşitliği ve devletlerin içişlerine müdahale edilmemesi.
5. Sulh içinde birlikte yaşama.

Nehru'ya göre bu prensiplerin her biri devletler hukuku kuramlarında, bütün dostluk anlaşmalarında, özellikle BM Anayasasında vardır ve geçerlidir. Akli ve insafı yerinde olan hiç bir devlet adamı da bu prensiplerin altına imzasını atmama gibi bir düşünceye sahip olamaz. Nehru'nun bu prensipleri anlaşma şeklinde devletlerle imzalamaktaki amacı, komünist ve antikomünist bloklar arasında, tarafsız devletler grubu kurmak, kuvvetler dengesini ve barış terazisini elinde tutmaktır¹⁸⁸.

1.3.3. Endonezya Lideri Ali Sastroamidjojo'nun Beyanâtı

Endonezya Başvekili Ali Sastroamidjojo, Konferansın ikinci gününde (19 Nisan 1955) sömürgecilik meselesinden bahsederek; “Yakın bir gelecekte, sömürgeciliği ortadan kaldırmak ve bağımsızlıklarını elde etmek için mücadele eden uluslar bu gayelerinde başarılı olacaklardır. Asya - Afrika devletleri, bu amacın gerçekleşmesi için her türlü barışsever teşebbüste bulunmaktan çekinmeyeceklerdir. Son zamanlarda

¹⁸⁶ Itty Abraham, *From Bandung to NAM: Non-alignment and Indian Foreign Policy, 1947–65, Commonwealth & Comparative Politics*, University of Texas at Austin, Vol. 46, No. 2, USA, April 2008, s. 207.

¹⁸⁷ *Son Havadis Gazetesi*, 26 Nisan 1955, s. 7.

¹⁸⁸ Şükrü Kaya, “Nehru'nun Prensipleri”, *Hürriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1955, s. 5.

sömürgeciliğin sona ereceği yolunda güçlü ifadeler kullanılmaktadır. Ancak şu noktayı üzüntüyle belirtmeliyim ki, bu ifadeler yeterli gelmez çünkü bütün bu vaatlerin gerçek hayatta ispatlanması gerekir.” diye belirtmiştir.

Atom bombası stokları teşkil edilmesinin insanlığın topluca yok olmasına sebep olacak bir harbe yol açacağına emin olduğunu bildiren Başvekil bu konudaki cereyanı durdurmak için her çareye başvurulacağını söylemiştir. Bütün sömürgecilik çeşitlerini şiddetle reddettiğini belirten Endonezya Başvekili, konferansa henüz yabancı boyunduruğu altında bulunan bazı memleketlerin çağırılmamasından duyduğu üzüntüyü de ifade etmiştir¹⁸⁹.

1.3.4. Konferansa Davet Edilen Türk Devlet Bakanı ve Kızıl Çin Lideri’nin Beyanâtı

1.3.4.1. Türk Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’nun Beyanâtı

Bandung Konferansı’nın ilk oturumunda söz alan Türk devlet bakanı Fatin Rüştü Zorlu konferans delegelerine tarafsız siyasetin tehlikeli bir politika olduğunu bunun devamının sebep olacağı zararları açıklamıştır. Zorlu yaşadığımız kıtanın barış içinde bulunmasının tek çaresinin bu kıtalarda yaşayan milletlerin hür ve istiklâllerine sahip olması ile mümkün olacağını sözlerine ilâve ederek konuşmasını şöyle bitirmiştir. “Barış içinde yaşamak istiyorsak şiddet ve istilaya karşı tedbirler almamız gerekmektedir. Bu suretle istilacıların yapacağı hareketin imkânsız olduğunu daha başta göstermiş oluruz”¹⁹⁰.

Fatin Rüştü Zorlu, tarafsızlık politikasının neden olabileceği sonuca örnek olarak Çekoslovakya devletinin düşmüş olduğu tehlikeli durum gösterilmiştir. Konferansa katılan delegelere böyle bir politikanın neden olacağı tehlikeli durumları devlet idarecilerine uyarıda bulunmalarını talep etmiştir. 29 milletin katılmış olduğu konferansta yaptığı konuşmada Fatin Rüştü Zorlu: “bağımsızlık, özgürlük ve barışın herhangi bir mücadelede bulunulmadan elde edilebilen haklar olmadığını belirterek tüm bunların elde edilmesi ve savunulması için her birimize ağır sorumluluklar yükleyen ülkülerdir. Bu gerçekleri idrak edemeyerek, zayıf bir karşı koyma ve tehlikeye göz yumarak güvenliğin elde edilebileceğini ümit etmek, sadece böyle hareket edeni değil fakat bütün camiyayı tehlikeye düşürecek bir hareket tarzıdır.” demiştir. Türk delegesi, müstakil bir hükûmetin,

¹⁸⁹ *Hürriyet Gazetesi*, 19 Nisan 1955, s. 5.

¹⁹⁰ *Son Havadis Gazetesi*, 20 Nisan 1955, s. 1,7.

milletine karşı esas sorumluluğunun memleketinin hükümlerini ve toprak bütünlüğünü korumayı sağlamak olduğunu belirtmiştir. NATO, Balkan Paketi, Türk - Pakistan ve Türk - Irak Paketleri ile Güneydoğu Asya'nın Müdafası Paketi gibi ittifaklarda bulunmaya sevk eden şeyin saldırganlık tehlikesi olduğuna işaretlemiştir ki: "Eğer bugün barış ve güvenliğin korunabileceği ümidine sahipsek, bu birlik ve hürriyeti seven insanların işbirliğinde bulunan kuvvetin saldırının muvaffak olmadığını ve olamayacağını göstermelerindedir." Zorlu, Komünist Çini veya Sovyet Rusya'yı dile almadan, hâkim olma hevesleri, bölge bütünlüğünü tehdit etmeleri, başka devletlerin işlerine zorla müdahale etmeleri ve bazı bölgelerde de silahlı saldırılarda bulunmaları nedeniyle dünyanın iki bloğa ayrıldığını belirttiği zaman hangi tarafı ifade ettiğini belirtmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra bazı devletlerin askeri birliklerini terhis ederek, ulusal sorunları barış ve adalet içinde halli için Atlantik Anayasası ve BM'ye güvendiklerini belirtmiş, savaşın meydana getirdiği yıkımları ortadan kaldırmaya çalıştıklarını hatırlatmıştır. Ancak bir kurtarıcı olarak kendisini göstermeye çalışan Sovyet Rusya'nın uluslararası kuralları ihlal ederek Avrupa'nın doğusundaki devletleri nüfuzu altına almaya çalıştığını belirtmiştir. Zorlu, Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerine büyük baskılarda bulunduğunu belirterek Türk halkının bu baskıya tek başına karşı koyduğunu ifadelerine yer vermiştir.

Asya-Afrika Konferansı'nın 23 Nisan 1955'te sömürgecilik meselesi müzakere edilirken Türk delegasyonu, İran, Irak, Lübnan, Pakistan ve Filipinlerle ortaklaşa ileri sürdüğü bir teklifte milletlerarası komünizmin yıkıcı faaliyetlerinin kınanmasını istemiştir. Fatin Rüştü Zorlu bu teklifi Konferans'a sunarken söylediği nutukta, birçok hür ve müstakil devletlerin sömürgecilik yüzünden yeni bir taarruza maruz kaldıklarını ve komünizmin içerden yıkmak ve icabında kuvvet kullanmak hususundaki faaliyetlerini belirtmiştir. Konferans "Barış İçinde Bir Arada Yaşama" konusunu ele aldığı zaman Zorlu tekrar söz alarak, dünyanın bugünkü durumunda devletlerin birtakım kelime ve hayallere kapılmayarak, realist bir yol takip etmeleri gerektiğini söylemiştir. Zorlu ayrıca NATO'nun barışı koruması bakımından oynadığı mühim rolü belirtmiş ve gerçek olarak barış içinde bir arada yaşamanın mümkün olabilmesi için her türlü silâhların azaltılması gerektiği fikrini, barış ve güvenliğin ancak bu şartlar altında temin edilebileceğini ileri sürmüştür¹⁹¹.

¹⁹¹ *Hürriyet Gazetesi*, 24 Nisan 1955, s. 1.

Konferans'ta görüşülen konularla ilgili olarak Zorlu memnuniyetini şu şekilde belirtmiştir: “Büyük veya küçük bütün memleketlerin siyasî, içtimai, iktisadi, ruhani ve zihni yaşayış tarzlarına saygı gösterilmesi ve bunların korunması için bu konferanstan, azalarından birçoklarının sesi vasıtasıyla önemli bir çağrı yükselmiştir. Aynı zamanda yalnız klâsik sömürgeciliğin değil, fakat milletlerarası bir doktrinin nüfuz, bozgunculuk veya kuvvet kullanma yoluyla tatbik ettiği yeni tipte sömürgecilik de kınanmalıdır.” Konferansın, güvenliğin muhafazası için alınması gerekli, etkili ve gerçekçi tedbirler üzerinde durması Türk delegasyonunu özellikle memnun etmiştir. Fatin Rüştü Zorlu, konferansın, bölge müdafaa örgütlerinin kurulması için Birleşmiş Milletler Teşkilâtı yasasında bulunan prensipleri kabul ve yeniden beyan etmiş olmasından da memnunluk duymuştur¹⁹².

Asya-Afrika Konferansı'nın kapanış konuşmasında ise Fatin Rüştü Zorlu aşağıdaki nutku okumuştur:

“Kapanış nutkuna geçmeden önce özellikle Endonezya halkı ve yönetiminin bizlere karşı iyimser tutumu ve hoşgörülü bir şekilde karşılamasından dolayı teşekkürlerimi sunmak isterim. Şimdi Asya - Afrika Konferansı çalışmalarını sona erdirmiştir. Birbirlerinden kilometrelerce uzaklıkta olan 29 devletin delegeleri, dünya sorunlarının çözmek ve birbirleriyle fikir alışverişinde bulunmak için bu konferansa katılmışlardır. Bu konferans sayesinde devamlı ilişkilerde bulunduğumuz devletlerin delegeleri ile yakından sohbet etme fırsatını bulduk ayrıca hiç bir diplomatik ilişkilerde bulunmadığımız ve yöneticilerini dahi tanımadığımız devletlerin temsilcileriyle tanışma imkânı bulduk. Karşılaştığımız meselelerin çeşitliliğini, birçok önemli problemlerin başka başka açılardan ele alındığını düşünecek olursak, Konferans'ın amacına mükemmel bir şekilde ulaştığını ve insanlık âlemine büyük katkılarda bulunduğunu kesin bir şekilde söyleyebiliriz. Konferanstaki çalışmalara tek bir düşünce hâkim olmuştur. O da barışı ve güvenliği sağlamak için işbirliği yapma zorunluluğu hakkındaki inancımız olmuştur. Bu inanç hepimiz için bir huzur kaynağıdır. Bu idealin tam anlamıyla gerçekleşeceğini ümit ediyor ve memleketimize döndüğümüzde bu idealimiz tüm eylemlerimizde bize rehber olacaktır¹⁹³.

Önemle üzerinde durduğumuz bir diğer konu ise Konferansa katılan delegeler, bir saldırıya maruz kalmadıkça kuvvet yollarına başvurmama fikriyle donanmış olarak

¹⁹² *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Nisan 1955, s. 7.

¹⁹³ *Ayın Tarihi*, No: 257, Ankara, Nisan, 1955, s. 155-156.

memleketlerine döndüklerinde karşılaşılacakları sorunun ortak olacağıdır. Konferans daima uluslararası olmalı ve bu durum hiç değiştirilmemelidir. Bu durum kabul ettiğimiz kararları ne dereceye kadar uygulayabileceğimizi gösterecek bir sınavdır. Konferans uluslararası denetime tabi tutulacak bir silahsızlanma noktasında ortak karara varmıştır. Bu önemli hedefin gerçekleştirilmesi için hepimiz üzerimize düşen görevi yerine getirmeliyiz. Bu konferans özgürlük ve bağımsızlık uğrunda beslediğimiz isteği ve tüm ulusların BM kuralları dâhilinde kendi kendini yönetme hakkına sahip olduğunu en güzel şekliyle belirtmiştir. BM prensipleri konferansa katılmış olan tüm delegeler tarafından tam anlamıyla benimsenmiştir. Konferans üyeleri özellikle eski ve yeni şekilleriyle sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı besledikleri nefret duygularını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Konferansa katılan delegelerin birçoğu eski tip sömürgeciliğe ve bununla da kalamayarak oluşturdukları bazı uluslararası doktrinler aracılığıyla sinsi faaliyetlerde bulunan devletlere karşı seslerini yükseltmişlerdir”¹⁹⁴.

Bandung Konferansı’na katıldıktan sonra Türkiye’ye dönerken Fatin Rüştü Zorlu, uçağın Kalküta’daki duraklamasından yararlanarak verdiği bildiride, Bandung Konferansı’nın büyük bir başarı ile sona erdiğini söylemiş ve milletlerarası barışın ancak herkesçe bilinen bir kontrol altında yapılacak olan silahsızlanmadan sonra sağlanabileceğini sözlerine ilâve etmiştir¹⁹⁵.

1.3.4.2. Kızıl Çin Lideri Çu – En – Lai’nin Beyanâtı

Komünist Çin Başvekili Çu En Lai’nin yazılı bir bildirisi konferansın ilk günü gazetecilere dağıtılmıştır. Bu bildirinin metninde şöyle denilmektedir: “Asya - Afrika devletleri bu konferansta ortak çıkarları ilgilendiren sorunları görüşmek üzere tarihte ilk defa bir araya gelmişlerdir. Bu durum konferansın büyük mana ve önemini belirtmeye yeterlidir. Bununla beraber, şu noktaya da değinmek gerekir ki konferans bazı devletlerin çıkarlarına ters düşeceği için konferansa engel olmak için her türlü girişime başvurarak konferansı sabote etmeye çalışacaklardır. Çin Halk Cumhuriyeti delegeleri daha şimdiden bunun acısını tatmışlardır¹⁹⁶. Bunun dışında Vietnam Halk Cumhuriyeti, Hint Cumhuriyeti ve diğer birçok tarafsız ülkelerde son sabotaj olaylarından dolayı ciddi kayıplar vermişlerdir. Ancak tüm bunlara rağmen barış ve dostluk uğruna verilen haklı

¹⁹⁴ *Son Havadis Gazetesi*, 26 Nisan 1955, s. 1,7.

¹⁹⁵ *Milliyet Gazetesi*, 29 Nisan 1955, s. 1.

¹⁹⁶ *Milliyet Gazetesi*, 18 Nisan 1955, s. 7.

mücadelemiz durdurulamaz. Şuna eminim ki Bağlantısızlar her türlü ayırıcı girişimlere karşı koymada başarılı olacak ve Asyalı - Afrikalı devletlerarasında dostluk ve işbirliğinin kurulmasını sağlayacaklardır”¹⁹⁷.

Konferanstaki toplantıda söz alan Çu En Lai kızılık aleyhindeki suçlamaları cevaplandırmaktan kaçınmış, konferansın ideoloji tartışmalarını yapmak maksadıyla açılmadığını belirtmiş, Kızıl Çin’in Asya ve Afrikalı bütün milletler ile normal siyasî ilişkiler kurmaya hazır bulunduğunu, fakat Formoza’yı kurtarmak kararından asla vazgeçmeyeceğini de belirtmiştir¹⁹⁸. Çu En Lai, zararlı faaliyette bulunan devletin ABD olduğunu, Formoza’daki hareketleri ile savaş yaratmak arzusunu beslediğini söylemiş ve şunları ilâve etmiştir:

“Biz komünistiz. Bundan dünyanın diğer devletlerine ne? Eğer barışsever gayretlerimize inanmıyorsanız, hepinizi Çine dâvet ediyorum. İstedığınız zaman istediğiniz temsilcilerinizi göndererek memleketimizi inceleyebilirsiniz. Biz burada kendi rejimimizle diğer rejimler arasında ortak bir zemin arıyoruz¹⁹⁹. Şunu da belirtmek isterim ki, Kızıl Çin’in ABD ile savaşa girme hususunda hiç bir arzusu yoktur. Biz böyle bir niyeti asla beslemedik. Bilâkis, ABD ile aramızda mevcut olan ihtilâfların ve Formoza²⁰⁰ mevzusundaki anlaşmazlığın sonuçlanması için iki memleket arasında derhal konuşmalara başlanılmasını teklif ediyorum.” Çu En Lai, sözlerine, Batı âlemini hafif bir şekilde tehdit ederek şöyle devam etmiştir: “Batılılar birbirlerine savunma paktları ile bağlanıyorlar. İsmi savunma paktı olan bu antlaşmaların bizim emniyetimizi ihlâl ettiği kanaatindeyiz. Bundan önce birçok defa ABD ve diğer Batılı devletlerle müzakerelere girişmek istedik. Bütün tekliflerimiz reddedildi. Bu husustaki ısrarlarımız cevapsız bırakılırsa, pek tabiidir ki biz de başka devletlere yaklaşmak zorunda kalacağız.” Kızıl Çin Başkanı’nın bu husustaki beyanatı, Batıda tesirlerini hemen göstermiş, Londra’nın gösterdiği memnuniyete rağmen, Washington siyasî toplantıları ve Beyaz Saray, Başvekilin yeni hareketinin Kızıl Çin’e has manevralardan biri olduğunu ima etmişlerdir²⁰¹. Bu teklif konferanstaki delegelere dünya meselelerinin bir dönüm noktasına hizmette bulunmakta oldukları hissini vermiştir²⁰².

¹⁹⁷ *Ayın Tarihi*, No: 257, Ankara, Nisan, 1955, s.146.

¹⁹⁸ *Hürriyet Gazetesi*, 20 Nisan 1955, s. 5.

¹⁹⁹ *Milliyet Gazetesi*, 20 Nisan 1955, s. 7.

²⁰⁰ *Hürriyet Gazetesi*, 21 Nisan 1955, s. 1.

²⁰¹ *Milliyet Gazetesi*, 24 Nisan 1955, s. 1,7.

²⁰² *Son Havadis Gazetesi*, 27 Nisan 1955, s. 7.

Kızıl Çin'in konferansa etkisine bakacak olursak, Çin'in 1950'lerdeki dış politikası, Bağlantısız devletlere yönelik en büyük tehlike olarak gördüğü Batı emperyalizmine karşı milli bağımsızlıklarını elde etmek için mücadele eden sömürge ülkelerini Doğu Bloğunun doğal müttefiki olarak görmüştür. Bu dönemde, Çin'in dış politikadaki amaçlarından biri, ABD liderliğindeki Batı Bloğunun saldırgan politikalarına karşı, barışçıl ve uzlaşmacı bir tutum sergilemektir. Çin, bu politikasını Kore Harbi'nden sonra 1954'te toplanan Cenevre Konferansı'nda ve 1955'te Bağlantısız devletleri bir araya getiren Bandung Konferansı'nda dünya kamuoyuna sunma fırsatı bulmuştur. Cenevre Konferansında Asya'daki çatışmaların çözümüne kavuşması noktasındaki katkılarıyla gündeme gelen Çinli diplomatlar aynı zamanda Bandung Konferansında komşu devletlerle imzalamış oldukları sınır antlaşmalarıyla Çin'in, ABD propagandasında gösterilmeye çalışıldığı gibi saldırgan ve işgalci olmadığını, barışsever ve işbirlikçi olduğu mesajını vermişlerdir. Bununla birlikte Çin'in dış politikasının temel ilkeleri arasında "Barış İçinde Bir Arada Yaşamanın Beş Kriteri" yer aldığı da vurgulanmıştır. Sömürgeciliğe karşı duran Bağlantısız devletlerin askeri ve ekonomik gelişimini tamamlamak için Doğu ve Batı Bloğuna olan bağımlılığını azaltmak amacıyla işbirliği kurmak için bir araya geldikleri Bandung Konferansı Çin'in Asya ve Afrika ülkeleriyle ilişkilerini pekiştirmesi anlamında önemli bir yere sahiptir²⁰³.

Çin Halk Cumhuriyetinin Asya ve Afrika'ya yönelik politikası her iki kıtada yaşanan Doğu ve Batı rekabeti arasında kendisine de bir pay çıkarma üzerine kuruluydu²⁰⁴. Çu En Lai'nin Bandung Konferansı'ndaki nutkunu ele alan Manchester Guardian gazetesi bu nutku rüzgâra kapılan bir saman parçası olarak nitelendirmiştir.

Kızıl Çin Başvekili Çu En Lai, konferansa katılan Müslüman devlet heyetleri ile sıkı münasebetler kurmağa çalışmakta ve Mısır Başvekili Abdülnasır ile yaptığı bir görüşmede, Pekin'de bir İslâm Enstitüsüyle büyük bir cami yaptıracağını ve Mısır'ın en mühim ihraç maddesi olan pamuğu satın alacağını vadetmiştir²⁰⁵.

Çin'in Ortadoğu devletleri ile daha sıkı ilişkiler kurması Bandung Konferansı sonucunda sağlanmıştır. Konferans sonrasında Mısır lideri Cemal Abdülnasır ile sıkı ilişkiler kuran Çin, Mısır'ın 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail tarafından işgale maruz kalmasında Sovyet Rusya'dan sonra en büyük

²⁰³ Çağdaş Üngör, *a.g.m.*, s. 29.

²⁰⁴ Yalın Alpay, Çin Afrika'da Ne Yapıyor, *Stratejik Öngörü Dergisi*, 2009, S, 14, s. 7.

²⁰⁵ *Hürriyet Gazetesi*, 21 Nisan 1955, s. 1.

destekçisi olmuştur. Süveyş Sorunu sonrasında Çin, İsrail'i ilk defa "emperyalist politikaların aracı" olarak tanımlamış ve Arap-İsrail savaşlarında Arap yanlısı bir tutum sergilemiştir. Bu durum Çin ile Ortadoğu ilişkilerinin uzun dönemli altyapısının oluşmasını sağlamıştır. Çin Ortadoğu bölgesinde dış politika olarak öncelikle Sovyet Rusya yanlısı devletler ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. 1956'da Mısır, Suriye Yemen ile 1958'de Irak ile daha sonrasında ise Sudan, Fas ve Somali ile diplomatik ilişkiler kuran Çin, Cezayir'de kurulan geçici hükümeti ilk olarak tanıyan devletlerden biridir. 1963'te Çin Başbakanı olan Çu En Lai, Çin'in Ortadoğu ilişkilerindeki politikasını şu şekilde ifade etmiştir:

1. Batı Bloğuna karşı mücadele eden Arap milletlerine destek vermek.
2. Barış yanlısı Arap devletlerinin bağlantısızlık politikasına destek olmak.
3. Arap Birliği'nin kurulmasında Arpa devletlerine destek olmak.
4. Arap devletlerinin birbirleriyle yaşadıkları anlaşmazlıkları barış ve görüşmelerle çözmelerine destek çıkmak.
5. Arap devletlerinin iç işlerine yabancı bir devletin müdahalesi durumunda veya Arap devletlerinin işgali durumunda Arap halkına her türlü yardımı sağlamak²⁰⁶.

1.4. Bandung Konferansı Sonucu ve Alınan Kararlar

18 - 24 Nisan 1955 tarihleri arasında Endonezya'nın Bandung şehrinde gerçekleştirilen Bandung toplantısı, modern dünya tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Beş Asya-Afrika devleti Başbakanı tarafından başlatılan toplantı, ortak endişeleri tartışmak ve uluslararası ilişkilerde ortak politikalar geliştirmek üzere Afrika ve Asya'nın iki kıtasından birçok devletten 29 devlet liderini bir araya getirdi. Konferans, dünya çapında ilgi uyandırdı. Büyük güçlerin dikkatini çekip ABD hükümeti tarafından soğukkanlı bir şekilde gelişmeler anbean takip edildi; Sovyet Rusya ise durumu yakından takip etmek amacıyla konferansa Kızıl Çin gibi temsilcilerini gönderdi. Üçüncü Dünya liderleri, başlıca büyük güçlerin baskılarına direnmek, bağımsızlıklarını sürdürmek ve yeni sömürgeciliğe, özellikle Batı hâkimiyetine karşı koymak gibi ortak sorunlarını paylaştılar. Ayrıca ekonomik, sosyal kalkınma ve dünya meselelerinde birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmaya çalıştılar. Konferans, BM Sözleşmesini takiben ekonomik

²⁰⁶ İsmail Ermağan, Emin Üstüenal, Çin'in Ortadoğu Politikaları, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 37, 2014, s. 24-25.

ve kültürel işbirliği, insan hakları ve milletlerin kendi kaderini tayin hakkına ilişkin konular üzerinde önemle durmuştur²⁰⁷.

Konferansta, Asya ve Afrika'nın büyük bölümünde ve dünyanın başka bölgelerinde insani ilişkilerin temelini oluşturan ırk ayrımcılığı kınanmıştır. Irkçılık yalnızca insan haklarının ihlali değil aynı zamanda insanlık onurunun temel değerlerinin inkârı olduğu vurgulanmıştır. Ortadoğu bölgesinde İsrail'in işgallerine karşı Filistin halkının hakları savunularak, Filistin sorununa barışçıl bir yolla çözüm bulunması gerektiği belirtilmiştir²⁰⁸. Bu konferans vesilesiyle birçok siyasi lider ilk defa olarak birbirleriyle buluşmuş ve konferansta gerek devletler ve gerekse şahıslar prestijlerini ortaya atmış olup bu yapıyla bölgelerinde birer lider olarak görülmüştür²⁰⁹.

Bir başlangıç olması ve farklı yapıya sahip üye devletlerden oluşan Bandung Konferansı, Doğu ve Batı blokları karşısında durabilecek yeni bir düşünceyi ve felsefeyi hemen oluşturmamışsa da, yeni bir hareketi başlattığı da bir gerçektir. Bu hareket sadece bir Asya - Afrika hareketi olmak yerine uluslararası sistemde bir Bağlantısızlık Hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Bağlantısızlık demek Doğu veya Batı Bloklarının oluşturmuş olduğu herhangi bir askeri bağlaşmaya bağlı kalmamaktır²¹⁰. Bandung Konferansı Bağlantısızlar Hareketi kavramını tasarladı. Çünkü Bandung, bağımsız Üçüncü Dünya ülkelerinin işbirliğini resmi olarak sağlamış ve uluslararası ilişkilerde olumlu ve aktif bir rol oynamak için dış politikalarının bir parçası olarak benimsedikleri bir dizi evrensel ilkeyi benimsemelerini sağlamıştır. Bandung Konferansı, aşağıdaki ilkelere dayanan yeni bir dünya düzeni önermiştir:

1. Temel insan haklarına ve BM'nin amaç ve ilkelerine saygı.
2. Bütün ulusların egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı göstermek.
3. Bütün ırkların eşitliklerinin ve büyük küçük tüm devletlerin eşitliklerinin tanınması.
4. Başka bir ülkenin iç işlerine müdahale etmekten veya müdahaleden kaçınmak.
5. Birleşmiş Milletler Sözleşmesine uygun olarak her ulusun kendisini tek tek veya toplu olarak savunma hakkına saygı göstermek.

²⁰⁷ A.W. Singham, Shirley Hune; *Non-Alignment In An Age Of Alignments*, The College Press, London 1986, s. 65.

²⁰⁸ George Langlois, *20. Yüzyıl Tarihi*, (çev.: Ömer Turan), İstanbul, 2000, s. 404.

²⁰⁹ *Son Havadis Gazetesi*, 27 Nisan 1955, s. 7.

²¹⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 625.

- a. Büyük güçlerin herhangi birinin çıkarlarına hizmet etmek için toplu savunma düzenlemelerinin kullanılmasından çekinme.
- b. Herhangi bir ülkenin, diğer ülkeler üzerindeki baskı kurmasından çekinme.
6. Herhangi bir devletin siyasi bağımsızlığına ve bütünlüğüne karşı askeri saldırıdan kaçınmak.
7. BM Sözleşmesi uyarınca tarafların kendi seçtikleri barışçıl yöntemlerle tüm uluslararası anlaşmazlıkların çözülmesi.
8. Karşılıklı çıkarların ve işbirliğinin teşvik edilmesi.
9. Adalet ve uluslararası yükümlülöklere saygı.

Barış İçinde Bir Arada Yaşama kavramlarını içeren bu ilkeler, mevcut uluslararası ilişkilerde büyük bir revizyona neden olmuştur. Bu ilkeler Asya - Afrika devletleri için yeni bir dış politika ve Bağılantısızlığın ilkelerinin temelini oluşturmuştur²¹¹.

Asya - Afrika Konferansına katılanlar, sömürgeci devletlerin kontrolü altında bulunan devletler hakkında ortak kararlar alıp şu beyanatı yayınladılar:

1. Sömürgeciliğin her türlüşünün hızlı bir şekilde ortadan kaldırılması.
2. Yabancı devletlerin idaresi altında yaşayan milletlerin haklarının eşit bir şekilde verilmesini sağlamak.
3. Sömürge durumunda olan milletlerin özgürlük ve bağımsızlık davalarının desteklenmesi.
4. Özgürlük ve bağımsızlığın sağlanabilmesi için ilgili güçlere mahkemelere müracaat edilmesi, gerektiği ile ilgili kararlar alınmıştır.

Konferansta Atom enerjisi konusu üzerinde önemle durulup ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Soğuk Savaşın gergin atmosferinden kaynaklı olarak çıkabilecek herhangi bir nükleer savaşın, insanlık için dehşet verici bir felaketle sonuçlanacağını dünyaya duyurmaya çalışan Asya-Afrika Konferansı, böyle bir savaşın ihtimalini ortadan kaldırmak için atom silahlarının yasaklanması ve uluslararası silahsızlanmaya gidilmesi için çağrıda bulunmuştur. Konferansta, dünyada barışı korumak için tek çarenin genel bir silahsızlanma olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bunun için de, bütün ilgili devletlerden toplu olarak imha silâhlarının üretimlerinin yasaklanması konusunda süratle anlaşmaya varmaları gerektiği belirtilmiştir²¹².

²¹¹ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 14.

²¹² *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Nisan 1955, s. 7.

Bandung Konferansı'nda üye devletlerin bazı milletlerarası meseleler hakkında görüşlerini belirleyen ve ortak bir politikanın esasları tespit edilmiş olup şu kararlar alınmıştır:

1. Arapların İsrail'e karşı takındıkları tavırlar ittifakla onaylanmıştır.
2. Tunus, Fas ve Cezayir için bağımsızlık hakkı istenmiştir.
3. Ulusların kendi kaderlerini kendileri belirleme konusunda BM Anayasa'sında mevcut prensip aynen kabul edilmiştir²¹³.

Dünya nüfusunun yarısından fazlasını temsil eden 29 Asya ve Afrika devletlerinin yaptıkları konferansın son toplantısında varılan kararlar dört nokta etrafında toplanmaktadır ki, bu kararlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Sömürgecilik ve ırkçılık kınanmıştır. Sömürge sahibi devletler idareleri altındaki halklara hürriyet ve istiklâl vermeğe davet edilmelidir. Sömürgecilik kavramının tarifi için de Fatin Rüştü Zorlu'nun teklif ettiği formül dikkate alınmış ve bu suretle yalnız klâsik sömürgeciliğin değil modern Sömürgeciliğin de kınanması hususunda anlaşmaya varılmıştır.
2. Dünya barışının kurulması ve korunması amacıyla Asya -Afrika devletlerinin sarf etmekte oldukları gayretlere devam edilecektir.
3. Atom ve hidrojen bombalarının saldırı ve savaş aracı olarak kullanılması yasak edilecektir. Atom enerjisi için tesirli bir kontrol sistemi kurularak silahsızlanmanın gerçekleşmesi için çalışmalara devam edilecektir.
4. Bölge müdafaa anlaşmaları Birleşmiş Milletler anayasası hükümlerine uygun olmak ve büyük devletlerden biri aleyhinde olmamak şartıyla kabul edilmiştir²¹⁴.

Sona eren Bandung Konferansı hakkında Times gazetesi ise şunları yazıyordu: “Bazı endişeli anlara rağmen dün sona eren Asya - Afrika Konferansı'nda temsil edilen 29 millet, müzakerelerinin özetini içeren bildiri hakkında oybirliği ile anlaşmayı başarmışlardır. Toplantının başından itibaren Komünist aleyhtarları, Komünistler ve tarafsızlardan meydana gelip üç gruba ayrılan konferansın böyle bir anlaşmaya varmış olması bir başarı değildir. Bu sonuç konferansı tertipleyen beş devletin yorulmaz gayretleri ile sağlanmıştır. Pakistan diplomasisi alışılmış becerisini göstermiş olmasına rağmen Türkiye, Irak ve Tahiti gibi devletler tarafsız kalma endişelerini yenememişler.

²¹³ *Akşam Gazetesi*, 22 Nisan 1955, 2.

²¹⁴ *Hürriyet Gazetesi*, 25 Nisan 1955, s. 1.

Devletlerin Komünist genişlemesine muhalefetleri, hemen hemen bütün konferansı teşkil eden İslam ülkeleri üzerinde kuvvetli bir tesir bırakmıştır²¹⁵.

1.5. Bağlantısızlar Hareketi'nin Gelişimi

Bandung Konferansı tam bir örgütlenme meydana getirememişse de Doğu - Batı Bloğuna karşı üçüncü bir bloğun ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Konferans, Asya - Afrika devletleri arasında bir dayanışma düşüncesinin oluşmasını sağlamıştır²¹⁶. Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucuları bir anayasa ve iç sekretarya gibi resmi yapıları oluşturmaları halinde imha edilebileceğinin farkındaydılar. Farklı ideolojilere ve amaçlara sahip devletlerden oluşan çok kültürlü bir ulus ötesi örgütlenme, herkesin kabul edebileceği politikalarını uygulamak için asla akılcı bir idari yapı oluşturamazdı. Ancak sosyal bir hareket olarak, belirli konulara ve endişelere yanıt verme amacı taşırdı. Dolayısıyla Hareket, benzersiz bir idari tarz oluşturdu. Bağlantısızlarda yönetim, hiyerarşik olmayan, döngülü ve kapsayıcıdır; büyüklüğüne bakılmaksızın ve önemli olarak tüm üye ülkelere küresel karar verme ve dünya siyasetine katılma fırsatı sunmuştur²¹⁷.

Bandung Konferansı sonrasında Josip Broz Tito, Cemal Abdülnasır ve Nehru arasındaki ilişkiler sıklaşmaya başlamış ve üç lider Temmuz 1956'da Brioni adasında bir toplantı gerçekleştirmişlerdir. Bu toplantının ardından Tito, Asya, Afrika başta olmak üzere birçok Latin Amerika devletini ziyaret etmiş ve bu devletlerle ilişkisini geliştirmiştir. 1960 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 15. toplantısı nedeniyle New York'a giden Tito, burada Mısır, Hindistan, Endonezya ve Gana liderleriyle bir araya gelerek ABD ve Sovyet Rusya arasında yaşanan soğuk havayı yatıştırmak amacıyla görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerde durum değerlendirmesi yapıp yeni bir konferans düzenleme kararına varmışlardır. Almış oldukları kararla düzenlenecek olan konferansa kimlerin katılacağı noktası tartışılmış ve buna göre bağlantısızlar hareketine üye olup zirveye katılacak olan devletlerin şu koşulları yerine getirmesi gerekiyordu:

1. Siyasal ve toplumsal farklılıklara sahip devletlerle barış içinde bir arada yaşama ve bağlantısızlık politikasına uygun bağımsız bir politika takip etmek.
2. Milletlerin bağımsızlık mücadelelerini desteklemek.

²¹⁵ *Son Havadis Gazetesi*, 27 Nisan 1955, s. 7.

²¹⁶ Feridun Ergin, *Uluslararası Politika Stratejileri*, İstanbul, 1974, s. 185.

²¹⁷ Rifat Uçarol, *a.g.e.*, s. 682.

3. Doğu ve Batı Bloğu arasındaki rekabetten doğan ikili askeri ittifaklara katılmamak.
4. Doğu veya Batı Bloğu tarafından oluşturulan bölgesel savunma paktlarına üye olmamak.
5. Bağlantısız olan hiçbir devletin kendi ülkesinde büyük güçlerden birine askeri üsler sağlamamak²¹⁸.

Yukarıdaki maddeler ışığında aralarında Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi devletler ile Bağdat Paktı ve SEATO üyeleri de davetliler listesinden çıkarılmıştır. Zaten Fatin Rüştü Zorlu 1956 yılındaki meclis konuşmasında bu konferansla ilgili görüşlerini şöyle açıklamaktadır: “Biz kendi politikamızı, kendi ideolojimizi müttefiklerimizle birlikte savunacağız. Bandung Konferansına son anda gittik. Konferansa gitmemizi müttefiklerimiz istemiştir. Bize aman gidin, gitmediğiniz takdirde kötü olacak dediler”²¹⁹.

Bağlantısız ülkeler zaman zaman kendi bölgelerinde bir araya gelerek paylaşılan endişeleri tartışmakta, politika oluşturmakta ve ortak eylem planlamaktaydılar. Bu amaçla Bağlantısızların mevcut uluslararası durumun analizi, herhangi bir bildiri yayınlanması gibi konularda bir araya geldiği Zirve Konferansları en önemli toplantılarını oluşturmuştur. Zirve, Hareketin, genel olarak her üç yılda bir yapıldığı bir döngüdür. Yönetici, zirvenin ev sahibi ülkenin devlet başkanı ve zirveler arasında görev yapıyordu. Yöneticiye Hareketin ilkelerini ve faaliyetlerini teşvik etmek için bazı sorumluluklar da devredilmiştir²²⁰. Bağlantısızların Bandung Konferansı’ndan sonra Bağlantısızlar ikinci Asya - Afrika Devletleri Konferansını 35 ülkenin katılımıyla 26 Aralık 1957’de Kahire’de yapmıştır. İkinci konferanstan sonra, 15 Nisan 1958’de sekiz Afrika devletinin katıldığı Birinci Accra Konferansı, 6-13 Aralık 1958’de İkinci Accra Konferansı izlemiştir. 1-6 Eylül 1961’de Belgrad Konferansı, 8 Eylül 1970’de Zambiya Konferansı toplanmış olup daha sonra çeşitli tarih ve yerlerde bu toplantılar sürdürülmüştür. Bu suretle “Üçüncü Blok” veya “Bağlantısız Devletler”, dünya güçler dengesinde, yeni bir güç olarak önemli roller oynamaya başlamıştır²²¹.

Hareketin her üye ülkesi, problemlerle başa çıkmak için bir masaya sahiptir. Bu çeşitli masaların Bağlantısız politikayı uygulamak için devasa bir bürokrasi içerdiğini

²¹⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, 8. Baskı, Bursa, 2009, s. 274-275.

²¹⁹ Oral Sander, A. Suat Bilge, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara, 1969, s. 294.

²²⁰ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 33.

²²¹ Rıfat Uçarol, *a.g.e.*, s. 682.

iddia edebiliriz. Buna ek olarak, bir ülke, balıkçılık, bilim ve teknoloji gibi bazı işlevsel alanlarda faaliyete geçtiğinde, üye ülkelerin ilgili bakanlıkları içindeki bireysel yetkililer harekete karışır ve Bağlantısız işlemler ve uygulamalar konusunda uzmanlaşırlardı.

Hareket, küçük uluslara kendilerini topluca güçlendirme ve egemen güçlerin hegemonyasına meydan okuma fırsatı da verdi. Bazı üyeler hareketin daha fazla bütünleşmesine ve entegrasyona kavuşmasını isterken, hızla güçlü, hiyerarşik olarak yapılandırılmış bir sistem geliştirmenin bazı ülkelerin hareketin zayıf üyelerine hükmetmesine neden olacağını anladılar. Hareketin önemli bir başarısı, dönüşümlü toplanma sisteminin küçük ülkelerin dünya siyasetinde büyük güç statüsüne sahip olmasını sağlamasıdır. Bu nedenle, Bağlantısız ülkeler, uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesini sadece küresel sistemde değil, en önemlisi Hareket içerisinde de garanti edecek yapılar geliştirmeye bilinçli bir şekilde girişimlerde bulunmuşlardır. Hareket, bakanlar ve devlet başkanları da dâhil olmak üzere kısa bir süre içinde uluslararası siyasette muazzam bir uzmanlık geliştirmiş ve bu uzmanlık, Bağlantısız ülkelerin ekonomik, askeri ve politik güce dayalı küresel bir sistemde çalışabilmesi için gerekliydi²²².

Bağlantısızlar Hareketi'nin liderlerinden Tito, Bağlantısızlığın önemiyle ilgili olarak 21 Kasım 1954'te ki konuşmasında: “... Şunu unutmasınlar ki (Bunu Sovyet Rusya ve diğer doğu ülkelerine de söylüyoruz), sırf onlarla daha iyi geçinebilmek için Batı ülkeleriyle olan ilişkilerimizi de bozamayız... Hem Doğudakiler, hem de Batıdakiler şunu unutmasınlar ki, 1948'den beri hiçbir değişiklik yapmadık. Kendi çizdiğimiz bir yol vardır ve her zaman doğrusu ne ise onu söyleriz. Herkes şunu bilsin ki, kimsenin politikasının oynacağı olmayız, kendi görüşümüz var ve neyin doğru neyin yanlış olduğunu da anlıyoruz, biliyoruz.” İfadelerini kullanmıştır.

Tito, bir başka konuşmasında şunları söylemiştir, “Bağlantısızlık siyaseti yalnızca emperyalizmin çöküş süreci ile ulusların bağımsızlık, ulusal özgürlükleri ile barış içinde bir arada yaşama savaşlarında değil, güç siyasetine karşı olan savaşta da ortaya çıkmıştır. Amaç, güç ile baskıya dayanan uluslararası ilişkiler sisteminin ortadan kaldırılmasıdır.

²²² A.W. Singham, Shirley Hune; a.g.e., s. 34-35.

1.5.1. Bağlantısızların Zirve Konferansları (1961-1992)

1.5.1.1. Birinci Zirve Konferansı'nın Hazırlık Toplantısı

Bandung Konferansı'ndan sonra Bağlantısızlık kavramı Tito ve Nasır'ın Yugoslavya'da Temmuz 1956'daki toplantıları sırasında geliştirildi. Bandung konferansının fikirlerini ele aldılar. Daha sonra Tito, “temel yasal haklarını başarıyla yerine getirebilmek ve uluslararası süreçleri etkileyebilmek için çabalarımızı bir araya getirmeye çalışmak zorundaydık” dedi. Nehru, Nasır ve daha sonra Sukarno, Nkrumah da benzer fikirleri paylaştı. Bağlantısızlar hareketi oluşturmak için acil adımlar atmaları gerektiğini belirttiler²²³.

Bu amaçla Bağlantısızların hazırlık toplantısı 5-12 Haziran 1961 tarihleri arasında Kahire'de yapıldı. Toplantı, davetlerin büyük oranda bölgesel değerlendirmelere dayandığı Bandung Konferansı'ndan farklıydı. Bu kez davetiyeler, bir ülkenin paylaşılan ilkeler setine olan bağlılığına ve Bağlantısızlaştırma politikasına dayanıyordu. Sonuç çoğunlukla Asya -Afrika ülkelerinin yanı sıra bir Avrupa devleti olan Yugoslavya ve Latin Amerika'da bulunan Küba'nın uluslararası bir gruplaşmasıydı. Toplantının amacı, önerilen toplantı için taslak gündem hazırlamak ve toplantı yeri ile katılımcıları kararlaştırmaktı²²⁴. Hükümet Başkanları Eylül 1961'de düzenlenecek olan Zirve Konferansı'nda kabul için beş ana kriter hazırladılar. Bu kriterler şunlardır.²²⁵

1. Ülkeler, Bağlantısızlık Hareketi içerisinde yer alan farklı politik ve sosyal sistemlere sahip ülkelerle aynı anda var olmaya dayalı bir bağımsızlık politikası benimsemelidir ya da bu eğilimde olmalıdırlar.
2. Ülkeler milli bağımsızlık hareketlerini desteklemelidirler.
3. Ülkeler süper güçlerin çatışmaları içerisinde olmalarına neden olacak çok taraflı askeri ittifakların içerisinde olmamalıdırlar.
4. Eğer bir ülke bir süper güç ile iki taraflı bir anlaşma içerisinde ise ya da bölgesel bir savunma paktının içerisinde bulunuyorsa bu anlaşmaları onu süper güçlerin çatışmasına sürüklememelidir.
5. Eğer yabancı bir güçle yapılan anlaşma askeri boyutta ise büyük güçlerin çatışmasına müdahil olma hususunda taviz verilmemelidir²²⁶.

²²³ O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 102-103.

²²⁴ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 72.

²²⁵ O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 102-103.

²²⁶ Eren İrfanoğlu, Bölgesel Algılar Çerçevesinde Üçüncü Dünya Bölgeselciliği; Ortadoğu'nun Metamorfozu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2014, s. 29-30.

Ayrıca, Kahire’de hazırlık toplantısında, Bağlantısız ülkelerin ilk önce Bağlantısız olmalarının ana hedefleri görüşüldü. Bunlar üyelik kriterleri olarak kabul edildi ve bir sonraki konferansa davetiye gönderildi.

Bu toplantıdaki temsilciler, ilk konferansa davet edilen ülkelerin iyi anlaşılmayan Bağlantısızlık kavramlarını kabul ettikleri konusunda ısrar ettiler. Görüşmelerde, askeri paktlara muhalif olmanın yanı sıra bir takım ortak kaygılar vurguladılar. Özellikle bağlantısızlık anti-sömürgeci idi. Bağlantısız olmak ulusal bağımsızlık hareketlerini desteklemek demektir. Anti-blok, üçüncü blok olarak Bağlantısız olanlar da dâhil olmak üzere herhangi bir bloktu. Bağımsız bir dış politika hakkını temsil etmekte. Bağlantısızlık, dünya barışının peşinde ve gerginliğin azalması anlamına gelip aynı zamanda, ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi ve azgelişmiş ülkelerin kalkınmasına dikkat çekmekte. Bağlantısızlar, Bağlantısızlığı olumlu bir ifade, ahlaki güç ve yapıcı bir rol olarak tanımladılar.

Kriterler ve Bağlantısızlığın tanımlanması çabası üzerine yapılan tartışma, mevcut ülkeler arasında bir ölçüde siyasi bir bütünlük olduğunu ortaya koydu. Temsilciler aynı zamanda ortak bir ilkeye bağlı olarak birlik eylemi için bir koalisyon kurma yönünde hareket ettiler. “Ulusal Bağımsızlık Hareketlerini” destekleme ve Cezayir geçici hükümetini tanıma amacıyla temsilciler, önerilen konferans için bir taslak gündemi kabul etti ve Yugoslavya’nın ev sahibi ülke olacağına karar verdi. Yugoslavya büyük ölçüde ortak bir karardı. Büyük güç müdahalesine direnen küçük bir ülke olan Küba, direnişin sembolüydü ve toplantının Havana’da, yani ABD emperyalizminin merkezi olması için talep edildi. Bununla birlikte, daha fazla Latin Amerika ile ilgilenme konusunda büyük ilgi olsa da, Küba ve bölge hala Afrika-Asya’nın büyük bölümünde nispeten bilinmiyordu. Yugoslavya’nın seçimi kısmen Tito’nun kişisel diplomasisine bağlıydı²²⁷.

²²⁷ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 72-73.

1.5.1.1.1. Birinci Zirve Konferansı – Belgrad (Yugoslavya) 1961

Bağılantısızlar Hareketinin ilk resmi toplantısı olan 1961 Belgrad Konferansı'nın toplanmış olduğu dönemdeki uluslararası durum, Bağlantısızlık Hareketi'nin ortaya çıkmasını gerekli kılan koşulların anlaşılabilmesi bakımından oldukça önemli dönemler taşımaktadır. Bunlar U-2 Casus Uçağı Olayından sonra gerginleşen bloklar arası ilişkiler, Kruşçev ve Kennedy'nin Viyana'daki görüşmelerinin sonuçsuz kalması ile devam etmiştir. Soğuk Savaş'ın kronik problemlerinden Berlin Sorunu tam da bu dönemde ağırlaşmış ve konferansın başlamasına bir gün kala ABD, Sovyet Rusya ve İngiltere ile imzaladığı 1958 antlaşmasından çekilerek yeniden nükleer denemeler yapmaya başlamıştır. Kısacası Soğuk Savaş şiddetlenmiştir ve kutuplar içerisinde dayanışma artmış; kutup dışından olan ülkelere yönelik dış politik tavırlar keskinleşmiştir.

Bağılantısızların liderleri, uluslararası olayların kötü hale dönüşmesi ve dünya barışının ciddi bir şekilde tehdit edildiği böyle bir dönemde bir araya geldiler. Bağlantısız Hareketin resmi tarihi Belgrad Konferansı ile başlar. İlk büyük bağlantısızlar zirvesi, Mısır lideri Cemal Abdülnasır ve Yugoslavya lideri Tito'nun girişimi ile 1-6 Eylül 1961'de Belgrad'da 25 tarafsız ülkenin katılımıyla gerçekleşmiştir²²⁸. Konferansa katılan ülkeler: Yugoslavya, Hindistan, Endonezya, Afganistan, Cezayir, Burma, Kamboçya, Seylan, Kongo, Küba, Kıbrıs, Etiyopya, Gana, Gine, Irak, Lübnan, Mali, Fas, Nepal, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Tunus, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Yemen. Bunların dışında Bolivya, Brezilya ve Ekvator gözlemci ülkeler olarak zirve konferansına katılmışlardır²²⁹. Amaç, sosyalist ve kapitalist blokların temsil ettiği ekonomik ve toplumsal değerlerden farklı bir söylem geliştirmektir²³⁰. Zirve'nin sonunda ilan edilen 27 maddeden oluşan bir bildirge ile ABD ve Sovyet Rusya'ya hitaben bir barış çağrısı yapılmıştır.

Toplantının sonunda yayımlanan bildirge, sömürgeciliğin her türlüsüne karşı çıkmak, sömürgecilere karşı verilen bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesi, Güney Afrika Cumhuriyetinde yapılan ırkçılığa şiddetle karşı çıkmak, Filistin'deki Arap halkının tüm haklarının verilmesi, bağımsız devletlerde var olan yabancı üslerin kaldırılması, bütün nükleer silâhların ortadan kaldırılması veya yasaklanması, büyük devletlerin en kısa zamanda bir silahsızlanma anlaşması imzalamaları ve Çin'in BM'ye

²²⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s.625.

²²⁹ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 1.

²³⁰ İzzet Çıvgın, Remzi Yardımcı; *a.g.e.*, s. 279.

kabulü ile ilgili konulardan oluşmuştur. Barış çağrısının da ise, konferansın, o günkü uluslararası durumdan duyduğu endişe ifade ediliyordu²³¹. Devlet başkanları, adil ve dengeli ilişkilerin yeni bir döneminin başlatılması herkesin sorumluluğunu kabul etmekle birlikte, özellikle de ekonomik gücü elinde tutanlar üzerine düştüğünü belirtip, gelişmiş olan ülkelerin öncelikli görevi, gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri için mücadeleye karşı çıkanların direncini kırmak olduğunu belirtmişlerdir²³².

Belgrad'da Bağlantısızlar hareketi örgütsel bir şekil aldı. Uluslararası bir kuruluş olan Bağlantısızlık, amaçlarını, ilkelerini ve yapısını ifade eden, organlarının kararları, operasyonlarını katı bir şekilde düzenleyen hiçbir şartnameye sahip olmadığını belirtti. Nehru, Nasır, Tito ve Bağlantısız ülkelerin diğer liderleri Belgrad'daki bildiride “dünyanın barış ve istikrarının büyük bir çoğunlukla karşılıklı ilişkilere dayandığını” ifade ettiler. Belgrad Konferansı, uluslararası ilişkiler tarihinde önemli bir olaydı. Büyük sorunların çözümü söz konusu olduğunda, dünya güç dengesini etkileyebilecek yeni bir bağımsız devlet siyasi grubunun ortaya çıkışını duyurdu. Bağlantısız ülkeleri, uluslararası zirve konferansının seviyesi olan yeni bir toplu politika düzeyi üzerine çıkı²³³.

Dünyada barışın yerleşmesi ve ilerici güçlerin sürekli bir biçimde artması, nükleer savaş tehlikesini azaltmıştır. Büyük güçler de, görüşme ve anlaşma yollarıyla kendi ilişkilerini düzeltmek zorunda kalmışlardır. Uluslararası gerginliğin yumuşatılması ve soğuk savaşın kaldırılması için tarafsız ülkeler Belgrad Konferansı'nda, bu tür sürecin gerçekleştirilmesiyle barış için bir arada yaşamının daha da yaygınlaştırılması çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuşlardır²³⁴.

1.5.1.2. İkinci Zirve Konferansı'nın Hazırlık Toplantısı

Yugoslavya, Mısır ve Seylan, ikinci bir Bağlantısız zirve toplantısı planlamak üzere Şubat 1964'te hazırlık toplantısı yapmıştır. Toplantı 23 ve 28 Mart tarihleri arasında BM'nin Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın Cenevre'deki 77'ler Grubu'nun²³⁵

²³¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 625.

²³² Hartmut Cramer, The Colombo resolution of the Non-Aligned, *EIR (Executive Intelligence Review) Journal*, Volume 25, Number 32, August 14, Washington, 1998, s. 24.

²³³ O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 108.

²³⁴ Beyto Nobırdalı, Bedri Selim; *Çağdaş Bir Önder Tito Çağdaş Bir Ülke Yugoslavya*, Tan Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 178.

²³⁵ 77'ler Grubu, Üçüncü dünya ülkeleri arasında yer alan 77'ler Grubu, 1964 yılında Cenevre'de ortaya çıkmış ve gelişmiş endüstri ülkelerine karşı üçüncü dünya ülkelerinin ekonomik çıkarlarını savunmayı amaçlamıştır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı ile seslerini duyuran 77'ler Grubu, mevcut uluslararası düzeni sorgulamakta ve üçüncü dünya ülkeleri lehine mevcut ekonomik düzenin değişmesini talep etmektedir. Bu haliyle, 77'ler Grubu, Bağlantısızlar Hareketinden farklı olarak ideolojik

kurulduğu bölgede Colombo Büyükelçilik düzeyinde gerçekleşti. Seylan Başbakanı Bandaranaike açılış konuşmasında Hareketin amaçlarını tazelemek ve güçlendirmek, uluslararası durumdaki değişikliklere yanıt vermek özellikle de ABD ve Sovyet Rusya arasındaki ilişkileri geliştirmek için ikinci bir konferansa ihtiyaç olduğunu belirtti. Toplantı, dünya barış ve güvenlik arayışı içinde özellikle uluslararası ilişkilerde yeni milliyetçi güçlerin ortaya çıkmasına dikkat çekti.

Toplantının başlıca konusunu, bir sonraki zirvede üyeliği genişletmek oldu. Temsilciler, yeni bağımsız birçok Afrika devletinin yanı sıra 1961 yılından bu yana Bağlantısızlığın genel amaçlarını benimseyen ülkeler potansiyel üyeler olarak görüldü. Hazırlık toplantısı çalışmalarını, davetliler ve temsilciler arasında gündem taslağı, ortak tebliğ taslağı ve hatta sekreterlik masraflarını bile alt komiteler arasında paylaştı. Hareket tarihi için en önemlisi, kendi kendini yönetmeyen topraklarda ve yeni geçici hükümetlerde milliyetçi hareketlerin temsil edilmesiyle ilgili tavsiyelerde bulunmak üzere oluşturulmuş bir alt komitedir. Cezayir, Gana, Hindistan ve Fas'tan gelen delegelerden oluşan bu alt komite şu tavsiyelerde bulundu:

1. Sömürge topraklarından bağımsızlığını henüz kazanmamış olan tüm milliyetçi hareketler görüşlerini Konferansa sunabilir ve ev sahibi ülke onlara bunu yapmak için tüm imkânları vermeleri istenir.
2. Afrika'da oluşturulan geçici hükümetler Konferansta ve Afrika Birliği Örgütü tarafından tanınması için Daimi Komite, geçici hükümete tam üye olarak davetiye göndermelidir.
3. Herhangi bir sömürge topraklarında yeni geçici hükümetin kurulması halinde, Daimi Komite sorunu değerlendirmeli ve tüm üye devletlerin danışmanlık ve onayından sonra, bir davetliyi gözlemci olarak atamalı.

Bu öneriler oybirliği ile kabul edildiğinde, Bağlantısız ülkeler küresel siyasette ulusal kurtuluş hareketleri ve geçici hükümetlerin meşrulaştırılmasına ve kolaylaştırılmasına yönelik bir adım daha attı. Bununla birlikte, Bağlantısızlar, milliyetçi hareketlerin toplantılarına katılmaları konusunda anlaşmaya varıldığı halde, dernek biçimi konusunda fikir birliğine varılamamıştır²³⁶.

ve siyasal bir temelden çok ekonomik bir temele ve talebe sahiptir. Detaylı bilgi için bkz. In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 385.

²³⁶ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 87-88.

1.5.1.2.1. İkinci Zirve Konferansı – Kahire (Mısır) 1964

İkinci Bağlantısızlar konferansı 5-10 Ekim 1964 tarihlerinde Kahire’de düzenlendi. Burada 47 ülke ve 10 gözlemci ülke katıldı. Zirveye katılan ülkeler: Afganistan, Cezayir, Angola, Burma, Burundi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Seylan, Çad, Kongo, Küba, Kıbrıs, Dahomey, Etiyopya, Gana, Gine, Hindistan, Endonezya, Irak, Moritanya İslam Cumhuriyeti, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Laos, Lübnan, Libya, Malavi, Malezya, Fas, Nepal, Nijerya, Suudi Arabistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Suriye, Togo, Tunus, Uganda, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Tanganyika Birleşik Cumhuriyeti, Zanzibar, Yemen, Yugoslavya ve Zambiya. Gözlemci ülkeler: Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Finlandiya, Jamaika, Meksika, Trinidad, Tobago, Uruguay ve Venezuela gözlemciler tarafından temsil edildi. Afrika Birliği’nin Örgütü Genel Sekreteri ve Arap Devletleri Lideri Sekreteri de gözlemci olarak katıldı²³⁷.

Belgrad’daki Bağlantısızlar konferansından bu yana, Afrika kıtasından Bağlantısızların üyeliği konusunda önemli bir artış oldu. Bağlantısızlığın İkinci Zirve Toplantısına yönelik girişim, Yugoslavya, Mısır ve Seylan tarafından yapıldı. Belgrad’daki Bağlantısızların toplantısından bu yana dünyada birçok önemli olay yaşandı. Dünya Küba füze krizinden geçti. Küba üzerinde çatışmanın eşiğine gelmesine rağmen, süper güçler farklılıkları ve itilaf sürecini düzeltti. 1963 tarihli Nükleer Test Yasağı Anlaşması imzalandı. 1962’de Hindistan ve Çin arasındaki çatışma, Hindistan, ABD ve İngiltere ile askeri yardım için temasa geçtiğinde Çin tek taraflı bir çekilme ilan etti²³⁸. Bağlantısız Ülkeler, ekonomik ilerleme ve barış için umut etme, artan bir şekilde tehlikeli bir uluslararası durumla karşı karşıya kaldılar. Ağustos 1971’de Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası’nın sistemi çöktü. Büyük uluslararası para istikrarsızlığı, küresel enflasyon, dünya ticaretinin çökmesi ve genel olarak baskı altında olan bir dünya ekonomisi, gelişmekte olan sektörü büyük baskılar altına soktu²³⁹.

İkinci Konferansta, ilk konferansın deklarasyonunda formüle edilen barış ve uluslararası işbirliği için bir program kabul edilerek hareketin ilkelerine ve hedeflerine tekrar vurgu yapıldı. Eski liderler arasında, Kahire Zirvesine Mısırlı Nasır, Ganalı Nkrumah ve Yugoslavyalı Tito katıldı. Nasır, zirvenin müzakeresinde aktif bir rol

²³⁷ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 7.

²³⁸ O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 110.

²³⁹ Daniel Sneider, *The Origins of The Non-Aligned Movement in The American Independence Tradition*, *EIR (Executive Intelligence Review) Journal*, Volume 6, Number 33, August 21, Washington, 1979, s. 32.

oynamıştır. Zirvede, Bağlantısızların mimarlarından Nehru'nun ölümüyle ilgili yas tutuldu. Kahire Zirvesinde soğuk savaşa önem verilmedi ancak Bağlantısız ülkelerin sorunları arasındaki ilişkilere önem verildi²⁴⁰.

Irkçılık, Kahire konferansı bildirisinde birinci sırada yer alan “anti-sömürgecilik” ve “anti-emperyalizm” üzerine yoğun bir vurgu ile nitelendirildi²⁴¹. İlk konferansa kıyasla, Bağlantısız ülkeler, sömürgeciliğin izlerini ortadan kaldırma ve halkı yabancıların egemenliğinden kurtarma sorunlarına ilişkin tutumlarını daha ayrıntılı bir şekilde açıkladılar. Bağlantısız ülkelerin kurtuluş mücadelelerinde askeri ve ekonomik olarak sömürgeleri desteklemesi gerektiği konusunda anlaşmaya vardılar. Hükümet başkanları, ırk ayrımcılığı ve ırkçılık politikasının Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi ve halkların eşitliği ilkesinin ihlal edildiğini bildirdi. Konferans üyeleri, BM'nin Güney Afrika'ya karşı yaptırımlar konusundaki kararlarına verilen desteği dile getirdi ve ilk kez tüm ülkeleri Güney Afrika ırkçılarına karşı, diplomatik ve diğer ilişkileri kesmeye çağırırdı.

İkinci Zirve Konferansı'nda, “barış ve uluslararası işbirliği için program” tebliğ edildi. Bağlantısız ülkeler, insanlığa, “barış içinde birlikte yaşamının, barışın temeli için evrensel özgürlük, eşitlik ve adaleti güçlendirmenin tek yol olduğunu ve yeni sömürgeciliğin ortadan kaldırılmadan dünyada barışın gerçekleşemeyeceğine değinildi. Kahire konferansına katılan üyeler, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik alanda devam eden farklılığı da ele almıştır²⁴². Konferansta, Bağlantısızlık politikasının doğruluğunu, etkinliğini, uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesi ve sağlamlaştırılmasında yapıcı rolü üzerinde duruldu. Dünyaya duydukları güvenden dolayı bağlantısızlık ilkeleri barışın ve insanlığın refahının artırılması için gittikçe dinamik ve etkili bir güç haline geldiği belirtilmiştir²⁴³.

Bu Konferansta, Belgrad Konferansı'na egemen olan Doğu-Batı gerginlikleri büyük ölçüde azaltıldı. Hem Sovyet Rusya hem de ABD, Kahire Konferansı'nı barış çabası olarak ancak farklı vurgularla karşıladı. Rusya da günlük yayınlana Pravda gazetesi, Afrika-Asya gruplaşmasına atıfta bulunarak, bu toplantının, coğrafi ya da başka herhangi bir temelde taraftarları bölmeden emperyalizme karşı mücadeleye yardımcı

²⁴⁰ O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 114.

²⁴¹ Daniel Sneider, *a.g.m.*, s. 35.

²⁴² O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 115.

²⁴³ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 8.

olacağını belirtti. ABD başkanı Johnson Konferans'a gönderdiği mektupta, ABD'nin silahsızlanmaya başlamadaki rolüne dikkat çekmiş ve bu konuda Sovyet Rusya ile silahsızlanma üzerine attığı imzalara değinmiştir. Bu süreçte daha da önemlisi, yeni bağımsız devletlerin sayısı artmış, ancak Çin-Sovyet dostlukları bitmiş olduğundan ikisi ayrı bir şekilde Üçüncü Dünyaya yayılmaya başlamıştı. BM geliştirmekte olan ülkelerin sorunlarına daha fazla dikkat gösteriyordu. Kolonyal mücadelelere uluslararası destek arttı, ancak örneğin Vietnam, Küba, Kongo ve Kıbrıs'taki çatışma durumları, hala küresel savaşa neden olabilecek uluslararası çatışma arenaları olma tehdidinde bulunuyordu²⁴⁴.

İkinci Zirve Konferansı'ndan sonra ve Bağlantısız ülkelerin Üçüncü Zirvesinden önce, uluslararası alanda sadece süper güç ilişkilerini değil, aynı zamanda Bağlantısız ülkeler arasındaki ilişkileri de değiştiren birçok olay gerçekleşti: Askeri darbeye Bağlantısız liderler Sukarno, Nkrumah ve Cezayir'in Başkanı Ben Bella iktidardan çekildi. Ayrıca ABD'nin Vietnam'a ölümcül bombalar atması, Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1964'te Asya'da Nükleer güç haline gelmesi, 1965'te Indo-Pak savaşı ve 1967'de Arap-İsrail çatışması gibi diğer bazı olaylar etkili oldu. 1967'de İngiltere, Süveyş'in doğusundan çekileceğini ilan etti. ABD Başkanı Richard Nixon Temmuz 1969'da Guam'da yaptığı açıklamada, özellikle Güney-Batı Asya'da ABD'nin katılımının gelecekte azalacağını bildirdi²⁴⁵.

Konferans üyeleri, yeni uluslararası durumun ve toplantıların Afrika'da ve bir Arap devletinde gerçekleşmesinden etkilenmiştir. Nasır'ın bir Üçüncü Dünya lideri olarak yükselişi ve ev sahibi ülke olarak Mısır'ın seçilmesi de bu olguyu güçlendirdi. Mısır, Asya, Arap dünyası ve Afrika dünyasını birbirine bağlayan kavşaktı. Mısır, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve BM Genel Kurulu tarafından 1961'de kurulan Silahsızlanma Komitesinin üyesiydi. Nasır, politik açıdan prestijini artırmış ve Süveyş Kanalı'nı kamulaştırmak gibi az sayıdaki kişi Batılı dünyaya meydan okumuştur. Filistin halkının haklarını savunan bir Arap milliyetçisi haline gelmişti. Sosyalizmi sosyo-ekonomik gelişme yolunda kullandı. Çeşitli Afrika grupları arasındaki farklılıklara arabuluculuk yapmak, Kore, Küba ve Çin-Hint çatışması gibi uluslararası krizlerde gerginliği azaltmak için gösterdiği çabalarla bölgesel ve dünya meselelerinde ülkesi için daha büyük bir rol oynamış olan açık bir lider haline gelmiştir²⁴⁶.

²⁴⁴ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 89.

²⁴⁵ O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 115.

²⁴⁶ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 90.

1.5.1.3. Üçüncü Zirve Konferansı – Lusaka (Zambiya) 1970

Bağılantısız Devletlerin Üçüncü Zirve Konferansı, 8 - 10 Eylül 1970 tarihleri arasında Zambiya'nın Lusaka kentinde yapıldı. Konferansa elli beş devlet katıldı ve yaklaşık yarısı devlet veya hükümet başkanları tarafından temsil edildi: Küba, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Guyana, Hindistan, Endonezya, Filistin, Cebelitarık, Afganistan, Cezayir, Botsvana, Burundi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Seylan, Çad, Kongo Halk Cumhuriyeti, Irak, Jamaika, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Laos, Lübnan, Lesoto, Liberya, Libya, Malezya, Moritanya, Fas, Nepal, Nijerya, Ruanda, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Somali, Güney Yemen, Sudan, Svaziland, Suriye, Tanzania, Togo, Trinidad Tobago, Tunus, Uganda, Yemen, Yugoslavya ve Zambiya.

Avusturya, Barbados, Bolivya, Brezilya, Şili, Finlandiya, Peru, Uruguay, Venezuela, Afrika-Asya Halklarının Dayanışma Örgütü, Afrika Birliğinin Örgütü, Güney Vietnam'ın Geçici Devrimci Hükümeti, konferansa gözlemci statüsünde katılmışlardır²⁴⁷.

Bağılantısızlar Hareketi, en önemli savunucularından birisini Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'ı Üçüncü Zirve sırasında ölümüyle kaybetti. Bu durum hayatta kalan tek kurucu lider olan Tito'ya üye devletlerarasındaki temasların sürdürülmesinin sorumluluğunu vermiştir. 1960 yılı sonunda sömürge sorunu büyük oranda çözüldüğünde, Bağılantısızlar ekonomik konulara dikkat çekmeye başladı. Bağılantısızlar, Lusaka Konferansı'nda ilk defa Güney Ekonomik İşbirliğinin en öncelikli konulardan biri olduğunu belirtti. Lusaka Zirvesi, Bağılantısız Ülkeler arasında ekonomik işbirliğine ek vurgu yapmıştı. Zirvede Hindistan, gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı temel siyasi-ekonomik sorunların altını çizmek için aktif ve olumlu bir rol oynamıştır²⁴⁸. Dünya barışı ve güvenliğini korumak ve güçlendirmek için bağılantısızlığın önemi vurgulandı. Günümüz dünyasındaki bağılantısız ülkelerin rolü üzerine bir görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Ulusal bağımsızlık ve bütün ulusların tam egemenliğini eşitlik temelinde sağlamak, tüm halkların kendi kaderini tayin hakkını gerçekleştirme ihtiyacı, uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesi, gelişmekte olan ülkelerdeki hızlı ekonomik büyümenin teşvik edilmesi ve bağılantısız ülkeler arasında daha fazla toplantı

²⁴⁷ https://www.africaportal.org/documents/7241/saua_resolutions_of_the_third_conference_of_non-aligned_states.pdf

²⁴⁸ Ajay Kumar Dubey, Aparajita Biswas, *India and Africa's Partnership: A Vision for a New Future*, India, 2016, s. 25.

ve işbirliği imkânının sağlanması üzerinde görüşüldü²⁴⁹. Barış, sömürgecilik, müdahale etmeme ve BM için birincil hedefler tekrar edildi. Konferans'ta uzun vadeli hedefler belirlendi ve yeni bir dünya düzeni yaratmak için programlar geliştirildi. Tanzanya'dan Julius Nyerere, “yoksulluğumuzun üstesinden gelmeye çalışırken her birimiz kaçınılmaz olarak Büyük Devletlerin birinin ya da diğerinin yörüngesine çekilme riskini taşıyoruz ve dünya ticaretindeki eylemlerimizin ticaret ve yardım meseleleri aracılığıyla yapmamız gerekir” diye ifade ederek Lusaka Konferansı'nda bulunan üyelerden “Ekonomik işbirliği ile Bağlantısızlığı nasıl güçlendireceğimizi” düşüncelerini istemiştir²⁵⁰.

Konferans'ta herhangi bir ülkenin özgürlük, bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşı saldırgan eylem ve tehdit veya güç kullanımının her türlü biçimini reddedilmiştir. İnsan eşitliği ve haysiyetinin reddi olan sömürgecilik ve ırkçılıkla mücadeleye son surat devam edilmesi gerektiği vurgulanmış anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümlenmesi; silah yarışının sona ermesi, ardından evrensel silahsızlanma için mücadelenin şart olduğu belirtilmiştir²⁵¹.

Uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın artması ve ayrıca devletlerin bağımsız politikalar yürütme arzusuyla hareket etmesi yeni bir aşamaya geçtiğinin göstergesidir; bu nedenle, uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesi çağımızın bir zorunluluğu olduğu belirtilmiştir. Ancak bazı büyük güçlerin, tüm dünyada yaşamsal önem taşıyan konularda karar alma süreçlerini tekelleştirmeleri talihsiz bir eğilim olduğuna dikkat çekilmiştir. Irkçılık, sömürgecilik ve emperyalizm güçleri dünya barışına kötülük etmeye devam ettiğini ve aynı zamanda klasik sömürgecilik, kendini neo-kolonyalizmin kıyafetinde etkisini sürdürmeye devam etmekte olduğunu belirtmişlerdir; bu durumun devamı yalnızca geçmişi kötülüğe sürüklemekle kalmaz, aynı zamanda geleceği de baltalamaktadır. Hâlâ sömürge egemenliğinde olan birçok ülkenin kurtuluşunu geciktirmekte ve özellikle de bağlantısız ve gelişmekte olan ülkelerin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü tehlikeye düşürmektedir. Böylece ilerlemelerini engellemekte, gerginliği yoğunlaştırmakta ve çatışmalara neden olmaktadır. Gelişmiş olan ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik uçurum giderek genişlemektedir; zenginler daha zengin, yoksullar daha da fakirleşmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin eşitlik hakkı ve uluslararası ilerlemeye etkin katılımı engellenmektedir. Şu

²⁴⁹ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 29.

²⁵⁰ Ajay Kumar Dubey, *a.g.e.*, s. 26.

²⁵¹ Leo Mates, *a.g.e.*, s. 483.

anda zenginlerin tekeli olan teknolojik devrim, gelişmekte olan ülkelerin ilerlemesi için başlıca fırsatlardan birini oluşturmaktadır. Dünya dayanışması sadece bir itiraz değil aynı zamanda aşırı bir zorunluluktur; Bazılarının yoksulluk ve talihsizliğin karşılığında sorunsuz ve rahat bir varlığın tadını çıkarmaması gerektiğini önemle belirtmişlerdir²⁵².

Lusaka Zirvesi sonucunda belirtilen hususlar ise Zirvede, Bağlantısız ülkelerin ılımlı bir grup olduğunu ve zirveler arasında uzun bir gecikmeye rağmen ilkelerine bağlı kaldıkları belirtilmiştir. Kendi aralarında karşılıklı ekonomik işbirliği yapma konsepti ve programı genişlettiler. Silahsızlanma ve ekonomik kalkınma alanlarında BM rolünü destekleyip genişlettiler. Güney Afrika'da emperyalist güçlerin sömürgeciliğine karşı tepki oluşturuldu ve kendi faaliyetlerini koordine etmek için hareket içerisinde bir örgütsel mekanizmanın başlangıcını kurdular. Lusaka'dan sonra devlet başkanları üç yıl sonra Cezayir'de tekrar bir araya gelecekleri noktasında anlaşmışlardır. Temel ilkelerinin ve örgütsel yapının başladığı teyit ile hareketin oluşum yılları sona ermişti.

1.5.1.4. Dördüncü Zirve Konferansı – Cezayir 1973

Cezayir Zirvesi öncesi 1970'lerin başında uluslararası duruma egemen olan iki önemli unsur vardı. Bunların birincisi, Sovyet Rusya ve Çin ittifakının sona ermesidir. İki ülke arasındaki gerginlik, 1969'daki sınır olayından sonra patladı ve özellikle Çin, Sovyet Rusya'yı emperyalist güç olarak göstermeye başladı. Çin'in Sovyet Rusya'ya yönelik tutumundaki bu değişim, iç hukuktaki değişiklikleri de yansıttı ki bu da ABD ile olan yeni ilişkilerinin önünü açmaya yardımcı oldu. İkincisi ise ABD dış politikasında, başta komünist dünyaya yönelik uzlaşıcı bir politika benimsemeye başladı. Henry Kissinger'ı baş danışmanı olduğu Nixon yıllarında ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana komünizmin genişlemesini içeren çatışma stratejisinin ilk önemli rahatlama olan bir yumuşama politikası izledi. Dünya, bu nedenle Soğuk Savaş'ta bir çözülme yaşamasına rağmen, geriye bakıldığında Doğu-Batı gerginliklerinde kısa süreli bir soluklanma oldu²⁵³. Cezayir zirvesi 1973'te gerçekleştiği dönemde ise Bağlantısız Ülkeler, artan bir şekilde uluslararası bir durumla karşı karşıya kalmıştı. Bu durum, 1971'de Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın sistemi çökmesiydi. Büyük uluslararası para istikrarsızlığı, küresel enflasyon, dünya ticaretinin çökmesi ve genel

²⁵² In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 31.

²⁵³ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 108-109.

olarak baskı altında olan bir dünya ekonomisi, gelişmekte olan sektörü büyük baskılar altına sokmuştu²⁵⁴. Bağlantısızların Dördüncü Zirve Konferansı böyle bir ortamda yapılmıştır.

5-9 Eylül 1973 tarihleri arasında Cezayir’de düzenlenen Dördüncü Zirve Konferansı’na, Afganistan, Cezayir, Arjantin, Bangladeş, Bahreyn, Butan, Botsvana, Burma Burundi, Kamboçya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Şili, Kongo, Küba, Kıbrıs, Dahomey, Mısır, Ekvator Gine’si, Etiyopya, Gambiya, Gana, Gine, Guyana, Hindistan, Endonezya, Irak, Fildişi Sahili, Jamaika, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Laos, Lübnan, Lesoto, Liberya, Libya, Madagaskar, Malezya, Malta, Moritanya, Mauritius, Fas, Nepal, Nijer, Cezayir, Umman, Peru, Katar, Ruanda, Suudi Arabistan, Senegal, Sierra-Leone, Singapur, Somali, Güney Vietnam, Sri Lanka, Sudan, Svaziland, Suriye, Tanzanya, Togo, Trinidad, Tobago, Tunus, Uganda, Birleşik Arap Emirlikleri, Upper Volta, Yemen, Yugoslavya, Zaire ve Zambiya ülkelerinin liderleri katılmışlardır²⁵⁵.

Katılımcılar, dünya nüfusunun çoğunluğunu temsil eden üye ülkelerden oluşmaktadır. Katılımcıların sayısı ve seviyesi ile çalışmanın genel kalitesi, bağlantısızlığın canlılığı ve dinamizmi göstergesidir. Her ne kadar gerginliğin azaltılmasında önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da üçüncü dünya ülkelerinin, Doğu ve Batı Blok’unun sömürgecilik, egemenlik, emperyalizm ve Siyonizm ile karşı karşıya kalması vazgeçilmez bir unsur olmaya devam etmiştir²⁵⁶. Katılımcılar, dünya durumuna ve bağlantısızlığın rolüne ilişkin görüş alışverişinde bulundular. Konferanstaki liderler uluslararası ilişkilerin gelişmesini, amaçlarını, ilkelerin ve bağlantısızlık politikasının uygulanmasının geçerliliğini ve canlılığını doğruladığını memnuniyetle belirttiler. Haksız rekabet politikasına karşı diğer barışı seven, demokratik ve ilerici güçlerle birlikte mücadele edilmesi gerekliliği oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Sömürge savaşları, ırkçılık, emperyalist saldırganlık, yabancı egemenliği, ekonomik sömürü ve yağmacılık egemen olduğu sürece, barış ilke ve kapsam açısından sınırlı kalacağı belirtilmiştir. Bağlantısız ülkeler Bandung, Belgrad, Kahire ve Lusaka Bildirgelerinde gösterildiği gibi insanların çoğunluğunun isteklerini ifade etmişlerdir. Bu halklar, kolonyal boyunduruğun hala var olduğu yerden kurtulmak, Siyonizm ve tüm ırk ayrımcılığının biçimlerini ortadan kaldırmak ve onlardan esinlenen rejimleri sona

²⁵⁴ Hartmut Cramer, *a.g.m.*, s. 32.

²⁵⁵ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 43-53.

²⁵⁶ O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 30.

erdirmeyi istemektedirler. Konferans, bağlantısız ülkelerin, eşitlik ve bütün devletlerin toprak bütünlüğüne kesinlikle saygı ilkelerine uyma kararlılığını teyit etmektedir; tehditlerden veya güç kullanımından kaçınmak ve anlaşmazlıklarını barışçıl yollarla BM'nin amaç ve ilkelerine uygun olarak çözmek ve tüm devletleri aynı şekilde harekete geçirmeye davet etmektedir. Uluslararası sorumlulukları tam olarak üstlenmek ve çağımızın tüm dünya insanların kaderini ilgilendiren sorunların çözümüne katkıda bulunmak için bağlantısız ülkeler barışı isteyen tüm güçlerle birlikte çalışmaya devam etmek zorunda olduğu belirtilmiştir.

Dördüncü Zirve, radikalleşmenin başlangıcı oldu. Konferansta, resmi olarak sanayileşmiş güçlerin egemenliğinden uzak, uluslararası sistemin radikal bir şekilde yeniden yapılandırılması olan yeni bir uluslararası ekonomik düzen kurulması istendi ve bunu gerçekleştirmek için bir eylem programı hazırlandı. Dahası, ülkeler ulusal kurtuluş hareketlerini desteklemeye kendilerini sıkı sıkıya bağlıyorlardı²⁵⁷. 1973'deki Cezayir Konferansı'nda yeni bir uluslararası ekonomik düzen konusu anti-sömürgecilikle dikkat çekici bir şekilde yarıştı. Bu yarışın sonucu, ekonomik boyutun ulusal kurtuluş mücadelesine girmesiydi. Ancak Konferanstaki daha önemli konu, Siyonizm'in ırkçılıkla olan eşitliği vurgulanıp ulusal kurtuluş için sınır dışı destekleme ve dayanışmayı teşvik için yeni bir Fon'un kurulması çağrısıydı²⁵⁸.

Konferans'ta Ortadoğu'daki durumun derin endişe uyandırdığını belirterek, İsrail'in saldırganlık, genişleme ve işgal politikasındaki tutumu, işgal altındaki topraklarda yaşayan insanlara karşı uygulanan baskı politikasının uluslararası topluluk olan BM'ye taşınması gerektiği belirtilmiştir. İsrail'in işgal ettiği topraklardan derhal ve koşulsuz olarak çekilmesi gerektiğini ve bu bağlamda, Filistin halkının ulusal haklarının verilmesini, bölgede adil ve kalıcı barışın kurulması için temel ön şart olduğu önemle belirtilmiştir. Konferansın üye ülkeleri, Filistin halkının gasp edilen vatanlarını kurtarma mücadelesi, tüm halkların sömürgecilik ve ırk ayrımcılığına karşı mücadelesinin ve kendi kaderini tayin hakkının ayrılmaz bir parçası olduğunu, tüm devletleri, özellikle ABD'yi İsrail'e saldırgan ve yayılmacı politikasına devam etmesini sağlayacak herhangi bir siyasi, ekonomik veya mali destek sağlamasından kaçınmaya çağırmıştır.

²⁵⁷ C. Russell Riechers, *Cuba and the Non-Aligned Movement: Interactions of Pragmatic Idealism, University Honors in International Studies Independent Capstone*, ABD, 2012, s. 39.

²⁵⁸ A. Amakiri Anthony, *National Liberation Movements And The Non-Aligned: A Study in Anti-Colonialism With Particular Reference To Zimbabwe, A Thesis Submitted in Fulfilment Of The Requirements For The Degree Of Doctor of Philosophy, University of Leicester, England, 1984*, s. 180.

Konferans'ta, ABD'nin Endonezya halklarının iç meselelerine müdahalesinin derhal durdurulmasını ve Endonezya halklarının kendi kaderini tayin haklarının özgürce kullanılmasına saygı duyulması gerektiğini belirtilip bölgede gerçek barışın kurulması için bunu bir ön şart olduğu vurgulanmıştır. Konferans'ın liderleri, Koreli insanlar tarafından gerçekleştirilen bağımsız ve barışçıl yeniden birleşme eylemini desteklemektedirler; yabancı birliklerin Güney Kore'den çekilmelerini ve Kore Sorununun dış müdahale olmadan çözülmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Konferans'ta, tüm çevrelerde ve dünyanın her bölgesinde nükleer silahların kullanımını, atom silahları, savaş başlıklarının imalatı ve mevcut stokların tamamen tahrip edilmesi ve tüm nükleer denemelerin durdurulması yasağı lehinde karar alınmıştır. Bu konu üzerinde Konferans üyeleri, tüm devletlerin katılımıyla silahsızlanmaya ilişkin bir dünya konferansının mümkün olan en kısa sürede toplanmasını talep etmektedir. Konferans, bir sonraki Zirve Konferansı'nın Colombo'da yapılacağı kararı ile son bulmuştur²⁵⁹.

1.5.1.5. Beşinci Zirve Konferansı – Colombo (Sri Lanka) 1976

1961'de Belgrad'da düzenlenen Birinci Zirve Konferansı üzerinden on beş yıl geçmişti, Hareketin üye sayısı Kahire'deki İkinci Zirvede 47, Lusaka'da 53, Cezayir'de 75'e Colombo'da düzenlenen bu Beşinci Zirvede ise sayı 86'ya yükselmiş ve üyeler yalnızca siyasi durumu değil, çeşitli ekonomik, sosyal ve politik sistemleri de temsil ediyordu. Bağlantısızlar Hareketine artan oranda bağlılık, kuşkusuz etkinliğinin giderek artan bir şekilde takdir edilmesidir. 16-19 Ağustos 1976'da Colombo'da yapılan Bağlantısızlar Hareketi'nin Beşinci Zirvesi Konferansı'na, Bağlantısız Ülkeler Zirve Konferansları tarihinde ilk kez NATO ve Varşova Paktı gibi askeri ittifaka üye olan Portekiz ve Romanya ülkeleri misafir olarak katılmıştır²⁶⁰.

Bağlantısızlar Hareketi'nin Beşinci Konferansı, dünya halklarının siyasi ve ekonomik bağımsızlığı, barış ve gelişme mücadelesinin yoğunlaştırılmasıyla benimsenen uluslararası bir durum bağlamında yapılmıştır. Konferans üyeleri adalet, eşitlik ve barış içinde bir arada yaşama ilkelerine dayanan, uluslararası siyasi ve ekonomik bir düzen için tekrardan bir araya geldiklerini belirttiler. Konferans, bağlantısızların ilkeleri doğrultusunda ilk on beş yıldan bu yana gelişmekte olan uluslararası durum üzerinde

²⁵⁹ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 43-53.

²⁶⁰ O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 127.

artan etkisini gösterdiğini ve Bağlantısızların dünya meselelerinde yapıcı ve kademeli olarak etkili bir rol oynadığını kaydetti. Konferansta, Dördüncü Zirve Konferansı'ndan sonra yaşanan gelişmeler örnek gösterilerek Bağlantısızların dünya barışına ve yeni devletlerin bağımsızlığını kazanmalarındaki etkilerine değindiler. Demokratik Kamboçya, Lao Halk Demokratik Cumhuriyeti ve Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti halklarının Birleşik Devletlerin emperyalist saldırganlığına, Gine-Bissau, Cape Verde, Mozambik, Angola ve Sao Tome ve Principe, Portekiz sömürgeciliğinin son olarak yok olmasına ve bu bağımsız devletlerin ortaya çıkmasındaki katkılarından duydukları memnuniyeti dile getirdiler. Siyonizm'e karşı verilen başarılı mücadeleyi ve Arap halkının, İsrail saldırılarına karşı 1973 savaşlarında mücadele kapasitesinin çarpıcı bir şekilde sergilenmesini memnuniyetle karşılayan Konferans üyeleri, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün uluslararası alanda tanınması ve Filistin halkının vazgeçilmez ulusal hakları karşısında bu gelişmelerin Dördüncü Zirve Konferansı'ndan bu yana kaydedilen en önemli başarı olduğunu belirttiler. Ancak Ortadoğu olaylarının uluslararası barış ve güvenlik için ciddi tehdit oluşturmaya devam ettiğini vurguladılar. 1967 saldırılarından yaklaşık dokuz yıl sonra İsrail, Arap topraklarını işgal ve Filistin halkının vazgeçilmez ulusal haklarını ihlal etmeye devam etmiştir. Konferans üyeleri ABD, siyasi, ekonomik ve askeri desteğe bağımlı olarak bölgede adil ve kalıcı bir barışın kurulmasını engellemek ve işgalini uzatmak için yaptığı genişleme taktiklerini sürdürdüğünü belirtmişlerdir²⁶¹. Konferans tüm ülkeleri Arap topraklarında devam eden İsrail saldırganlığını sona erdirmeye mücadelesinde askeri, ahlaki ve maddi yardımda bulunmaya çağırıştır²⁶².

Beşinci Zirve Konferansı'nda, 1961'deki ilk Zirve Konferansı'ndan bu yana geçen on beş yıl boyunca meydana gelen değişimleri incelendi. Bağlantısızların giderek artan rolü ve önemine değinilerek, üyelerinin bağlantısızlığın temel karakterinin bozulmadan devamını sağlamak, ilkelerine ve politikalarına sadık kalmaları gerektiği belirtilmiştir. Yeni bağımsız ülkelerin gerginliği azaltmada ve uluslararası barışın korunmasında önemli bir rol oynadıkları belirtildikten sonra uluslararası barışın bir güç dengesi üzerine kurulabileceği veya güç bloklarına ve büyük güçlerle askeri ittifaklara üye ülkeler tarafından sağlanabileceği görüşü de reddedilmiştir.

²⁶¹ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 82-98.

²⁶² O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 129.

Bağılantısızların dayanışması ve aralarındaki işbirliğinin artması, ulusal bağımsızlık ve eşitlik, karşılıklı güven ve adalete dayalı uluslararası işbirliği üzerine kurulan yeni bir uluslararası düzenin evrimine önemli katkı sağlamıştır. Konferans'ta, Hareketin, milyonlarca insana bağımsızlığını ve özgürlüğünü kazandıran ve çok sayıda bağımsız devletlerin ortaya çıkmasını sağlayan ulusal kurtuluş mücadelesinde oynadığı rolü vurgulandı. Konferans, Asya Bölgesinde düzenlenen ilk Zirve Toplantısı'ydı. Bu vesileyle konferans, Asya'nın deneyimlerini ve zengin kültürel mirasını göz önüne alarak tarihi bir önem kazandı. Asya'nın tarihi, Asya halklarında, askeri bloklara ve ittifaklara karışmamak suretiyle özgürlüklerini korumak ve savunmak için bir kararlılığa sahip olduğunu vurguladı²⁶³. Devlet başkanları, adil ve dengeli ilişkilerin yeni bir döneminin başlatılmasının herkesin sorumluluğunu kabul etmekle birlikte, özellikle de ekonomik gücü elinde tutanlar üzerine düştüğünü belirtmişlerdir²⁶⁴. Ayrıca, yeni bir dünya ekonomik düzeninin oluşturulması için gelişmiş ülkeler tarafından parasal ve mali olarak desteklenmesi gerektiğini vurgulamışlardır²⁶⁵.

Konferans'ta, evrensel barış ve güvenliğin yalnızca tam bir silahsızlanma özellikle de nükleer silahsızlanma ile güvence altına alınabileceğini ve bu amaca yönelik gerekli önlemlerin tüm nükleer silah testlerinin Bakteriyolojik ve diğer kitle imha silahları ile bu tür silahların cephanelerinin ortadan kaldırılmasıyla olabileceği belirtilmiştir. Konferans'ta ayrıca, Dünya Silahsızlanma Konferansı'nın toplanmasına yol açan etkili önlemlerin alınması için acil bir ihtiyaç tekrarlanmış ve Bağılantısızlığın önde gelen hedeflerinin, devletlerin gerçek bağımsızlığını sağlamak; barış içinde bir arada yaşamak; tüm dünyada silahsızlanmayı sağlamak; sömürgeciliğe, ırkçılığa son vermek olduğu tekrar belirtilmiştir. Konferans, bir sonraki zirve konferansının 1979'da Küba'da düzenlenmesine karar vererek son bulmuştur.

1.5.1.6. Altıncı Zirve Konferansı – Havana (Küba) 1979

Bağılantısızlar Hareketi'nin Altıncı Zirve Konferansı 3 - 9 Eylül 1979 tarihleri arasında Küba Cumhuriyeti Havana'da yapıldı. Altıncı Konferansa katılan ülkeler: Hareketin tam üyesi olan ülkeler: Afganistan, Cezayir, Angola, Arjantin, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Butan, Bolivya, Botsvana, Burma, Burundi, Cape Verde, Orta Afrika

²⁶³ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 83-84.

²⁶⁴ Hartmut Cramer, *a.g.m.*, s. 24.

²⁶⁵ C. Russell Riechers, *a.g.e.*, s. 40.

İmparatorluğu, Komorlar, Kongo, Küba, Kıbrıs, Demokratik Kore Halk Cumhuriyeti, Yemen, Cibuti, Mısır, Ekvator Gine'si, Etiyopya, Gabon, Gambia, Gana, Grenada, Gine, Gine-Bissau, Guyana, Hindistan, Endonezya, İran, Irak, Fildişi Sahilleri, Jamaika, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Lao Halk Demokratik Cumhuriyeti, Lübnan, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Malavi, Malezya, Maldivler, Mali, Malta, Moritanya, Mauritius, Fas, Mozambik, Nepal, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Umman, Pakistan, Filistin Kurtuluş Örgütü, Panama, Zimbabwe'nin Yurtsever Cephesi, Peru, Katar, Ruanda, SaoTome, Principe, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Singapur, Libya, Somali, Güney Batı Afrika Halk Örgütü, Sri Lanka, Sudan, Surinam, Svaziland, Suriye, Togo, Trinidad, Tobago, Tunus, Uganda, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Kamerun Cumhuriyeti, Tanzanya, Upper Volta, Vietnam, Yugoslavya, Zaire ve Zambiya.

Gözlemci olarak katılan ülke ve kuruluşlar ise Barbados, Brezilya, Kolombiya, Kosta Rika, Dominika, Ekvator, El Salvador, Meksika, Filipinler, St. Lucia, Uruguay, Venezuela, Afrika Ulusal Kongresi (Güney Afrika) , Afrikalı Asya Halk Dayanışması Örgütü, Arap Birliği, İslam Konferansı, Afrika Birliğinin Örgütü, Azania'nın Pan-Afrikalı Kongresi, Porto Riko Sosyalist Partisi ve Birleşmiş Milletler Örgütü katılmışlardır. Avusturya, Finlandiya, Portekiz, Romanya, San Marino, İspanya, İsveç, İsviçre, ECLA, FAO, OLADE, SELA, UNCTAD, UNDP, UNESCO, UNIDO, Egzersiz Komitesi gibi ülkeler ve kuruluşlar da misafir edilmiştir²⁶⁶.

Bağılantısız Ülkeler konferansta sayılarındaki sürekli artışı memnuniyetle belirtip sorumluluklarının farkında olduğunu, Belgrad, Kahire, Lusaka, Cezayir ve Colombo'daki Zirve Konferanslarında ortaya konan ilke ve kararlar aynı şekilde benimsediklerini belirtmişlerdir. Karşılıklı bağımlılığı, özgür ulusal ve toplumsal gelişmeyi, egemenliği, güvenliği, eşitliği ve kendi kaderini tayin etmeyi kararlılıkla belirleyip; var olan uluslararası ilişkiler sistemini adaletsizlik, eşitsizlik ve sömürüyü değiştirmek isteyen ülkeleri temsil ettiğini ifade ettiler²⁶⁷.

Bağılantısızlar, üçüncü dünya ülkelerini yoksulluk, açlık, hastalık ve cehaletten arındırmak, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizlikleri gidermek ve mevcut düzenin yerine adalet, eşitlik ve barışa dayalı yeni bir dünya düzeni kurmak için mücadele eden insanlığın ezici çoğunluğunu temsil ettiklerini belirtmişlerdir. Yeni bir

²⁶⁶ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 109-117.

²⁶⁷ http://cns.miiis.edu/nam/documents/Summit_Summary/1979_6th_Summit_Summary.pdf

uluslararası ekonomik düzenin kurulması ve eşitlik temelinde uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi; sömürge ve yabancı hâkimiyeti altındaki tüm halkların kendi kaderlerini tayini, bağımsızlığı ve ulusal kurtuluş hareketlerinin mücadelesine sürekli destek verme hakkı; insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı; dünyanın düşman askeri-siyasi ittifaklara ve bloklara bölünmesine ve terör dengesi gibi modası geçmiş doktrinlerin reddi; doğal kaynaklar üzerinde kalıcı egemenlik; yasal olarak kurulmuş uluslararası sınırların dokunulmazlığı; tehdit veya güç kullanımıyla ortaya çıkan durumların tanınmaması; anlaşmazlıkların barış içinde çözümlenmesi gibi ilkeler bağlantısızların temel hedefleri olarak kabul edilmiştir.

Konferans'ta, Ortadoğu'daki durumun İsrail'in saldırgan, yayılmacı ve sömürgeci politikalarını sürdürme kararlılığı nedeniyle yeni bir savaş olasılığı gündeme gelmiş, dünya barışı ve güvenliğine ciddi bir tehdit oluşturmaya devam edeceği yinelenmiştir. İşgal altındaki topraklarda ABD'nin desteği ile İsrail, BM ve Bağlantısızlar Hareketi tarafından kabul edilen Filistin halkının vazgeçilmez ulusal haklarını tanımayı reddetme ve işgal altındaki tüm Arap bölgelerinden çekilme kararlarını ihlal etmeye devam ettiğine dikkati çekmiş ve ABD'nin bölgedeki politikalarını ve manevralarını kınamıştır. Konferans üyeleri, 26 Mart 1979'da Mısır-İsrail Anlaşması olan Camp David Anlaşması'nı, İsrail'in Arap ülkelerini terk etmemesine ve devam eden işgallerine itiraz ettiğini belirterek Arap toprakları ve Filistin halkının vazgeçilemez haklarını ihlal ettiği için Camp David Sözleşmelerini ve Mısır - İsrail Antlaşmasını kınamıştır.

Konferans üyeleri özellikle ABD, İngiltere, Fransa, Almanya Federal Cumhuriyeti ve İsrail'in emperyalist güçlerin Güney Afrika'daki ırkçı rejimle sürmekte olan ekonomik, askeri ve nükleer işbirliğine karşı ciddi endişelerini dile getirmiş ve kararlı bir şekilde kınamıştır. Konferans'ta, Belgrad'daki Birinci Zirve Konferansı'nda belirtildiği gibi, büyük güçlerin silahlanma yarışını durdurmaları gerektiğini, kalıcı bir temelde barış ve güvenliğin ancak bu şekilde sağlanabileceği dile getirildi²⁶⁸. Konferans, Yedinci Zirve Konferansı'nın Irak'ın başkenti Bağdat'ta yapılacağı kararı alındıktan sonra sona ermiştir.

Ancak Irak'ın İran'a karşı savaş açması üzerine İran İslam Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Bağlantısızlar Hareketi'nin toplantı yerinin değişmesi için talepte bulundu ve toplantının Irak'ta yapılması halinde toplantıya katılmayacağı ve Bağlantısızlar

²⁶⁸ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 122-145-174-194.

Hareketi'nin başkanlığını tanımayacağı tehdidinde bulundu. İran İslam Cumhuriyeti üye ülkeleri etkilemek için olağanüstü diplomasi girişimlerinde bulundu. Irak'ta buna karşın Konferansın Irak'ta düzenlenmesi için üye ülkeleri etkileme girişimlerinde bulunmuştur. Ancak İran ordusunun Temmuz 1982'de Irak topraklarına girmesi ve İran Hava Kuvvetlerinin Bağdat'a düzenlediği hava operasyonun ardından yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Meydana gelen olaylar ve İran'ın girişimleri, Yedinci Zirve Konferansı'nın, Bağdat yerine başka bir yerde düzenlenmesi için görüşmeler yapılmış ve Yedinci Zirve Konferansı'nın Hindistan'da (Yeni Delhi) olması kararlaştırılmıştır²⁶⁹.

1.5.1.7. Yedinci Zirve Konferansı – Yeni Delhi (Hindistan) 1983

Bağılantısızlar Hareketi Liderler Zirvesinin yedinci oturumu 7 – 11 Mart 1983 yılında Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de 100 üye ülke, 15 gözlemci ülke, 25 konuk ülkenin katılımıyla gerçeklemiştir. Ayrıca BM Genel Sekreteri de konferansa katılmıştır. Bu durum Hindistan'a olduğu kadar, Bağlantısızlar Hareketi'nin boyutu ve önemi için de büyük bir katkı sağlamıştır²⁷⁰. Bağlantısızlar Yedinci Konferans'ta, Bağlantısızlık politikasının özü emperyalizme, sömürgeciliğe, ırkçılığa ve Siyonizm'e karşı mücadele olarak belirtildi. Hâkimiyet, egemenlik müdahalesi ve hegemonya ve ayrıca dünyanın bloklara bölünmesini sürme eğiliminde olan büyük güç politikasına karşı, her çeşit bağımlılığın reddine, doğrudan, dolaylı, açık veya gizli, uluslararası ilişkilerde politik, diplomatik, ekonomik, askeri ve kültürel baskıların her biçimine karşı geldiği belirtildi. Konferans üyeleri, nükleer silahsızlanma ve barış hareketlerine büyük önem vermiş, Belgrad, Kahire, Lusaka, Cezayir, Colombo ve Havana'daki ilkelere ve hedeflere sıkı sıkı bağlılık gösterdiklerini tekrarlamışlar²⁷¹.

Mart 1983'te Yeni Delhi'de toplanan Bağlantısız ülkeler bir Ortadoğu çözümünün temel ilkelerini saptamayı hedeflemiştir. Bu ilkelerin tümü, esas olarak, Ortadoğu konusunda 29 Temmuz 1984 tarihli Sovyet önerilerinde dile getirilen çözüm ilkelerine uymaktadır. Konferans sonucunda oluşturulan deklarasyonda, Ortadoğu'da adil bir barışın, ancak İsrail'in işgal altındaki tüm Arap topraklarından tamamen ve koşulsuz olarak geri çekilmesi bunula birlikte Filistin halkının, kendi ulusal toprakları üzerinde

²⁶⁹ <http://tr.abna24.com/339356/print.html>

²⁷⁰ K. Natwar Singh, The Seventh Non-Aligned Summit New Delhi March 1983, *The Round Table The Commonwealth Journal of International Affairs*, Volume 72, issue 287, England 1983, s. 328.

²⁷¹ O. Suryanarayanan, *a.g.m.*, s. 138-139.

bağımsız bir şekilde devlet kurma hakkı da içinde olacak şekilde, tüm haklarının geri verilmesiyle kurulabileceği belirtilmiştir.

Deklarasyon, Filistin sorununun Arap-İsrail uyuşmazlığında kilit sorun olduğunu ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün Filistin halkının tek doğru temsilcisi olduğunu belirtmiştir. Filistin sorunu ve Arap-İsrail uyuşmazlığına ilişkin tüm uluslararası konferans ve etkinliklerde yalnızca tüm Filistin halkını temsil ederek bu toplantılara katılma hakkına sahip olduğunu vurgulamaktadır. Gerek bağlantısız ülkelerin gerekse Sovyet Rusya'nın, bir Ortadoğu çözümü için Fez'deki 12. Arap Zirve Konferansında hazırlanan tüm Arap platformuna yaklaşımları birbirinin aynıdır. Yeni Delhi'deki konferansa katılanlar, Fez Planı'nın Ortadoğu'da adil ve kalıcı bir barış kurulması için bir çerçeve, oluşturduğunu vurgulamışlardır.

Bağlantısızlar hareketi zirve toplantısında, ABD'nin İsrail'e desteği kınanmış özellikle, ABD ile İsrail arasında imzalanan ve Tel Aviv'i "toprak alma, saldırganlık ve ırk ayrımı" politikasını izleme konusunda özendiren stratejik bağlaşmanın kurulmasından duyduğu derin kaygı dile getirilmiştir²⁷².

Konferans'ta pek çok konuda diplomatik etkinlik gerçekleştirilmiştir. Konferansa ev sahipliği yapan Hindistan, anlaşmazlıkları azaltmak ve anlaşma alanını genişletmek için gayret göstermiş, siyasi ve ekonomik delegasyonlar hakkında kapsamlı tartışmalar yapmak üzere otuzdan fazla ülkeye özel temsilciler göndermiştir. Konferans, Afganistan, Kamboçya, İran-Irak savaşı ve sekizinci zirve toplantısının gerçekleşmesi gibi konuların BM Meclisinde tartışma şeklinde ele alınmaması gerektiğini vurgulayarak son buldu²⁷³.

1.5.1.8. Sekizinci Zirve Konferansı – Harrare (Zimbabve) 1986

Bağlantısızlar Hareketi Liderler Zirvesinin Sekizinci Zirve Toplantısı 1 - 6 Eylül 1986 tarihleri arasında Harrare'de yapıldı. Sekizinci Zirve Konferansı'na katılan ülke ve kuruluşların temsilcileri: Afganistan, Cezayir, Angola, Arjantin, Bahreyn, Bangladeş, Barbados, Belize, Benin, Butan, Bolivya, Botsvana, Burkina Faso, Burundi. , Kamerun, Cape Verde, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kolombiya, Komorlar, Kongo, Fildişi Sahili, Küba, Kıbrıs Demokratik Halk Cumhuriyeti, Yemen, Cibuti, Ekvator, Mısır, Ekvator Gine'si, Etiyopya, Gabon, Gambiya , Gana, Gine, Gine-Bissau, Guyana, Hindistan,

²⁷² Davydkov Robert, Famin Oleg; *Sovyetler Birliği Ve Ortadoğu*, Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 91-92.

²⁷³ K. Natwar Singh, *a.g.e.*, s.328.

Endonezya, İran, Irak, Jamaika, Ürdün, Kenya, Kuveyt, Lao Halk Demokratik Cumhuriyeti, Lübnan, Lesoto, Liberya, Libya, Madagaskar, Malavi, Malezya, Maldivler, Malta, Moritanya, Mauritius, Fas, Mozambik, Nepal, Nijerya, Umman, Pakistan, Filistin Kurtuluş Örgütü., Panama, Peru, Katar, Ruanda, Sao Tome, Principe, Suudi Arabistan, Senegal, Seyşel Adaları, Suriye, Togo, Trinidad ve Tobago, Tunus, Uganda, Birleşik Arap Emirlikleri, Tanzanya Birleşik Cumhuriyeti, Vanuatu, Vietnam, Singapur, Somali, Güneydoğu Afrika İnsan Hakları Örgütü, Sri Lanka, Sudan, Surinam, Yugoslavya, Zaire, Zambiya ve Zimbabve ülkelerinden oluşmuştur.

Konferansa Gözlemci olarak Brezilya, Meksika, Papua Yeni Gine, Filipinler, Uruguay, Venezuela, Afrika Ulusal Kongresi, Afrika-Asya Halklarının Dayanışma Örgütü, Arap Devletleri Ligi, İslam Konferansı Örgütü, Afrika Birliği Örgütü, Azania'nın Pan Africanist Kongresi, Porto Riko Sosyalist Partisi, BM katılmışlardır²⁷⁴.

Konferans, Harrare Cumhuriyeti Başbakanı R. G. Mugabe tarafından bir açılış konuşması ile başladı. Sonrasında Hindistan'ın Başbakanı ve Bağılantısızlar Hareketi Başkanı Gandhi'ye övgüde bulunularak, dinamizm ve canlılık üzerinde silinmez bir iz bıraktığı belirtildi. Konferans üyeleri dünyanın genel durumu üzerinde genel bir görüş alış verişinde bulundular. Güney Afrika'nın alt bölgelerinde yaşanan ırkçılığın sadece insanlığa karşı bir suç olmadığını aynı zamanda uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olduğu belirtildi. Zirveye katılan devlet başkanları emperyalizme, sömürgeciliğe, ırkçılığa, Siyonizm'e ve her türlü yabancı işgaline karşı mücadeleyi acilen yoğunlaştıracağını vurguladılar²⁷⁵. Belgrad, Kahire, Cezayir, Lusaka, Colombo, Havana ve Yeni Delhi'deki birbirini izleyen Zirve Konferanslarında ortaya konan özgün ilkelere ve karaktere dayalı bağılantısızlık politikasının emperyalizme, sömürgeciliğe, ırkçılığa, Siyonizm'e ve her türlü baskıya karşı olduğu gibi büyük güç ve blok politikalarına da karşı olduğu tekrar belirtildi. Bağılantısızlar yeni sömürgeciliğe, yabancı saldırganlığına, işgal ve egemenlik konularına karşı mücadelesinin devam ettiğinin altını çizmişlerdir.

Dünyanın barış hareketi olarak, Bağılantısızlar Hareketi, gerginliğin azaltılması ve barış içinde birlikte yaşamanın teşvik edilmesi için sürekli çaba harcamıştır. Devlet Başkanları veya Hükümet Başkanları, devletlerin iç ve dış işlerine müdahale edilmemesi, milli geleneklerin ve halkların kültürlerinin özgürce ifade edilmesini tüm

²⁷⁴ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 258.

²⁷⁵ Kim Il Sung, *For The Development Of The Non-Aligned Movement*, (Transcription: Ryan Lee), Marxists Internet Archive, 2008, s. 2.

devletlerarasında bağımsızlık, egemenlik, toprak bütünlüğü, eşitlik, adalet ve işbirliği ilkesine dayalı bir uluslararası ilişkiler sistemi kurulması çağrısında bulundular. Irkçılık, ayrımcılık, sömürü ve eşitsizlik yapılarının tümünü reddettiler²⁷⁶. Dokuzuncu Zirve Konferansı'nın Belgrat'ta yapılacağı üzerine alınan karardan sonra Konferans sona ermiştir.

1.5.1.9. Dokuzuncu Zirve Konferansı – Belgrat (Yugoslavya) 1989

Bağlantısızlar Hareketi Liderler Zirvesi'nin dokuzuncu toplantısı 4 - 7 Eylül 1989 yılında Yugoslavya'nın Belgrat kentinde 102 ülkenin katılımıyla düzenlendi. Bu zirve ile Bağlantısızlar Hareketi'nin Liderler zirvesi ikinci defa Yugoslavya'nın kontrolüne geçmiş oldu. Bu zirve iki kutuplu dünya sisteminin değişikliği ve soğuk savaşın bittiği döneme tekabül etmekteydi. Yeni oluşan bu durum, harekete üye ülkelerin idare ve geleceği konusunda ihtilafların yaşanmasına sebep oldu. Bir grup, soğuk savaş dönemindeki kutuplaşmanın sona erdiği gerekçesiyle hareketin varlık felsefesini yitirdiğini ve dolayısıyla hareketin adının değiştirilmesi veya 77 grubuyla birleşmenin gerekliliğine inanmaktaydı. Hâlbuki üye ülkelerin birçoğu uluslararası platformda yeni değişikliklerin yapılmasına inanmaktaydı. Yugoslavya hareketin başkanı sıfatıyla sömürgecilikle mücadele ve yeni sistemle ilişki ve iletişim kurmak gibi esas konularda değişikliğe gitmek istemiştir²⁷⁷.

Bağlantısızlar, dünya siyasi iklimi yeterince iyi olmasa da gelişmiştir. Bağlantısız Ülkeler bölgesel ve küresel sorunlara çözüm bulmaya yönelik önemli bir katkıda bulunmuşlardır. Dünyanın birçok yerinde yeni ekonomik ve siyasi alanlar fermantasyonu yapılmıştır. Bu durum taze inisiyatifler için uygun bir ortam sağlamıştır. Öte yandan, eğer ekonomik zorunluluklar ve özellikle de gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları karşılanmazsa, ortaya çıkan sorunlar küresel barış ve refaha yönelik mevcut eğilimleri çok iyi şekilde baltalayabilir. Ekonomik içeriği olmayan bir anlaşmanın tahammül edilme olasılığı düşüktür. Dünyadaki birçok ülke, hızla değişen bir dünyanın gerçeklerine uyum sağlamak için kapsamlı politika reformları yapmaktadır. Küresel entegrasyon eğiliminin başarısı için daha fazla işbirliği Hareket için şart olmuştur. Konferans'ta, ABD'nin BM'yi kontrolüne karşı müdahale mekanizmaları yaratma planı ve ekonomistlerin hareketin üye

²⁷⁶ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 260.

²⁷⁷ <http://tr.abna24.com/339356/print.html>

lkelerinin büyük çoğunluğunun karşı karşıya kaldığı ezici borç yükünün nasıl azaltılacağını belirleyecek özel bir ekonomi paneli oluşturulması gerektiği belirtilmiřtir²⁷⁸.

Konferans yeleri, savaşın başkahramanları olan büyük askeri-politik ittifaklar halen mevcut, bunların ciddi olarak sorgulanmaları gerektiğini ve blok çatışma tehdidi ortadan kalktıysa da, henüz istikrarlı bir barışın görülmediğini belirtmişler. Sovyet Rusya ve ABD, büyük askeri cephanelerini ve silahlı kuvvetlerini azaltma yoluna girmiş ayrıca, dünya gerginliğinin azalmasını sağlayacak geniş bir diyalog içerisine girmişlerdir. Konferans'ta, Bloklar arasında ortaya çıkan yumuşamanın, uluslararası toplum için bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerekliliği vurgulanmış, Hareketin dünya durumu ve uluslararası ilişkiler üzerinde daha aktif bir etki yaratmasını ve 21. yüzyılın başında Bağlantısız ülkelerin gelişmesi için mümkün olan en iyi şartları yaratmasını sağlayacak bir strateji oluşturmaya yönelik abaları Bağlantısızlığın büyük kurucularının ortak vizyonu, sürekli bir ilham kaynağı olarak hizmet etmeye devam edeceği belirtilmiştir. Bağlantısızlığın geçerliliği için güçlü destek, 1961'de Belgrad, 1964'te Kahire, 1970'de Lusaka, 1973'te Cezayir, 1976'da Colombo, 1979'da Yeni Delhi, 1986'da Harrare, 1989'da Belgrad'a kesintisiz süreklilik içinde katkıda bulunulmuştur. Bağlantısızlar, nükleer silahların tüm insanlığı yok etme riskini taşıyan ve halkların ulus için mücadelesini engelleyen blok bölünmelere ve çatışmalara karşı çıkmış, keskin ideolojik bölünme zamanından, bugün ideolojik çoğulculuk ilkesine dayanan ve uluslararası meselelerde barışçıl bir arada yaşamayı savunan bir hareket yarattıklarını belirtmişlerdir.

Konferans yeleri, ülkelerin bağımsızlığı ve bütünlüğüne yönelik saldırıların en sık konvansiyonel silahlarla yapıldığına dikkat çekmişlerdir. Bu tür silahların en güçlü ülkelerce geliştirilmiş olması, kayda değer boyutlara ulaştığını belirtip konvansiyonel silahsızlanma ve genel silahsızlanmanın önemli bir bileşeni olduğunu ve büyük güçlerin ittifaklarının bu konuda da özel sorumluluk taşıdıklarını vurguladılar. Ayrıca, konvansiyonel silahsızlanma sürecinin küresel, bölgesel ve alt-bölgesel düzeylerde başlatılmasına ve geekleştirilmesine tam olarak katkıda bulunmaya hazır olduklarını belirttiler. Dokuzuncu Zirvede ye ülkeler hareketin ilkelerine bağlılıklarını bildirerek

²⁷⁸ Lydia Cherry and Ramtanu Maitra, Non-Aligned nations propose U.N., Third World Debt Reforms At Summit, *EIR (Executive Intelligence Review) Journal*, Volume 19, Number 37, September 18, Washington, 1992, s. 40.

ortak çalışmalara devam etme kararı alarak gelişmiş ülkelerle birlikte çalışma konusunda görüş birliğine varmışlardır²⁷⁹.

Soğuk Savaş, 5 Mart 1946'da Winston Churchill'in Avrupa'yı ayıran bir Demir Perde'nin indiğini ilan etmesiyle başlamış ve 9 Kasım 1989'da Berlin Duvar'ın yıkılmasıyla sona erdiğini söyleyebiliriz²⁸⁰. Soğuk Savaşın sona ermesiyle iki kutuplu sistem çökmüş asıl politikası Doğu-Batı bloğunun dışında kalmak olan Bağlantısızlar Hareketinin de bir öneminin kalmadığı düşüncesi oluşmuştur. Ancak bağlantısız devletler, uluslararası alandaki düzen değişimine rağmen Hareketin temel mantığının hala devam ettiğini iddia etmişleridir. Özellikle; yeni tip sömürgeciliğin kalkması, insan haklarının ihlali, uluslararası ticaret, ırkçılığın reddi ve BM'nin yapısının değiştirilmesi gibi taleplerle Hareket, uluslararası sistemde yerini korumaya devam etmiştir. Bu durumla birlikte birçok uzman Bağlantısızlar Hareketi'nin Soğuk Savaş sonrasındaki durumunun ölçülmesinin zor olduğunu belirtmektedir.

1990 sonrasında Bağlantısızların Zirve Konferansları, Soğuk Savaş'ın yaşanmadığı bir atmosferde gerçekleşen zirve konferansları durumuna gelmiştir. Yapılan zirve konferansları ise şunlardır:

10. Zirve Konferansı - Jakarta (Endonezya), 1-7 Eylül 1992.
11. Zirve Konferansı - Kolombiya 18-20 Ekim 1995.
12. Zirve Konferansı - Durban (Güney Afrika Cumhuriyeti), 2-3- Eylül 1998.
13. Zirve Konferansı - Kuala Lumpur (Malezya), 20-25 Şubat 2003.
14. Zirve Konferansı - Havana (Küba), 15-17 Eylül 2006.
15. Zirve Konferansı - Şarm el-Şeyh (Mısır), 15-16 Temmuz 2009.
16. Zirve Konferansı - Tahran (İran), 26-31 Ağustos 2012.
17. Zirve Konferansı - Margarita Adası (Venezuela) 19 Eylül 2016.

Soğuk Savaş sonrası yapılan bu zirve konferanslarında ırk ayırımı, yoksulluk sorunu, okuryazar oranlarının çok düşük olması, bu ülkelerin karşı karşıya kaldıkları borç krizleri, sığınmacı sorunları, ayrıca gelişmiş ülkelerdeki yabancı düşmanlığı ve az gelişmiş ülkelerin mallarına karşı uyguladıkları ambargo üzerinde durulmuştur. Bağlantısız devletler BM'nin demokratikleşmesi, silahsızlanmanın sağlanması, nükleer denemelerinin yasaklanmasını sağlayacak anlaşmaların hayata geçirilmesi, her türlü

²⁷⁹ In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011, s. 356.

²⁸⁰ Klevis Kolasi, Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi Ve Uluslararası İlişkiler Teorileri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 68, No. 2, Ankara 2013, s. 153.

sömürgeciliğin sonra ermesi, yabancı işgallere son verilmesi yönündeki isteklerini dile getirmişlerdir. Bunların dışında Zirve konferanslarında İsrail'in Filistin ve Lübnan'ı işgali, Irak - Kuveyt ilişkileri, ABD'nin tek yönlü güç kullanması ve Irak'ı işgali, Ortadoğu barış süreci, İran-ABD gerginliği ve insanlığa fayda sağlayacak şekilde enerji amaçlı nükleer faaliyetlere müdahale etmeme gibi konular zirve konferanslarının temel gündem maddelerini oluşturmuştur²⁸¹.

Uluslararası sistemde çatışan taraflar karşısında hala bağlantısız/tarafsız kalmayı sürdüren bağlantısızlar temel ilkelerinden vazgeçmemişlerdir. Kimi araştırmacılara göre Bağlantısızlar Hareketi, Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte işlevini yitirmiştir. Ancak bu oluşum işlevini yitirmiş olsun veya olmasın Soğuk Savaş döneminde dikkate alınması gereken bir hareket olup yeni bağımsızlığını kazanmış devletler için Bloklar arasındaki rekabette bir alternatif olarak görülmüştür. Bağlantısızlık Hareketinin takip ettiği politika her şeyden önce Üçüncü Dünya şuurunun güçlenmesini sağlamış ve güçlü devletlerin uluslararası sistemde yeni bağımsız olan devletleri dikkate almasını sağlamıştır.

1.6. Bağlantısızlar Hareketi'nin Temel İlkeleri

1.6.1. Barış ve Silahsızlanma

Bağlantısızların temel ilkelerinden biri barış ve silahsızlanmadır. Bağlantısızlar yaptıkları Zirvelerde dünya barışını ve milletlerin bir arada yaşama konularını sürekli olarak ele almışlardır. Dünyada yaşanan gerginliği ve nükleer silahlar konusunda başlayan rekabeti büyük bir endişe ile karşılamışlardır²⁸². Atom ve hidrojen silahlarının barışı tehlikeye attığını, barış içinde bir arada yaşama politikasıyla çizilen yolu takip etmenin gerekli olduğunu ısrarla belirtmişlerdir²⁸³. Tarihsel olarak Hareket, büyük güçler arasındaki gerilimi azaltmaya çalışmış ve kuruluşundan bu yana askeri blokların geliştirilmesine ve büyük güçlerin dünyayı kendi nüfuz alanlarına bölme girişimleri ile karşı karşıya kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra nükleer çağ ve soğuk savaşın başlamasıyla, Hareket, askeri paktların oluşturulmasının diğer ulusları inkâr etme, özellikle yeni devletlerin bağımsızlıklarını inkâr eden karşı bloklara bölünmesinden korkuyordu. Bu durum Hareket için askeri paktlara katılmamanın kriterlerinden biri olarak benimsenmiştir. Bağlantısız ülkeler, ulus devletler için uluslararası sistemde bazı

²⁸¹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 277-278.

²⁸² *Ayın Tarihi*, No: 257, Ankara, Nisan, 1955, s. 153.

²⁸³ *Ayın Tarihi*, No: 260, Ankara, Temmuz, 1955, s. 161.

temel davranış kuralları oluşturmaya çalışmışlardır. Onlar, birkaç büyük gücün egemen olduğu mevcut uluslararası ilişkilerin varlığını, yeni küçük ve orta büyüklükteki devletlerin dünya siyasetini belirleme konusunda nispeten az güç sahibi olan, artan sayıda dünya topluluğuna katıldığı şu andaki gerçeği yansıtmadığını savunuyorlar. Bir başka deyişle, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana artan ulus devletlerin sayısı ve buna paralel olarak askeri kapasitesi ile tüm küresel topluluğu imha etmek için iki süper gücün ortaya çıkması, özellikle uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesini zorunlu kılıyordu²⁸⁴.

ABD ve Sovyet Rusya dışında İtalya, Japonya, İsveç, Brezilya, Federal Almanya, İsrail, Libya, İran, Hindistan, Pakistan ve Güney Kore gibi devletler 1960'ların sonlarından itibaren nükleer silahlara sahip olmaya çalışmışlardır. Bu durum hem nükleer silahın savaşlarda bir silah olarak kullanılması durumunu artıracak hem de nükleer güce sahip ülkeler, iki büyük gücün diğer ülkeler üzerindeki baskılarını azaltabilecekti²⁸⁵.

Zirve toplantılarında Bağlantısızlar, büyük güçler arasında çatışmaya dönüşebilecek ve dolayısıyla bir nükleer savaş ve küresel bir yok oluşla sonuçlanabilecek kriz alanlarını belirlemek için uluslararası durumu sürekli olarak takip etmiştir. Bağlantısız ülkeler silahsızlanma ve barışı teorik olarak incelemiş ve küresel toplum içinde çeşitli çatışma türleri arasında ayırım yapmışlardır. Bunlar:

1. Büyük güçler arasındaki nükleer çatışma.
2. Kendi kaderini tayin etme ve bağımsızlık savaşları.
3. Siyasi ayrılıkçı hareketlerden kaynaklanan iç savaşlar.
4. Büyük güçler arasında bir çatışmaya neden olabilecek, Bağlantısızlığa üye devletlerarasındaki silahlı çatışmalar.

Bu çatışma türleri arasında Hareket, özellikle ulusal kurtuluş savaşlarının ve bağımsızlık savaşlarının haklı olduğu ve bu nedenle yaptırım uygulanması ve desteklenmesi gerektiğini sürekli tartışmıştır. Dahası Bağlantısızlar, savaşın genellikle ulusal nüfusların devam eden sömürge egemenliğine direnebilecekleri tek yöntem olduğunu savunmuşlardır. Sömürgeciliğe karşı direnmek için silah kullanma hakkına verilen bu vurgu, Hareketi yaygın olarak kabul edilen pasifizm veya nötrlük dünyası politikalarından ayırt eder. Hareket, kuruluşundan bu yana ne pasifist ne de tarafsızdır. Bunun yerine, bireylerin ve ulusların bazı adil savaşlara verdiği desteği ve bazı adaletsiz

²⁸⁴A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 15.

²⁸⁵Mehmet Gönülöbol, *Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, A.Ü.SBF Yayınları, Ankara, 1978, s. 470.

savaşlara muhalefetlerini gösterebilecekleri belirli normatif ve etik kriterleri önermektedir. Hareket, bağımsızlık savaşlarını ve ulusal kurtuluş hareketlerini, özellikle Cezayir, Vietnam, Afrika'daki eski Portekiz sömürgeleri ve Güney Afrika'daki mücadeleleri küresel olarak savunmuştur. Aynı zaman da Filistin halkının haklarını sürekli olarak desteklemiştir.

Bağılantısız ülkeler, küresel sistemdeki mevcut gerginliklerin, silahların yerel, ulusal ve uluslararası sorunlar için her derde deva olarak satın alınması, üretilmesi ve desteklenmesinin kendi ülkelerinden bir ivme kazandığı bir dünya silah kültürü geliştirmesiyle sonuçlandığını belirtmiştir. Silah sanayisinin genişlemesi ve bir silah kültürü evrimi, yalnızca dünya barışını tehdit etmekle kalmayıp savaş olasılığına katkıda bulunmakla kalmaz, aynı zamanda büyük oranlardaki ulusal bütçeleri, ülkelerin ihtiyaç duymadığı silahların satın alınmasına yönlendirmiştir.

Dünyadaki silah yarışı, gelişmiş piyasa ekonomilerinde enflasyonun ve işsizliğin sarmal olmasına ve merkezi planlı ekonomilerde ortak kullanım ürünleri sağlama imkânında bulunarak Birinci ve İkinci Dünya'da büyük tahribat yaratması, gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisi felaket olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin küresel silahlanma ekonomisine artan bağımlılığı ve zor kazanılan silah gelirleri üçüncü Dünya ülkelerini kalıcı yoksulluğa mahkûm etmekle tehdit ediyordu. Dolayısıyla Bağılantısız ülkeler, silahsızlanma meselesinin doğru bir şekilde ele alınması halinde, bir dünya kalkınma stratejisi bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini iddia etmeye başlamışlardır²⁸⁶. Bu dönemde Bağılantısız devletler nükleer silahların üretimine karşı çıkmış ve bunun için gerek Zirve konferanslarında gerekse BM toplantılarında nükleer silah üretiminin tamamen yasaklanması konusunda ısrar etmişlerdir²⁸⁷.

1.6.2. Bağımsızlık: Kendi Kaderini Tayin Etme ve Irk Eşitliği

Bağılantısızlığın ikinci temel ilkesi, tüm sömürge halkların kendi kaderini tayin hakkı ve tüm ırklar arasında eşitlik hakkıdır. Sömürgecilik ve ırksal eşitlik mücadeleleri Bağılantısızlar Hareketi'nin ortaya çıkmasına ve büyümesine katkıda bulunmuştur. Kolonilerin siyasi bağımsızlığı Bağılantısızlığın esasıdır. Bağılantısızlar Hareketi gibi

²⁸⁶ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 19.

²⁸⁷ http://cns.miiis.edu/nam/documents/Summit_Summary/1979_6th_Summit_Summary.pdf

küresel bir sosyal hareketin varlığı, eski kolonilerin çoğunun bağımsız olmasına büyük ölçüde yardımcı olmuştur²⁸⁸.

Bağılantısızlığın ilkeleri, üyelerinin çağdaş tarihte kendi kaderini tayin ve ırksal eşitlik için iki önemli mücadeleyi desteklemelerine yol açmıştır. Anti-sömürgecilik, BM tarihinin daima bir parçasını oluşturmuştur. Bağılantısızların başlangıcından itibaren, sömürge sorunu, savaş sonrası yıllarda acilen dikkat edilmesi gereken önemli bir sorunu oluşturuyordu. Bağılantısızlar, kendi kaderini belirleme ilkesini bütün uluslara uygulamak için büyük bir arzuyla çalışmışlardır²⁸⁹. Hareket, Afrika kıtasını özgürleştirme çabalarına meşruiyet kazandırmıştır. Ayrıca Kuzeydeki Cezayir'den, Angola'ya ve güneydeki Mozambik'e kadar olan Afrika kıtasının büyük kısmı, uluslararası destek ve halkın silahlı mücadelesiyle bağımsızlık kazanmıştı. Küçük ve orta büyüklükteki bu devletlerin küresel ilişkilere katılmalarını sağlayan Bağılantısızlar Hareketi'nin varlığı, uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesine de katkıda bulunmuştur.

1.6.3. Ekonomik Eşitlik: Yeni Bir Uluslararası Ekonomik Düzen

Bağılantısız ülkeler tarafından gündeme getirilen temel meselelerin bir diğeri de ekonomik eşitliktir. Bağılantısızlar, Avrupa tarafından dünyanın sömürgeleştirildiğini iddia etmişlerdir. Sömürgeciyle sömürge arasında; Irklar arasında ve zengin ile fakir arasında büyük bir eşitsizlik ortaydı. Dolayısıyla, Bağılantısızlar, 20. yüzyılın en büyük sorunlarından biri olan bu eşitsizlikleri gidermek için mücadele etmeye çalışmışlardır. 1960'lı yıllarda Hareket, siyasi ve ırksal eşitlik elde edilmesini vurgularken 1970'lere geldiğinde ise Bağılantısız ülkeler için siyasi ve ırksal eşitliği sağlamak için bir ulusun aynı zamanda ekonomik eşitliklere de sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir²⁹⁰. Ekonominin önemi için Hindistan lideri Nehru bir konuşmasında, savaş önleme ve eski sömürgecilik sınıfının sona erdirilmesi arasındaki bağlantıya değinerek barış sadece uluslar serbest olduğunda ve insanların her yerde özgürlük, güvenlik ve fırsata sahip olduklarında gerçekleşebildiğini vurgulamıştır²⁹¹.

Bağılantısız ülkeler, mevcut uluslararası ekonomik düzenin sömürgecilik ve emperyalizm yarattığını ve küresel kaynakların, özellikle servetin yanlış bir şekilde dağılımına neden olduğunu iddia etmişlerdir. Sömürgecilik, Afrika'nın, Asya'nın ve

²⁸⁸ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 19.

²⁸⁹ A. Amakiri Anthony, *a.g.e.*, s. 182.

²⁹⁰ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 23.

²⁹¹ Daniel Sneider, *a.g.m.*, s. 35.

ABD'nin geleneksel ekonomilerini bozdu. Kapitalizm bu toprakları ele geçirip halklarını ve kültürlerini geniş bir üretim yeri haline dönüştürdü. Bağlantısız ülkeler için, kapitalizmin genişlemesi, merkeze bağımlı olarak bir dizi piyasa ekonomisi üretmiştir. Halkın çoğunluğu, hayatta kalmaları için yiyecek üretmeye, harici bir toplumun zevklerini tatmin etmek için mal üretmeye yönlendirilmişti. Uluslararası böyle bir üretici toplum oluşturma süreci ve eş zamanlı olarak emtia devletlerinin oluşturulması, dünyanın dörtte üçünün kendisinden yabancılaştırılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda, bir yerli halkı başka bir yerli halktan ayıran ve bu nüfusların çoğunluğu için büyük bir psikolojik ikilem yaratan bir sosyal sınıf sistemi üretmiştir.

Sömürgecilik, bu toplumların kültürleri üzerinde de travmatik bir etkiye sahipti. Amerika'da geleneksel halklar yok edildi. Afrika ve Asya'da geleneksel sosyal yapılar bazı durumlarda tahrip edildi ve bazılarında sömürge iktidarının yeni hâkim kültürüne boyun eğildi. Bağlantısız ülkelerin çoğunda kapitalizm, modernleşme ve değişime neden olan üstün bir gelişmiş sosyal sistem değildi. Başka bir deyişle, kapitalizm, feodalizmin prangalarını yıktığı ve yeni bir piyasa ekonomisi yarattığı Avrupa'da olduğu gibi modernleşme ve özgürleşme hareketi değildi.

Kolonilerde, kapitalizm toprak sahibi ile köylü arasında ve sömürgeci ile sömürülen arasında yeni bir egemenlik ve itaatsizlik ilişkisi üretmişti. En önemlisi, kapitalizm yoksulluk, işsizlik, aşırı nüfus ve yetersiz beslenme getirmişti. Bağlantısız ülkeler için kapitalizm yıkıcı ve baskıcı bir deneyimdi. Hareket içerisinde dünya kapitalist sisteminin yeni kolonileri yarattığını iddia eden bir dizi Marksist Leninist devletler vardı; Bu nedenle, tek çözüm, küresel ekonomiyi yeniden yapılandırmak olmuştur²⁹². Bağlantısızlar'ın 1970'lerdeki kalkınma ideolojisine dayalı yeni bir Uluslararası Ekonomik Düzen getirme çabaları özellikle BM'de uygulandı. Bununla birlikte, Bağlantısızlar 77. Grubu ile birlikte, sayısal gücünden dolayı çoğu BM forumunda ve ajansında Üçüncü Dünya konularını gündemde tutmayı başarmıştır²⁹³.

1.6.4. Evrenselcilik ve Çok Taraflılık: Bağlantısızlar Hareketinin Birleşmiş Milletlere Desteği

²⁹² A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 23.

²⁹³ Joellen Pretorius, *Non-Alignment In The Current World Order: The Impact Of The Rise Of China*, International Relations Department of Political Studies University of the Western Cape, Republic of South Africa, 2008, s. 6.

Bağlantısızlar Hareketi'nin en önemli ilkelerinden biri, BM'nin evrensel ve çok taraflı bir kurum olarak desteklenmesidir. Hareket, BM'yi destekliyordu çünkü Bağlantısızlarla benzer evrensel ilkeleri paylaşıyordu. Bağlantısız ülkelere göre BM var olan en önemli küresel kurumdur. İnsanlık için gerçek bir gelecek sunuyor ve çatışmaları çözmek, küresel meselelere hitap etmek için en önemli uluslararası organizasyon olmayı sürdürüyordu. BM'nin yapısı, Hareketin kendi toplantıları dışında düzenli olarak bir araya gelme ve Hareketin ilkeleri ve doğası ile uyumlu konular hakkında birbirlerini bilgilendirme fırsatı da sunmuştur.

Bağlantısız ülkeler, bir dizi küresel meseleye verdikleri tepkileri, özellikle de zirve toplantıları arasında ortaya çıkan sorunları ifade etmek için BM sistemini kullanmışlardır. BM de aktif olarak hareket eden Bağlantısızlar, hem BM'nin oluşumunu hem de dünyadaki rolünü değiştirmiştir. BM İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulduğunda, savaşın galiplerinin çıkarlarını temsil eden ağırlıklı olarak bir Avrupa-Amerikan Beyaz adam kulübü idi²⁹⁴. Yeni bağımsız küçük ve orta büyüklükteki devletlerin (çoğu eski koloniler olduğu) BM'ye geçişi, dünya örgütünün organlarında ve oylamada büyük çoğunluk elde ettiler. Bunun sonucu olarak BM yönteminde köklü bir değişiklik meydana geldi. Gündemdeki çeşitli meseleler, iki blok arasında imzalanan bir anlaşma ile artık çözülmüyordu çünkü üçüncü bir bağımsız oylama gücü çıkmıştı ve sürekli olarak büyüyordu. BM'nin faaliyetlerinde, Bağlantısız devletler, yalnızca büyük güçleri değil, dünyanın her ülkesinin ihtiyaçlarını, özellikle de yoksul ülkelerin ihtiyaçlarına hizmet etmeye çalışmışlardır²⁹⁵.

1.7. Bağlantısızlar Bloğunda Uluslararası ilişkiler

Bağlantısızların takip ettiği politika, yalnızlık politikasındaki gibi uluslararası sistemde diğer devletlerle ilişkileri en alt düzeyde tutma, uluslararası meselelere asgari seviyede katılma, ülke içerisinde askeri girişimlerden kaçınma durumlarından farklıdır. Çünkü Bağlantısız devletler, uluslararası politikaya aktif olarak katılmayı öngören bir politika benimsemiştir.

Bağlantısızlık politikası İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan siyasi atmosferin bir sonucu olup Soğuk Savaş geriliminin bir ürünüdür. Bağlantısız devletler bu dönemde kurulan ittifaklara karşı çıkmış ve bloklar arasındaki çatışmaların dışında

²⁹⁴ A.W. Singham, Shirley Hune; *a.g.e.*, s. 27-28.

²⁹⁵ Leo Mates, *a.g.e.*, s. 232.

kalıp uluslararası ilişkilerde mümkün olduğu kadar bağımsız hareket etmeye çalışmışlardır. Birçoğu sömürge olmaktan yeni kurtulmuş olan bu devletler dış politikada olduğu gibi iç politikada da bağımsız kalmayı arzu etmişlerdir. Bağlantısız devletler Soğuk Savaş döneminde bloklar arasında yaşanan rekabetin hem dışında kalabilmiş hem de bu rekabetten yararlanarak ekonomik gelişmeyi sağlamayı amaçlamıştır. Her iki bloğun dışında kalan Bağlantısızlar Bloğu Doğu-Batı Blokları arasında bir denge unsuru olmaya çalışmışlardır²⁹⁶.

Oral Sander, Bağlantısızların dünya politikasındaki yeri için: *“Bugün bağlantısız devletlerarasında çeşitli ayrılıklar ve hatta yer yer çatışmalar vardır. Çatışmaların işbirliğini gölgede bıraktığı bile söylenebilir. Bu yüzden, bu devletlerin dünya politikasında etkili olmadıkları, ya da en azından bloklar kadar etkili olmadıkları, yanlış bir değerlendirme değildir. Ancak, uzun vadeli bir açıdan bakıldığında, aralarındaki işbirliği ve ortak bilinç, bu ayrılık ve çatışmaları, ilerde ikinci plana düşürecek ölçüde gelişmektedir. Çünkü çok kısa bir ifadeyle, bağlantısız devletlerin hemen hemen hepsi, Avrupa emperyalizminin ve beyaz adamın egemenliği altında yaşamışlar, bağımsızlık için mücadele vermişler ve şimdi de, 20. yüzyılın ikinci yarısında az gelişmişliğe karşı savaş açmışlardır.*

Bağlantısız ülkeler, Avrupa devletleri arasındaki siyasal oyunlar ve iki süper devlet arasındaki çekişme ile ilgilerinin olmadığını söylemektedirler. Onlara göre, en önemli sorun, dünyanın aç olan yarısının geleceğidir. Böylece, uluslararası politika ve olaylara bakış açıları, kendi toplumsal durumlarının bir yansıması olmaktadır. Ulusal bağımsızlık ise bu sürecin, yani kalkınmanın bir başlangıcıdır. Bağlantısızlar, her iki bloktan da uzak durmakla birlikte, kendilerini yalnızlığa itmek istememekte ve bunun olanaksızlığını da bilmektedirler. Dünyanın küreselleşmesi, büyük devletlerden uzak ve yalnızca bir politika izlenmesini mümkün kılmamaktadır. Ancak, bağlantısızlar, daha çok az gelişmiş ülkeler arasındaki işbirliğine önem vermektedirler”²⁹⁷ ifadelerine yer vermiştir.

Bağlantısızlık politikasını izleyen devletlerin birçoğu, farklı dil, din, ırk ve kültürlere sahip milletlerden meydana gelmekteydiler. Bundan dolayı ulusal birleşme yoluyla yeni bir ulusal kimlik oluşturma, bağlantısızların karşılaştıkları sorunlardan biri olmuştur. Ancak Bağlantısızlık politikasının, adaleti, eşitliği savunması ve ırkçılığa karşı

²⁹⁶ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, s. 271-272.

²⁹⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar*, s. 327-330.

durması bu sorunun görmezlikten gelinmesini sağlamıştır²⁹⁸. Temel hedefleri bloklara katılmadan uluslararası alanda yerini alabilmek olan Bağlantısızların önemli bir kısmı, kendilerini komünizmden uzak tutmaya çalışmakta ve bu yüzden ABD söyleminden kopmamakta; diğerleri ise, Çin ya da Sovyet Rusya usulü bir komünizme yakın durmaktadırlar²⁹⁹. Bunu yaparlarken hangi bloktan ne kadar uzak durmaları gerektiğini, bağımsızlıklarına gelebilecek muhtemel tehdide göre ayarlamaya çalışmışlardır. Bloklarla askeri ittifaklar kurmaktan kaçınmış ve bloklar arasındaki rekabetten yararlanmayı bilmişlerdir. Bu duruma en güzel örnek Yugoslavya'nın bağlantısızlık politikasıdır. Tito liderliğindeki Yugoslavya, Sovyet Rusya'dan gelebilecek bir tehdide karşı durabilmek için Sovyet Rusya ile mesafeyi korumaya çalıştığı gibi Doğu Bloğuna karşı ABD'nin rekabetçi desteğini almıştır. Buna benzer bir diğer örnekte, Nasır'ın liderliğindeki Mısır'ın bağlantısızlık politikasıdır. Yugoslavya'dan farklı olarak Nasır'da Batı ile sürtüşmelerinden dolayı Doğu Bloğunun rekabetçi desteğini arkasına almıştır³⁰⁰.

Bağlantısız devletler aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek, askeri ve ekonomik gelişimlerini tamamlayabilmek için dış yardım açısından, askeri ve ekonomik yönden gelişmiş ülkelere ihtiyaç duymuşlardır. Ancak, 1960 yılından sonra bağımsızlıklarını kazanan hemen hemen bütün devletlerin, en azından “bağlantısız bir dış politika izlemek istediklerini” açıklamaları ve bu yolda çaba göstermeleri, bu hareketin bazı çıkarlara cevap verdiğini ortaya koymaktadır. Bağlantısızların Eylül 1970'te Zambiya'nın başkenti olan Lusaka'da yaptıkları üçüncü zirve sonrasında yayınlanan “Bağımsızlık, Barış, İşbirliği ve Uluslararası İlişkilerin Demokratlaştırılması Üzerine Lusaka Bildirgesi” bu özlemi kararlı bir biçimde bir daha ilan etmiş bulunmaktadır. Bağlantısızlara göre, böyle bir politikanın yararları şu biçimde özetlenebilir:

1. Hareket serbestliği ve bağımsızlığın korunması.
2. Küçük devletlerin kendilerini hiç ilgilendirmeyen uluslararası sorunların dışında tutulması.
3. Bölgesel sorunların çözümünü daha da zorlaştıran ittifak düzenlemelerinden kaçınması.
4. Zaten yetersiz olan kaynakların askeri amaçlara harcanmasının engellenmesi.
5. Her iki bloktan da yardım alma olanağının sağlanması.

²⁹⁸ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.m.*, s. 4.

²⁹⁹ İzzet Çıvgın, Remzi Yardımcı, *a.g.e.*, s. 280

³⁰⁰ Faruk Sönmezoğlu, *a.g.m.*, s. 5.

Ancak, şu da var ki bağlantısızların bugüne kadar bu avantajlardan yararlandıklarını ve böylece kuramı uygulamaya geçirdiklerini söylemek zordur. Bağlantısız devletlerin büyük bir bölümü, harcamalarının küçümsenmeyecek bir kısmını askeri amaçlar için yapmakta, büyük endüstri devletlerinden silah satın almakta ve bu silahları birbirlerine karşı kullanmaktadırlar. Böyle olunca, hareket serbestlikleri de azalmaktadır. Ancak, bu durum hareketin önemine gölge düşürmemelidir. Çünkü, barış, işbirliği, yaratıcı amaçlar için üretim, insanın tutsaklıktan kurtuluşu ve gelişmesi gibi insanlık tarihi kadar eski özelemlerin, tarihte belki de ilk kez, tek tek idealistler, ütöfik mezhepler ve hatta belirli akım ve uluslar tarafından değil, dünya nüfusunun çoğunluğu tarafından ele alınması ve bayraktarlığının yapılması, İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyasının önemli özelliklerinden biri olduğu söylenebilir³⁰¹.

Bağlantısızlar, gereksiz hale gelmek yerine, hareketin gençleşmesini düşünmek zorundadır. Bununla birlikte, değişen uluslararası durumdaki rolünü yeniden tanımlamak zorundadır. Bağlantısızlığın sadece uluslararası bir düzeni teşvik etme rolü büyük ölçüde iç güç birliğine bağlı olacaktır. Bu nedenle, bütün üye ülkeler hareketin dayanışmasını ve birliğini teşvik etmek için ciddiyle çalışmaya mecburdur. Uluslararası düzeyde rolünü arttırmak için, bir sonraki Bağlantısızlar zirve toplantısında, devlet başkanının veya hükümet başkanının inisiyatif, temsil ve müzakere kapasitesini genişletmeye ve güçlendirmeye yönelik çalışmalara devam etmesi için gerekli girişimlerde bulunması gerekir. Gelişmekte olan dünyanın menfaatlerini ve isteklerini temsil eden bir forum olarak etik, politik ve ahlaki güçlenişini desteklemelidir³⁰².

Bağlantısızlık politikası, Bağlantısız devletler için hayati bir önem taşır. Birçoğu için bağlantısızlık demek bağımsızlık demektir. Her ne kadar Doğu ve Batı Bloklarından yardım almaları bu devletlerin bağımsızlıklarına zarar vereceği düşüncesi olmuşsa da, her iki bloğun rekabetinden faydalanarak çeşitli yardım almaları ekonomik gelişmelerini sağlama amacının güdüldüğü bir gerçektir. Bağlantısızlar Hareketi her ne kadar bir bütün olduğunu göstermeye çalışmışsa da Hareket içerisindeki heterojen yapının ve oluşumun barındırdığı çelişkiler Bağlantısızların güçlü bir dayanışma sağlamalarına engel olmuştur. Bağlantısızlar Hareketine üye olan devletlerin dört farklı kıtadan oluşması nedeniyle her birinin farklı yapılaraya sahip olması bu farklılıkların bir potada eritilememesi Hareketin

³⁰¹ Oral Sander, *Siyasi Tarih Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar*, s. 333-334.

³⁰² Arshad Rasool, ARIHAL Pulwama; Non-Aligned Movement in 21. Century: Relevant or Redundant? A Debate, *IOSR Journal of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, Volume, 11, Issue, 4, May.-Jun. 2013, s. 69.

istenilen etkiyi göstermesine mani olmuşsa da tüm bu farklılıklara rağmen Bağlantısızlar Hareketinin yine de Soğuk Savaş döneminde önemli bir yer tuttuğunu belirtmemiz gerekir³⁰³.

³⁰³ <http://akademikperspektif.com/2013/07/03/baglantisizlar-hareketi/>

İKİNCİ BÖLÜM

2. BANDUNG KONFERANSI SONUCUNDA ABD’NİN MİSİR, HİNDİSTAN, ENDONEZYA VE YUGOSLAVYA POLİTİKASI

2.1. ABD’nin Bandung Konferansı’na Etkisi

ABD, Bandung Konferansı’na büyük bir önem vermiştir. Washington hükümeti dünyanın muhtelif memleketlerinde bulunan Amerikan diplomatik heyetlerine, ABD’nin Asya politikasının ana hatlarını gösteren bir muhtıra göndermiştir. Bu heyetler muhtırayı Bandung Konferansı’na katılan hükümetlere vermişlerdir. ABD, konferansa katılacak olan dost devletlerin Amerikan görüşünü destekleyeceklerini ümit ediyordu³⁰⁴. ABD, Bağlantısızlar gibi eğilimlerin etkisini alt etmek ve toplantıları sabote etmek için Türkiye gibi kendisine yakın ülkeleri kullanma yolunu seçmiştir.

ABD Dışışleri Bakanlığınca Bandung Konferansı ile ilgili olarak bir bilgilendirme notu hazırlanmış ve yurt dışındaki ABD temsilcilerine gönderilmişti. Hazırlanan bu notta Konferans için orada bulunacak ABD ve Batı yanlısı temsilcilerin, konferansın anti-empyralist ve anti-sömürgeci bir foruma dönüşmesiyle ABD’ye karşı bir tavır takınılması durumunda hazırlıklı olmaları belirtilmiştir. Bununla birlikte Konferansa katılacak olan Batı Bloğuna dost devletler, karşıt görüşteki devletlerin önüne engeller çıkarmalarını ve bu ülkeleri zor duruma düşürecek olaylar planlamalarını belirtmektedir. Aynı zaman da notta konferansın “komünist ve radikal milliyetçilerin üstünlüğüne” bırakılmaması gerektiği de vurgulanmıştır. Planlanan amaçlar, toplantının işlevsiz hala getirilmesi, Batı propagandasının yapılması, komünistlere karşı bir kışkırtma politikası oluşturma yönündeydi.

Bandung Konferansı sonrasında ABD’nin Jakarta Büyükelçiliği tarafından ABD’ye gönderilen raporda, ABD’yi temsilen katılan Dışışleri Bakanları, Büyükelçiler ve özellikle Türkiye, Irak ve Filipinler’den katılan Bakanlar, kendilerine verilen brifinglerle etkin manevraları sayesinde Konferansın ABD açısından başarılı bir şekilde geçtiği vurgulanmıştır. Ayrıca raporda, Büyükelçilik bünyesinde oluşturulan bir çalışma grubunun dikkat çekmeden bir “bilgi toplama merkezi” olarak çalışma ortamı bulduğu bildirilmiş ve bu çalışma imkânının oluşması için Dışışleri Bakanlığının ve Bandung’da

³⁰⁴ M. Feridun Bellisar, *Bandung Etrafında*, s. 5.

bulunan Büyükelçiliğin ABD dostlarının Bandung'a gelmeden önce çok iyi bilgilendirilmeleri noktasında son derece aktif bir şekilde çalıştıkları belirtilmiştir. Başka bir ifadeyle, "casusluk sistemi" iyi işletilebilmiş ve Bandung'a gönderilen ABD temsilcileri işe yaramıştı. Bu arada 6 Mart 1954'te ABD Başkanı tarafından onaylanan ABD'nin Güney Asya siyasetine ilişkin Ulusal Güvenlik Belgesi'nden anlaşılacağı üzere Pakistan ve Seylan delegelerinin de kendilerine verilen talimatlar doğrultusunda ABD yanlısı bir politika izledikleri görülmüştür.

9 Nisan 1954'te NATO Konseyi toplantısına katılmak için Paris'e giden Türk Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, savunma ittifakları ile ilgili son durumları görüşmüştür. Bir yıl sonrasında Bandung'a giden Zorlu, Konferansta bağlantısızların önünde Bağdat Paktı ve NATO gibi askerî ittifakları övmüş, Batı bloğu politikasıyla hareket ederek Bağlantısız devletleri Batı yanlısı olmaları için çağrıda bulunmuştur. Bandung'da Türkiye'yi temsil eden Fatin Rüştü Zorlu, 29 Asya ve Afrika ülkesinin temsilcisine Batı Blok'unun askerî paktlar stratejisinin propagandasını yapmaya yeltenmiş ve büyük tepki çekmiştir. Hindistan Başbakanı Nehru, toplantıdaki konuşmasında,³⁰⁵ Türkiye'ye ve daha sonra NATO'ya dâhil Türkiye ile işbirliği yapıyor diye Pakistan'a çatmış ve Atlantik Paktının sömürgeciliğin koruyucusu olduğunu ileri sürmüştür. Hindistan Başbakanı bu sözleri ile gayet kötü bir tesir yaptığını fark ettikten sonrada komünizme de hafif çatmış. Her iki tarafında tehlikeli oyun oynadıklarından bahsetmiştir³⁰⁶. Sonuç olarak ABD, Bandung Konferansı'nın önemini kavramış olup konferans görüşmelerini yakından takip etmiştir. Bağlantısız devletlerin bir araya geldiği bu konferansta ABD özellikle bu yeni devletler üzerinde bir etki yaratıp kendi yanına çekmek istemiştir. Bu hedef doğrultusunda Konferansa katılmaları için kendi savunucuları olan devlet liderlerini veya bakanları görevlendirmiştir.

2.2. ABD'nin Bağlantısız Devletlere Yönelik Politikaları (Mısır, Hindistan, Endonezya ve Yugoslavya)

ABD'nin önceki dönemin sömürgecilik tecrübesinden yoksun oluşu, yeni egemenlik ilişkilerinde aldığı liderlik konumunu sürdürmesinde kendisine köstek değil, destek olmuştur. Bir yandan ABD, önceki sömürgecilik döneminin olumsuz birikimini kolaylıkla reddedebilmiş, öte yandan da, bu birikimin kendi lider konumunu

³⁰⁵ Haluk Gerger, *ABD, Ortadoğu, Türkiye*, İstanbul, 2012, s. 117-118,120-121.

³⁰⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Nisan 1955, s. 1.

sürdürmesine imkân verecek yönlerini kullanabilmiştir. ABD, Avrupalı sömürgeci devletlerin Asya ve Afrika topraklarındaki kirli mirasına bulaşmamış olduğu şeklindeki gerçekte bir yanılsamadan ibaret olan görüntüsü nedeniyle Batı dışı toplumlarla daha dostça ve sıcak ilişkiler kurabilme başarısını göstermiştir. Kendi emperyalist sistemini, Batı dışı toplumlara da görece bir konum vererek önceki sömürgeci sistemden farklı bir tarzda kurmuştur³⁰⁷.

ABD, Asya ve Afrika da yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerin bağlantısız kalma arzularını büyük bir tepkiyle karşılamıştı. ABD'ye Soğuk Savaş'ta tarafsız kalınamazdı ve buna kalkışmak anti-Amerikancılık anlamına ve Sovyet Rusya'nın oyununa gelmek olurdu. ABD, Asya-Afrika ülkelerinin tarafsızlık politikasıyla kendilerini Batıya ve uluslararası kapitalizme bağlayacak zincirlerden kurtulma imkânları yakalayabileceğini, iki blokla iyi ilişkiler kurarak kendi bağımsız politikalarını saptama yönünde güçleneceklerini, millî devrimlerini Sovyet Rusya desteğiyle daha kolay geliştirebileceklerini düşünüyor ve bundan büyük tedirginlik duyuyordu. Onlar için, bu ülkelerin Sovyet Rusya yanlısı olmaları ya da komünizme yönelmeleri asıl tehlike değildi; tarafsızlık/bağlantısızlık da emperyalizm karşısında bağımsızlık anlamına geldiği ölçüde kabul edilemez bir düşmanlık olarak algılanıyordu³⁰⁸.

ABD'nin Bağlantısızlara yönelik politikalarının şekillenmesinde bağlantısız devletlerin temel dinamikleri oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Soğuk Savaş döneminde ABD, Bağlantısızların hem kendilerini dünya siyasetinde nasıl konumlandırımları ve algılamaları gerektiğine dair hem de Bağlantısızlar dışındaki diğer devletleri nasıl konumlandırımları ve algılamaları gerektiğine dair bir politika üretmeleri için aktif bir çaba içinde olmuştur³⁰⁹.

Bandung Konferansından 1961'de Bağlantısızlar Hareketi'nin ortaya çıkışına kadar bağlantısızlığı düşmanlık olarak gören ABD, 1961'den sonra daha ılımlı bir politika izlemeye başlamıştır. Bu duruma bir örnek verecek olursak, ABD Başkanı Kennedy'in BM Genel Kurul'unda yaptığı bir konuşmada tüm devletlerin bağımsızlık yolunda ilerlemeleri gerektiğini vurgulamıştır. Kennedy'nin bu vurgusu 1964'teki Kahire Zirvesinde Bağlantısızlar Hareketine katılan ülke sayısını 47'ye yükseltmiştir. Bu tarihten itibaren Hareketin sömürgeciliğe ve emperyalizme karşı tavrı netleşirken Doğu ve Batı

³⁰⁷ Yücel Bulut, II. Savaş Sonrasında Oryantalist Çalışmalar, *Sosyoloji Dergisi*, Dizi, 3, S, 12, 2006, s. 93.

³⁰⁸ Haluk Gerger, *a.g.e.*, s. 116-117.

³⁰⁹ Zafer Akbaş, "Orta Doğu'da Değişim Süreci ve Türk Dış Politikası", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, C, 3, S, 1, 2012, s. 51-73.

blokları arasında da “Barış İçinde Bir Arada Yaşama” ilkesine dayalı yeni bir denge oluşuyordu. 1968’e gelindiğinde bir yandan dünya ekonomik bunalımının ilk işaretleri ortaya çıkmış, diğer yandan Bağlantısızlar Hareketi’nin cesaret aşıladığı Latin Amerika, Güneydoğu Asya ve Afrika’daki az gelişmiş ülkelerde yükselen toplumsal mücadeleler dünya kapitalist sistemi nezdinde kaygı oluşturmaya başlamıştı³¹⁰.

Bağlantısız devletler, Soğuk Savaş’ta kendilerini üçüncü bir blok olarak ilan etmeleriyle³¹¹ bu durum ABD’nin bölge politikalarını iyimser bir hale getirmiştir. Ancak bu durum tüm bölgeler için geçerli olmayıp özellikle ABD’nin Ortadoğu bölgesine yönelik politikasında çıkarlarının ön planda olduğu görülmüştür. ABD’nin Ortadoğu’ya yönelik hedeflerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Müttefiki İsrail’in toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının devamlılığı için destek olmak.
2. İsrail’in bölgesel haklarının tüm devletler tarafından kabul görmesini sağlamak.
3. Ortadoğu petrolüne sadece Batının hâkim olmasını sağlayarak bu petrole uygun ücretlerle ulaşabilmeyi olanaklı kılmak.
4. Karşıt Bloktaki devletlerin bölgeye ulaşmasına ve bölgenin enerji kaynaklarına hâkim olmalarına engel olmak.
5. Bölgede var olan devletlerin ABD’nin bölge üzerindeki hâkimiyetini sorgulamalarını önlemektir³¹².

Bu hedeflere baktığımızda ABD’nin bölgedeki öncelikli çıkarlarından biri Ortadoğu’da, her türlü tehlikeye karşı İsrail’in varlığını korumak olduğunu söyleyebiliriz. İsrail’in uluslararası hukuku ve insan haklarını hiçe sayan politikaları dahi ABD için bir sorun olarak görülmemiştir. İsrail’i destekleme yönünde ABD’de güçlü bir lobi faaliyeti yürütülmektedir. Ortadoğu’daki çatışmaların nedenlerinin en önemlisi Arap-İsrail mücadelesidir. Bu durum önemli bir problemi oluşturmakla birlikte bu problemten kaynaklı Ortadoğu’da birçok savaş çıkmıştır³¹³. Bağlantısızlar bu durumu zirve

³¹⁰ Oktar Türel, “Planlama ve Uluslararası Örgütler: Türkiye’nin Dünya Bankası ile İlişkileri Örnek Olayı”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Ankara, 1981 Özel Sayısı, s. 637.

³¹¹ Korkut Boratav, *Sosyalist Planlamada Gelişmeler*, Savaş Yayınları, Ankara, 1982, s. 413, 418.

³¹² Özgür Tonus, *Orta Doğu’daki Gelişmelerin Işığında Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyelik Perspektifi*, Ankara ADOM (Anadolu Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma, Uygulama ve Dokümantasyon Merkezi) Yayınları, 2013, s. 146, 149.

³¹³ İdris Bal, *Güvenlik Kıskaçında Türkiye*, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2009, s. 114.

konferanslarında sürekli olarak dile getirmiş ve ABD'ye tepki göstermişlerdir. Özellikle Altıncı ve Yedinci Zirve Konferanslarında, ABD'nin İsrail'e desteği kınanmıştır.

ABD bölgeden bölgeye farklı politikalar geliştirmiştir. Bir yandan baskı uygulayarak diğer bir yandan üçüncü dünya ülkelerine yardım ederek politikasını yürütmüştür. ABD'nin Asya-Afrika devletlerine askeri ve ekonomik yardımlarının yoğunlaştığı dönem bu devletlerin bağımsızlıklarını kazanmaya başladığı 1960'lı yıllar olmuştur. ABD yönetimi Sahraaltı Afrika ülkelerine yönelik 1960'da 38 milyon dolar olan yardım tutarını 1964 yılına gelindiğinde 220 milyon dolara yükseltmiştir. Fakat 1965'ten sonra ABD ve Sovyet Rusya arasındaki mücadelenin dönemsel olarak yumuşamaya başlaması ve yardım edilen Afrika ülkelerinde askeri darbelerin yaşanması sonucunda demokrasi ideallerinin sönmesi dış yardım tutarlarında düşüşe sebep olmuştur. Burada ilginç olan bir nokta 1965'ten 1970'lerin ortasına kadar genel olarak ABD dış yardımlarında düşüş görülürken Soğuk Savaş gerginliklerinin yaşandığı bölgede yer alan Kamboçya, Vietnam ve Laos'a yapılan yardım miktarlarının artırılmasıdır. Bu durum ABD dış yardımlarının diplomatik amaçlar doğrultusunda kullanılmasına ilişkin iyi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır³¹⁴.

Batının karşılıksız devlet yardımları siyaseti, doğal olarak Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin ekonomik bağımsızlıklarını sınırlandırma yollarından biri olmuştur. Bu yardım politikasının, sadece az gelişmiş ülkelerin dış kamu borçlarının artmasına sebep olduğunu söylemek yetersiz kalır. Çünkü bu yardım ve krediler sisteminin uygulanması, aynı zamanda bu genç devletlerinin ekonomik yapılarının, hatta sosyal gelişim süreçlerinin oluşumunu etkileme yollarından biridir. Genç devletin, sömürge bağımlılığının çözüldüğü ülkelerle olan karşılıklı ilişkilerinde; ekonomik bağımlılığı doğuran, kökenleri ta sömürge dönemine kadar uzanan ve genel olarak bugün de hala çok önemli bir rol oynayan bazı tamamlayıcı unsurlar vardır. Bütün bunlar, Üçüncü Dünya ülkelerinin ulusal ekonomik bağımsızlıklarını baltalayan bir ilişkiler demeti oluşturur³¹⁵.

³¹⁴ Mustafa Sencer Kiremitçi, Soğuk Savaş Sonrası Afrika Kıtasına Yönelik Dış Yardımlar ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Örnekleri, *Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi*, Ankara, 2013, s.33, 35-36, 48.

³¹⁵ A. İskenderov, E. Jukov; *Çağımızda Ulusal Kurtuluş Savaşları ve Üçüncü Dünya*, (Çev.: Mete Türkben), Konuk Yayınları, İstanbul, 1975, s. 145.

2.2.1. ABD'nin Mısır Politikası

ABD'nin Mısır'da 1952 darbesinin ardından yeni yönetimle ilk dönem ilişkileri “balayı” olarak nitelendirilmiştir³¹⁶. Askerî rejimi ve Nasır'ı komünizm karşısında tek engel olarak gören ABD yönetimi, yeni hükümetle de ilişkilerini olumlu yönde sürdürme kararlılığındaydı. ABD Büyükelçisine göre “Kralı devirme gücüne sahip olan etkin subaylar devre dışı bırakılıp Mısır'ın idaresi Necip'in gölgesinde bekleyen eski dönem politikacılarının eline geçmesi, ortaya çıkacak olan tepkilerin şiddetli olmasına neden olacaktır. Bu durum Mısır'ı komünizmin kucağına atacaktır. Ancak Mısır'ın bir süre Nasır gibi güçlü bir liderin kontrolü altında kalması, siyasi istikrarın sağlanması gibi Mısır'ı komünizmin tehlikesinden de uzak tutacaktır”³¹⁷. Nasır'ın politikası, ekonomik işbirliğinin Mısır-ABD ilişkileri için bir temel oluşturabileceğinin yanı sıra Nasır'ın bağlantısızlığı, ABD ve diğer düşmanlara yönelik ülkesini gelecek saldırılardan ve sömürge haline gelmekten kurtarmaya çalışmaktır³¹⁸.

1952-1956 arası ilk dönem John Foster Dulles ve ABD dış siyaseti açısından Mısır politikası başarısızlıkla sonuçlanır. Mısır onlar için en önemli bir Arap ülkesidir ve İsrail'le barış yapmasını en çok istedikleri ülkedir. Mısır 1954'e kadar genel olarak Batı yanlısı bir tutum benimsemiştir. Nasır hükümeti, ilk olarak ülkenin ekonomisini güçlendirme ve kalkınma atılımları için ABD'den ve BM'den kredi almayı düşünmüştür. Batı da başlangıçta Nasır yönetimini doğrudan karşısına almamış, hatta Nasır 1956'da Times dergisinde “Yılın Adamı” seçilmiştir. Ancak Soğuk Savaş'taki gelişmeler, Mısır'ın Batı Bloğundan uzaklaşmasını ve Bağlantısızlar Hareketi içinde yer almasını gerekli kılmıştır. Bu durum karşısında ABD, Mısır'ın karşıt Bloğa kaymasını engellemek amacıyla Süveyş Krizi öncesinde Mısır'a karşılığı yerel para ile ödenen büyük miktarda buğday göndermiştir. 1955'i izleyen yıllarda ise ilişkiler geriye gitmiş ve bozulmuştur. ABD ile Mısır arasındaki ilişkileri kopma noktasına getiren durum ise Bağdat Paketi olmuştur³¹⁹.

ABD, hem Uzak Doğu'da hem de Avrupa'da bir takım güvenlik tedbirleri almaya başlamıştı. Bunu yaparken amacı, Sovyet Rusya'nın etrafında bir “güvenlik kuşağı” meydana getirmektir. Ancak gerek Avrupa'da gerekse Uzak Doğu'da bu tedbirler

³¹⁶ E. Zeynep Güler, *a.g.e.*, s. 115.

³¹⁷ Haluk Gerger, *a.g.e.*, s. 113.

³¹⁸ Nathan J. Citino, *The Non-Aligned Movement in the Mediterranean, Presented at the European Institute at Columbia University conference*, New York, 2009, s. 19.

³¹⁹ E. Zeynep Güler, *a.g.e.*, s. 115-116.

alınırken Sovyet Rusya'ya çok yakın, hatta bitişik olan Ortadoğu bölgesinde böyle bir kolektif çalışma bulunmamaktaydı ve bölgede bir boşluk vardı. Bu boşluğu doldurmak amacıyla bölgeyi Batı savunma sistemine bağlamak için ABD bizzat bu işi kendisi ele aldı ve ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Ortadoğu'da bir bölgesel savunma teşkilatı için bölgedeki atmosferi kontrol etmek üzere Mısır'dan başlayarak bütün Ortadoğu ülkelerini ziyaret etmişti³²⁰. Dulles'in Ortadoğu gezisi sırasında ABD, Ortadoğu'da Sovyet Rusya'ya karşı bir savunma paktı oluşturulması yönünde kesin bir düşünce içine girmiştir. Dulles, gezisi sırasında Arap devletlerinin böyle bir pakta katılımının zor olduğunu gördüğü için öncelikle Kuzey Kuşağı ülkelerinin işbirliği içine girmelerinin özendirilmesi kararına ulaşmıştır³²¹.

Ortadoğu savunma projesi noktasında bölge halkının olumsuz düşünceleri olduğundan dolayı bir yandan onların bu düşüncelerini kırmak için çaba gösterilirken diğer yandan da bu çabaların sonucunu beklemeden Ortadoğu savunma projesini hayata geçirmek için çalışılmalıdır. Sovyet Rusya'nın güneyinde bulunan Türkiye, Irak, İran ve Pakistan'dan oluşacak bir Ortadoğu Savunma Sistemi ile Süveyş Kanalı'ndan Umman Denizine ve Pakistan'a doğru geniş bir bölgenin de savunulacağı düşünülmüyordu, bu amaç doğrultusunda Pakistan ile bir ittifak anlaşması yapmak için ABD ile Türkiye harekete geçti³²². İlk olarak Türkiye ile Irak arasında 13 Ocak 1955'te ortak bildiri yayımlandı. Bu bildiride bölge içinden ya da dışından gelebilecek saldırılara karşı bir askeri pakt antlaşması akdetmeye karar verdikleri belirtiliyordu. Pakt bölgenin barış ve güvenliğiyle etkin olarak ilgili ve tüm taraflarca tanınan başka ülkelere de açık olacaktı. Bu ibare, kapıyı Batılılara açmak, Arapları kızdırmamak için İsrail'e de kapatmak amacıyla kullanılan bir diplomatik hukuki formülün ifadesiydi. Ortadoğu NATO'sunun ilk çekirdek yapısının kuruluşu böylece başlamış oldu³²³.

Mısır Hükümeti, 16 Ocak 1955'te Arap ülkeleri başbakanlarını Türkiye-Irak anlaşmasıyla Arap Birliğine indirilen ciddi darbeyi görüşmek üzere toplantıya çağırdı. 22 Ocak - 6 Şubat tarihleri arasında yapılan görüşmeler neticesinde ortaya çıkan hava, Bağlantısızlık gereği Irak'tan başka hiçbir Arap ülkesinin Türkiye ve dolayısıyla da Batıyla işbirliğine katılmayacaklarını ortaya koydu.

³²⁰ Türel Yılmaz, *a.g.e.*, s.85.

³²¹ M. Bürkan Serbest, Soğuk Savaş Dönemin' de (1945-1975) ABD'nin Ortadoğu Politikası: Gücün Hukuka Üstünlüğü, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2003, s. 55.

³²² Ayşegül Şentürk, *a.g.e.*, s. 22-23-24.

³²³ Haluk Gerger, *a.g.e.*, s. 86.

Bağdat Paktı fikrine olumsuz tepkilere rağmen Türkiye ve Irak, Bağdat Paktını kuran antlaşmayı 24 Şubat 1955 tarihinde imzaladılar. Antlaşmada göze çarpan maddeler arasında özellikle “ taraflarca tanınmış” ibaresinin konulmasının nedeni İsrail’i Paktın dışında tutmak amacına yönelmişti. Çünkü imzacı devletlerden Irak, İsrail’i tanımamıştı³²⁴. Pakt orta büyüklükteki güçleri birbirine bağlamıştır³²⁵. Pakistan, Pakta Eylül’de, İran ise, Ekim ayında katıldılar. Paktın Bağdat’taki çekirdeğinin oluşturulduğu gün, ABD Dışişleri Bakanı Dulles ile İngiliz Dışişleri Bakanı Eden, SEATO’ nun ilk yıllık toplantısı için Bangkok’taydılar ve NATO ile SEATO’yu birleştiren halkanın kurulmuş olmasını kutluyorlardı³²⁶.

Nâsır, Arap ülkeleri başkanları ile yaptığı toplantıda istediği sonucu alamadı, ancak Irak dışındaki Arap devletleri de Türk-Irak antlaşmasına katılmaya cesaret edemediler. Bu devletler içinde Batı ile yakın münasebetlere sahip Lübnan ve Ürdün, Nâsır tarafına geçmeyerek, tarafsız bir tutum alırken, Suriye, Suudi Arabistan ve Yemen, Nâsır tarafını tuttular. Arap dünyasını liderliği altında birleştirmeyi hedefleyen Nasır, Bağdat Paktı ile bu liderliğin Türkiye’ye geçmiş gibi görünmesi, Nâsır’ın planlarını alt-üst etmişti. Bu nedenle, Nâsır Bağdat Paktı’nın kuruluşundan sonra Batı karşıtı bir politika izlemeye başlamıştır³²⁷. Nasır, Avrupa’nın ve ABD’nin, Arap devletinin arzularını artık göz ardı edemeyeceklerini ve rızası olmadan Ortadoğu’da önemli bir hamle yapamayacaklarını göstermeye kararlıydı. Şiddetli propaganda saldırılarıyla Bağdat Paktını kınadı. Böylece Batılılardan gelebilecek yardımları kesmiş oldu. Bu nedenle Nasır, destek görmek için Batı Bloğu karşıtı olan Sovyet Rusya, Komünist Çin ve onların uydularına yakınlaşmıştı. Başka bir deyişle, Mısır-Sovyet Rusya yakınlaşması Bağdat Paktı’nın öngörülebilir bir sonucuydu³²⁸.

Mısır’ın Doğu Blok’una yakınlaşmasıyla ABD, Mısır’a yönelik bir izolasyon ve cezalandırma siyaseti izlemiştir³²⁹. Buna rağmen İsrail tehlikesine karşı Nasır, yine de ABD’den askerî yardım talebinde bulunmuştur. Ancak Nasır, ABD’den olumlu bir yanıt

³²⁴ Türel Yılmaz, *a.g.e.*, s. 88-89.

³²⁵ Joseph A. Kechichian, *Security Efforts in the Arab World: A Brief Examination of Four Regional Organizations*, Published By RAND's National Defense Research Institute, USA, 1994, s. 10.

³²⁶ Haluk Gerger, *a.g.e.*, s. 87.

³²⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914 1995)*, s. 492.

³²⁸ Janet Ahner Robinoff, *Nasser's Policy Of Positive Neutrality, A Dissertation Submitted To The Faculty Of The Division Of The Social Sciences in Candidacy For The Degree Of Master Of Arts*, The University Of Chicago, June, 1968, s. 70.

³²⁹ E. Zeynep Güler, *a.g.e.*, s. 115-116.

alamayınca³³⁰ Sovyet Blok'undan silah almaya yönelmiştir. Nasır, silah konusunda Sovyet Rusya'ya doğrudan müracaat etmemiştir. 18 Nisan 1955'te Bağlantısızlar Blok'unun ilk toplantısı için Endonezya'nın Bandung şehrine giden Nasır, Nehru ve Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Çu -En-Lai ile görüşmüş, Çu En Lai' ye İsrail saldırılarına karşı Batıdan silah alamadığını, bu nedenle Sovyet Rusya'dan silah almak istediğini söylemiştir. Çin Halk Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı, Bandung Konferansı'ndan sonra Nasır'ın bu düşüncesini Mao'ya bildirmiş, Mao'da Sovyet Rusya'ya iletmiştir. Mısır silahları Çekoslovakya üzerinden alacaktı ve bu amaçla Mısır, Çekoslovakya ile müzakerelere başladı. Ekim 1955'te Mısır - Çekoslovakya Anlaşması imzalandı. Nasır, daha sonra yaptığı açıklamada Çekoslovakya'nın Mısır'a silah vereceğini, Mısır'ın da karşılığında Çekoslovakya'ya pirinç ve pamuk vereceğini söylemiştir.

Nasır'ın Çekoslovakya'dan silah satın almayı öngören anlaşmayı imzalaması büyük bir yankı yapmıştır³³¹. Batı dünyası bu anlaşmayı büyük bir endişe ile karşılamıştır. En büyük tepkiyi gösteren İngiltere, Nasır'a karşı bir takım önlemler alınmasını istemiştir. ABD ve Fransa ise bu durum karşısında Mısır'ı tamamen Sovyet Rusya'nın kontrolüne atmak istememiş ve Nasır'ın tahrik edilmesinden kaçınmışlardır. Ancak tam bu sırada Assuan Barajı durumunun ortaya çıkması her şeyi değiştirmiştir. Nasır, Ortadoğu'da süper güçlerin karşı karşıya gelmesinden, yararlanmaya kararlıydı³³². Nasır için Assuan Barajı projesi çok önemliydi. Çünkü kurulacak olan bu barajın suları ile Mısır'ın tarıma elverişli toprakları üçte bir oranında ve elektrik enerjisini de % 50 oranında artıracaktı. Assuan Barajı projesi yaklaşık olarak 1 Milyar Dolara mal olacaktı ve bunun üçte biri için de dış finansmana ihtiyaç vardı. İşte bu dış finansman meselesi, Ortadoğu'da büyük bir bunalımın yaşanmasına neden olmuştur.

Mısır, Çekoslovakya ile silâh anlaşmasını yaptıktan sonra Assuan Barajı projesi için Eylül 1955'te Dünya Bankasına 240 milyon dolar borç talebiyle başvurmuştur. Dünya Bankası Mısır'ın bu talebi için gerekli incelemeleri sağlarken, Sovyet Rusya da bunu fırsat bilerek Mısır'a Assuan Barajı için 200 milyon Dolar borç verme teklifinde bulunmuştur. Ayrıca Mısırın bu borcu ödeyebilmesi için otuz yılda pamuk ve pirinçle birlikte yılda % 2 faizle ödeme kolaylığı tanımıştır. Nasır Sovyet Rusya'nın bu teklifini cazip görse de hemen kabul etmemiş, Dünya Bankasının vereceği cevabı beklemeyi tercih

³³⁰ Haluk Gerger, *a.g.e.*, s. 124-125.

³³¹ Türel Yılmaz, *a.g.e.*, s. 94-95.

³³² Ömer Taşlı, *a.g.e.*, s. 68.

etmiştir. Dünya Bankası Şubat 1956'da, ABD Hükümeti de Haziran 1956'da Mısır'ın talep ettiği borcu vermeyi kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak bu esnada beklenmedik bir gelişme olur ve ABD Senatosu, kendi izni olmadan Assuan Barajı için borç verilmemesi kararını verdi. Bu karar ABD Hükümeti'ni zor durumda bırakmıştır. ABD Senatosu'nun böyle bir karar vermesinin nedeni, Mayıs 1956'da Mısır'ın Çin Halk Cumhuriyetini tanıması ve diplomatik ilişkiler kurmasıdır. Bu sırada Çin Halk Cumhuriyetini tanımak, ABD dış politikasının en hassas noktalarından biriydi. ABD, Pekin'i tanıyan devletlere iyimser bir gözle bakmıyordu. ABD Senatosu'nun almış olduğu karara Mısır'ın tepkisi gayet sert olmuştur³³³.

Bandung' da farklı bir dünyayı keşfeden, mazlum ulusların ülkelerindeki ilerici tarafsızlık ve bağımsızlık düşünceleriyle tanışan, Tito, Nehru, Çu En Lai gibi liderlerle görüşen ve onların desteğini alan Nasır'ın özgüveni ve kararlılığı artmıştı. 2 Mayıs 1955'te Bandung dönüşünde, Kahire'de kendisini karşılayanlara yaptığı konuşmada:

“Mısır, artık bağımsız bir dış siyasete sahip olduğunu dünyaya göstermiştir. Artık emperyalizm olmayacaktır. Büyük bir ehemmiyete haiz olan Bandung Konferansı bütün milletler için hürriyet saatinin geldiğini bildirmeye karar vermiştir... Sizin namınıza hürriyet ve bağımsızlık bayrağını kaldırdım. Mısır adına, artık onun hürriyetine kavuştuğunu ve serbestçe, hiçbir baskıya tâbi olmaksızın konuşmakta olduğunu haber verdim. Bundan başka Mısır'ın, hürriyetlerini kazanmış olan diğer memleketlerle birlikte emperyalizmi dünyadan kaldırmak için çalışacağını bildirdim.” İfadelerine yer veren Nasır, 26 Temmuz'da İskenderiye'de, Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıkladı. Bütün Arap dünyasını gurur, heyecan ve sevinçle ayağa kaldıran ve artık kendisini gerçek bir halk kahramanına dönüştüren süreci açan bu tarihi kararıyla Nasır, emperyalizmin bütün gazabını da üzerine çekmiş oluyordu³³⁴.

Kanal Şirketinin İngiliz ve Fransız ortak yönetiminde olması nedeniyle, İngiltere ve Fransa bunu tanımadılar³³⁵. ABD, Mısır'a karşı girişilecek bir askeri harekâtın Ortadoğu'da Arap milliyetçiliğini güçlendireceğini ve Batı düşmanlığını körükleyecektir. Bu durum bölge ülkelerinin Sovyet Rusya'ya yakınlaşmasını sağlayacağından ABD, endişe duymaya başlamıştı³³⁶. Bu nedenle Eisenhower yönetimi, Krizi uluslararası bir konferansla çözüme kavuşturma amacındaydı. Süveyş Kanalı'nın kontrolünü Mısırdan

³³³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 498.

³³⁴ Haluk Gerger, *a.g.e.*, s.131-132.

³³⁵ Ömer Taşlı, *a.g.e.*, s. 68.

³³⁶ E. Zeynep Güler, *a.g.e.*, s. 129.

almak için Batılı güçler birçok temaslarda bulunmuş ve toplantılar yapmışlardır. Eylül 1956'da sorun BM Güvenlik Konseyi'ne dahi götürüldü. Ancak bu girişimlerin hiç birinden istenilen sonuç elde edilemedi. Batılıların isteği, Süveyş Kanalı'nın uluslararası bir kontrol sistemi altına alınmasıydı. Fakat Nasır bu ve benzeri teklifleri hiçbir şekilde kabul etmemiştir. Nâsır'ın Ortadoğu'da yarattığı bu tehlikeli duruma son vermek için İngiltere ve Fransa, İsrail ile birlikte 29 Ekim 1956'da Mısır'a karşı saldırıya geçtiler.

Sovyet Rusya Başbakanı Bulganin 5 Kasım 1956'da İngiltere, Fransa ve İsrail Başbakanlarına tehdit mesajları içeren telgraflar gönderdi. Bu mesajlarda saldırıların derhal durdurulması isteniyordu. Bulganin aynı gün ABD Cumhurbaşkanı Eisenhower'a da bir telgraf göndererek, ABD ve Sovyet Rusya'nın Mısır'a ortak bir kuvvet göndererek savaşı durdurmalı aksi durumda bir Üçüncü Dünya Savaşına gidileceğini belirtiyordu. ABD, ortak kuvvet teklifine şiddetle karşı çıktı ve Sovyet Rusya'nın Mısır'a asker göndermesi durumunda ABD'nin gereken önlemleri alacağını bildirdi³³⁷. İngiltere'nin en yakın müttefiki olan ABD, büyük bir sürpriz yaparak, Sovyet Rusya ile birlikte İngiltere'yi ateşkes ilan etmeye ve Kanaldan çekilmeye zorlamada başrolü üstlendi³³⁸. İki taraftan gelen bu ağır baskılar karşısında İngiltere, Fransa ve İsrail saldırılarını daha fazla sürdüremediler ve Mısırdan çıkmak zorunda kaldılar. Sonuç olarak Süveyş Kanalı temizlenip 1957'de dünya deniz trafiğine yeniden açıldı³³⁹. Max Fisher'in yorumuyla 1956'da yaşanan Süveyş Krizi yeni bir dönemin başlangıcıydı. Bundan sonra ABD ve Sovyet Rusya diplomatları, casusları ve generalleri sonraki kırk yılı Bağlantısız devletlerin başkentlerinde koşturmakla, Üçüncü Dünya Devletleri'nin bağılıklarını satın almayla, buna ikna etmeyle veya zorlamakla geçirdiler³⁴⁰.

Nasır, Batıya ve kapitalizme yönelik bir programa, anti-komünist ideolojiye sahip olmasına karşılık gerçekten bağımsız olmak, egemenlik haklarını kullanmak, bu arada, Soğuk Savaş'tan yararlanarak gerektiğinde iki tarafla da ülkesi için avantajlı ilişkiler kurmak istemiştir³⁴¹. Ancak bölgede İsrail devletinin varlığı Mısır'ın aynı anda iki tarafla da avantajlı ilişkiler kurmasına engel teşkil ediyordu. İsrail, bölgede Sovyet Rusya yayılımına karşı bir bariyer görevi görmesi ve askeri üstünlüğü sayesinde Arap

³³⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 497-500.

³³⁸ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, İstanbul, 1997, s. 164.

³³⁹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 501.

³⁴⁰ Max Fisher, *ABD Bağımlısı Müşteri Devletlerin Düşüşü*, (Çev.: Ertuğrul Aydın), DÜBAM Yayınları, İstanbul, 2011, s. 5.

³⁴¹ Haluk Gerger, *a.g.e.*, s. 124-125.

yönetimlerine karşı ABD yanlısı bir politika izlemesi, ABD'nin bölgede vazgeçemeyeceği bir müttefiki haline getirmiştir³⁴². Bu durum Mısır'ı Batı Bloğundan uzaklaştıran en önemli etkidir.

Bu dönemde Mısır'ın dış politikasından biri İsrail'in işgal etmiş olduğu Arap topraklarından çıkarılmasıdır. Nasır'la aynı politikayı takip eden birçok Arap devleti de İsrail'in Arap topraklarından çıkarılmasını istemiştir. Bu nedenle birçok Arap devleti, İsrail'in en büyük destekçisi olan batılı emperyalistlere karşı giderek Sovyet Rusya ile onun müttefikleriyle ve bağımsızlıklarını yeni kazanmaya başlayan Üçüncü Dünya ülkeleriyle ittifaklar kurmaya başladılar. Bir bloğa bağlı olmaya karşı olan Nasır, Tito ve Nehru ile bir araya gelerek NATO veya Varşova Paktı gibi paktlara karşı Bağlantısızlar Hareketini kurdular. Nasır'ın temel amacı, İsrail'e ve onun destekçisi Batı Bloğuna karşı güçlü bir Üçüncü Dünya cephesi oluşturabilmektir³⁴³.

ABD'de yönetimi Eisenhower'ın devralmasıyla birlikte ABD - İsrail ilişkileri değişmeye başlamıştır. Sovyet Rusya'yı çevreleme politikasına yönelen Eisenhower, Mısır'ın Sovyet Rusya ile işbirliği yapmasını engellemek amacıyla İsrail'e karşı bir duruş sergilemiştir³⁴⁴. Ancak bu durum çok fazla sürmemiştir. 1967'de altı gün süren Arap - İsrail savaşında, Arap devletleri İsrail karşısında büyük bir yenilgiye uğraması ABD'nin tekrardan bölgeye ve İsrail'e olan bakış açısını değiştirmiştir. ABD, 1967'de yapılan savaştan sonra İsrail ve Arap devletleri arasında sürekli bir barışın sağlanması için aktif politikalar izlemeye başlamıştır.³⁴⁵

1973 yılında İsrail ile Arap devletleri arasında yaşanan Yom Kipur savaşıyla askeri gücünü tekrar gösteren İsrail, bölgede kalıcı olduğunu göstermiştir. ABD'nin gözünde bir kez daha İsrail'in prestijinin artmasını sağlayan bu savaş İsrail'in ABD için, bölgede Doğu Bloğuna karşı kullanılacak en önemli müttefiki olabileceğini göstermiştir³⁴⁶. ABD için Yom Kipur Savaşı'nın bir diğer önemli sonucu da Mısır ile ilişkileri bakımından olmuştur. ABD Başkanı Nixon, Mısır'ın Arap dünyası üzerindeki ağırlığını fark etmiş ve Filistin sorununda barış için önce Mısır'ı yanlarına almalarını

³⁴² Kasım Kamer, *Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD-İsrail İlişkileri*, Avrasya Dosyası, Ankara, 2000, s.121-122.

³⁴³ Cevat Eroğlu, *İsrail'in Beka Stratejisi ve Kürtler*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2012. s. 68.

³⁴⁴ Ekrem Karakoç, *ABD'nin Filistin Politikası, Filistin: Çıkmazdan Çözüm*, Küre Yayınları, İstanbul, 2003, s. 106.

³⁴⁵ Ali Köprülü, Enver Sedat döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970 - 1981), *Tarih İncelemeler Dergisi*, C.5, S.1, İzmir, Ocak 1990, s. 170.

³⁴⁶ Ali Burhan, Filistin – İsrail Çatışması ve Hamas, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2008, s. 66-67.

gerektiğini fark ederek Mısır ile İsrail arasında diplomatik yollarla barış yapılması politikasına geçmiştir³⁴⁷.

Cemal Abdülnasır'ın 1970'te ölümünden sonra Mısır'ın başına dönemin Başkan Yardımcısı olan Enver Sedat geçmiştir. Enver Sedat, başlarda Nasır politikalarını uygulamaya devam edeceği mesajı verse de daha sonraki uygulamalarında devlet kadrolarının tasfiyesinden başlayarak devrim ilkelerinden adım adım uzaklaşıp başta ABD olmak üzere Batılılarla ilişkilerinin gelişmesine önem vermiştir. Mısır'ın Nasır döneminde olduğu gibi Arap âleminde liderlik rolü ve ağırlığı azalmıştır. Ancak, Sedat, Nasır gibi Arapların lideri olmak hevesine kapılmayarak, Arapların maddi ve manevi destekleriyle Ekim 1973 savaşını gerçekleştirdikten sonra, barışı kendi görüşü istikametinde ve tek başına aramak yolunu seçmiştir. Bu tutumu Araplar nezdindeki itibarını sarsmıştır. Diğer taraftan, Sedat ABD ve Sovyet Rusya arasında denge politikasını bırakarak tamamen ABD'ye yönelmiştir³⁴⁸. Bunun da en büyük nedenlerinden biri, Enver Sedat'ın İsrail'in işgal ettiği Mısır topraklarından çıkarabilmenin ve sorunun müzakere yoluyla çözülebilmesinin sadece ABD'nin inisiyatifiyle gerçekleşebileceğini ve bunun da bölgedeki Sovyet Rusya nüfuzunu azaltarak ABD'ye yakınlaşmaktan geçeceğini düşünmesiydi³⁴⁹.

ABD'nin desteğiyle Sina'da İsrail ile iki ara anlaşma yaparak Süveyş Kanalı'na ve petrol kuyularına kavuşması Sedat'ın bu inancını pekiştirmiştir. Sedat 1976 yılı sonundan itibaren İsrail'le barış girişimlerini başlatmıştır. 1977 yılı Ocak ayında Enver Sedat "Sunday Telegraph" gazetesine verdiği demeçte: "1973 Ekiminde İsrail'e karşı savaşa girdiğim zaman çok kişi kanal sularında boğulacağımı sanmıştı. Ancak görüldüğü gibi boğulmadım. Şimdi de ikinci bir risk olarak barışı sağlamaya çalışıyorum... ABD gerekli baskıları yaparsa barış gerçekleşir" ifadelerine yer vermiştir. ABD'nin barış için aracı rolü üstlenmesi ile yapılan görüşmeler sonucunda 1978'de Mısır ile İsrail arasında Camp David anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma ile Mısır, İsrail'i tanıyan ilk Arap Devleti olmuştur. Mısır'ın içinde bulunduğu ekonomik güçlükler ve vaat edilen büyük miktardaki ABD yardımları Sedat'ı Arap dünyasından tecrit edilme pahasına da olsa İsrail ile barışı gerçekleştirmeye iten diğer etkenlerdir. Bütün Arap

³⁴⁷ Türel Yılmaz, *a.g.e.*, s. 181.

³⁴⁸ Ali Köprülü, *a.g.m.*, s. 176-179

³⁴⁹ https://www.academia.edu/8139228/D%C3%BCnden_Bug%C3%BCne_M%C4%B1s%C4%B1r_Arap_Cumhuriyeti

lkeleri bu antlaşmaya tepki gösterdiği gibi Doğu Bloku da Camp David'e karşı çıkmıştır³⁵⁰.

Bağlantısız lkeler, Camp David Anlaşması'nı, Arap topraklarını ve Filistin halkının vaz geçilmez haklarını ihlal ettiği için kınamıştır. Bu konuyu 1979'da Altıncı Zirve Konferansı'nda ele alan Bağlantısızlar, anlaşmayı imzalayan Mısır'ın Bağlantısızlar Hareketine olan üyeliğini tartışmışlardır. ABD'nin İsrail'e verdiği desteği 1983'te 7. Zirve Konferansı'nda ele alan Bağlantısızlar, konferansta kabul edilen "Politik Deklarasyonun Ortadoğu'da Durumu" başlıklı özel bölümü, Ortadoğu sorunu çözümünün temel ilkelerini saptamaktadır. Deklarasyon, Ortadoğu'da adil bir barışın ancak İsrail'in işğali altındaki tüm Arap topraklarından tamamen geri çekilmesiyle sağlanabileceğini, Filistin halkının 22 Kasım 1974 tarihli 3236 Sayılı BM Genel Kurulu Kararı temelinde kendi ulusal toprakları üzerinde bağımsız devletini kurma hakkı da içinde olmak üzere tüm vazgeçilmez haklarının geri verilmesiyle kurulabileceğini onaylamaktaydı. Deklarasyon Filistin sorununun Arap-İsrail uyuşmazlığında kilit sorun olduğunu ve FKÖ'nn Filistin halkının tek meşru temsilcisi olduğunu; Filistin sorunu ve Arap - İsrail uyuşmazlığına ilişkin tüm uluslararası konferans ve etkinliklerde yalnızca onun tüm Filistin halkını temsil etme ve bu toplantılara katılma hakkına sahip olduğunu vurgulamıştır³⁵¹.

2.2.2. Eisenhower Doktrini ve Bağlantısızlarla İlişkisi

ABD'de Kasım 1952 de yapılan başkanlık seçimlerini Cumhuriyetçilerin kazanmasıyla Demokratların iktidarı sona ermiş ve komünizme karşı daha etkili mücadeleyi savunan Cumhuriyetçiler yönetime gelmişlerdir. Seçimleri kazanan Eisenhower, yönetime gelirken çevreleme politikasının ötesinde daha aktif bir politika amaçlamaktaydı. Eisenhower, yönetime gelmesiyle birlikte dış politikanın yönetimini Dışışleri Bakanlığı'na getirdiğı John Foster Dulles'a bırakmıştır. Eisenhower görev yaptığı dönem içerisinde Dulles ile birlikte dış politika alanında tam işbirliği içinde bir ikili görünümü sergilemişlerdir. Dulles, gerek Washington'da gerek yurtdışında Başkan Eisenhower ile sürekli bir diyalog içinde bulunmuştur³⁵². ABD politikası, Eisenhower'in başkan olması ve Dışışleri Bakanlığına da John Foster Dulles'ın gelmesi ile çevreleme

³⁵⁰ Ali Köprülü, *a.g.m.*, s. 176-179

³⁵¹ Robert Davydkov, Oleg Famin; *Sovyetler Birliği Ve Ortadoğu*, Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 91-92.

³⁵² M. Brkan Serbest, *a.g.e.*, s. 52.

teorisi yetersiz görülmüş ve dünyanın her köşesinde komünizmin geri itilmesi politikasına dönüşmüştür. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği ve Çin'i çevreleyen devletlerin ABD'nin ön planda olduğu askeri paktlar içinde kümelenendirilmesi politikası güdülmüştür³⁵³.

Eisenhower'ın başkan olduğu dönemde ABD, Bağlantısız Devletler üzerinde aktif bir politika izlemeye başlamıştır. Bu doğrultuda ABD'nin dış politikasına hâkim olan görüş, bölge politikalarında belirsizlik politikasını terk etmesi gerektiği şeklindedir. Soğuk Savaş dönemi içerisinde Sovyet Rusya'nın özellikle Bağlantısız devletleri Doğu Bloğu içerisine çekme girişimi ve İngiltere'nin bölge üzerindeki etkisinin giderek azalması ABD'nin daha aktif ve belirgin bir politika izlemesini gerekli kılmıştır. ABD, Bağlantısız Devletler üzerinde söz sahibi olmak ve onları Batı Blok'una yakın tutmak için birçok noktada doktrinler ortaya çıkarmış ve bu doktrinlerden biri Eisenhower Doktrini'dir³⁵⁴.

Eisenhower Doktrini'nin ortaya çıkması 1956 Süveyş Savaşı'nın en önemli sonuçlarından biriydi. ABD Başkanı'nın böyle bir doktrin ortaya atması ve bunun da Kongre tarafından kabul edilmesi, hem Mısır'ın hem de o dönemde Arap ülkelerinin koruyuculuğunu üstlenmiş olan Sovyet Rusya'nın hoşuna gitmedi. Çünkü bu Doktrin ile İngiltere ve Fransa'nın çekilmek zorunda kaldığı Ortadoğu bölgesine ABD, fiilen girmiş oluyordu. ABD, Süveyş Savaşı'nda İngiltere ve Fransa'ya karşı sert bir tavır alarak Mısır'a karşı giriştikleri saldırıyı durdurmuş, ancak savaş sonrası Ortadoğu'nun durumunu beğenmemiştir. Çünkü Batı dünyasının saygınlığı Arap dünyasında büyük bir darbe yemiştir. Ayrıca, krizin atlatılmasında ABD, en az Sovyet Rusya kadar çaba sarf etmesine rağmen Arap dünyası bunu takdir etmemiştir. Hepsinden de önemlisi, bölgede meydana gelen boşluğu Sovyet Rusya doldurmaya çalışıyordu. Üstelik Sovyet Rusya Başbakanı Bulganin'in kriz devam ederken 5 Kasım'da Başkan Eisenhower'a gönderdiği mesajda Süveyş Savaşı sona ermediği takdirde bölgeye müdahalede bulunacağı sözünden anlaşılacağı üzere Sovyet Rusya Ortadoğu'ya asker sokmak için bir fırsat beklemekteydi. ABD bu gelişmeleri yakından takip etmiş ve bunların önüne geçmek için Ortadoğu'da yeni bir politika izlemeye karar vermiştir³⁵⁵. Süveyş sonrasında Eisenhower yönetimi,

³⁵³ Mahmut Dikerdem, *Ortadoğu'da Devrim Yılları (Bir Büyükelçinin Anıları)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 162.

³⁵⁴ Ayhan Bağlan, 1950-1960 Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s. 73.

³⁵⁵ Türel Yılmaz, *a.g.e.*, s. 106.

fırsatlar ve sorunlarla karşı karşıyaydı. İngiltere'nin bölge politikasında etkin, hatta belirleyici bir güç olarak nihai ve fiilî tasfiyesi, ABD'nin tek egemen güç olarak bölgede aktifleşmesini getirmiştir.

Nasır'ın kararlı, gözü pek, atılgan ve manevra yeteneği yüksek politikaları, onu “eli bükülemez” ve yok varsayılmaz, kolayca saf dışı bırakılamaz bir olgu olarak bölge denklemine sokmuştu. ABD'nin karşısında artık ciddiye alınması gerekli bölgesel bir muhalefet vardı. Nasır, sadece bölgenin en önemli ülkesi Mısır'ın ta kendisi, rejimi ve devletin cisimleşmiş hâli değil, aynı zamanda ideolojik bir güç, Bağlantısızların etkin bir lideri olarak bütün bölgede kitleleri harekete geçirme, seçkinleri derinden etkileme yeteneğine sahip bir liderdi. Nasırcılık, onun temsil ettiği “Arap Milliyetçiliği” (Pan-Arabizm) bu hâliyle artık maddi bir güçtü. O dönemde bütün Arap ülkelerinde tam bir ulusal uyanış ve buna bağlı olarak doruğa ulaşan yığinsal seferberlik hâli hâkimdi. Bu, her ülkedeki Batıcı güçleri felç etmekte, buna karşılık anti-emperyalist, komünist, milliyetçi, hareket ve örgütlenmeleri güçlendirmekteydi. Başka bir ifadeyle gericilik geriliyor; ilerici, demokratik talepler, bağımsızlık ve sosyalizm geliyordu.

Böylece Arap dünyasında bir ideolojik hat çekiliyor ve Batıcı işbirlikçi güçlerle, “yapıcı tarafsızlık” ve “Arap milliyetçiliği” çizgisini izleyenler arasındaki mücadelenin ve bu mücadeleye ABD'nin müdahil olmasının yeni temelleri atılıyordu. Sorun, Arap milliyetçiliğinin nasıl kontrol altına alınabileceği noktasında düğümleniyordu. Barajlar yıkılmış ve radikal milliyetçilik seli bütün Arap dünyasını etkisi altına almıştı. “Bükülemeyen el öpülecek” ama mutlaka denetim altına alınacak, akan sular Batı çıkarlarının istediği kanallara akıtılacaktı. ABD'nin yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde ilk başta korktuğu “kontrol edilemeyen milliyetçilikti”. Dulles'in, çıldırması anti-komünist, anti-Sovyet isterisi içinde, bütün bağımsızlıkçı hareketler Moskova'nın uzantıları olarak resmedildi. Tabii, halkları tutsak alıp sömürme peşindeki emperyalizmin çıkarları ile bu yeni devletlerin bağımsızlıkçı tutumları bağdaşmıyordu ve onları Moskova'nın uzantıları olarak göstermek bir ideolojik saldırı aracı ve meşruiyet kaynağı olarak da işe yarıyordu. ABD politikası, bağımsızlığını kazanan yeni devletlere yardım edilecek, her türden baskı kullanılacak, psikolojik operasyonlar ve askerî kışkırtmalar gerçekleştirilecek, gerekirse ABD'nin doğrudan silahlı müdahaleleriyle “radikal sol

milliyetçi güçler” yola getirilecek, Sovyet Rusya ile bağ kurulmayacak, ABD’nin Soğuk Savaş rotasına uygun bir yola girilecekti³⁵⁶.

Bu hedefler doğrultusunda başkan Eisenhower, “Eisenhower Doktrini” olarak adlandırılacak olan mesajını 5 Ocak 1957’de Kongreye sunmuş ve şu hususlarda kendisine yetki verilmesini istemiştir:

1. Ortadoğu ülkelerinin kalkınmalarına yardımcı olmak için bu ülkelere ekonomik yardım yapmak.
2. Bu devletler talep ettikleri takdirde askeri yardım yapmak.
3. Doktrini kabul edecek olan bölge devletlerinden herhangi birinin komünizmin kontrolü altındaki bir devletin saldırısına uğraması durumunda, ABD askerinin duruma müdahale etmesi.
4. Bu Doktrini hayata geçirmek için üç yıl süre ile yılda 200 bin dolarlık bir ödenğin Başkanlığın emrine verilmesi³⁵⁷.

Eisenhower Doktrininin özellikle Ortadoğu’da ABD askerinin kullanılmasına dair bölümü, ABD Kongresinde büyük tartışmalara neden olmuşsa da 30 Ocak’ta Temsilciler Meclisi, 5 Martta da Senato Eisenhower Doktrinini onaylayarak, Başkana istediği yetkileri vermiştir.

Eisenhower Doktrini ABD’nin dış politikası için iki önemli noktada gelişme sağlamıştır. Birinci nokta, ABD’nin Ortadoğu politikasında bölge devletleriyle bağlantı alanını genişletmesidir. ABD, Ortadoğu devletleri ile bağlantı kurmayı ilk olarak Truman Doktrini ile gerçekleştirmişse de, Truman Doktrini sadece Türkiye ve Yunanistan’a askeri yardım yapmayı öngörüyordu. Oysa Eisenhower Doktrini bütün Ortadoğu’yu içine alıp bölgedeki devletlerin Doğu Bloğuna karşı savunulmasını sağlıyordu. Ayrıca Bağlantısızlar Hareketine üye devletlerin sempatisini kazanmayı amaçlıyordu. İkinci nokta olarak, bu Doktrin ile ABD, İngiltere ve Fransa’nın Ortadoğu’dan çekilmesiyle oluşan boşluğun Doğu Bloğuna doldurulmasını engellemiş olacaktı. Bu durum ABD ve Sovyet Rusya’nın ilk defa olarak Ortadoğu’da karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur³⁵⁸.

Eisenhower Doktrini ile Ortadoğu’ya yönelik ABD saldırısında yeni bir dönem açılmış oldu³⁵⁹. ABD, bu şekilde Ortadoğu’ya girmiş ve o günden bu güne kadar

³⁵⁶ Haluk Gerger, *a.g.e.*, s. 148-150.

³⁵⁷ Türel Yılmaz, *a.g.e.*, s. 107.

³⁵⁸ Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 502-503.

³⁵⁹ Haluk Gerger, *a.g.e.*, s. 153.

Ortadoğu, dış politikasının en ağırlıklı unsurlarından biri haline gelmiştir. Burada şunu söylemek mümkündür ki, ABD'nin Ortadoğu'ya kararlı ve kesin bir şekilde girişinin başlangıcı Eisenhower Doktrini'dir³⁶⁰.

Eisenhower Doktrini Ortadoğu'yu ikiye bölmüştür. Bu doktrini kabul ettiğini ilan eden ilk ülke Lübnan olmuştur³⁶¹. Lübnan'ın Doktrini kabul etmesi şimdiye kadar takip etmiş olduğu bağlantısızlık politikasını terk etmesine neden olmuştur. Lübnan'dan sonra Türkiye, Irak, Pakistan ve Yunanistan kısa bir süre sonra da Libya, Tunus, Afganistan ve İsrail Eisenhower Doktrini'ni kabul ettiklerini duyurdular. Eisenhower Doktrinine karşı ilk şiddetli tepki Mısır'dan gelmiştir. Mısır, Doktrinin bağlantısızlık politikasına ters düştüğünü ve Batı bloğunun çıkarları doğrultusunda oluşturulduğunu belirtmiştir. Mısır'ın tepkisinden sonra ikinci tepki Suriye'den gelmiştir. Daha sonrasında da Ürdün ve Suudi Arabistan da tepki göstermişse de Suudi Arabistan bir kaç hafta sonra tutumunu değiştirip, Eisenhower Doktrini'ni "iyi ve müspet" bulduğunu bildirmiştir. Sovyet Rusya, Eisenhower Doktrini'ni desteklemediği gibi destekleyen devletlerle de bir adım bile atmamaya kararlı idi³⁶². Mart 1957'de Doktrinin yürürlüğe girmesinden sonra Ortadoğu bölgesinde peş peşe krizler meydana gelmiştir³⁶³. Doktrin Türkiye ile Mısır ve Suriye arasında bir krizin yaşanmasına sebebiyet verirken aynı zaman da Doktrini kabul eden Arap ülkeleri ile Sovyet Rusya arasında da krize neden olmuştur. Doktrinin Bağlantısız devletlerarasında krize sebebiyet vermesi Hareketin varlığını tehdit etmiştir.

2.2.3. ABD'nin Hindistan Politikası

Nehru Hindistan tarihinin ilk Başbakanı ve Dışişleri Bakanıdır. 20. Yüzyılda Hindistan'ın dış politikasını şekillendiren Nehru'nun dış politikası sadece kendi döneminin değil, aynı zamanda kendinden sonraki dönemleri de etkilemiştir. Yeni bağımsızlığını kazanan Hindistan'ın birçok sorununa rağmen Nehru, Hindistan'ın uluslararası sistemde kilit oyuncu olması gerektiğine inanıyordu. Bu yüzden Nehru, uluslararası ilişkilerde hareketli aktif politikalar izlemiştir. Nehru'ya göre Doğu veya Batı Bloğunun oluşturduğu herhangi bir askeri ittifaka dâhil olmak bağımsızlığını kaybetmek

³⁶⁰ Türel Yılmaz, *a.g.e.*, s. 108.

³⁶¹ David Nason Wilson, *The Eisenhower Doctrine and its Implementation In Lebanon-1958, Thesis Presented to the Faculty of the Graduate School of The University of Texas at Austin, Austin Texas, 2002*, s. 1.

³⁶² Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 503.

³⁶³ Türel Yılmaz, *a.g.e.*, s. 110.

demektir³⁶⁴. Kendi aralarında ve anlaşmazlık içinde olan grupların gelecekte dünya felaketlerine yol açan ya da bunu sürdürmeye yönelik herhangi bir siyasi blok grubu arasında olmaktan mümkün olduğunca uzak durma hedefindeydi³⁶⁵.

ABD'nin Hindistan politikası, iki devletin farklı dünya görüşlerine sahip olmalarından dolayı, diğer demokratik devletlerle sürdürdüğü politika gibi olmamıştır. İki devlet sadece güvenlik ile ilgili konularda ilk dönemlerde yakınlaşmışlardır. İki ülke arasındaki ilişkiler, Kore Savaşı'ndan hemen sonra, BM üyesi olan Hindistan'ın ateşkes komisyonunda yer almasıyla gelişmiştir. Ancak 1956'daki Süveyş ve Macaristan krizleri sırasında, Hindistan'ın her iki kriz karşısında tepkisi farklı olunca ABD ile Hindistan ilişkilerinde durgunluğa neden olmuştur. Hindistan, Süveyş'in İngilizler tarafından işgal edilmesini kınarken, Sovyet Rusya'nın, Macar İhtilaline müdahalesini kınamakta sessiz kalmıştır. ABD'nin Hindistan politikasındaki durgunluğu 1962'de meydana gelen Çin-Hint savaşıyla bozulmuştur. Bu savaşta ABD, bölgede güçlü bir Çin devletini istemediği için Hindistan'a askeri destekte bulunmuştur. Bu destek Çin'in Hindistan'a karşı yürütmüş olduğu askeri harekâtı daha fazla ileriye taşımamasını önlemiştir. Bağlantısızlık politikasına sahip olan Hindistan bağlantısızlığı bırakmamakla beraber, hem ABD ile ilişkilerini sürdürmeye hem de Çin'e karşı, Sovyet Rusya ile yakın ilişkiler kurmaya önem göstermiştir. Hindistan'ın bu politikası Nehru'dan sonra daha da kuvvetlenerek devam etmiştir³⁶⁶.

ABD'nin Soğuk Savaşta Doğu Bloğu ile rekabet ettiği bir diğer alan Hint Okyanusu bölgesidir. ABD'nin bu bölgeye yönelik politikası Hindistan politikasını şekillendirmiştir. Bölgede güç unsuru kurmak isteyen ABD'nin Okyanus Bölgesindeki manevraları ve Sri Lanka Adasındaki olası varlığı Hindistan'ı endişelendirmiştir. Bu durum karşısında Hindistan, güvenliğini sağlamak ve bölgede nüfuzunu korumak amacıyla ABD'yi Sri Lanka Adası'ndan uzak tutma çabası içerisine girmiştir. Bu amaçla Hindistan ABD'ye yönelik caydırıcı politikalar takip etmiş ve Sri Lanka'yı baskı altında tutarak güvenliğini sağlamayı planlamıştır. Sri Lanka üzerindeki nüfuzunu güvence altına almak isteyen Hindistan, Sri Lanka'daki Tamil Kaplanlarını bir baskı aracı şeklinde değerlendirmiştir. Böylece Hindistan'ın Tamil Kaplanlarına verdiği destek bölgede olası

³⁶⁴ Ahmet Akyüz, *a.g.e.*, s. 13,15.

³⁶⁵ Carsten Rauch, *a.g.m.*, s. 2.

³⁶⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 671.

bir ABD varlığını engelleyecektir³⁶⁷. Bu durum karşısında ABD, bölgede söz sahibi olmak ve Sovyet Rusya'yı bölgeden uzak tutmak amacıyla savunma tedbirleri almıştır.

ABD'nin Kore Savaşından sonra almaya başladığı savunma tedbirleri Vietnam Savaşı ile daha da kuvvetlenmiştir. Vietnam Savaşı, Güney Doğu Asya bölgesinin stratejik önemini artırdığı gibi bölgenin karşı karşıya kaldığı tehlikeyi de açıkça göstermiştir. Bu bölgenin Doğu Bloğunun kontrolüne geçmesi durumunda, Sovyet Rusya ve Çin, Singapur ve Malaca Boğazına da hâkim olmalarını sağlayacaktı, bu durum Pasifiğin savunması açısından büyük sorunlar meydana getirdi.

ABD'nin bu bölgeyi korumak için atmış olduğu ilk adım, yeni bağımsızlığını kazanmış olan Laos, Kamboçya, Tayland ve Güney Vietnam'a askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmak olmuştur. İkinci adım ise SEATO (Güneydoğu Asya Antlaşma Örgütü)'nin oluşturulmasıdır. Bu ortak savunma sistemi, 8 Eylül 1954'te ABD, İngiltere ve Fransa ile Uzak Doğu ülkelerinden Avustralya, Tayland, Yeni Zelanda, Filipinler ve Pakistan'ın katılması ile kurulmuştur. SATO'nun sorumluluk alanı, pakta imza atan devletlerin Asya toprakları ile 21 inci enlemin güneyinde kalan Güney Batı Pasifik bölgesi olarak belirlenmişti. Ayrıca İngiltere'nin Singapur'daki deniz üssü de bu savunma alanı içine alınmıştır. ABD SEATO ile Sovyet Rusya ve Çin'in etrafında, Avrupa'nın Atlantik kıyılarından pasifiğe kadar uzanan bir ittifaklar çemberi kurmuştur³⁶⁸. ABD, SEATO'yu kurmaya çalışırken, ittifakta özellikle Güney ve Güneydoğu Asya'da daha meşruiyet kazanması için birçok ülkeye davetiye gönderdi. Sonuçta sadece Güney Doğu Asya'dan iki ülke ve Güney Asya'dan sadece bir ülke elde etmeyi başardılar. Birmanya ve Endonezya Bağlantısızlık politikası gereği SEATO'ya katılmadılar. Her ne kadar bu ittifakın genel olarak oluşturulması için büyük bir aksilik olmamasına rağmen, ABD'nin umduğu kadar üyesi olmadı³⁶⁹.

Hindistan, askeri yardımların dışında ekonomik olarak ta, ABD'den yardım alan devletlerden biridir. 1960'lı yıllara gelindiğinde ABD Hindistan'a kayda değer miktarda yiyecek yardımı yapmıştır. ABD'nin vermiş olduğu ekonomik destek, Hindistan'da tarım alanında "Yeşil İhtilalin" başlamasını sağlamıştır. Bazı dönemlerde, ABD'nin Hindistan

³⁶⁷ Övgü Kalkan Küçüksolak, Hindistan'ın Sri Lanka'daki Tamil Etnik Grubunun Siyasallaşması Sürecine Yönelik Yaklaşımının Bölgesel Güç Rolü Kapsamında İncelenmesi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, S, 17, 2013, s. 165-166.

³⁶⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 460.

³⁶⁹ Willem Verdaasdonk, US created Multilateral Alliances: Why they succeed in Europe but Failed in South East Asia: Evaluating NATO and SEATO, *Bachelor Thesis report International Studies*, Netherlands, 2015, s. 30.

ve Pakistan arasındaki Keşmir Sorununun çözümü için arabuluculuk yapma çabası iki devlet arasındaki ilişkilerin soğumasına neden olmuştur. Aynı zamanda Sovyet Rusya'nın, Çin ile olan ilişkilerinin gerginleşmesi, iki ülkeyi özellikle askeri işbirliği konusunda yakınlaştırmıştır. Sovyet Rusya ve Hindistan'ın, 1971 yılında Barış Ve Dostluk Anlaşması imzalaması, Hindistan'a, Pakistan'a karşı askeri güç kullanması konusunda geniş imkânlar tanımıştır. 1971 yılındaki Hindistan-Pakistan savaşı sırasında ABD'nin Bengal Körfezi'ne uçak gemisi göndererek Hindistan'ı uyguladığı askeri operasyondan vazgeçirmeye çalışması, iki devlet arasındaki ilişkileri tekrardan zor bir duruma sokmuştur. Ancak 1970'li yılların başında, ABD'nin Vietnam Savaşı ve Ortadoğu politikalarına ağırlık vermesi nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkiler ılımlı bir hal almıştır. Fakat 1974 yılında, Hindistan'ın nükleer deneme yapmasıyla birlikte, ABD Hindistan'a nükleer silahsızlanma yaptırımlarını uygulamaya başlamıştır³⁷⁰. ABD'nin Hindistan politikası genel anlamda çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. ABD bölgede nüfuz sahibi olmak için Sovyet Rusya ve Çin yayılımına karşı Hindistan'ı desteklemeye devam etmiştir.

2.2.4. ABD'nin Endonezya Politikası

Endonezya ile ABD arasındaki ikili ilişkiler, Endonezya'nın bağımsızlık kazanmaya çalıştığı devrim döneminde kuruldu. Bununla birlikte, daha aktif ABD desteği Madina Mair'in zamanında 1948'de komünist bir tehdidin oluşmaya başladığı zaman da verilmeye başladı³⁷¹. Hollanda'nın Endonezya'dan çekilmesiyle resmi olarak 27 Aralık 1949'da bağımsızlığını ilan Endonezya'nın ilk lideri Sukarno, demokratik sürece geçişte ılımlı bir politika takip etmiştir³⁷². Endonezya, Sukarno döneminde benimsenen Pancasila (Beş İlke) olarak anılan ideolojiye sahip merkezi idarenin üstünlüğüne dayalı bir devlettir. Endonezya'da farklı eğilimleri bir araya getirmek için benimsenen bu beş ilke ise şunlardır: 1. Allah'a inanç 2. Milli birlik ve beraberlik 3. Halkçılık 4. İnsancılık 5. Sosyal adalet ve refah³⁷³. Ülke içerisinde düzeni ve refahı sağlamayı amaçlayan Sukarno'nun dış politikadaki temel hedefi ise kendi bölgesinde söz sahibi olmaya çalışmaktı. Bağımsızlığından sonra herhangi bir bloğa katılmamış, tarafsızlık politikasıyla,

³⁷⁰ Ahmet Akyüz, *a.g.e.*, s. 56-57.

³⁷¹ Bantan Nugroho, *Indonesia's Foreign Policy And ASEAN, Submitted In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Arts*, Dalhousie University, Canada, 1996, s. 57.

³⁷² <http://www.bilgesam.org/incele/861/-dunyanin-en-buyuk-musluman-devleti-endonezya--dis-politikaya-genel-bakis/#.WFbQxdKLQdU>

³⁷³ Şeref Işıldak, *a.g.e.*, s.17.

Bağılantısızlar Hareketi'nin kurucu devletleri arasında yerini almıştır. Bağılantısızlık politikası ile hareket eden Sukarno, sürekli olarak Batı Bloğunun hedefi olmuştur.

1950-1957 yılları arasında yedi kez hükümet değişikliği yaşanarak koalisyon hükümetlerin yönetiminde olan Endonezya'da siyasi istikrar sağlanamadı. Siyasi istikrarsızlığın yaşandığı bu dönemde ülke içerisinde dini, ideolojik kaynaklı sürtüşmeler ve bölgesel etnik çatışmalar ülke gündemini sürekli meşgul etmiştir. 1950'lerin sonunda ülke içerisindeki ayaklanmalarda ABD, Sukarno'ya karşı sağcı ayaklanmaları desteklemiştir. Sukarno bu sağcı ayaklanmaları bastırmayı başarmış ve ABD'nin isyancılara destek vermesi Sukarno'yu Batı bloğundan uzaklaştırmıştır. Bu durum ABD'nin Endonezya'daki en büyük güç olan ordu ile ilişkilerine zarar vermiştir. Ayaklanmaları desteklemekle herhangi bir başarı elde edemeyen ABD, farklı politikalar uygulamaya başlamıştır. Öncelikle Endonezya'daki ordu ile bozulan ilişkilerini düzeltmiştir. Bunun için Ford ve Rockefeller gibi vakıfların ve Dünya Bankası gibi kurumların desteğiyle Endonezyalı subaylara ve ABD yanlısı aydınlara maddi destek ve eğitim vererek ilişkilerini yeniledi³⁷⁴.

Endonezya'da Sukarno ile aynı ideolojide olmayan Sukiman kabinesi yurtiçinde baskıcı antikomünist önlemler almıştır. Çünkü ona göre komünist bir Endonezya'da İslam'ın hayatta kalması imkânsızdı. Bundan dolayı Sukiman kabinesi dış politikada Sukarno karşıtı olan ABD'ye yanaşmıştır. Kabinenin 1952 başlarında Karşılıklı Güvenlik Yasası hükümleri gereğince ABD askeri yardımını kabul etme kararı, Sukiman hükümetinin Soğuk Savaşta takip ettiği Bağılantısızlık politikasına ters düşmüştür³⁷⁵. ABD'nin Endonezya'nın dış politikasını etkileyebilmesi için Başkan Sukarno ile iyi ilişkiler kurması gerekiyordu. Çünkü Sukarno Endonezya'nın bağımsızlık hareketinin tarihsel lideriydi ve uluslararası ilişkilerde ünlü biriydi. Devleti de esasen o yönetiyordu. Sukarno, tamamen bağımsız bir Endonezya isteyen katı bir sömürgecilik karşıtıydı.

ABD'nin Sukarno'yu kendi tarafına çekme mücadelesine rağmen Sukarno, özellikle yeni sömürgeci olarak gördüğü ABD ve İngiltere'ye yanaşmadığı gibi Batı dünyasından tamamen soyutlanmaya çalışmıştır. Bu amaçla Endonezya 1965'te BM'den ayrıldı ve IMF ile Dünya Bankasını ülkesinden kovmuştur. Bu gelişmelerle birlikte Batılı

³⁷⁴ <http://komunos.org/unutulmus-katliamlar-endonezya-komunist-partisi.html>

³⁷⁵ Richard Mason, *The United States, the Cold War and Indonesia-People's Republic of China Relations 1950–1955*, Institute of Malaysian and International Studies (IKMAS), *Kemanusiaan The Asian Journal of Humanities*, Malaysia, 2016, Vol. 23, No. 1, s. 6.

güçler Endonezya'yı siyasi olarak kendi yanlarına çekebilme noktasında karamsarlığa kapılmışlardır³⁷⁶.

Sukiman kabinesinin çöküşünden sonra ABD-Endonezya ile Çin arasındaki ilişkiler yeni bir döneme girdi. Devrimci silahlı mücadelelerin ezici başarısızlıkları, Vietnam dışındaki Asya komünist partilerinin uğradığı ve daha da önemlisi, Kore Savaşı sırasında Bağlantısız Devletlerin tutumları, Sovyet Rusya'yı ve Çin'i devrimci stratejiye verdiği desteği yeniden değerlendirmeye teşvik ediyordu. Cominform'un iki kamp doktrininin aksine, tarafsız ve bağlantısız Asya devletleri, ABD'nin muhalifleri olmaktan çok uzak olduğu kanıtlandı. Hem Hindistan hem de Burma, BM'nin Çin'e baskısının ABD destekli kararlarına karşı çıkıp ticaret ambargosunu ilan etti. Hatta daha çok ABD odaklı olan Endonezya bile, BM'nin Çin'i kınamasına oy vermekten kaçındı. Bağlantısız devletlerin bu tutumları, doğru şekilde ele alındığında, yararlı bir şekilde kendi lehlerine çevirebilecekleri bir güce sahip olabilmek imkânını doğuracaktı³⁷⁷.

1965 yılının başlarında Hollanda Büyükelçisi E.L.C. Schiff, Dışişleri Bakanlığına gönderdiği bir telgrafta, Endonezya yönetimi Sukarno'nun ölümüne dek onun idaresinde olacağını ve Endonezya'yı Doğu Bloğuna kaymaktan korumanın artık imkânsız olduğunu dile getirmiştir. ABD de Sukarno'yu Endonezya Komünist Parti'yi yalnız bırakması noktasında yapılan baskıların sonuç vermeyeceği kararı ile Ağustos 1964'te Sukarno'yu devirmeyi kararlaştırdı. Alınan bu karar İngiliz yetkililerin Endonezya'da iç savaş çıkarma veya Sukarno hükümetini devirme planlarıyla uyumluydu.

İngiltere bu amacını gerçekleştirmek için ABD desteği ile Singapur merkezli Endonezya'ya karşı "Siyasi Savaş Müdürlüğü'nü" kurmuştur. CIA üzerinden politikasını yürütmeye çalışan İngiltere, Endonezya'daki mevcut anti-komünist gruplarla gizli bağ kurma ve onları destekleme, karalama kampanyaları yapma gibi faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. ABD ve İngiltere'nin beklentisi Sukarno devrildiği takdirde Endonezya Komünist Partisi ile ordu arasında siyasi bir güç mücadelesinin ortaya çıkmasıydı. ABD, ortaya çıkacak böyle bir mücadelede ABD yanlısı ordunun kazanacağı noktasında emindi. Çünkü Hollanda Büyükelçisiyle yapılan gizli görüşmelerde Genelkurmay Başkanı General Ahmet Yani ordunun güvenilir olduğunu ve Sukarno'nun devrilmesi durumunda ortaya çıkacak çatışma için hazırlıklar yaptığını belirtmiştir. Ancak Sukarno Endonezya Komünist Parti'yi korurken komünistleri ezmek imkânsızdı. Tüm bu planlar

³⁷⁶ <http://komunos.org/unutulmus-katliamlar-endonezya-komunist-partisi.html>

³⁷⁷ Richard Mason, *a.g.m.*, s. 6.

boşa çıkınca İngiltere Dışişleri Bakan yardımcısı Edward Peck “Sukarno hayattayken vakitsiz bir Endonezya Komünist Partisi darbesini teşvik edilmesinin düşünülmesini” önerdi. Ülkede yaşanan siyasal ve sosyal gerilim, 30 Eylül 1965’te ordu içerisindeki komünizm yanlısı bir grup general ve bazı Endonezya Komünist Parti üyelerinin başarısız darba girişimi Peck’e istediğini verdi.

Darbeye katılan Generallerin öldürülmesi, Sukarno’ya ve Endonezya Komünist Parti’sine karşı propaganda yapmak için orduya fırsat vermiştir. Darbe girişimi sonrasında sağcıların Partiyi yasaklama veya kınama talepleri Sukarno tarafından reddedilince ordu bunu fırsat çevirip Sukarno’yu halkın gözünden düşürmek için kullanmıştır. Ordu’nun tepkisi ve baskısı nedeniyle Sukarno orduya daha fazla yetki vermek zorunda kalmıştır. Başarısız darbenin ardından ordu, Endonezya Komünist Parti karşıtı gösterileri için ulaşım ve koruma konusunda destek vermiştir.

Batılı güçler Endonezya Komünist Parti’ye karşı propaganda ve gösteri faaliyetlerinde bulunana orduya tam destek vermiştir. ABD, orduya ve Endonezya Komünist Parti karşıtı göstericilerine silah yardımıyla bulunmuştur. Sağlanan bu silah yardımlarıyla 30 Eylül 1965’teki başarısız darbe girişiminden haftalar sonra çıkan Endonezya Komünist Partisi karşıtı gösterilerde Parti üyeleri ve sempatizanları katledilmiştir. Katliamlar Tümgeneral Sarwo Edhie tarafından yönetilen Özel Birliklerin şehir merkezlerine ulaşmasından sonra başlamıştır. Katliama uğrayanların büyük bir kısmı önce Edhie’nin Özel Birliklerince gruplar halinde gözaltına alındılar, daha sonra uzak noktalardaki geçici hapishanelere götürülüp gruplar halinde kurşunlanarak veya bıçaklanarak katledildiler. Katliamlar yapılırken ABD elçiliği, Doğu, Batı ve Merkez Java’da Endonezya Komünist Parti destekçilerinin katliama uğradıklarına dair raporlar aldı. ABD büyükelçisinin kayıtlarında, ordunun Endonezya Komünist Partisini yok etmek için acımasızca hareket ettiği geçiyordu. Katliam Endonezya solunu yok etme amacını başarıyla gerçekleştirdi. Haziran 1966’da Avustralya Başbakanı Harold Holt, New York’ta yaptığı bir konuşmada 50.000 ile 1.000.000 arası Komünist sempatizanın öldürüldüğünü belirtmiş ve bu durumun Endonezya’da bir yön değişimini beraberinde getireceğini de belirtmiştir. Eski milletvekili ve Sukarno’nun sol görüşlü bir destekçisi olan Ernest Utrecht, yıllarca süren katliamları örtbas çalışmaları nedeniyle katliamda ölenlerin sayısı net olarak belirlenmediğini ifade etmiştir.

ABD Dışişleri Bakanlığı, 1,6 milyon Endonezyalı komünistin partiden ayrılması ve 300.000 kadar komünistin katledilmesi, aynı şekilde diğer Bağılantısız devletlerin

birçoğunda benzer durumun yaşanması Bağlantısız Bloğundaki komünistlerin sayısının bir yılda %42 azaldığı için memnuniyetini dile getirmişti. ABD'nin 1965'in sonlarında ve 1966'nın başlarında Endonezya'nın yeni yöneticilerine verdiği destek ile yeni yönetimin siyasal destekçileri olduğunu belirtmiştir. Bu destek yeni rejim için hayati önemdeydi, çünkü Endonezya ekonomisi kriz içindeydi. Sukarno Batılı şirketleri ele geçirdiği için Batılı devletler yatırım yapma noktasında çekimser davranıyordu³⁷⁸.

11 Mart 1966'da Sukarno'nun resmi olarak yetkiyi Suharto'ya devretmesinden sonra Endonezya ve ABD ilişkilerini geliştirdiler. Ülkeyi daha fazla ekonomik gerilemeden kurtarmak için yapılan girişimde, yeni kurulan hükümet, siyasi istikrarın sağlanması için ekonomik refahın gerekli olduğunu bilmekteydi. Suharto Hükümeti, Sukarno'nun kendine güven politikasını terk etti ve aktif olarak yabancı yatırım ve uluslararası yardım politikalarının yerleşmesi için gerekli imkânları sağladı. Suharto dış politikasında daha çok Japonya'ya ve Batı'ya yaklaşmıştır³⁷⁹. 1968'e kadar tamamen yerleşen Suharto yönetimi ekonomi politikalarını batı yanlısı politikalar takip ederek sürdürmüştür³⁸⁰.

2.2.5. ABD'nin Yugoslavya Politikası

İkinci Dünya savaşında Almanya'nın işgaline karşı koyacak güçte olmayan Yugoslavya ordusu 17 Nisan 1941'de Almanya'ya teslim olma zorunda kalmıştı. Yugoslavya kralı Alexander, Londra'ya kaçtı. Halkın bütün çabalarına rağmen ekonomik krizin yarattığı olumsuz şartlar ve yöneticilerin yanlış politikaları I. Yugoslavya'nın (Sırp – Hırvat – Sloven Krallığı) 8 Temmuz 1941'de dağılmasına neden olmuştur.

I. Yugoslavya resmi olarak dağılmasına rağmen Almanların işgaline karşı halkın direnişi devam ediyordu. Bir yandan Albay Draza Mihajloviç liderliğinde Büyük Sırbistan'ı kurmak amacıyla hareket eden Çetnikler, diğer yandan ise, federal bir devlet kurma düşüncesiyle hareket eden Tito liderliğindeki Partizanlar, Almanların işgaline karşı mücadele ediyorlardı. Farklı amaçlara sahip olan bu iki direniş hareketini tek bir idare altında toplamak isteyen Tito, Kasım 1942'de Yugoslavya Anti Faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi, toplantısında bu amacına kavuşmuştur.

³⁷⁸ <http://komunos.org/unutulmus-katliamlar-endonezya-komunist-partisi.html>

³⁷⁹ Bantan Nugroho, *a.g.e.*, s. 57.

³⁸⁰ <http://komunos.org/unutulmus-katliamlar-endonezya-komunist-partisi.html>

Sovyet Rusya desteğiyle Partizanlar, Ekim 1944'te Belgrad'ı ele geçirmiş ve Yugoslavya toprakları Partizanların kontrolüne girmeye başlarken son Çetnik kalıntıları da temizlenmişti. İşgalci Almanlara karşı yapılan şiddetli çarpışmalardan sonra elde edilen zaferler Yugoslavya'nın bağımsızlık mücadelesinde bir dönüm noktası olmuştur. Savaş boyunca Partizan birliklerinin başında mücadeleyi bizzat yürütmüş, halkıyla birlikte aynı acıları ve tehlikeleri göğüslemiş olan Tito'ya işgal güçlerine karşı gerçekleştirmiş olduğu başarılı mücadelesinden dolayı Mareşal unvanı verildi. Elde edilen zaferler neticesinde 1945'te Tito önderliğindeki Yugoslavya halkı, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyetini kurmuştur³⁸¹.

1945-1950 yılları arasında, erken soğuk savaş döneminde, dünya uluslarının çoğu iki siyasi gruptan birine bağlıydı. Batı yanlısı ABD başkanlığında ya da Doğu yanlısı, Sovyet Rusya başkanlığındaydı. Bununla birlikte, bu kalıba girmeyen bir ülke de Yugoslavya'ydı. Yugoslavya, Moskova'yla tamamen kopmak, kendi ulusal komünizm markasını kurmak ve böylece liderlerinin dünya işlerinde bireysel olarak hareket etme isteğindeydi. Yugoslavya sadece Sovyet Rusya hâkimiyetinden kurtulmakla kalmayıp, aynı zamanda Batılı Müttefiklere, özellikle de ABD'ye karşı tam muhalefetini göstermeye çalıştı. Bu hedefin ikinci kısmı soğuk savaşta eşsiz bir çatışma alanı haline geldi. ABD ve Yugoslavya arasındaki gerilim hızla bir kırılma noktasına geldi. 1946 Ağustos ayında krize ulaştı. Yugoslavlar, on iki gün içinde iki ABD uçağını Yugoslavya üzerinden zorla indirdi. Yolcular ve mürettebat ilk Yugoslav hükümeti tarafından gizlice hapsedildi. İkinci uçak ve mürettebatı tamamen kayıptı. ABD, bu duruma öfkeleni ve Yugoslav hükümetine ultimatom göndererek Amerikalıların hapis yerine gözaltında tutulmasını, ABD'nin düşmüş uçaklara ilgili olarak olayların tam incelenmesini istedi. 48 saatlik sürenin dolması öncesinde Yugoslavlar tüm talepleri yerine getirmişti. Her iki ülke olaylardan dolayı birbirini suçladı ve her birinin eylemle ilgili kendi hesapları vardı. 1946'dan beri ABD ve Yugoslavya hükümetleri 1949 yılına kadar muhalefeteydi.

Tito'nun yeni Komünist Cumhuriyeti'nin (Yugoslav Cumhuriyeti) kurulduğu bu yıllarda yaşanan sorunlar, dış dünyadan, özellikle de Sovyet Rusya ve ABD'den yapılan baskıların sonucuydu. Tito'nun Yugoslavya'yı dünya topluluğunun bir üyesi olarak kurabilmesi için önce Sovyet Rusya'ya ve daha sonra ABD'ye karşı oynadığı rolü tanımlaması gerekmektedir. Bu, 1948'de Cominform'dan Yugoslavya'ya yapılan mola

³⁸¹ Erdal Arap, Selcan Bayün; "Josip Broz Tito", *Hukuk Gündemi Dergisi*, S. 2, 2014, s. 83-84.

için ve 1949'da ABD'yle olan dostça ilişkilerin yeniden kurulmasına kadar sürecek olan yolun başıydı³⁸².

Yugoslavya'ya ilk ABD yardımı Eylül 1949'da başlatıldı. Bundan sonra Mayıs 1949'dan itibaren Yugoslavya Uluslararası İmar Bankası'ndan (IBRD), İhracat-İthalat bankasından ve çeşitli özel kuruluşlardan 200 milyon dolar kredi talep etmiştir. Aralık 1948'den bu yana Yugoslavya, Cominform olmayan ülkelerle ekonomik ilişkiler kurmaya hazırdı ve ABD yönetimi de Yugoslavya'yı desteklemeye hazırdı, ancak ABD sadık bir tutum bekliyordu.

Eylül ayında İhracat-İthalat Bankası, Yugoslavya'nın 20 milyon dolarlık kredi talep etmesine ve Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) Tito'nun hükümeti için 3 milyon dolarlık bir krediyi onayladı. ABD'nin Yugoslavya'ya yardımı resmi olarak ABD'nin Yugoslavya'da bir çelik fabrikasını kurması ile başladı. Ekonomik destek sağlandıktan sonra bu yardımları askeri yardımlar izlemiştir. 1955 ortalarına kadar ABD askeri ve ekonomik yardım kapsamında Yugoslavya'ya yaklaşık 1,2 milyar dolar yardımda bulunmuş ve bunun yalnızca 55 milyon dolarının geri ödemeli krediler şeklinde ödenmesi sağlanmıştır. Tito Yugoslavya'sı siyasi politikalar noktasında Bağlantısızlık politikasına yanaşma sürecinde olduğu için Bloklardan herhangi birinden destek alma noktasında pek taraftar değildi. Ancak Tito birkaç noktada taviz vermiştir³⁸³.

ABD'nin Yugoslavya ile ilişkileri Balkan Antlaşması ile gelişip şekillenmiştir. Balkan Antlaşması, Türkiye ile Yunanistan dış politikasının değil, ABD ve Yugoslavya dış politikasının ürünüdür. ABD, kendi çıkarlarına hizmet edecek olan bir Balkan Antlaşması yapabilmek için önce bu Antlaşmanın ön hazırlığını yapmıştır. Bunun için öncelikle Türkiye ve Yunanistan arasında bozulan ilişkilere müdahale ederek Antlaşmanın oluşumuna engel olacak sorunları yumuşattı. ABD'nin bu çabalarının ilk sonucu olarak Türkiye ve Yunanistan arasında Eylül 1948'de Ticaret Antlaşması imzalanmış ve 5 Şubat 1952'de de Daimi Karma Komisyonu kurulmuştur. Türkiye ve Yunanistan arasında kurulan bu Komisyon, bölge güvenliğinin sağlanması için Yugoslavya ile görüşme kararı almış ve karar Balkan Antlaşmasının oluşmasına ön ayak olmuştur.

³⁸² Dorothy Elizabeth Wooldridge, Yugoslav-United States Relations, 1946-1947 Stemming From The Shooting Of U.S. Planes Over Yugoslavia, August 9 and 19, *A Thesis Submitted In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Arts Rice University*, Houston, Texas, 1971, s. 1,2.

³⁸³ Levent İşyar, Containing Tito: U.S. And Soviet policies Towards Yugoslavia And The Balkans, *The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, In Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Master of Arts*, Ankara, 2005, s. 78-79.

ABD, Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan arasında Balkan Antlaşmasının oluşmasını istemesinin üç nedeni vardı:

1. Sovyet Rusya'yı çevrelemek için oluşturulan Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO ittifaklara bir yenisini ekleyerek bu politikasını genişletmek.
2. Sovyet Rusya'nın Balkanlar'da gelişimini ve yayılmasına engel olmak.
3. Kominform'dan çıkarılarak Sovyet Rusya ile ilişkilerini tamamen koparan Yugoslavya'yı kendi nüfuz alanına çekmek.

Yugoslavya'nın ise böyle bir Antlaşmaya girmesinin nedeni şunlardır:

1. 1948'den beri Sovyet Rusya'nın kendisine karşı uyguladığı "yalnızlaştırma" politikasından kurtulmak ve aktif bir dış politika izlemek.
2. Doğu ve Batı Bloğuna karşı Balkan devletleri arasında bir işbirliği başlatmak.
3. İkinci Dünya Savaşından sonra imzalanan Paris Barış Antlaşması ile serbest bölge olarak kabul edilen Trieste'nin, İtalya'nın ABD'ye yanaşıp alması durumunda Balkanlarda etkili olmasını önlemek³⁸⁴.

Bu Antlaşma Yugoslavya'nın NATO'ya katılması için atılmış bir adımdır. Bu bağlamda hem askeri hem de siyasi açıdan olası bir Sovyet Rusya saldırısı durumunda Trakya'nın kaybolacağı ve Türkiye'nin de müttefiklerinden ayrılacağı düşüncesi ortadan kalkmış olacaktır³⁸⁵.

Türkiye veya Yunanistan dış politikasının bir ürünü olmaktan çok, ABD ve Yugoslavya dış politikalarının bir sonucu olarak ortaya çıkan Balkan Antlaşması, 1958'de fiilen, Haziran 1960'ta da resmen sona ermiştir. Böylece ABD'nin Balkanlar'a yönelik oluşturmuş olduğu bu projesi sonuçlanmıştır. Balkan İttifakı'nın kısa sürede sona ermesinin beş temel nedeni vardır:

1. 1953'te Stalin'in ölümünden sonra Sovyet Rusya, dış politikasında değişikliğe giderek Yugoslavya'ya karşı uyguladığı "yalnızlaştırma" politikasını sona erdirmesiyle Sovyet Rusya – Yugoslavya ilişkilerinin normalleşmeye başlaması.
2. Ekim 1954'te Londra Antlaşması'nın imzalanmasıyla Trieste sorunu kesin olarak çözüme kavuştu. Bu durumun Yugoslavya'nın Trieste üzerindeki endişelerini sona erdirmesi.

³⁸⁴ Caner Sancaktar, Demokrat Parti Dönemine Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım, *Bilge Strateji Dergisi*, Güz 2011, s. 38-41.

³⁸⁵ Levent İşyar, *a.g.e.*, s. 95.

3. 1955'te Kıbrıs sorununun ortaya çıkması ile Türk – Yunan ilişkilerinin bozulmaya başlaması.
4. 1955'te toplanan Bandung Konferansı'na katılan Yugoslavya'nın Bağılantısızlar Hareketi aracılığı ile dış ilişkilerini geliştirmesi ve çeşitlendirmesi.
5. ABD'nin Ortadoğu üzerinde sürdürdüğü emperyalist politikalarına karşı Yugoslavya'nın olumsuz tutumu³⁸⁶.

Bu yeni süreçte ekonomik ve politik olarak Sovyet Rusya ve uydu devletleri tarafından baskı altına alınan Yugoslavya, Batı ile olan yakın işbirliğinin yanı sıra, büyük uluslararası faaliyetlerden kaçındı. Tek önemli dış politika alanı BM bünyesindeydi. Bu dönemin Yugoslavya için önemi, iç ve dış politika yöneliminin dönüşümünde yatmaktadır. Sovyet Rusya ile olan çatışma açıkça bu süreçte önemli bir rol oynamıştır. Bir yandan Yugoslavya, komünist bir ülke olduğu için Batı ile yoğun ekonomik ve askeri işbirliğine yönelik ani değişimini haklı göstermek zorundaydı. Öte yandan, Yugoslav ve Sovyet sosyalizmi arasındaki farklılıkları açıkça göstermek zorundaydı. Bu nedenle, 1950'li yılların başından itibaren Yugoslavya, öz yönetim politikasıyla yeni bir yola girmiş ve Sovyet modelinin tamamen kopyalanmasına dayanan önceki sistemin yerini alan bağılantısızlık politikasını kademeli olarak geliştirmeye başlamıştır³⁸⁷. Yugoslavya Bağılantısızlara yanaşarak hiçbir bloğa dâhil olmama ve bloklara bağlı olarak antlaşmalar yapmama kararı almıştır. Yugoslavya Bağılantısızlık politikasıyla Zirvelere katılmış ve ev sahipliği yapmıştır.

³⁸⁶ Caner Sancaktar, *a.g.m.*, s. 41.

³⁸⁷ Ante Batoviç, *a.g.e.*, s. 2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BANDUNG KONFERANSI SONUCUNDA SOVYET RUSYA’NIN MISIR, HİNDİSTAN, ENDONEZYA VE YUGOSLAVYA POLİTİKASI

3.1. Sovyet Rusya’nın Bağılantısız Devletlere Yönelik Politikaları (Mısır, Hindistan, Endonezya, Yugoslavya)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın iki süper gücünden biri olan Sovyet Rusya’da Stalin liderliğinde “Stalinizasyon” politikası uygulanmıştır. Bu politikada temel hedef Sovyet Rusya’da ve sosyalist ülkelerde Stalin’e ve politikasına muhalif olan unsurların ortadan kaldırılıp bunların yerine parti-devlet kurumlarına Stalinisler’in yerleştirilmesidir. Stalin’nin bu politikasına karşı çıkan devletler Doğu Bloğundan tasfiye edilmiştir. Yugoslavya örneğinde olduğu gibi Stalinizasyon politikasına karşı çıkan Yugoslavya Komünist Partisi, Haziran 1948’de Kominform’dan çıkarılmış ve Yugoslavya’ya karşı “yalnızlaştırma” politikası uygulanmıştır³⁸⁸.

Sovyet Rusya’nın bağımsızlığını yeni kazanmış devletlere yönelik dış politikasında özellikle Mısır, Hindistan ve Endonezya gibi Bağılantısız devletler ile iyi ilişkiler kurmuştur. Bağılantısız devletler ile kurulmaya başlayan bu ilişkiler 1950’li ve 1960’lı yıllar boyunca geliştirilmiştir. Bağılantısız devletler de dış politikalarında Sovyet Rusya’ya karşı iyimser bir politika izlemişlerdir. Sovyet Rusya’ya karşı iyimser bir politikanın takip edilmesinin nedeni ise Sovyet Rusya’nın İkinci Dünya Savaşı’nda faşizme karşı kazanılan zaferin ve sömürgeci geçmişinin olmaması ve alternatif bir ekonomik kalkınma modeli sunması etkili olmuştur³⁸⁹. Batılı sömürgeci devletlerin ve ABD’nin uyguladıkları dış politika nedeniyle birçok Arap ve Bağılantısız devleti Sovyet Rusya ile işbirliğine itmekteydi. ABD’nin özellikle Arap-İsrail savaşlarında İsrail yanlısı politikası da aynı etkiye sebep olmuştur. Arap ülkelerinin İsrail ile mücadelesinin kritik anlarında Sovyet Rusya’nın almış olduğu tavır ve çok yönlü yardımlarında Batı dünyası ile sıkı sıkıya bağlı olan Arap ülkelerini bile Sovyet Rusya’ya yakınlık duymaya itmiştir. Sovyet Rusya genelde Arap devletleri yönetimindeki küçük burjuva devrimcileri ile işbirliği yapmaktaydı.

³⁸⁸ Caner Sancaktar, *a.g.m.*, s. 38-44.

³⁸⁹ Erel Tellal, *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB – Türkiye İlişkileri 1953–1964*, s. 55.

Sovyet Rusya'nın dış politikasının ideolojik ilkelerinden biri sömürgecilere karşı durmak ve ulusal kurtuluş hareketlerine destekte bulunmaktır³⁹⁰. Bağımsızlığını kazanan yeni devletlere ekonomik ve askeri destekte bulunmuştur. Sovyet Rusya'nın bölge politikalarında sağlamış olduğu bu ekonomik ve askeri destek, bölgelere girişinde ve yerleşmesinde kolaylık sağlamıştır. Mısır örneğinde olduğu gibi bölge ülkelerine silah satışları bölgeye girmesine önemli rol oynamıştır³⁹¹.

Sovyet Rusya'nın dış politikası 5 Mart 1953'te Stalin'in ölümüyle Stalinizasyon süreci “de-Stalinizasyon” sürecine dönüştü. Eylül 1953'te Nikita Kruşçev'in SBKP (Sovyet Birliği Komünist Partisi) Birinci Sekreteri olması ve Şubat 1955'te Nikolay Bulganin'in Sovyet Rusya'nın Başbakanı olmasıyla birlikte de-Stalinizasyon süreci hızlanmıştır. Bu süreç, 14-25 Şubat 1956'daki 20. SBKP Kongresi ile zirveye ulaşmıştır. Kongrede Stalin'in Sovyet Rusya'da ve diğer sosyalist devletlerde uygulamış olduğu Stalinizasyon politikaları eleştirilmiş ve reddedilmiştir. Sosyalizme giden farklı yolların olması her devletin kendi politikası ve olanaklarına göre kendi sosyalist politikalarını oluşturabilme imkânına sahip olduğu da belirlenmiştir. Ayrıca kongrede Stalin'in “Sovyet Rusya'nın tarafında yer almayan herkes Sovyet Rusya düşmanıdır” düşüncesinde olan “iki kamp” politikası da reddedilmiştir. İki kamp politikası yerine, “Barış İçinde Bir Arada Yaşama” politikası kabul edilmiştir. Bu politikaya göre, Doğu Bloğu ile Batı Bloğu yani sosyalizm ile kapitalizm savaşmadan barış içinde bir arada yaşayabilir. Mutlaka bunlardan birinin diğerine galip gelmesi gerekmez³⁹².

Tarafsızlık politikasıyla hareket eden Bağılantısız Devletlerin yapmış olduğu Bandung Konferansı'nın Sovyet Rusya için en önemli sonucu, Stalin'in ölümüyle birlikte Sovyet Rusya'nın “iki kampa bölme” politikasının yerini bağılantısız devletlere karşı esnek politikalar uygulamaya başlaması olarak değerlendirilebilir. Uluslararası sistemde ortaya çıkan bu tarz hareketler nedeniyle, Sovyet Rusya, ABD'nin izlediği politikaya benzer politikalar izlemek durumunda kalmıştır. Sovyet Rusya ABD'nin bölgeye yönelik Marshall benzeri yardım politikalarına denk olamayacak bir politika izlemesi, bazı hedef ülkelerin ekonomik anlamda daha az destek almalarına neden olsa bile, Sovyet Rusya'nın

³⁹⁰ Yevgeni Primakov, *Rusların Gözüyle Ortadoğu*, Timaş Yayınları, (Çev.: Olga Tezcan), İstanbul, 2009, s. 64.

³⁹¹ Fırat Purtaş, “Rusya ve Arap Ortadoğu'su”, *Akademik Ortadoğu*, C. 2, S.2, 2008, s. 51.
http://www.akademikortadogu.com/say1_4.html

³⁹² Caner Sancaktar, *a.g.m.*, s. 44.

izlediği bu tarz politikalar hedef devletlerin Sovyet Rusya safına katılmasında oldukça etkili olmuştur³⁹³.

Sosyalizme giden farklı yolların olması her devletin kendi politikası ve olanaklarına göre kendi sosyalist politikalarını oluşturabilme imkânına sağlarken, Doğu Bloğu içerisinde huzursuzluğa neden olmuşsa da Sovyet Rusya'nın Bağlantısız devletlerle daha sıkı işbirliği yapabilmesinin de önünü açmıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya dış politikasının en başarılı olduğu bölge hiç kuşkusuz Ortadoğu bölgesi olmuştur. Sovyet Rusya Ortadoğu'da nüfuz sahibi olabilmek için ABD ile yarışmış ve Batı emperyalizmine karşı Arap rejimlerini desteklemiştir. Başta Mısır ve Suriye olmak üzere bölge devletlerin birçoğuna silah, teknisyen ve danışmanlar sağlamış ayrıca ekonomik yardımda da bulunmuştur. Arap-İsrail çatışmalarında Arap devletleri yanlısı bir politika izlemiş ve bölgede kurulmaya çalışılan Batı yanlısı askeri ittifaklara karşı Arap devletleriyle birlikte karşı durmuştur. 1950'li yılların sonu ve 1960'lı yılların başında Sovyet Rusya aktif politikasıyla Ortadoğu'daki gelişmeleri belirleyen güçlerden biri olmuştur. Örneğin, ABD'nin Lübnan'ı işgalinin ardından Nasır'ın Moskova'ya giderek yardım istemesi ve sonunda ABD askerlerinin Lübnan'ı terk etmek zorunda kalması, Hruşov için diplomatik bir başarı olarak değerlendirilmiştir³⁹⁴.

Stalin'in ölümünden ve diplomatik açıdan daha becerikli olan Kruşçev'in iktidara gelmesinden sonra Sovyet Rusya, Batı gücünün bu yönünü zayıflatmak amacıyla Üçüncü Dünya'nın tarafsız ülkeleri arasından kendilerine dost ve müttefikler edinmeye çalıştılar. Kremlin diplomasi, ticaret ve cömert kalkınma kredileri yoluyla özellikle Afrika-Asya ülkelerinde nüfuz sahibi olmaya ve kaynaklarla üslere ulaşım olanağı kazanmaya, aynı zamanda Batı'nın etkisini zayıflatmaya çalışıyordu. Sovyet Rusya'nın geri kalmışlıktan askeri sanayi dev statüsüne tek bir kuşak içerisinde sıçramasından etkilenen pek çok Üçüncü Dünya aydınına ve siyasi liderine Marksist-Leninist kalkınma modeli cazip geliyordu. Bu durum Kremlin'in dost ve destek edinmesini kolaylaştırdı; oysa Batı emperyalizminin, ırkçılığının, küstahlığının ve yerel kaynaklar üzerindeki kontrolünün izleri Amerikalı diplomatların işlerini zorlaştırmaktaydı. 1950'lerde Amerikalı siyasal yapıcılar, Bağlantısız Devletleri Batı Blok'una dâhil etmek için verilen mücadelenin sonucunun küresel güç dengesini Batı lehine ya da aleyhine değiştirebileceğine

³⁹³ Best Antony, *Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl*, (Çev.: Taciser Ulaş Belge, Emel Kurt), Yayın Odası Yayınları, İstanbul, 2008, s. 302.

³⁹⁴ Erel Tellal, *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB – Türkiye İlişkileri 1953 – 1964*, s. 109-110.

inanıyorlardı. Dışişleri Bakanı Dean Rusk Şubat 1961’de Senato’ya, gelişmekte olan dünyadaki “fazlasıyla yayılmış” Sovyet girişimlerinin ABD-Sovyet Rusya çatışmasının Batı Avrupa’daki askeri sorundan, gelişmemiş ülkeler için tam bir yarışmaya dönüştüğünü gösterdiğini açıkladı³⁹⁵.

Bu dönemde Bağlantısızlar Blok’una dâhil ülkeler resmen Doğu ve Batı bloklarında yer almamakla birlikte, daha ziyade Sovyet Rusya’ya, genel olarak da Doğu Blok’una sempati duymuşlardır. Geçmişte hemen hemen hepsinin Batılı ülkelere sömürgeleştirilmeleri, bağımsızlığın ardından dahi Batı kapitalizmini emperyalizmin bir aracı olarak görmeye devam etme eğilimleri bunda önemli rol oynamıştır. Diğer yandan sosyalist kalkınma modeli, sermaye birikimi henüz olgunlaşmamış bu ülkelere daha cazip gözük müştür. Sovyet Rusya da bu sempatiyi kullanmasını iyi bilmiştir. Yukarıda değinildiği gibi Stalin’in ölümünün ardından değişen Sovyet dış politikasının bir ayağı da, ulusal bağımsızlık hareketlerini ve bağlantısızları destekleme olarak şekillenmiştir. Bu çerçevede bağlantısız ülkeler savunma ve ekonomik ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü Doğu Blok’undan temin etmeye yönelmişlerdir. Ancak yine de bağlantısız ülkelerin Doğu Blok’uyla ilişkileri belli bir mesafede kalmış, bu ülkeler blok üyesi bir konuma gelmemişlerdir³⁹⁶.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Sovyet Rusya gittikçe nesnel imkân ve kabiliyetlerini artırarak ideolojik hedeflerini gerçekleştirebilecek hale geldiği ve dünya siyasetine yön verebildiği dönemdir. Üçüncü dünya ülkelerindeki bağımsızlık hareketlerini desteklemenin, ülkesine getireceği faydaları Bandung Konferansında idrak eden Sovyet Rusya, dış politika değişikliğine giderek içinde bulunduğu tecrit durumundan kurtulmaya başlamıştır. Sovyet Rusya’nın bu çerçevede, üçüncü dünya ülkelerine müdahaleleri, “devrim ihracı” ile onları denetim altına alma değil, ABD ve kapitalist dünyaya karşı bir savunma amacı gütmektedir. Bu konudaki Amerikan görüşü ise, üçüncü dünya ülkelerinde meydana gelen halk hareketlerinde sorumluluğu olan Sovyet Rusya’nın saldırganlık ve maceracılığı yüzünden detantı ihlâl ettiği yönündedir. Üçüncü Dünya’nın tüm sorunlarının sebebini Sovyet Rusya’ya bağlanmıştır.

Sovyet Rusya’nın üçüncü dünya ülkelere desteği iki şekilde olmuştur. İlki, yabancı idare ya da yerel diktatörlüklere karşı mücadele eden güçlerin eğitilmesi, silah-

³⁹⁵ Robert J. McMahon, *Soğuk Savaş*, (Çev.: Sinem Gül), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Mart 2013.s. 90.

³⁹⁶ Muzaffer Ercan Yılmaz, *Savaş ve Uluslararası Sistem*, Ankara, 2010, s. 150.

araç ve malzeme sağlanmasıdır. Dünya gündemine daha fazla konu olmuş olan ikinci destek biçimi ise, “karşı devrimci” güçlerin saldırısına uğrayan veya saldırı tehdidine maruz kalan devletlerin Sovyet Rusya tarafından savunulmasıdır. Angola, Etiyopya, Güney Yemen, Afganistan, Küba ve Nikaragua’ya yapılan bu tarz yardımlar Batı dünyasında “yayılmacı ve illegal” olarak nitelenmiştir³⁹⁷.

3.2. Sovyet Rusya’nın Mısır Politikası

1952’de Mısır’da askeri bir darbe ile yönetimi ele geçiren “Hür Subaylar” yeni bir yönetim kurmuştu, hem Sovyet Rusya hem de ABD ilk başta bu yeni yönetime karşı nasıl bir tavır belirleyecekleri konusunda zorlanmışlardır. Çünkü Mısır’da söz konusu olan bu ani değişim her iki tarafın için de sürpriz bir gelişmeydi. Bununla birlikte Sovyet Rusya, darbeyi gerçekleştiren Hür Subaylar İktidarını “ABD bağlantılı ve gerici bir hareket” olarak değerlendirir iken Çin Halk Cumhuriyeti de Mısır’daki yeni yönetimi, “karşı devrimci askeri diktatörlük” olarak nitelendirmiştir³⁹⁸.

Bu yeni yönetim içerisindeki güç mücadelesinden Yarbay Cemal Abdülnasır galip çıkmış ve 1954’den itibaren Mısır’da Nasır dönemi başlamıştır. İsrail’e karşı alınan yenilginin intikamını alma vaadiyle iktidar olan Nasır, devlet başkanı olduktan sonra silahlanma arayışı içerisine girmiştir. Birinci Arap-İsrail Savaşı’ndan sonra ABD, İngiltere ve Fransa’nın Mayıs 1950’de imzaladıkları bir deklarasyonla Ortadoğu’ya silah ambargosu uygulamaya başlamaları Nasır’ın Batı’dan silah almasını engellemiştir³⁹⁹. İsrail’in kurulmasıyla onu tanıyan ilk devletler içinde olan Sovyet Rusya bölgede bu yeni devleti tanıyarak aktif bir politika izleme hedeflemiştir. Ancak 9 Şubat 1953’te Tel-Aviv’de Sovyet Rusya Büyükelçiliğinde bomba patlamasının ardından her iki devletin arasındaki ilişkilerin bozulmamasına neden olup Filistin sorununda Sovyet Rusya’nın Arap devletlerinin yanında yer almasını sağlamıştır. Sovyet Rusya’nın ilk girişimi olarak da hemen İsrail’i Arap komşularını tehdit etmekle suçlamıştır⁴⁰⁰. Batı’nın Nasıra silah ambargosu uygulamasıyla Sovyet Rusya bu fırsattan yararlanarak Nasırla temasa geçmiş silah noktasında destek vereceğini belirtmiştir. Bunun dışında Sovyet Rusya, BM

³⁹⁷ <http://www.21yyte.org/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2013/08/25/7171/sscbin-latin-amerika-politikasi-ve-gunumuze-yansimalari>

³⁹⁸ Ali Oğuz Diriöz, “Mübarek Öncesi Mısır Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum, İç ve Dış Politika”, Ortadoğu Analiz, C. 4, S. 37, Ocak 2012, s. 87.

³⁹⁹ Fırat Purtaş, *a.g.m.*, s. 52.

⁴⁰⁰ Erel Tellal, *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB – Türkiye İlişkileri 1953–1964*, s. 56.

Güvenlik Konseyi'nde yapılan toplantıda İsrail'in Süveyş Kanalı'nı kullanma hakkı noktasında ilk kez veto hakkını kullanmıştır⁴⁰¹.

Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'daki bu ani politika değişikliği Batı'nın gözünden kaçmamış ve Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'da abluka altına alınmıştır. Ama Mart 1953'de Stalin'in ölmesiyle durum değişti. Liderliği Kruşçev'in devraldığı Komünist Parti yönetimindeki Sovyet Rusya, Arap devletlerindeki küçük ve etkisiz komünist partileri desteklemek yerine Lenin'in Batı'dan bağımsızlığını göstermeye hazır, halk desteğine sahip ulusal liderleri destekleme siyasetine geri döndü. Mısır'ın Nasır'ı bu türden mükemmel bir Arap liderdi. Kahire'deki Sovyet büyükelçisi, son derece etkin Ortadoğu uzmanı Daniel Solod, Sovyet Rusya ile Mısır devrimi arasındaki fiili ittifakın temellerini atmıştır⁴⁰². Bu noktada Bağdat Paktı, Sovyet Rusya'ya işte bu olanağı vermiştir. Pakt, Sovyet Rusya'ya karşı Ortadoğu'yu birleştirmek amacını gütmüşse de Ortadoğu'yu üçe böldüğü söylenebilir. Birinci grupta, paktta yer alan Türkiye, İran, Irak ve Pakistan bulunmaktadır. İkinci grubu ise pakta şiddetle karşı çıkan Suriye, Mısır, Yemen ve Suudi Arabistan oluşturmaktadır. Üçüncü grupta da her iki grubun dışında kalan Lübnan ve Ürdün yer almıştır. Bu bölünme Sovyet Rusya'nın bölgeye girişini kolaylaştırmıştır⁴⁰³.

Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'ya girmesini önlemek amacıyla ABD'nin yönlendirmesi ile Türkiye ile Irak arasında Şubat 1955'te Bağdat Paktı yapılmış daha sonra bu pakta Pakistan ve İran katılmıştır. Bağdat Paktının karşısında yer alan Suriye ve Mısır, Sovyet Rusya ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Ortadoğu, Sovyet Rusya ile ABD'nin mücadele sahasına dönüştü. Bağdat Paktı ile Sovyet Rusya'yı bölgeden uzak tutmak amaçlanırken tam tersi olarak Sovyet Rusya bölgeye girmeye başlamıştır⁴⁰⁴.

Sovyet Rusya bir yandan Ortadoğu'da Batı Bloğunun kendisine karşı oluşturmaya çalıştığı "çevreleme" politikasına engel olmaya çalışırken diğer taraftan bunu yaparken bölge ülkeleriyle işbirliği girişimlerini de arttırmıştır⁴⁰⁵. ABD'nin kendisine yönelik izlediği "çevreleme" politikasına karşı Sovyet Rusya da sekiz temel politika benimsemiş ve uygulamıştır.

1. Dünya komünist hareketini kendi kontrolü/denetimi altına almak.

⁴⁰¹ Arda Baş, "1957 Suriye Krizi ve Türkiye", *History Studies Journal*, Volume: 4, Number: 1, İstanbul, 2012, s. 90.

⁴⁰² Peter Mansfield, *Ortadoğu Tarihi*, (Çev: Ümit Hüsrev Yolsal), Say Yayınları, İstanbul, 2012, s. 360.

⁴⁰³ M. Bürkan Serbest, *a.g.e.*, s. 67.

⁴⁰⁴ Ömer Osman Umar, *Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu Politikası Bağlamında Rusya'nın Orta Doğu Siyaseti, Üçüncü Uluslararası Ortadoğu Semineri Bildiriler*, Elazığ, 2008, s. 244-245.

⁴⁰⁵ Erel Tellal, *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB – Türkiye İlişkileri 1953–1964*, s. 56.

2. Ülkesinde ağır sanayiye kurup geliştirmek.
3. Tarımsal alanda devrimlerle üretimi artırıp kendine yetebilecek bir ülke haline gelmek.
4. ABD önderliğinde kurulmuş olan Batı ittifakına karşı durabilmek için hızla silahlanmak ve askeri gücünü artırmak.
5. Batı Bloğu destekli kapitalist Batı Avrupa devletlerine karşı sosyalist Doğu Avrupa devletlerine askeri ve ekonomik yönden destek sağlamak.
6. Ortadoğu’da ABD ve Batı Avrupa karşısı olan hareketleri desteklemek.
7. Yeni bağımsızlığını kazanan Üçüncü Dünya devletlerini ve devam etmekte olan ulusal bağımsızlık mücadelelerini desteklemek.
8. 1955’te Bandung Konferansı sonrasında başlayan Bağlantısızlar Hareketi ile iyi ilişkiler kurmak⁴⁰⁶.

Sovyet Rusya Ortadoğu Politikasını 1953 yılından sonra, “Barış İçinde Bir Arada Yaşama” ilkesine göre belirlemeye başlaması ile bölgede birçok yeni gelişmeler ortaya çıktı. Çünkü bu gelişmelerde Sovyet Rusya’nın önemli etkileri oldu. Sovyet Rusya’nın Üçüncü Dünya politikası, bu ülkelerde tutulmayan küçük komünist partileri desteklemek yerine geleneksel ulusal kurtuluş hareketlerini ve liderlerini desteklemeye dönüştü. Çünkü bu, Sovyet Rusya’nın bu ülkelere daha kolay nüfuz etmesini sağlayacaktı. Arap Ortadoğu’sunda, bu yeni dış politika stratejisine, Nasır ve onun liderliğindeki Arap Milliyetçi Hareketi çok uygun düşüyordu. Batıya karşı bağımsızlığını savunan, halkın tuttuğu önder Arap Milliyetçiliğinin doğal lideri, Nasır’ı destekleyerek denetim altına almak, Arap Dünyası’nın önemli bir bölümünü denetim altına almak demekti. Bu, Sovyet Rusya’nın bölgeye girişini kolaylaştıracak bir faktördü. Nasır ise kendi amaçlarına ulaşmak için, Sovyet Rusya ile yakınlaşmak istiyordu. Nasır, Bandung Konferansında yakın ilişkiler kurduğu Nehru ve Tito’dan “Tarafsızlık Politikası” ve bunun sayesinde sağlanacak çıkarlar konusunda yeni fikirler edinmişti. Bu liderler tarafsız bir politika izlemesi gerektiğinde Nasır’ı ikna etmişlerdi. Nasır da, yılladır ülkesini kendi nüfuz alanında kabul eden Batı karşısında, tarafsızlığını ancak Sovyet Rusya ve Doğu Bloku ile ilişkiler kurarak gerçekleştirebileceğini anlamıştı. Nasır, bu yeni politikasını uygulama fırsatını 1955 yılında ele geçirdi. İsrail’in 1955 yılında Mısır’ın denetimindeki Gazze’ye saldırması üzerine Nasır, ABD ve İngiltere’ye başvurarak silah satın almak istedi.

⁴⁰⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980’e Kadar*, s. 375

ABD'nin İsrail'e karşı kullanılmak üzere Mısır'a silah satması mümkün değildi. Bu nedenle de kabul edilmez şartlar ileri sürdü. ABD ve İngiltere'nin, Mısır'a silah satmaya yanaşmamaları, Nasır'a Batıya karşı Sovyet Rusya kozunu oynama fırsatı verdi⁴⁰⁷

Sovyet Rusya'dan silah satın alınmasına yönelik Mısır-Sovyet Rusya görüşmeleri 1953 yılı itibariyle başlamıştı ancak bir türlü gerçekleşmemişti⁴⁰⁸. Batı dünyasının silah ambargosu uygulaması üzerine Nasır, 1955 yılı sonlarında Çekoslovakya'dan silah satın almaya başlamıştır. Böylece Çekoslovakya üzerinden Mısır'a silah satışı ile Moskova, Ortadoğu'ya adımı atmıştır. Bundan sonra Sovyet Rusya, Doğu Avrupa'da yaptığı gibi Ortadoğu'da da kendine yakın rejimler oluşturma çabasına girişmiştir. Nasır bu noktada da Moskova'nın kullandığı bir araç olmuştur. 1955 sonbaharında Sovyet gemileri Mısır'ın Akdeniz'deki İskenderiye Limanına ilk parti silahı indirmiştir. Soğuk Savaş boyunca Sovyet Rusya Arap Ortadoğu'suna her yıl ortalama 7-10 milyar dolar düzeyinde silah satmıştır⁴⁰⁹. İsrail Dışişleri Bakanı Abba Eban'ın 19 Haziran 1967 günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmaya göre Sovyet Rusya, 1955 yılından beri Arap Devletlerine, 1000'den fazlası Mısır'a olmak üzere 2000 tank vermişti. 700 modern jet avcı ve bombardıman uçağının yanı sıra yer füzeleri de temin etmişti. 1961'den beri Sovyet silahları, "Mısır'a İsrail'i fethetmek arzusunda" yardımcı olmuşlardı. Buna karşın Sovyet Rusya, bir açıklama yaparak bu bunalımda açıkça Arapları desteklediğini bildirmiştir⁴¹⁰. Mısır'ın, Doğu Blok'undan silah satın almaya başlamasıyla, Ortadoğu'da, yeni bir dönem başlamış oluyordu. Artık, Sovyet Rusya'da Ortadoğu ile doğrudan ilişkileri olan ikinci bir süper güç ve bundan böyle Ortadoğu'da ki gelişmelerde hesaba katılması gereken bir faktördü⁴¹¹.

Mısır'ın Sovyet Rusya'ya yaklaşması ve Sovyet Rusya'nın kurulan Bağdat Paktına şiddetle karşı çıkması, Ortadoğu'nun açıkça uluslararası politika ve pazarlıkların konusu olduğunu açığa vurur. Sovyet Rusya, Mısır'ın dostluk isteğine dört elle sarılmış her türlü silah ve askeri yardımı sağlamaya başlamıştır. Sovyet Rusya'nın İsrail'i açıkça himayesi söz konusu olmadığından, bazı Arap devletleri nezdinde İsrail'e karşı bir müttefik gibi mütalaa edilmiştir⁴¹². Sovyet Rusya Nasır'ın da yardımı ile tüm Arap dünyasında sosyalist-cumhuriyetçi rejimler kurmaya çalışmıştır. Mısır'ın ardından

⁴⁰⁷ Ömer Taşlı, *a.g.e.*, s. 66-67.

⁴⁰⁸ İlhan Arsel, *Arap Milliyetçiliği ve Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s. 331.

⁴⁰⁹ Fırat Purtaş, *a.g.m.*, s. 51-52.

⁴¹⁰ Zafer, 25 Mayıs 1967, s. 3.

⁴¹¹ Ömer Taşlı, *a.g.e.*, s. 66-67.

⁴¹² Yusuf Yazar, *Ortadoğu Değişen Dengeler*, Rehber Yayınları, Ankara, 1991, s. 40.

Suriye, Irak ve Kuzey Yemen’de de Sovyet etkinliği artmış ve bu ülkeler giderek Sovyet Rusya’nın Ortadoğu’daki üsleri haline dönüşmüştür. Güvenliğini tamamıyla Sovyet Rusya’nın eline bırakan bu devletler Rus silahları için önemli bir pazar niteliği kazanmıştır. Arap Ortadoğu’su 1980’lere kadar Sovyet silah ihracatı içerisinde %35-40’lık bir yere sahip olmuştur⁴¹³.

Sovyet Rusya, 1955’te Bağdat Paktı’nın kurulmasıyla Suriye’deki temsilciliğini büyükelçilik düzeyine çıkardı. 2 Mart 1955’te Suriye ile Mısır arasında ittifak antlaşması imzalanması Eylül ayında Suriye’nin Doğu Bloğundan silah satın almasına yardımcı olmuştur. Suriye’nin komünist bir devlet olmadığını Dışişleri Bakanı Şepilov’un ağzından açıklayan Sovyet Rusya, Suriye’de ortaya çıkan bunalımı Batının Suriye’nin işlerine müdahalesi olarak değerlendirdiyordu. Sovyet Rusya’nın tutumunun başka bir yorumu ise, Hruşov’un iç politikadaki tasfiyeleri gerçekleştirirken dikkatleri dış politikaya yöneltme isteğiyle davrandığı yönündeydi. Türkiye’nin kaygısıysa, Sovyet Rusya’dan alınan silahlar ve teknik yardımlarla Suriye’nin güneyden bir tehdit haline gelmesiydi. Türkiye bu kaygısını 1956 Eylülünden başlayarak dile getirdi. Türkiye, Sovyet Rusya’nın Sputnik’le birlikte ele geçirdiği teknolojik üstünlüğü bir propaganda aracı olarak kullanarak, bu yolla Batı Bloğu içerisinde bütünlüğü bozarken, diğer yandan Ortadoğu’ya sızmayı amaçladığını öne sürdü. Bu doğrultuda, Türkiye 14 Kasım 1956 da Batılı bağlaşıklarına bir memorandum sundu. Memorandumda Sovyet Rusya’nın Ortadoğu’ya yönelik politikasının amaçları şöyle sıralanıyordu:

1. Bağdat Paktını ortadan kaldırmak.
2. Uydusu durumuna çeviremeyeceği Türkiye’yi çevreleyip yalıtmak.
3. Ortadoğu’daki bir iki uydusuna yenilerini eklemek.
4. Bunlarla birlikte, ABD ve İngiltere’yi Ortadoğu’dan çıkarmak.

Memorandumda ayrıca, Suriye’nin bu denli silahlanmasının ardından bölgede savaş ilan edilmeksizin çıkacak bir silahlı saldırıya Türkiye’nin de katılma olasılığına değinildi. Türkiye konuyu diplomatik çevrelerde tartışmaya başladı. Gönderilen mektuplar ve notalarla yapılan açıklamalar gerilimi arttırdı. İlk olarak Bulganin 10 Eylülde Menderes’e bir mektup gönderdi. Mektubuna, Sovyet Rusya’nın son dönemde iki ülke arasındaki ilişkileri dostluk, işbirliği ve karşılıklı güven esasına dayandırmak için girişimlerde bulunduğunu ve bunun zaman içerisinde, adım adım yapılacağını bildiğini

⁴¹³ Fırat Purtaş, *a.g.m.*, s. 52.

anımsatarak başladı. Ardından, İkinci Dünya Savaşından sonra Yakın ve Ortadoğu da önemli değişiklikler olduğuna değindi. Bazı yeni Arap devletleri bağımsızlıklarını kazanmışlardı ve Mısır, Suriye, Sudan, Lübnan gibi bazı devletler bağımsız politika izlemeye çalışıyorlardı. Sovyet Rusya'nın bu devletlere verdiği desteğin, zamanında Türkiye'ye de verildiğinin altını çizen Bulganin, Sovyet Rusya'nın bölgede ekonomik ya da başka bir çıkarı olmadığını bir kez daha ileri sürdü. İstenenin, barış ve bu devletlerin bağımsızca kendilerine yetebilmeleri olduğunu savundu. Ardından, Batılı devletlerin tutumunu eleştirerek, bütün devletlerin BM'nin bu ilkelerini benimsemediklerinden yakındı. Bölgedeki kaynaklardan yararlanarak sömürmeye çalışıyorlardı ve bölgedeki bu tarihsel değişimi görmezden gelme cabaları bölge güvenliğini tehlikeye sokuyordu. Bulganin, buradan yola çıkarak Sovyet Rusya özellikle Mısır ve Suriye'ye ekonomik, siyasal ve askeri baskı uygulandığından söz etti. Suriye'nin iç işlerine karışma niteliğini taşıyan girişimlerin Suriye'ye karşı bir komplo hazırlandığını gösterdiğini ileri sürdü. Ülkede var olan durumun değiştirilerek ABD tekelinin dayatılmaya çalışıldığını savunarak, bunun için ABD'nin bölgede Ürdün, Irak ve diğer ülkeleri de kullanmaya çalıştığını belirtti⁴¹⁴. Bu durum karşısında bölgedeki birçok Asya - Afrika ülkeleri Bağlantısızlık politikasıyla hareket ettiği için Doğu veya Batı Bloklarından herhangi birine dâhil olmamış ancak bloklar arasındaki siyasi çatışmadan da yararlanmasını bilmişlerdir.

Mısır'ı Sovyet Rusya'ya yakınlaştıran diğer bir önemli durum ise Süveyş Sorunu olmuştur. Sovyet Rusya için Süveyş'in millileştirilmesi, ileri düzeyde ilişkilerin kurulmaya başlandığı bir ülke olan Mısır'da, Batı Blok'unun etkisinin kırılması oldukça önemli bir gelişmeydi. Süveyş Kanalı'nın Mısır tarafından millileştirilmesi kararı ardından, İngiltere ve Fransa'nın da katıldığı görüşmelerden bir sonuç alınamaması bu olayın daha karmaşık bir hal almasına neden oldu. Bu nedenle iki ülke çözüme askeri yolla ulaşmak istemiştir. 29 Ekim 1956 yılında alınan karar İsrail, Fransa ve İngiltere arasında gizli bir şekilde kabul edilerek, fiilen uygulamaya konulmuştur. İki eski sömürgeci güç ve İsrail arasında yapılan bu gizli anlaşmadan ABD'nin ne derece haberdar olduğuna dair net bir bilgiye ulaşılamasa da, ortada olan durum ABD' siz bir harekâtın

⁴¹⁴ Erel Tellal, *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB – Türkiye İlişkileri 1953–1964*, s. 123-126.

bu üç ülke arasında planlanmış olduğuydu. Savaş, İsrail'in Sina'yı işgali ile resmen başlamıştır⁴¹⁵.

ABD kendisine danışılmadan yapılan bu savaş sonrasında Sovyet Rusya ile bir nükleer savaşın eşiğine gelmişti⁴¹⁶. ABD ve Sovyet Rusya BM nezdinde bu saldırıya karşı cephe alır. Eden ateşkes ilan edip 6 Kasım 1956 da kuvvetlerini geri çekmek zorunda kalır. Bu durum Sovyet Rusya'nın Bağlantısız ülkeler üzerinde saygınlığının artmasına yaramış ve Mısır ile yakınlaşmasını sağlamıştır⁴¹⁷. 1956 Süveyş buhranının en mühim neticesi, şüphesiz, Sovyet Rusya'nın Mısır'ı bir kere daha kurtarmış olmasıydı. Birincisi silâh satışı ile olmuştu. Sovyet Rusya'nın Arap dünyasındaki saygınlığının artmasında şüphesiz İngiltere ve Fransa'nın yanlış politikaları etkili olmuştur. Nâsır'ın ve Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'daki prestijini ve tesirini yok etmek isterlerken, büsbütün arttırmışlardı⁴¹⁸. Mısır Süveyş Kanalı üzerinde tam denetim sağlar, aynı zamanda İngiliz üslerini devralır, buradaki İngiliz ve Fransız mallarını ele geçirir⁴¹⁹. Bu durum Nasır'ın Bağlantısız devletler üzerindeki prestijini artırmıştır.

Nasır, 1958 yılı Nisan ayında ilk kez Sovyet Rusya'ya gitmiş ve 18 gün boyunca Kruşçev tarafından misafir edilmiştir. Bu temelde Sovyet Rusya, Mısır nezdinde Ortadoğu'da etkinlik elde etme amacını uygulamaya koymayı hedeflemekte ve Nasır'la ilişkilerin iyi tutulabilmesi ya da daha iyi ilişkiler geliştirilebilmesi için elinden geleni yapmaktaydı⁴²⁰.

28 Eylül 1970'de Başkan Nasır'ın ani ölümüyle yerine geçen Enver Sedat, tanınmış bir isim değildi. Bu durum Nasır kadar Arap dünyasında nüfuz sahibi olmayan Enver Sedat'ın Mısır'ın bölgedeki etkisini zayıflatabilirdi. Mısırdaki otoritesini kabul ettirmesi kolay olmayan Enver Sedat, cumhurbaşkanlığının ilk yıllarında Sovyet Rusya ile olan ilişkilerine baktığımızda, Nasır'ın uyguladığı Sovyet Rusya yanlısı siyasetten ayrılarak batıya yanaşmak istiyordu. Bu doğrultuda Enver Sedat, öncelikle İsrail'in Sina'dan çekilmesini sağlamak ve daha sonra da Süveyş kanalını milletlerarası deniz trafiğine açmak suretiyle bir prestij elde etmek için İsrail ile anlaşma yoluna başvurmuştur. Enver Sedat'ın, Şubat 1971'de İsrail ile anlaşma teklifi reddedilince Enver

⁴¹⁵ Ahmet Ateş, 1952-2011 Yılları Arası Mısır Dış Politikası, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2012, s. 34-35.

⁴¹⁶ Yevgeni Primakov, *a.g.e.*, s. 64.

⁴¹⁷ E. Zeynep Güler, *a.g.e.*, s. 129.

⁴¹⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 501.

⁴¹⁹ E. Zeynep Güler, *a.g.e.*, s. 129.

⁴²⁰ Bayram Soy, "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar", *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S, 30, Ankara, 2004, s. 173-202.

Sedat, bu işin tek çıkar yolunun İsrail ile savaşmak olduğuna karar vermiştir. Ancak bunun için de, her şeyden önce silahlanmada İsrail ile eşit dereceye gelmek ve özellikle saldırı silahlarına sahip olması gerekiyordu. Bu amaçla Moskova'ya gitti. İktidarını sağlamlaştırmaya kadar Sovyet Rusya ile iyi geçinmeyi yeğledi. İlk önce, Moskova'nın adamı olarak bilinen Ali Sabri'yi Cumhurbaşkanı yardımcılığına getirmiştir. Fakat Sovyet Rusya çok değişmişti, adeta ABD ile birlikte ortak bir Ortadoğu politikası takip ediyorlar ve bölgede yeni bir çatışmanın çıkmasını istemiyorlardı. Sovyet Rusya'dan silah temin edemeyen Enver Mayıs 1971'de Ali Sabri'yi, 17 Temmuz 1972 de bazı bakanları ve 100 kişi kadar Nasır döneminin kuvvetli adamları ile Sovyetlere yakın yöneticiyi, kendisine karşı komplo hazırladıkları gerekçesiyle tevkif ettirdi.

Enver Sedat'ın bu hareketi Sovyet Rusya'nın Ortadoğu'daki prestijine ağır bir darbe indirmiştir. Prestij kaybının yanında Sovyet Rusya, Mısır gibi Ortadoğu'nun stratejik bir ülkesinden de çıkarılmış oluyorlardı. Bu nedenle, Sovyet Rusya 1972 sonbaharından itibaren tekrar Mısır'a yanaşarak, Mısır'ın modern silâh talebini karşılama noktasında kapıyı aralamaya çalışmıştır. Bu çabaların sonucu olarak Şubat 1973'de Mısır ile Sovyet Rusya arasında bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre Sovyet Rusya Mısır'ın talep ettiği silâhları verecekti, fakat Mısır'ın askeri harekâtının amacı da, Süveyş Kanalı'nın sağ kıyısının ele geçirilmesinden öteye geçmeyecekti⁴²¹.

Enver Sedat, “ne savaş-ne barış” durumundan biran önce kurtulmak istiyordu. Ancak, içinde bulunduğu şartlar, İsrail ile şerefli bir barış yapmasına imkân vermiyordu. Bunun için başarılı bir savaş yapması gerekliydi. Diğer taraftan Sedat, İsrail'e karşı muhtemel bir savaşta Sovyet Rusya etkisini üzerinde hissetmek istemiyordu. Sovyet askeri danışmanlarını Mısır'dan çıkarmasının ana gayesi buydu. Böylece kontrolü tamamen eline almıştı⁴²².

6 Ekim 1973'te Yahudilerin en kutsal günü olan Yom Kippur gününde Mısır ve Suriye kuvvetleri aniden İsrail'e karşı savaş açtılar. Araplar ve özellikle Mısır tarafından başlatılan bu savaşın amacı, İsrail'in haritadan silinmesi değil, 1967 savaşında İsrail'in ele geçirdiği toprakların geri alınması ve bu suretle Arapların prestijinin tamiri ve yükseltilmesi idi. Savaş İsrail'in lehine sonuçlanmıştı. Mısır'da 1978'de imzalanan Camp David anlaşması yapıldı⁴²³. Böylece İsrail'i tanıyan ilk Arap Devleti Mısır

⁴²¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s.718-719.

⁴²² Ali Köprülü, *a.g.m.*, s. 170.

⁴²³ İlyas Kamalov, *Rusya'nın Ortadoğu Politikası*, Stratejik Analiz Dergisi, Mayıs 2007, s. 93,98.

olmuştur. Mısır'ın içinde bulunduğu ekonomik güçlükler ve vaat edilen büyük miktardaki ABD yardımları Sedat'ı Arap dünyasından tecrit edilme pahasına da olsa İsrail ile barışı gerçekleştirmeye iten diğer etkenlerdir. Bütün Arap ülkeleri bu antlaşmaya tepki gösterdiği gibi Doğu Bloku da Camp David'e karşı çıkmıştır⁴²⁴.

Bağlantısız Ülkeler, Camp David Anlaşması'nı, Arap topraklarını ve Filistin halkının vaz geçilmez haklarını ihlal ettiği için kınamıştır. Bu konuyu 1979'da Altıncı Zirve Konferansı'nda ele alan Bağlantısızlar, anlaşmayı imzalayan Mısır'ın Bağlantısızlar Hareketine olan üyeliğini tartışmışlardır⁴²⁵. Enver Sedat'la birlikte Sovyet Rusya etkisi kırılmaya başlamıştır⁴²⁶. Mısır, 1978'de imzalanan Camp David anlaşmasına kadar Soğuk savaş döneminde kendi çıkarlarına göre ABD ile Sovyet Rusya arasında bir tutum izlemiştir.

3.3. Sovyet Rusya'nın Hindistan Politikası

Bütün Soğuk Savaş boyunca Pakistan ve Çin'den algıladığı tehdit çerçevesinde Sovyet Rusya'dan aldığı destek ile güvenlik politikalarını belirleyen Hindistan, ideolojik söylemlerle donattığı dış politikasında Bağlantısızlık Hareketi içinde yer alarak Üçüncü Dünya'nın iki kutuplu uluslararası sisteme karşı çıkan sesi olmuştu⁴²⁷. Hindistan, dünya barışı ve nükleer silahsızlanma, Asya ve Afrika'nın bağımsızlaşması; ırkların eşitliği ve Afrika'daki beyaz yönetimlerin ırkçı politikalarına son vermesi; bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelere gelişmeleri için yardım ve BM'nin Asya ve Afrika'nın sesini daha çok duyurabilmesi için yeniden yapılanması gerektiği konularını uluslararası ortama ısrarla taşımıştır. Bu konulardan bazıları ABD'nin ve Batı emperyalizminin tepkisi çekiyordu. Güney Asya'da uydu devlet olmayı reddeden orta güçteki bir Hindistan, İslam dünyasının desteğini almış bir Pakistan'la dengelenebilirdi. Bu yüzden, ABD 1954 yılında Pakistan'a ordusunun modernizasyonu ve genişlemesi için geniş çaplı bir askeri yardım yapma kararı aldı. Bu hareket Sovyet Rusya'yı çevreleme politikasının bir parçasıydı, aynı zamanda dış güçlerin Güney Asya'nın güvenlik sorunlarına büyük güçlerinin de girişiydi. Alt kıtaya yapılan bu müdahale, 1962, 1965 ve 1971 yıllarında yapılan savaşların ön tetikleyicisi olmuştur. Pakistan'a yapılan yardım, Hindistan'ın güvenliği için bir tehdit olarak algılanmış Sovyet Rusya ve Çin ile daha yakın ilişkiler kurulması yönünde çabalar

⁴²⁴ Ali Köprülü, *a.g.m.*, s. 176-179

⁴²⁵ Robert Davydkov, Oleg Famin; *a.g.e.*, s. 91-92.

⁴²⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s.718-719.

⁴²⁷ Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 57.

ile sonuçlanmıştır⁴²⁸. Hindistan 1955'te kalkınma planlarını uygulamaya başlarken en büyük desteği Sovyet Rusya'dan almıştır. Sovyet Rusya ile Hindistan arasındaki iktisadi ilişkiler, Doğu Blok'una karşı olan devletlerin dikkatini çekmiş ve harekete geçirmiştir⁴²⁹.

Bloklar arası tarafsız bir politika izleyeceğini duyuran Hindistan, 1954 yılında ABD'nin Pakistan ordusuna yaptığı askeri yardım sonrası Sovyet Rusya eksenine doğru kaymaya başlamıştır⁴³⁰. Nehru döneminin ilkeler ve idealler üzerine oturtulan Hindistan'ın Afrika politikası 1960'larda ciddi bir kırılma yaşadı. Daha 1961 yılındaki Bağlantısızlar Hareketi'nin Belgrad toplantısında Nehru'nun sömürgeciliğin sona ermesinde kesin bir tarih verme konusundaki kararsızlığı, Afrika ülkeleri tarafından sömürgeciliğe karşı yumuşak davrandığı şeklinde algılandı. Hemen ertesi yıl, Çin-Hint sınır savaşından Hindistan'ın yenik çıkması Yeni Delhi'nin dış politika önceliklerini değiştirdi ve "Çin'i çevrelemek" dış politikasının birincil amacı haline gelerek Moskova'yla yakınlaştı. Aynı dönemde Çin'in Sovyet Rusya ile yollarının ayrılması ve Üç Dünya teorisiyle az gelişmiş ülkelerinin liderliğine soyunarak Afrika'da sömürgecilik karşıtı mücadeleye silah ve ekonomik yardım yapmaya başlaması, şiddet karşıtı mücadele söyleminde ısrarlı olan Hindistan'ın kıtadaki etkisini iyice zayıflattı⁴³¹.

Çin'in Sovyet Rusya ile ilişkilerinin bozulması Hindistan'ı giderek Sovyet Rusya'ya yanaşma yoluna sevk etti. Buda Çin'in büsbütün hoşnutsuzluğuna sebep oldu. Esasen Çin, başlangıçtan beri Hindistan'ı Batı Emperyalizminin bir aleti olarak görmekteydi⁴³². Bu durum giderek Hindistan-Çin arasında gerginliğe sebep olup Hindistan-Çin savaşını tetikleyen unsurlardan biri olmuştur.

Hindistan-Çin savaşı esnasında Sovyet Rusya, Küba Krizi ile mücadele ettiğinden Hindistan'a destek sağlayamamıştır. Bu fırsatı kaçırmayan ABD ve diğer Batılı devletler Hindistan'a silah yardımı yapmışlardır. Askeri yönden zayıflığı ortaya çıkan Hindistan etkili bir ordu kurabilmek için bu yardımları savaş sonrası da talep etmiştir; bu çerçevede Bağlantısızlık politikasından ödün vererek ABD ile yakın bir ilişkiye geçmiştir. Lakin ABD savaş sonrası dönemde Hindistan'dan Keşmir konusunda Pakistan tezleri yönünde politikasını uyarlamasını isteyince, bu ülke Sovyet Rusya ile 1991'deki çöküşüne kadar sürecek olan bir dostluk kurmuştur. Bu savaşın Hindistan politikalarında bıraktığı en

⁴²⁸ Ahmet Akyüz, *a.g.e.*, s. 16.

⁴²⁹ *Ayin Tarihi*, No: 265, Ankara, Aralık, 1955, s. 257.

⁴³⁰ İsmail Ermağan, *a.g.m.*, s. 222.

⁴³¹ Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 46.

⁴³² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*, s. 671.

önemli etki, ülkenin Bağlantısızlık Hareketi'nden göreceli olarak uzaklaşması olmuştur. Böylelikle dış politikalarda öncelik uluslararası ortamda söz sahibi olmaya değil, bölgesinde ulusal güvenliğini gerçekleştirecek politikalar inşa etmeye verilmiştir. Resmi olarak Bağlantısızlık Hareketi'nin içinde yer alsa da, Sovyet Rusya ile ortak hareket etmek önem kazanmıştır⁴³³. 1970'lerde Afrika ülkeleri nezdinde Hindistan'ın önemi giderek arttı. 1971'de Sovyet Rusya ile imzalanan Dostluk Antlaşması, aynı yıl Pakistan'la savaştan zaferle çıkılması, tarım alanında yapılan Yeşil Devrim ve 1974'te barışçıl nükleer araştırmaların hız kazanması Hindistan'ın özgüvenini sağlamlaştırdığı gibi Çin karşısındaki gücünü de artırdı ve Afrika kıtası başta olmak üzere Üçüncü Dünya'daki imajını tazeledi. Afrika'daki bağımsızlık hareketlerini desteklemekle kalmayan Hindistan, BM, Bağlantısızlar Hareketi ve Commonwealth gibi uluslararası platformlarda da bu hareketlerin sözcülüğünü üstlendi⁴³⁴.

3.4. Sovyet Rusya'nın Endonezya Politikası

Sukarno'nun liderliğinde, güdümlü demokrasi olarak ifade edilebilecek olan otokratik bir model ile idare edilen Endonezya, dış politika hedefi olarak kendi bölgesinde söz sahibi olmaya yoğunlaşmıştır⁴³⁵. Endonezya, Sukarno döneminde ortaya konulan ve *Pancasila* (Beş İlke) adı verilen resmî ideolojiyi benimsemiş bir devlettir⁴³⁶. Bağımsızlığından sonra herhangi bir bloğa katılmamış, tarafsızlık politikasıyla, Bağlantısızlar Hareketi'nin kurucu devletleri arasında yerini almıştır. Bağlantısızlık politikası ile hareket eden Sukarno, sürekli olarak Batı Blok'unun hedefi olmuştur.

Endonezya, 1950'li yıllarda İngilizlerin Malezya, Singapur, Saravak ve Sabah'ı içine alacak bir Federasyon kurma düşüncesine, böyle bir devletin İngiltere'nin kuklası olacağı ve bölge hâkimiyetini eline geçirmeye çalışacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Ayrıca Filipinler gibi Endonezya da, Doğu Malezya'yı oluşturan Saravak ve Sabah eyaletleri üzerinde hak iddia etmekteydi⁴³⁷. Endonezya Komünist Partisi, Sukarno'ya meydan okumadı, aksine, ulusal birliğin gerekliliği konusunda onunla tamamen anlaşıyordu. Sovyet Rusya ve Çin'in dış politikalarının gereği olarak

⁴³³ İsmail Ermağan, *a.g.m.*, s.222-223..

⁴³⁴ Melek Fırat, *a.g.m.*, s. 47.

⁴³⁵ <http://www.bilgesam.org/incele/861/-dunyanin-en-buyuk-musluman-devleti-endonezya--dis-politikaya-genel-bakis/#.WFbQxdKLQdU>

⁴³⁶ Şeref Işıldak, *a.g.e.*, s.17.

⁴³⁷ <http://www.bilgesam.org/incele/861/-dunyanin-en-buyuk-musluman-devleti-endonezya--dis-politikaya-genel-bakis/#.WFbQxdKLQdU>

Endonezya Komünist Partisine dayatılan ve Partinin üst yönetimindeki bürokratların sınıf işbirliğine dayanan uygun politikalar yüzünden hayat bulabiliyordu. Endonezya, Bağlantısızlık politikası gereği Doğu - Batı Bloklarından uzak durmaya çalışırken bir yandan da çıkarları gereği Doğu Blok'undan gelen desteği reddetmemiştir. Sovyet Rusya ve Çin'in Stalinist bürokrasileri Sukarno ve rejimine bu dönem boyunca tam destek verdiler. Örneğin Kruşçev, Cakarta'yı ziyaret ettiğinde, Sukarno'ya karşılaşacağı bütün durumlarda yardım sözü verdi. Endonezya bütçesinin %75'inin silahlanmaya ayrıldığı 1960-65 yılları arasında Sovyet Rusya'dan bolca silah alındı. Kremlin'in Endonezya'nın egemenlerine verdiği bu silahların namluları zamanı geldiğinde Endonezya'daki komünistlere dönecekti.

Ülke içerisinde Sukarno yönetimine karşı çıkan ayaklanmalarda Komünistlerin isyancılara karşı mücadele veren Sukarno'ya verdiği destek Komünistlerin halk arasında ve Sukarno'nun gözünde saygınlığını sağlamıştır. 1960'ların başına kadar Endonezya Komünist Partisi, Sovyet Rusya dışındaki en büyük komünist partiydi ve Endonezya Sovyet Rusya'dan en fazla ekonomik ve askeri destek alan blok dışındaki ülke konumundaydı⁴³⁸.

1965'e gelindiğinde Endonezya Komünist Partisi 3,5 milyon üyesi, 10 milyondan fazla taraftarı olan dev bir parti haline gelmişti. Sınıf uzlaşmacılığı tescilli de olsa, Sovyet Rusya ve Çin'le yakın ilişkiler içindeki bir partinin böylesine büyümesi, sadece ulusal değil uluslararası burjuvaziyi de oldukça kaygılandırmaya başlamıştı. Vietnam'ın zaten tehlikede olduğu bir sırada Endonezya'yı da kaybetmek, ABD emperyalizmi için tüm Güneydoğu Asya'yı kaybetmek ve hatta Hindistan'ın da tehlikeye girmesi anlamına geliyordu. Bu nedenle CIA, sonradan ortaya çıkan bilgilerden de anlaşıldığı üzere, en az iki yıl süren karmaşık ve detaylı bir darbe hazırlığı sürecine girdi.

30 Eylül 1965'te bir grup orta düzey subay, genelkurmay başkanını ve 5 üst düzey generali tutuklayıp öldürdü ve ardından "Devrimci Konsey'in" kurulduğunu ilan etti. Nedense bu sözde darbeyi yürüten ekip o sıralar Stratejik Yedek Kuvvetler komutanı General Suharto'ya hiç dokunmamıştı! Tabii bu, komünistler darbe yapıyor süsü vermek üzere kurgulanmış bir düzmeceydi. Komünistler darbe yapıyor diyerek bir kahraman gibi sahneye çıkan Suharto da her nasılsa tek bir kurşun atılmadan asileri 24 saat içinde engelliyordu. Sukarno'ya dokunmayan Suharto, ondan aldığı geniş yetkiyle haftalarca

⁴³⁸ <http://komunos.org/unutulmus-katliamlar-endonezya-komunist-partisi.html>

sürecek bir komünist katliamını başlattı. Bir darbe ihtimalinden tümüyle habersiz olmayan Endonezya Komünist Partisi, Sukarno'nun yerinde duruyor olması nedeniyle tam anlamıyla felç edici bir şaşkınlığa sürüklenmişti. Sukarno'ya bağlanan ümitlerin acı sonucuydu bu.

Kremlin ortaya çıkan durumdan Endonezya Komünist Partisi içindeki “maceracı” unsurları sorumlu tutuyor ve Endonezya devriminin selameti için Sukarno'nun NASAKOM (Milliyetçilik, Din ve Komünizm) politikası etrafında ulusal birlik oluşturulması gerektiğini söylüyordu. 12 Ekim 1965 tarihinde Brejnev, Sukarno'ya özel bir mesaj göndererek, sağlığının iyi olmasından duydukları memnuniyeti belirtip düzensizliğin bir an önce ortadan kalkmasını temenni ediyordu⁴³⁹.

Sukarno iktidarı da, 1967'de General Suharto tarafından yapılan hükümet darbesi ile son bulmuştur. 1965-1998 arasını kapsayan Suharto dönemi, güçlü otoriter bir karakter, ordunun baskın rolü ve Başkan Suharto'nun kişisel otoritesi nedeniyle Yeni Düzen olarak da adlandırılmaktadır⁴⁴⁰.

3.5. Sovyet Rusya'nın Yugoslavya Politikası

Yugoslavya halklarının birleşmesi, ekonomik ve siyasal anlamda sağlam bir ülke oluşturabilmesi için, dönemin şartlarında güçlü bir lidere ihtiyaç vardı. Tito, karizmatik bir liderdi ve ülkedeki bütün etnik unsurların birbirine bağlanmasının en temel nedeni sayılabilirdi. Halkların dini ve kültürel değerleri üzerindeki sert ve baskıcı tavırlarını bir yana koyarsak, ülkenin bütününe hitap etmesi dolayısıyla ülkenin birleştirici unsuruydu. Aslen Hırvat olmasına karşın, Birinci Dünya Savaşı sırasında Bolşevikler tarafından tutuklanmış ve profesyonel komünist bir devrimci olarak yetiştirilmiş olan Tito, etnik kimliğini olabildiğince geri plana atabilmiş bir kişiydi. Sırpların diğer halklara göre çoğunluğu teşkil ettiği bir ülkede, tasarladığı altı cumhuriyet ve iki özerk yapı içeren sistemiyle etnik gruplar arası dengeyi sağlamaya çalışması, imkânsız başarmaya çalışması anlamına gelebilir⁴⁴¹.

Tito dönemi Yugoslavya'sının sağlam duruşunun ilk sebebinin, İkinci Dünya Savaşı'nın gidişatı içerisinde yapılan başarılı manevralarla, savaşın sonunda güçlü bir

⁴³⁹ http://www.dbnl.org/tekst/oltm003kure01_01/oltm003kure01_01_0005.php

⁴⁴⁰ <http://www.bilgesam.org/incele/861/-dunyanin-en-buyuk-musluman-devleti-endonezya--dis-politikaya-genel-bakis/#.WFbQxdKLQdU>

⁴⁴¹ Mustafa Selver, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 72.

devlet olarak ortaya çıkabilmesidir. Diğer yandan, Churchill ve Stalin arasında yapılan “Yüzdeler Antlaşması” uluslararası arenada Yugoslavya’nın durumuna yön çizer. Yüzdeler Antlaşması’na göre, Yugoslavya yüzde elli Sovyet Rusya etkisinde yüzde elli Batılı mihrakların etkisi altında olacaktır. Aynı zamanda bu antlaşmanın Soğuk Savaş stratejilerinde ülkeler için belirleyici unsurlardan biri olduğu da belirtilmelidir. Aslında Stalin’in savaş sırasında partizanlara yardım etmemesinin bir nedeni de bu antlaşmadır. Batılı devletlerin tepkisinden çekinen Stalin, Yugoslav Komünist Partisi’nin silah yardımı isteklerini geri çevirmiştir⁴⁴². Yüzdeler Antlaşması bir yandan Sovyet Rusya’yı Yugoslavya’dan uzaklaştırırken, diğer yandan Batılı devletlere yakınlaştırmaktaydı. Soğuk Savaş dönemi boyunca Yugoslavya Cumhuriyeti’nin devamlı bir şekilde Batılı kaynaklardan destek gördüğü bilinmektedir. Bunun sebebi, Stalin Yönetimi’ne sadakat göstermeyerek ve onun ideolojik örgüsüne katılmayarak kendini başka bir sistem olarak ifade eden Tito Yugoslavya’sının tehdide açık hale gelmesidir. Dolayısıyla Batılı devletlerin her fırsatta Yugoslavya Cumhuriyeti’ne yardım etmesi söz konusu olmuştur. Komünist bir ülke olarak kendini tanımlayan Yugoslavya, ideolojik anlamda Doğu Blok’una yakın dururken, ekonomik anlamda ise Batı ile ilişkilerini geliştirmiştir. Ülkenin dış siyaset arenasında ise Bağılantısızlar Hareketi’nin kurucu ülkelerinden olmasını ve uluslararası ilişkilerinde farklı bir perspektifte ilerleyebilmesini yine Yüzdeler Antlaşması’na bağlayabiliriz.

Tito, İkinci Dünya Savaşı boyunca yardım konusunda tereddütlerde bulunan Sovyet Rusya ile ilişkilerin pekiyi gitmeyeceğini anlamıştı. Bu yüzden, olabildiğince dış dünyaya açılmaya gayret etmiştir. Fakat savaş sırasında bu coğrafyadan uzak duran Sovyet Rusya’nın, savaş sonrası Yugoslavya için tehdit unsuru olacağı aşikârdı. Sovyet tehdidi, bir yandan batılı desteklerin ülkeye yağmasına neden olmasının yanında, en önemlisi, bütün etnik kimliklerin Yugoslavya ve Tito kimliğinde birleşmesine vesile olmuştur⁴⁴³.

Stalin, 5 Ekim 1947’de “Amerikan emperyalizminin bir aleti” olarak tanımladığı Marshall Planı’na karşıt bir girişim olarak; Sovyet Rusya, Polonya, Bulgaristan, Fransa ve İtalya komünist partileri liderlerini bir araya getiren Kominform’u kurdu. Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Tito’nun sosyalist inşa ve dış politika

⁴⁴² Nesrin Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 68.

⁴⁴³ Tanıl Bora, *Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 87-88.

alanlarında Sovyet etkisi dışında kalma çabaları, çok geçmeden Stalin ile aralarında çatışma doğurdu. Tito'nun 12 Nisan 1948 tarihinde Stalin ve Molotov'a söylediği şu cümlelere göz atarsak aralarındaki fikir çatışmasının hangi boyutta olduğunu rahatlıkla görebiliriz. *“Bugünkü ilişkiler geliştirilebilir mi? Evet! Geliştirilebilir ve geliştirilmelidir; çünkü başka çıkar yol yoktur. Başka bir yol, ilişki kurmaya kalkan her iki ülkeye de zarar getirecektir... Bu dönem uluslararası ortamda devrim hareketleri ile ilgili görüşlerimiz nelerdir ve sosyalizmi kurmak için en iyi yol nedir? Düşünüyoruz ki, Yugoslavya ve benzeri küçük ülkeler, hem iç, hem de dış etkenler şu andaki durumlarında kalmalıdır. Yani, tamamen özgür, fakat çeşitli anlaşmalarla hem birileri ile hem de Sovyet Rusya ile sıkı ilişkiler kurmuş olarak... Ve en önemli husus, insanların demokrasisini geliştirmiş oldukları ülkelerde birbirlerine karşı tam güven, anlayış ve işbirliğinin yaratılmasıdır.”* Tito'nun bu cümleleri sarf etmesinden yalnızca iki ay geçtikten sonra Yugoslavya Kominform'dan çıkarıldı. Sovyet Rusya, Tito'ya çeşit çeşit irili ufaklı baskılar yapıp devirme teşebbüslerinde bulunmuştur. Yugoslavya ciddi ekonomik buhranlar ve iç politika güçlükleri geçirmiştir⁴⁴⁴. Kominform'dan kopuş sürecinde geniş halk desteğine dayanan Tito, Stalin Sovyet Rusya'sının Arnavutluk ve öteki Doğu Avrupa ülkeleri ile birlikte uyguladığı “tecrit” politikasına başarıyla göğüs gelerek ayakta kalmayı başardı. Bu dönemde askeri ve mali destek için Batı'ya yönelen Yugoslavya, Sovyet deneyimine dayalı ağır sanayi ve kolektivizasyon programlarında uğranan başarısızlıklardan sonra içeride kendine özgü bir sosyalizm uygulamaya yöneldi. Yugoslavya, düşünce özgürlüğü ve çoğulculuk bakımından öteki sosyalist ülkelerden oldukça farklı bir yola girmeye başladı.

Tito, 1952 yılında, Stalin hala hayatta iken Staline karşı şöyle demişti: *“Stalin'in asıl güçsüzlüğü, Yugoslavya hakkında kesin bir düşünceye sahip olması ve Yugoslavya'da yeni bir şeyin yaratılmakta olduğunu görmemesiydi. Böyle olumsuz bir önyargı yüzünden bizim devrimimizin karakterinin özünü anlayamadı. 1944'te bile Stalin bizim tüm bunları korkunç bir boğuşma ve çatışma sonucu elde ettiğimizi görmüyordu. Rusya dışındaki her şeye karşı bir güvensizlik yerleşmişti içine. Stalin Rusya dışındaki tüm işçi hareketlerini küçük gördü ve hala görmektedir. Kendi yardımı olmaksızın Yugoslavya'da başarı sağlanacağına inanmıyordu. Hitlerle savaşırken bile bizim savaşçı ruhumuzdan rahatsız olmuştu. O ayrıca kendi otoritesine çok güveniyordu. 1943'ten beri Yugoslavya Komünist*

⁴⁴⁴ *Ayın Tarihi*, No: 259, Ankara, Haziran, 1955, s. 188.

Partisinde taht kurmuş olan yeni ruhu görmedi, insanların bizimle her şeyi tartışabildiklerini görmek istemedi. Komünistlerimizin bir şeyi yukardan geldiği için değil de, siyahı siyah olduğu, beyazı da beyaz olduğu için kabullendiklerini hissedemedi”⁴⁴⁵.

Tito yalnız Stalin’in gücüne başarıyla karşı koymuş bir önder değildir. Aynı zamanda, Stalin’in “dünyanın iki kampa bölündüğü” varsayımını da ret etmiştir. Doğacak üçüncü bir kampın, mutlaka kapitalist bloka hizmet edeceği yolundaki Stalin’in görüşünün doğru olmadığını göstermiştir. Stalin’in gücünü hem kuramda hem de uygulamada sarsan Tito, Doğu Avrupa’daki Sovyet gücünü de tehlikeye düşürünce, Stalin bölgedeki kanlı tasfiye hareketlerine girişti ve “uyuyan Titoları” ortadan kaldırmak istedi. Sonraki iki yıl içinde Doğu Avrupa’daki her dört komünistten biri iktidardan düşürülmüştür⁴⁴⁶.

Tito, Yugoslavya’nın kendine münhasır durumlarını karşılayacak bir komünist sisteme ihtiyacı olduğunu anlamıştır. Stalin’in ilkelerini uygulamanın çare olmadığını bilen Tito, daha sonraları kendi adıyla anılacak, temelde üç ilke üzerine oturtulmuş sistemini geliştirmiştir. Öz yönetim anlayışı ile yerel özgürlüklerin sağlanması; kardeşlik ve birlik anlayışı ile tek parti yönetimi içinde etnik uyum sağlanması; dış politikada bağlantısızlık, diye ifade edebileceğimiz üç ilke etrafında ülkenin yönetim biçimi şekillenmiştir⁴⁴⁷.

Yugoslavya için Doğu ve Batı bloku arasındaki çatışma, pekte uzak bir dünyadaki çatışma değil, daha çok kendisinin aktif bir katılımcısı olduğu bir olaydı. Bu, Yugoslavya’yı en başından beri Bağlantısız ülkelerden oluşan özel bir kategoriye yerleştiren ilk önemli farklılıktır. Soğuk savaşın başlangıcında Yugoslavya’nın kararı hiçbir şekilde bağımsız hareket etme arzusunu azaltmadı. Sovyet Rusya ile olan ilişkilerini, eşitlikçi bir ilişki ve bir dayanışma ifadesi olarak gördü. Yugoslavya her ne kadar Sovyet Rusya ile dostane ilişkilerde bulunmasa da Sovyet Rusya Yugoslavya’nın taleplerine çok önemli derecede diplomatik destek vermiştir. Aynı zamanda bu destek Batı’dan gelen baskıyı artırdı ve Sovyet Rusya desteğine daha da büyük bir ihtiyaç yarattı. Sovyet Rusya’ya yönelmek, yalnızca Yugoslavya’nın dış dünya ile olan gerçek ilişkilerinin bir yansıması ve tanınması hissi değil aynı zamanda güvenliğin sağlanması ve gelecekte ulusal hedeflerin gerçekleştirilmesinde en önemli etken unsurdur. Bunu

⁴⁴⁵ Erdal Arap, Selcen Bayün; *a.g.m.*, s. 85-86.

⁴⁴⁶ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, s. 240.

⁴⁴⁷ Mustafa Selver, *a.g.e.*, s. 72.

yaparken Yugoslavya Bağlantısızlığını da dış politikasının değiştirilemez bir temeli olarak ele alıyordu⁴⁴⁸.

⁴⁴⁸ Leo Mates, *a.g.e.*, s. 177,179.

SONUÇ

Dünya tarihinde yaşanan en büyük felaketlerin başında gelen İkinci Dünya Savaşı, sosyal, psikolojik, yıkım ve değişimi beraberinde getirdiği gibi milyonlarca insanın ölmesine, evsiz yurtsuz kalmasına, göç etmesine sebep olmuştur. Uluslararası sistem açısından en önemli değişim ise uluslararası politika ve ekonomide lider olan Avrupalı büyük güçler yerini ABD ve Sovyet Rusya'ya bırakmıştır. Savaştan sonra dünya devletlerinin büyük bir kısmı bu iki güç etrafında toplanmıştır. ABD ve Sovyet Rusya bu kümelenmede kendilerine taraf olan devletler üzerinde kendi ideolojilerini benimsetmeye çalışmış ve bu durum iki büyük güç arasında kıyasıya bir rekabetin de başlamasına neden olmuştur. ABD ve Sovyet Rusya arasında başlayan bu rekabet ise “Soğuk Savaş” dönemi olarak adlandırılmıştır.

Soğuk Savaş döneminde bölgeler üzerinde kendi ideolojilerini benimsetmeye çalışan bu iki büyük güç bloklar oluşturmuş ve bu bloklara da kendi ideolojilerini benimsettikleri ülkeleri dâhil etmeye çalışmışlardır. Blokları güçlendirme rekabeti her iki ülkeyi birçok bölgede karşı karşıya getirmiştir. Bu noktada ABD, uluslararası “açık kapı” siyaseti ile çıkarlarını korumayı bilmiş ve yapmış olduğu bütün askeri ve ekonomik paktların temelinde, kendi güvenliğini sağlama ve Sovyet Rusya'yı çevreleme politikası yatmaktadır. Soğuk Savaş döneminde ABD için en büyük tehlike unsuru, Sovyet Rusya'nın yayılmacı politikalarıyla komünist rejimleri kurmaya çalışmasıdır. Bu durum karşısında ABD, kendisine tehdit olarak gördüğü Sovyet Rusya'nın yayılmasını engellemeye çalışmış ve bunu yaparken Soğuk Savaş döneminin en çok benimsenen politikası olan tehdit politikasını uygulamıştır.

Sovyet Rusya, ABD'nin kendisine karşı yapmış olduğu çevreleme politikasına karşı karşıt paktlar kurmuş, Üçüncü Dünya Ülkeleri ile iyi ilişkiler kurarak bu ülkeleri kendi yanına çekmeyi bilmiştir. Üçüncü Dünya Ülkeleri'nden özellikle Mısır, Hindistan, Endonezya ve Yugoslavya, bloklar arasındaki mücadeleyi fırsata çevirerek yeni bağımsızlığını kazanan ülkelere siyasi destek sağlayarak bağımsızlıklarını korumada en büyük destekçileri olmuşlardır. Bunu yaparken bağımsızlığından ve bağlantısızlığından taviz vermemeye çalışmışlardır. İki Bloğun dışında kalarak sömürgeye karşı mücadele etmişlerdir. Bu amaç doğrultusunda bir araya gelerek askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda ortak kararlar almışlardır.

Yeni bağımsızlığını kazanan Asya-Afrika devletleri 18-24 Nisan 1955 tarihleri arasında ortak kararlar almak amacıyla Bandung Konferansında bir araya gelmişlerdir. Soğuk Savaş denkleminde önemli bir yere sahip olan Konferans Doğu ve Batı Bloklarına karşı üçüncü bir Bloğun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Konferansta, uluslararası alanda ulusların ülke bütünlüğüne ve egemenliklerine karşılıklı saygı, ekonomik ilişkilerde karşılıklı yarar, içişlerine karışmama, barış içinde bir arada yaşama, sömürgeciliğin kınanması, ırkçılığın reddi, saldırmazlık ve blokların kurmuş olduğu herhangi bir ittifaka dâhil olmama gibi konular üzerinde durulmuştur. Konferansta özellikle bağımsızlığın devamı için bloklar dışında kalma gerekliliği vurgulanmıştır. Ancak birçoğunun çok kötü olan ekonomik koşulları, Blokların yardım politikalarına gereksinim duymalarını zorunlu kılıyordu. Bu durumda Sovyet Rusya sömürge karşıtı tutumunun yeni bağımsız olan bu devletleri yanına çekmede kendisine güç kazandıracağını hesaplarken, ABD de Avrupa'daki başarılarına güvenip oluşturmuş olduğu askeri ve ekonomik paktlarla taraf kazanmaya çalışmıştır.

ABD, Asya-Afrika ülkelerinin tarafsızlık politikasıyla kendilerini Batıya ve uluslararası kapitalizme bağlayacak zincirlerden kurtulma imkânları yakalayabileceğini, iki blokla iyi ilişkiler kurarak kendi bağımsız politikalarını saptama yönünde güçleneceklerini, millî devrimlerini Sovyet Rusya desteğiyle daha kolay geliştirebileceklerinin farkında olduğu için bu durumdan büyük tedirginlik duyuyordu. ABD için bu ülkelerin sadece Sovyet Rusya yanlısı olmaları ya da komünizme yönelmeleri asıl tehlike değildi; ayrıca tarafsızlık/bağılantısızlık da emperyalizm karşısında bağımsızlık anlamına geldiği için kabul edilemez bir düşmanlık olarak algılanıyordu. Bu durum ABD'nin bölge politikalarını iyimser bir hale getirmesini zorunlu kılmıştır. Böylece ABD, dost görünümlü olup çıkar doğrultusunda üçüncü dünyada varlığını sürdürmeye çalışmıştır.

Sovyet Rusya da ABD'nin izlediği politikaya benzer politikalar izlemiştir. Üçüncü dünya ülkelerindeki bağımsızlık hareketlerini desteklemenin, ülkesine getireceği faydaları Bandung Konferansında farkına varan Sovyet Rusya, Soğuk Savaşta dış politikası ulusal bağımsızlık hareketlerini ve bağlantısızları destekleme olarak şekillendirmiştir. Bu çerçevede bağlantısız ülkeler savunma ve ekonomik ihtiyaçlarının büyük bir bölümünü Doğu Bloğundan temin etmeye yönelmişlerdir. Bu noktada bağlantısız devletlere ekonomik ve askeri destekte bulunan Sovyet Rusya'nın amacı bu

lkelerdeki yönetime müdahale ile onları denetim altına alma değil, ABD ve kapitalist dünyaya karşı bir savunma amacı gtmekti.

ABD ve Sovyet Rusya'nın etkisini her an üzerlerinde hissedenden gelişmekte olan Asya-Afrika lkelerinin büyük çoğunluğunun dâhil olduğu Bağlantısızlar Hareketine Avrupa'dan sadece Yugoslavya ve Kıbrıs, Latin Amerika'da sınırlı sayıda ülke katılmıştı. Bununla beraber Türkiye gibi pek çok ülke güvenlik endişeleri nedeniyle Bağlantısızlar Hareketi içinde yer almamışlardır. Çünkü bağlantısızlık, olası bir dış saldırı karşısında bir güvenlik garantisi sağlamıyordu. Bu 1962'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin saldırısına uğrayan Hindistan için de söz konusu olmuş ve bu esnada Hindistan bir taraftan Sovyet Rusya'ya diğer taraftan Batıya yanaşarak bu ülkelerden askeri yardım almak zorunda kalmıştır. Hatta Hindistan ile Sovyet Rusya arasında 1971'de bağlantısızlık politikasıyla ne ölçüde uyuştuğu konusunda ciddi eleştiriler yöneltilen bir barış dostluk ve işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Öte yandan, yeni bağımsızlığına kavuşan ve çoğunluğunu Asya ve Afrika lkelerinin oluşturduğu bu ülkeler büyük ölçüde sosyalist kampın çekim alanı içine girmişlerdir.

Bağlantısızlar Hareketi'nin liderleri olan Nasır, Tito ve Nehru bağlantısızlık anlayışı ve bağlantısızlığı ülkelerinin dış politikalarına uygulamalarında büyük farklılıklar vardır. Örneğin, Tito Yugoslavya'sının bağlantısızlık politikasının şekillenmesinde Sovyet Rusya ile olan mücadelesi yatmaktaydı. Tito bu politikasıyla özellikle 1948'den sonra Batı Bloğuna yanaşarak askeri ve ekonomik yardımlar almıştır. Sovyet Rusya'da Stalin'in ölümünden sonra, Tito zerindeki Sovyet Rusya baskısı azalınca Yugoslavya, Batı Bloğundan ve 1954 Balkan Antlaşması'ndan vazgeçerek, bağlantısızlığa doğru kaymıştır. Öte yandan, Nasır'ın bağlantısızlık politikasında ise Batı aleyhtarlığı yatmaktadır. İktidarının ilk yıllarında Batı Bloğundan sürekli askeri ve ekonomik yardım taleplerinde bulunan Nasır, talepleri karşılanmayınca Doğu Bloğuna yanaşarak taleplerini buradan sağlamaya çalışmıştır. Batı Bloğunun Sovyet Rusya'yı çevrelemek için oluşturmuş olduğu Bağdat Paktı, Nasır'ın Ortadoğu liderliği planlarına darbe vurmamış olsaydı, herhalde Sovyet Rusya Nasır ile kolay bir şekilde ittifak kuramayacaktı. Bu durumda Tito'nun bağlantısızlığından farklı olarak, Nasır'ın bağlantısızlığında Doğu Bloğu ağır basar. Bağlantısızlar Hareketi'nin çelişkili ve garip yanı ise Çin, Vietnam, Laos, Küba ve Kamboçya gibi komünist ülkelerin de bağlantısızlara ye olmasındır. Bununla birlikte, Suudi Arabistan gibi ABD yanlısı bir ülke ile Basra Körfezi lkeleri de bağlantısızlara dâhil olmuşlardır.

Bağlantısızlığın özüne ters olan bu çelişkiler, Bağlantısızlığın ciddiyetinin zayıflamasına neden olmuştur. Bağlantısızlar 1950'lerden 1960'lara doğru uyguladığı politikaları ve ilkeleri ile yeni bağımsızlığını kazana devletlerarasında çekici bir hale gelmişti ve sürekli olarak sayıları artıyordu. Doğu ve Batı blokları arasında yaşanan yumuşama, Çin'in ayrı bir güç olarak uluslararası sisteme dâhil olması, Çin-Sovyet sürtüşmesinin uluslararası sistemde gerilimi azaltıcı bir etki yapması hatta karşılıklı rekabet halindeki bloklar arasında çatışmanın yerini birçok alanda işbirliğine bırakması, bağlantısızlık hareketinin varlığı açısından olumlu değil tam tersine olumsuz şekilde etkilemiştir. Doğu-Batı çatışmasının ve uluslararası gerilimin azaldığı bu ortamda, bağlantısızlık 1950'lerdeki çekiciliğini ve önemini önemli ölçüde yitirmiştir.

Sonuç olarak, değişen uluslararası sistemde bağlantısızlara üye devletlerin çatışan devletler karşısında tarafsız kalmaları hala temel bir prensip olarak uygulanmaya devam etmektedir. Ancak bu durum günümüz şartlarında çok fazla pasif kalma anlamına gelmektedir. Bağlantısızlar Hareketi işlevini yitirmiş olsun ya da olmasın, bu oluşumun Soğuk Savaş kuramının ön plana alınmasını reddetmesi ve bunun yerine alternatif bir seçenek sunması uluslararası sistemin işleyiş biçimine farklı bir katkıda bulunmuştur. Her şeyden önce Üçüncü Dünya şuurunun güçlenmesi ve büyük güçlerin uluslararası sahnede yeni olan devletleri dikkate değer olarak görmeye başlaması Bağlantısızlık Hareketi'nin izlemiş olduğu politikaların bir sonucu olmuştur. Bağlantısızların dönem dönem yapmış oldukları Zirve Konferansları günümüze kadar devam etmiştir.

Bu konferanslarda bağlantısız ülkeleri oluşturan az gelişmiş üçüncü dünya ülkelerinin yoksulluk ve açlık sorunu, okuryazar oranlarının çok düşük olması, Üçüncü Dünya Ülkelerinin karşı karşıya kaldıkları borç krizleri, mülteci sorunları, ayrıca gelişmiş ülkelerdeki ırk ayırımı ve yabancı düşmanlığı gibi konular üzerinde durulmuştur. Ayrıca Bağlantısız ülkeler bu Zirve Konferanslarında, BM'nin demokratikleşmesi, tam silahsızlanma, kapsamlı bir nükleer denemeleri yasaklama anlaşmasının hayata geçirilmesi, sömürgeciliğin kalıntılarının sonra ermesi, her türlü yabancı işgale son verilmesi yönündeki taleplerini dile getirmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA

I. RESMÎ YAYINLAR

Ayın Tarihi, No: 242, Ankara, Ağustos 1954.

Ayın Tarihi, No: 257, Ankara, Nisan, 1955.

Ayın Tarihi, No: 259, Ankara, Haziran, 1955.

Ayın Tarihi, No: 260, Ankara, Temmuz, 1955.

Ayın Tarihi, No: 265, Ankara, Aralık, 1955.

II. GAZETELER

1. Akşam Gazetesi

Akşam Gazetesi, 18 Nisan 1955, s. 1-2.

Akşam Gazetesi, 22 Nisan 1955, s. 2.

Akşam Gazetesi, 22 Nisan 1955, s. 2.

Akşam Gazetesi, 12 Eylül 1956, s. 1.

Akşam Gazetesi, 5 Ekim 1955, s. 3.

2. Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Şubat 1947, s.1,3

Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mart 1947, s. 1,3

Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 1947, s.1,3.

Cumhuriyet Gazetesi, 21 Mart 1947, s.3.

Cumhuriyet Gazetesi, 19 Nisan 1955, s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi, 20 Nisan 1955, s. 1,7.

Cumhuriyet Gazetesi, 23 Nisan 1955, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, 24 Nisan 1955, s. 1,3.

Cumhuriyet Gazetesi, 25 Nisan 1955, s. 7.

Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mayıs 1955, s. 6.

3. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi, 18 Nisan 1955, s. 5.

Hürriyet Gazetesi, 19 Nisan 1955, s. 5.

Hürriyet Gazetesi, 20 Nisan 1955, s. 5.

Hürriyet Gazetesi, 24 Nisan 1955, s. 1.
Hürriyet Gazetesi, 25 Nisan 1955, s. 1.
Hürriyet Gazetesi, 25 Mayıs 1967, s. 5.
Hürriyet Gazetesi, 26 Mayıs 1967, s. 5.
Hürriyet Gazetesi, 30 Mayıs 1967, s. 5.

4. Milliyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi, 18 Nisan 1955, s. 7.
Milliyet Gazetesi, 19 Nisan 1955 s. 7.
Milliyet Gazetesi, 20 Nisan 1955, s. 7.
Milliyet Gazetesi, 24 Nisan 1955, s. 1,7.
Milliyet Gazetesi, 29 Nisan 1955, s. 1.
Milliyet Gazetesi, 15 Haziran 1967, s. 3.

5. Son Havadis Gazetesi

Son Havadis Gazetesi, 14 Nisan 1955, s. 7.
Son Havadis Gazetesi, 19 Nisan 1955, s. 1.
Son Havadis Gazetesi, 18 Nisan 1955, s. 7.
Son Havadis Gazetesi, 21 Nisan 1955, s. 7.
Son Havadis Gazetesi, 22 Nisan 1955, s. 1,7.
Son Havadis Gazetesi, 23 Nisan 1955, s. 8.
Son Havadis Gazetesi, 26 Nisan 1955, s. 9.
Son Havadis Gazetesi, 27 Nisan 1955, s. 7.
Son Havadis Gazetesi, 29 Nisan 1955, s. 7.

6.Yeni İstanbul Gazetesi

Yeni İstanbul Gazetesi, 14. Ocak, 1950, s. 2.

7. Ulus Gazetesi

Ulus Gazetesi, 15 Mart 1947, s. 1.

8. Tercüman gazetesi

Tercüman Gazetesi, 28 Mayıs 1967, s. 4.

III. ANSİKLOPEDİLER

TDV İslam Ansiklopedisi

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2012.

Büyük Dünya Tarihi

TETKİK ESERLER, MAKALE VE TEBLİĞLER

ABRAHAM, Itty; *From Bandung to NAM: Non-alignment and Indian Foreign Policy, 1947–65, Commonwealth & Comparative Politics*, University of Texas at Austin, USA, Vol. 46, No. 2, 195–219, April 2008.

AKBAŞ, Zafer; “Orta Doğu’da Değişim Süreci ve Türk Dış Politikası”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, İlkbahar 2012.

AKİPEK, Ömer İlhan; “NATO Kuvvetleri Sözleşmesine Göre Vazife Kavramı ve Türkiye’deki Tatbikatı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1967.

AKYÜZ, Ahmet; Soğuk Savaş Sonrası Hindistan’ın Avrasya Jeopolitiğindeki Yeri, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2007.

ALBAYRAK, Mustafa; “Türkiye’nin Orta Doğu Politikaları (1920-1960)”, *Fırat Üniversitesi, Orta Doğu Araştırmaları Merkezi Dergisi*, C, III, S, 2, Elazığ, Temmuz 2005.

ALKAN, Nail; ABD’nin Almanya Politikası, *Avrasya Dosyası-ABD Özel Dosyası*, C. 6, S. 7, Ankara, 2000.

ALPAY, Yalın; Çin Afrika’da Ne Yapıyor, *Stratejik Öngörü Dergisi*, 2009.

ANDERSON, David; *The Collapse of Yugoslavia: Background and Summary*, Department of The Parliamentary Library, No. 14, Australia, 1995.

ANTHONY, A. Amakiri; National Liberation Movements And The Non-Aligned: A Study in Anti-Colonialism With Particular Reference To Zimbabwe, *A Thesis Submitted in Fulfilment Of The Requirements For The Degree Of Doctor of Philosophy*, University of Leicester, England, 1984.

ANTONY, Best; *Uluslararası Siyasi Tarih 20. Yüzyıl*, (Çev.: Taciser Ulaş Belge, Emel Kurt), Yayın Odası Yayınları, İstanbul, 2008.

- ARI, Tayyar; *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul, 2004.
- ARI, Tayyar; *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- ARMAOĞLU, Fahir; *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005.
- ARMAOĞLU, Fahir; *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, TTK Yayınları, S:119, Ankara, 1991.
- ARMAOĞLU, Fahir; (Amerika Belgeleri İle) Orta Doğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktına (1951-1955), TTK Yayınları, *Belleten*, C.LIX, S.224'ten Ayrıbasım, Ankara, 1995.
- ARSEL, İlhan; *Arap Milliyetçiliği ve Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.
- ASLAN, Mahmut; ABD'nin İkinci Dünya Savaşı Sonrası Uyguladığı Dış Politikasının Türkiye'ye Etkileri (1945-1952), *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.
- ATEŞ, Ahmet; 1952-2011 Yılları Arası Mısır Dış Politikası, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2012.
- BACON, Leanne M.J.; "George F. Kennan's Strategy Of Containment: An Assesment of Kennan's Coherence and Consistency", Unpublished PhD Thesis, University of Birmingham, April 2010.
- BAĞLAN, Ayhan; 1950-1960 Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi, Ankara, 2014.
- BAL, İdris; *Güvenlik Kısılacında Türkiye*, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2009,
- BALKAYA, İ.Sabri; İkinci Dünya Savaşı Sonrası Kurulan Dünya Düzeni Ve Türkiye, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, S. 2, Eskişehir, Şubat 2013.
- BARLAS, Cemil Sait; "Bandung Konferansı" *Son Havadis Gazetesi*, 21 Nisan 1955.
- BAŞ, Arda; "1957 Suriye Krizi ve Türkiye", *History Studies Journal*, İstanbul, 2012.
- BAŞER, Aysel Gizem; İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Avrupa'nın İnşasında ABD'nin Rolü, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2017.
- BAYÜN, Selcan, ARAP, Erdal; Josip Broz Tito, *Hukuk Gündemi Dergisi*, S.2, 2014.
- BATOVIÇ, Ante; "Nonaligned Yugoslavia and the Relations with the Palestine Liberation Organisation", *The Non-Aligned Movement in the Mediterranean Project The European Institute*, Columbia University, 2009.
- BELLISAR, M. Feridun; "Bandung Etrafında," *Hürriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1955.

- BOKOFF, Michael; "The Framework of Trade in the Council for Mutual Economic Assistance", *Honors Scholar Theses*, Boston, 2010.
- BORA, Tanıl; *Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası*, Birikim Yayınları, İstanbul, 1994.
- BORATAV, Korkut; *Sosyalist Planlamada Gelişmeler*, Savaş Yayınları, Ankara, 1982.
- BODUR, Harun; *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarih*, İstanbul, 2003.
- BÖLME, Selin M; "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik Ve Değişim", *Uluslararası İlişkiler*, C. 9, S. 34, Ankara, Yaz 2012,
- BULUT, Yücel; II. Savaş Sonrasında Oryantalist Çalışmalar, *Sosyoloji Dergisi*, Dizi, 3, S, 12, 2006.
- BURÇAK, Rıfki Salim; *Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939-16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983.
- BURHAN, Ali; Filistin – İsrail Çatışması ve Hamas, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2008.
- ÇANDAR, Cengiz; *Orta Doğu Çıkmazı*, İstanbul, 1988.
- ÇEÇEN, Anıl; "Arap Dünyasında Nasır Önderliği", *Avrasya Dosyası (Arap Dünyası Özel)*, C. 6, S. 1, Ankara, 2000.
- CHERRY Lydia, MAİTRA Ramtanu; Non-Aligned nations propose U.N., Third World Debt Reforms At Summit, *EIR (Executive Intelligence Review) Journal*, Volume 19, Number 37, September 18, Washington, 1992.
- ÇIVGIN, İzzet, YARDIMCI, Remzi; *Çağdaş Dünya Tarihi*, Ankara, 2008.
- CİTİNO, Nathan J.; The Non-Aligned Movement in the Mediterranean, *Presented at the European Institute at Columbia University conference*, New York, 2009.
- CRAMER, Hartmut; The Colombo resolution of the Non-Aligned, *EIR (Executive Intelligence Review) Journal*, Volume 25, Number 32, August 14, Washington, 1998.
- DABAN, Cihan; *Endonezya'nın Tarihsel Geçmişi*, USBED, Şubat, 2014.
- DAVYDKOV, Robert, FAMİN Oleg; *Sovyetler Birliği Ve Ortadoğu*, Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1988.
- DEMİRCİOĞLU, Beytullah; Ortadoğu Dosyası, *Altınoluk Dergisi*, S. 92, İstanbul, Ekim 1993.
- DENİZ, Şadiye; Ortadoğu'nun Yeniden İnşasının Yapı Bozumu: Büyük Ortadoğu Projesi Üzerine Bir Analiz, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2012.

- DİKERDEM, Mahmut; *Ortadoğu'da Devrim Yılları (Bir Büyükelçinin Anıları)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1990.
- DİRİÖZ, Ali Oğuz; "Mübarek Öncesi Mısır Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum, İç ve Dış Politika", *Ortadoğu Analiz*, Ocak 2012.
- DOĞAN, Nejat; "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa-Atlantik Güvenlik Örgütü'ne", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 60, S. 3, 2005,
- DUBEY, Ajay Kumar; *Aparajita Biswas, India and Africa's Partnership: A Vision for a New Future*, India, 2016.
- DURSUN, Davut; "BANDUNG", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1992.
- DURSUN, Davut; "Cemal Abdülnasır", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 1993.
- EMİNALP, Malkoç; "Türk Basınında Truman Doktrini ve Türkiye'ye Amerikan Yardımları (1947-1950)", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 9, İstanbul, 2006, s. 96.
- ERGİN, Feridun; *Uluslararası Politika Stratejileri*, İstanbul, 1974.
- ERHAN, Çağrı; İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve Ortadoğu, *Osmanlı Bankası Arşiv Ve Araştırma Merkezi*, İstanbul, Şubat 2007.
- ERHAN, Çağrı; "Ortaya Çıkışı Ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 51 S. 1, Ankara, 1996.
- ERMAĞAN, İsmail; Hindistan'ın Orta Doğu Politikası, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:11, S:2, Manisa, 2013.
- EROĞLU, Cevat; İsrail'in Beka Stratejisi Ve Kürtler, *Kum Saati Yayınları*, İstanbul, 2012.
- ERTEM, Barış; Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini Ve Marshall Planı, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S. 21, Haziran, 2009.
- FIRAT, Melek; Hindistan'ın Afrika Politikası, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, C.2, S.1, Ankara, Bahar 2012.
- FISHER, Max; *ABD Bağımlısı Müşteri Devletlerin Düşüşü*, (Çev.: Ertuğrul Aydın), DÜBAM Yayınları, İstanbul, 2011.
- GAZİGİL, Orhan; Avrasya Bölgesinde Rusya Federasyonu Öncülüğünde Kurulan Uluslararası Örgütler, *Uzmanlık Tezi*, Ankara, 2012.
- GERGER, Haluk; *ABD, Ortadoğu, Türkiye*, Yordam Kitap, İstanbul, 2012.

- GİRGİN Kemal; *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*, Ankara, 1994.
- GİRİTLİ, İsmet; *Günümüzde Orta Doğu, Süper Güçler, Üçüncü Dünya ve Türkiye*, İstanbul, 1988.
- GÖKSOY, İsmail Hakkı; *Sukarno Ahmet*, TDV İslam Ansiklopedisi, 2009.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, *Uluslararası Politika, İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, A.Ü.SBF Yayınları, Ankara, 1978.
- GÖRGÜN, Hilal; *Mısır*, TDV İslam Ansiklopedisi, 2004.
- GÜL, Murat; “Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990’larda NATO’da Devamlılık ve Dönüşüm”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C, 10, S, 1, 2015.
- GÜLER, E. Zeynep; *Arap Milliyetçiliği: Mısır ve Nasırcılık*, Yazılama Yayınevi, İstanbul, 2011
- GÜRKAYNAK, Muharrem; *Avrupa’da savunma ve güvenlik*, Asil Yayınları, Ankara, 2004.
- GÜRÜN, Kamuran; *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, SBF Yayınları, Ankara, 1983.
- HACISALİHOĞLU, İ. Yaşar; *Yeni Dünya Düzeni Arayışı ve Türkiye*, Çantay Kitapevi, İstanbul, 2001.
- HOBBSAWM, Eric; *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, (Çev.: Yavuz Alogan), Everest Yayınları, İstanbul 2008.
- IRKIÇATAL, Eftal; İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs’ın Stratejik Önemi Ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 15, Isparta, 2012.
- ISMAY, Lord; *NATO İlk Beş Sene 1949-1954*, (Çev. Suat Bilge), TTK Basımevi, Ankara, 1956.
- IŞILDAK, Şeref; *Endonezya Devrimi*, Z Yayınları, İstanbul, 2001.
- In Institute of Foreign Affairs (IFA), *Summit Declarations of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, (Director: Tika Jung Thapa), Nepal, 2011.
- İRFANOĞLU, Eren; Bölgesel Algılar Çerçevesinde Üçüncü Dünya Bölgeselciliği; Ortadoğu’nun Metamorfozu, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 2014.
- İŞYAR, Levent; *Containing Tito: U.S. And Soviet policies Towards Yugoslavia And The Balkans*, *The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University, In Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Master of Arts*, Ankara, 2005.

- JUKOV, E., İSKENDEROV, A.; *Çağımızda Ulusal Kurtuluş Savaşları Ve Üçüncü Dünya*, (Çev.: Mete Türkben), Konuk Yayınları, İstanbul, 1975.
- KALYON, Levent; “Truman Doktrini Üzerine Bir Analiz”, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, S.11, Haziran 2010.
- KAMALOV, İlyas; Rusya’nın Ortadoğu Politikası, *Stratejik Analiz Dergisi*, Mayıs 2007.
- KARACA, Ahmet, DURAN, Hasan; 1950 – 1980 Döneminde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C, 14, S, 1, 2013.
- KARACAN, Ali Naci; “Asya - Afrika devletlerinin konferansları,” *Milliyet Gazetesi*, 19 Nisan 1955.
- KARAKOÇ, Ekrem; *ABD’nin Filistin Politikası, Filistin: Çıkmazdan Çözüme*, Küre Yayınları, İstanbul, 2003.
- KASIM, Kamer; *Soğuk Savaş Dönemi Sonrası ABD-İsrail İlişkileri*, Avrasya Dosyası, Ankara, 2000.
- KAYA, Şükrü; “Nehru’nun Prensipleri”, *Hürriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1955.
- KECHİCHIAN, Joseph A.; Security Efforts in the Arab World: A Brief Examination of Four Regional Organizations, *Published By RAND's National Defense Research Institute*, USA, 1994.
- KENAR, Nesrin; *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, Palme Yayıncılık, Ankara, 2005.
- KENNEDY, Paul; *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Düşüşleri*, (Çev.: Birtane Karanakçı), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1989.
- KİREMİTÇİ, Mustafa Sencer; Soğuk Savaş Sonrası Afrika Kıtasına Yönelik Dış Yardımlar ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Örnekleri, *Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi*, Ankara, 2013.
- KISSINGER, Henry; *Diplomasi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.
- KOLASI, Klevis; Soğuk Savaş’ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi Ve Uluslararası İlişkiler Teorileri, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 68, No. 2, Ankara 2013.
- KÖPRÜLÜ, Ali; Enver Sedat döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970 - 1981), *Tarih İncelemeler Dergisi*, C,5, S.1, İzmir Ocak 1990.
- KÖSE, İsmail; Yalta ve Potsdam Konferansları: Sovyetler Birliği’nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S, 19, Ankara 2015.

- KÜÇÜKSOLAK, Övgü Kalkan; Hindistan'ın Sri Lanka'daki Tamil Etnik Grubunun Siyasallaşması Sürecine Yönelik Yaklaşımının Bölgesel Güç Rolü Kapsamında İncelenmesi, *Güvenlik Stratejileri*, S, 17, 2013.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer; *Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara, 1972.
- LANGLOİS, George; *20. Yüzyıl Tarihi*, (çev. Ömer Turan), İstanbul, 2000.
- LEFEBVRE, Maxime; *Amerikan Dış Politikası*, (Çev.: İsmail Yerguz), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- LUKACS, John, *Yirminci Yüzyılın ve Modern Çağın Sonu*, (Çev.: Mehmet Harmancı), Ekonomik Yayınlar, İstanbul, 1994.
- LÜTEM İlhan, "Harry Truman: The Man And His Doctrine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 47, S.1, Ankara, 1992.
- MANSFIELD, Peter; *Ortadoğu Tarihi*, Çeviren: Ümit Hüsrev Yolsal, Say Yayınları, İstanbul, 2012.
- MASON, Richard; The United States, the Cold War and Indonesia-People's Republic of China Relations 1950–1955, Institute of Malaysian and International Studies (IKMAS), *Kemanusiaan The Asian Journal of Humanities*, Malaysia, Vol. 23, No. 1, 2016.
- MATES, Leo; *Nonalignment Theory and Current Policy*, Belgrade, 1972.
- MCMAHON, Robert J.; *Soğuk Savaş*, (Çev.: Sinem Gül), Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, Mart 2013.
- MITAL, Aruna R; Non-aligned movement and its relevance today, *International Journal of Humanities and Social Science Research*, Volume 2, Issue 7, July 2016.
- MURAT, Turgay; Mısır'da Nasır Dönemi Arap Milliyetçiliğinin Bölge Yönetimlerine Etkisi, *Türk Dünyası Araştırmaları*, C. 101, S. 200, İstanbul, 2012.
- NOBIRDALI, Beyto, SELİM, Bedri; *Çağdaş Bir Önder Tito Çağdaş Bir Ülke Yugoslavya*, Tan yayınevi, İstanbul, 1977.
- NUGROHO, Bantan; Indonesia's Foreign Policy And ASEAN, *Submitted In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Arts*, Dalhousie University, Canada, 1996.
- OLTMANS, Willem; *Küresel Terörist*, Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul, 2002.

- ÖZER, Mehmet Halis; The Effects of the Marshall Plan Aids to the Development of the Agricultural Sector in Turkey, the 1948-1953 Period, *International Journal of Economics and Financial Issues*, Vol. 4, No. 2, 2014.
- ÖZLÜK, Erdem; Orta Doğu İstisnacılığı: Sömürünün Yeni Keşif Yolu, *Akademik Orta Doğu*, C. 2, S. 1, 2007.
- RASOOL, Arshad, PULWAMA, Arihal; Non-Aligned Movement in 21. Century: Relevant or Redundant? A Debate, *IOSR Jurnal of Humanities And Social Science (IOSR-JHSS)*, Volume, 11, Issue, 4, May.-Jun. 2013.
- RAUCH, Carsten; Farewell Non-Alignment? Constancy and change of foreign policy in post-colonial India, PRIF Reports No. 85, (Translation: Katharine Hughes), *Peace Research Institute*, Frankfurt, 2008.
- RİECHERS, C. Russell; Cuba and the Non-Aligned Movement: Interactions of Pragmatic Idealism, *University Honors in International Studies Independent Capstone*, ABD, 2012,
- ROBİNOFF, Janet Ahner; Nasser's Policy Of Positive Neutrality, *A Dissertation Submitted To The Faculty Of The Division Of The Social Sciences in Candidacy For The Degree Of Master Of Arts, The University Of Chicago*, June, 1968.
- PARKER, R.A.C.; *II. Dünya Savaşı*, (Çev.: Müfit Günay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.
- PAZARCI, Hüseyin; COMECON (Hukuksal Yönü), *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 27, S. 3, Ankara, 1972.
- PEHLİVANOĞLU, A. Öner; *Ortadoğu ve Türkiye*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2004
- PİRENNE, Jacques; *Büyük Dünya Tarihi*, (Çev.: Nihal Önal), C, 4.
- PİRİNÇÇİ, Ferhat; Ortadoğu'da Silahlanmayı İlk Kontrol Girişimi: Üçlü Deklarasyon, *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*, 2010.
- PRETORİUS, Joelien; Non-Alignment In The Current World Order: The Impact Of The Rise Of China, *International Relations Department of Political Studies University of the Western Cape*, Republic of South Africa, 2008.
- PRIMAKOV, Yevgeni; Rusların Gözüyle Ortadoğu, Timaş Yayınları, (Çev.: Olga Tezcan), İstanbul, 2009.
- PURTAŞ, Fırat; "Rusya ve Arap Ortadoğu'su", *Akademik Ortadoğu Dergisi*, C. 2, S.2, 2008.

- SAMARY, Catherine; *Yugoslavia Dismembered*, (Translated: Peter Drucker), Monthly Review Press, 1995.
- SANCAKTAR, Caner; Demokrat Parti Dönemine Türk Dış Politikasına Marksist Yaklaşım, *Bilge Strateji Dergisi*, Güz 2011.
- SANDER, Oral; *Siyasi Tarih 1918-1994*, Ankara, 2013.
- SANDER, Oral; *Siyasi Tarih Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar*, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 1989.
- SANDER, Oral, BİLGE, A. Suat; *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara, 1969
- SARINAY, Yusuf; *Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi*, Ankara 1988.
- SELMAOĞLU, Ayfer; ABD'nin Büyük Ortadoğu Politikası Ve Küresel Yansımaları, *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- SELVER, Mustafa; *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- SERBEST, M. Bürkan; Soğuk Savaş Dönemi'nde (1945-1975) ABD'nin Orta Doğu Politikası: Gücün Hukuka Üstünlüğü, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2003.
- SEVER, Ayşegül; Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958, İstanbul, 1997.
- SINGHAM, A.W., HUNE, Shirley; *Non-Alignment In An Age Of Alignments*, The College Press, London 1986.
- SINGH, K. Natwar; The Seventh Non-Aligned Summit New Delhi March 1983, *The Round Table The Commonwealth Journal of International Affairs*, Volume 72, issue 287, England 1983.
- SNEIDER, Daniel; The Origins of The Non-Aligned Movement in The American Independence Tradition, *EIR (Executive Intelligence Review) Journal*, Volume 6, Number 33, August 21, Washington, 1979.
- SOY, Bayram; "Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar", *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara, 2004.
- SOYSAL, İsmail; 1955 Bağdat Paktı, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, Nisan 1991

- SÖNMEZOĞLU, Faruk; Bağlantısız Üçüncü Dünyadan Çevre Ülkelerine, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, İstanbul, Ekim 2009.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk; “*Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*”, Der Yayınları, İstanbul, 2005.
- SUNG, Kim Il; *For The Development Of The Non-Aligned Movement*, (Transcription: Ryan Lee), Marxists Internet Archive, 2008.
- SURYANARAYANAN, O. ; “*Role of The Non-Aligned Nations in U.N.O. for Peace and Disarmament 1960 - 1987* ” Thesis, Department of History, University of Calicut, 2002.
- ŞENTÜRK, Ayşegül; CENTO Merkezi Antlaşma Teşkilatı (1959-1979), *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2001.
- TANDOĞAN, Muhammed; “Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık) Kuramı Bağlamında Afrika Birliği”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 3, 2015.
- TAŞLI, Ömer; *Ortadoğu’ya Süper Güçlerin Etkileri*, İstanbul, 1991.
- TELLAL, Erel; “Sovyet Dış Politikası ve Gromiko”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 62, S. 3, Ankara, 2007.
- TELLAL, Erel; *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB – Türkiye İlişkileri 1953 – 1964*, Mülkiyeler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.
- TEPECİKLİOĞLU, Elem Eyryce; Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, Bahar 2012.
- TONUS, Özgür; *Orta Doğu’daki Gelişmelerin Işığında Türkiye’nin Avrupa Birliği Üyelik Perspektifi*, Ankara ADOM (Anadolu Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma, Uygulama ve Dokümantasyon Merkezi) Yayınları, 2013.
- TONTU, Ela; AB – Batı Balkan Ülkeleri İlişkisi: İstikrar ve Ortaklık Süreci, *Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- TUDDA, Chris; *Cold War Summits A History; From Potsdam to Malta*, USA, 2015.
- TURAN, Ömer; *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, İstanbul, 2004.
- TÜREL, Oktar; “Planlama ve Uluslararası Örgütler: Türkiye’nin Dünya Bankası ile İlişkileri Örnek Olayı”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Ankara, 1981
- UÇAROL, Rıfat; *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul, 2000.

- UMAR, Ömer Osman; Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu Politikası Bağlamında Rusya'nın Orta Doğu Siyaseti, *Üçüncü Uluslararası Ortadoğu Semineri Bildiriler*, Elazığ, 2008.
- ÜNGÖR, Çağdaş; Çin ve Üçüncü Dünya, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:41, Ekim 2009.
- ÜSTÜNAL, Emin, ERMAĞAN, İsmail; Çin'in Ortadoğu Politikaları, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 37, 2014.
- WALLERSTEİN, İmmanuel; *What Cold War in Asia? An Interpretative Essay*, (Ed. Zheng Yangwen, Hong Liu, Michael Szonyi), Tuta Sub Aegide Pallas Publishing, Boston, 2010.
- WILLIAM L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, (Çev.: Mehmet Harmancı), İstanbul, 2008.
- WILSON, David Nason; The Eisenhower Doctrine and its Implementation In Lebanon-1958, *Thesis Presented to the Faculty of the Graduate School of The University of Texas at Austin*, Austin Texas, 2002.
- WOOLDRIDGE, Dorothy Elizabeth; Yugoslav-United States Relations, 1946-1947 Stemming From The Shooting Of U.S. Planes Over Yugoslavia, August 9 and 19, *A Thesis Submitted In Partial Fulfillment Of The Requirements For The Degree Of Master Of Arts Rice University*, Houston, Texas, 1971.
- VERDAASDONK, Willem; US created Multilateral Alliances: Why they succeed in Europe but Failed in South East Asia: Evaluating NATO and SEATO, *Bachelor Thesis report International Studies*, Netherlands, 2015.
- YARAMIŞ, Ahmet; "Mısır'da İngiliz Sömürgecilik Anlayışı: Cromer Örneği (1883-1907)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afyon, 2007.
- YALÇIN, Osman, İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Tehdidi Karşısında Kalan Türkiye'nin Batı İle İşbirliği Yapma Süreci, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/5, Spring 2013, Ankara.
- YAVUZ, Nuri; Şark Meselesi Açısından Ortadoğu Gelişmeleri, *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.23, S. 3, Ankara, 2003.
- YAZAR, Yusuf; Ortadoğu Değişen Dengeler, Rehber Yayıncılık, Ankara, 1991.
- YEŞİLBURSA, Behçet Kemal; *Ortadoğu'da Soğuk Savaş Ve Emperyalizm*, İstanbul, 2007.

YILMAZ, Muzaffer Ercan; *Savaş Ve Uluslararası Sistem*, Ankara, 2010.

YILMAZ, Türel; *Uluslararası Politikada Ortadoğu*(Birinci Dünya Savaşından 2000'e), Ankara, 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://media.dunyabulteni.net/250x190/2012/04/19/bandung-jkonferansi-1-acildi.jpg>

<http://www.mustafaalbayrak06.com/tr>

<http://www.usbed.org/ortadoğu/news-ortadoguda-gucler-dengesi-teorisi.html>

http://www.academia.edu/Documents/in/Soğuk_Savaş_Donemi

Orkun Tuncel, Jawarlal Nehru, <https://prezi.com/mksn7vdpuknr/baris-icinde-bir-arada-yasama/>

<http://akademikperspektif.com/2013/07/03/baglantisizlar-hareketi/>

<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hqdmakale/2014-2/20.pdf>

<https://maratontribun.wordpress.com/2012/12/28/stratejik-dusunce-ekim-2012-sistem-krizi-mi-konjonkturel-yansima-mi-yeni-donemde-baglantisizlar-hareketi/>

https://www.africaportal.org/documents/7241/SAIIA_RESOLUTIONS_OF_THE_THIRD_CONFERENCE_OF_NON-ALIGNED_STATES.pdf

<http://tr.abna24.com/339356/print.html>

https://www.academia.edu/8139228/D%C3%BCnden_Bug%C3%BCne_M%C4%B1s%C4%B1r_Arap_Cumhuriyeti

<http://www.nuveforum.net/1190-terimler-sozlugu-g/251678-guney-dogu-asya-antlasmasi-orgutu-seato/>

<http://komunos.org/unutulmus-katliamlar-endonezya-komunist-partisi.html>

<http://www.bilgesam.org/incele/861/-dunyanin-en-buyuk-musluman-devleti-endonezya--dis-politikaya-genel-bakis/#.WFbQxdKLQdU>

http://www.dbnl.org/tekst/oltm003kure01_01/oltm003kure01_01_0005.php

<http://www.21yyte.org/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2013/08/25/7171/sscbnin-latin-amerika-politikasi-ve-gunumuze-yansimalari>

http://cns.miis.edu/nam/documents/Summit_Summary/1979_6th_Summit_Summary.pdf

EKLER

Ek 1. Orjinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Erhan ÖZYAŞAR
Öğrenci Numarası	141211106
Enstitü Anabilim Dalı	Tarih
Programı	Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Turgay MURAT
Tez Başlığı (Türkçe)	Bandung Konferansı (Bağılantısızlar Bloğu)'nın ABD-Sovyet Rusya'nın Bölge Politikalarına Etkisi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmanın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 130 sayfalık kısmına ilişkin, ...04.../...06.../...2018... tarihinde çalışmam/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 23'dür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayıları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermeyeceğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Turgay MURAT
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Ahmet AKSIN
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde intihal program raporu ile birlikte enstitüye teslim edilir.

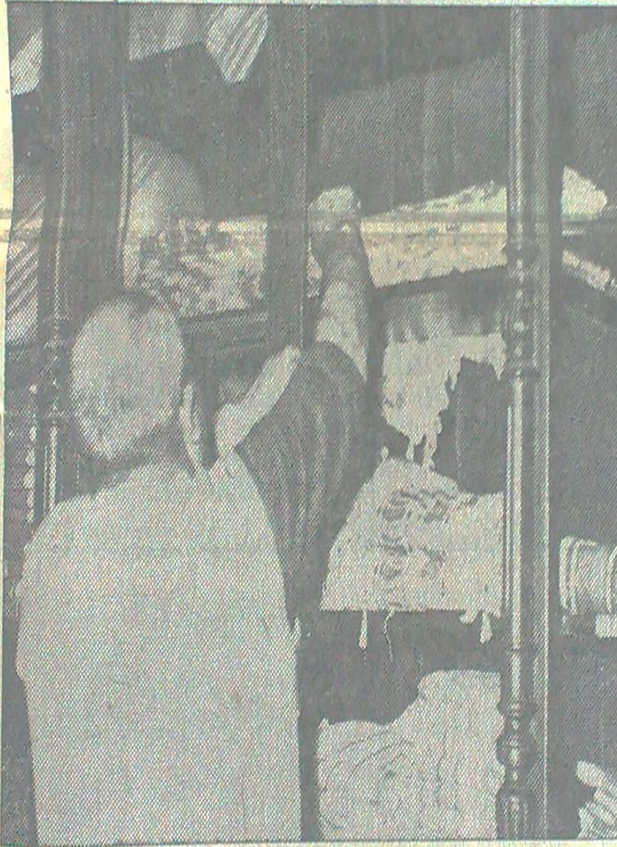
İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

Ek 2.

(Foto: Hürriyet - A.B.)

Bandung konferansı bugün törenle çalışmalarına başlıyor

**Konferansa katılacak
Türk heyeti, dün akşam
Endonezya'ya vardı**

ŞİKAYETLER ARTTI: Son günlerde bazı hamamların pisliğinden, havluların kir kokmakta olduğundan bahseden şikâyetler artmaktadır. Hamamcılar da ücretlerin azlığından şikâyetçi olup plâj târifelerinin bile daha yüksek olduğunu ileri sürmektedirler. Resimde, bir hamamdaki havlular istifi görülüyor. (Foto: Hürriyet - A.B.)

Bandung 17 (R.) — Kolombo grubunu vücuda getiren beş devletin, yani Hindistan, Pakistan, Endonezya, Birmanya ve Seylan'ın davetlisi olarak, Türkiye, 29 Asya ve Afrika memleketlerinin burada yapacakları konferans yarın sabah (bu sabah) açılacaktır. Müşahit olarak davet edilen memleketlerle beraber dünya nüfusunun yarısına yakın kısmını temsil etmek gibi olağanüstü bir hususiyeti olan ve bundan başka meselâ Kızıl Çin gibi Birleşmiş Milletlere kabul edilmemiş bulunan devletlerle Afrika ve Asya'nın bir takım bağımsız veyahut yarı bağımsız memleketlerini de içine alan bu enteresan konferansın gündemi şu suretle tesbit edilmiştir:

1 — Asya ve Afrika milletleri arasında ekonomik ve kültürel iş birliği.

2 — İnsan hakları ve milletlerin kendi mukadderatlarına kendi hâkim olmaları prensibi.

3 — Irkçılık ve müstemlekecilik.

4 — Atom enerjisinin sulhu gaye ve maksatlara kullanılması.

Konferansa katılacak olan Türk heyeti bu akşam buraya varmıştır.

Ek 3.

Bugün binbeşyüz Asyalı ve Afrikalı Delegenin iştirakı ile açılacak olan

BANDUNG Konferansında Türkiye'nin rolü mühim

Komünistlerin, bitaraf devletleri cezbetmek için geniş propaganda faaliyetine girişmesi bekleniyor

[Diplomatik Muhabirimiz]
[SAMİ KOHEN yazıyor]

ENDONEZYA'da, bir dağın eteğinde kurulmuş olan ufak Bandung şehri, bugünden itibaren, Asya'da şimdiye kadar yapılan konferansların en önemlisine sahne olacaktır. Konferansta, 29 memleketi temsil eden 1500 kadar delego, Asya ve Afrika kıt'alarında yaşayan takriben 1.400.000 kişiyi ilgilendiren siyasi, iktisadi ve sosyal meseleleri görüşecektir.

Bandung'da böyle bir toplantının yapılması, geçen aralık ayının sonunda, yine Endonezya'da, yazlık başşehir Bogor'da toplanan Kolombo Devletleri —Hindistan, Pakistan, Endonezya, Birmanya ve Seylan— Başvekilleri tarafından kararlaştırılmıştı. Aynı toplantıda Başvekilleri, hararetili münakaşalardan sonra, Asya - Afrika Konferansına hangi milletlerin davet edileceği ve gündemin hangi maddeleri ihtiva edeceği hususunda da mutabakata varmışlardı.

Kimler katılıyor?

KONFERANSA, Kızıl Çin, Kuzey Vietnam gibi komünist devletlerin mümessilleri katılmaktadır. Blok teşkiline muhalif olan ve ya hiç bir bloka girmek istemeyen Hindistan, Birmanya, Mısır, Suri, Arabistan gibi memleketler de, konferansa iştirak eden devletler arasında ekseriyeti teşkil etmektedir. Türkiye, Pakistan, Irak, bu mühim toplantıda tam münasip Batı âlemini temsil etmektedir. Milliyetçi Çin, Kore, İsrail konferansa davet edilmişlerdir.

Evvelce kararlaştırıldığı üzere, konferansın gayesi, Asya ve Afrika memleketleri arasında iyi niyet ve işbirliği-

ni arttıracak tedbirleri almak, bu milletlerin müşterek ekonomik ve sosyal meselelerini tetkik etmek ve millî hakimiyet, ırkçılık ve müstemlekecilik davalarını görüşmektir.

Konferansa katılan devletlerin üç ayrı siyasi temayülü —Batılı, komünist ve bitaraf— temsil etmeleri dolayısıyla müzakerelerin çok hararetili geçmesi ne kadar muhtemeldir, ele alınacak bütün meseleler üzerinde tam bir anlaşmaya varılması ihtimali de o derecede zayıftır. Gündeme alınan müstemlekecilik gibi meselelerin müzakeresinde, muhakkak ki, Kızıl Çin, «Asya Asyalıların» düsturunu öne sürerek, Batılılara çatmak, onları emperyalist olarak itham etmek ve komünist âlemine bir

hâmi veya kurtarıcı silâsı vermek isteyecektir. Pekin idarecilerinin «Asya Asyalılarıdır» derken «Asya komünistleridir» demek istediklerini açıklamak ve bir «Üçüncü kuvvet» olarak ortaya çıkmak isteyen devletleri tenvir etmek, Türkiye başta olmak üzere Batı dünyasıyla mukadderat birliği yapan memleketlere düşecektir.

Neler görüşülecek?

UMUMİ meseleler ihtiva eden gündemin dışında, konferansta pek muhtemel olarak milletlerarası ehemmiyetli haiz Formosa gibi davalar da görülecektir.

Bu hususta Kızıl Çin'in nasıl bir tavır takınacağı, Batı başkentlerinde ve bilhassa Washington'da merakla beklenmektedir. Çinli liderlerin bu konferanstaki tavır hareketi Eisenhower'ın Formosa'nın müdafaası hakkındaki kararı üzerine tesir edecektir.

Konferansın, bu geniş bölgedeki bütün milletler arasında derhal sıkı bir yakınlığın ve işbirliğinin tesisine yol açması beklenemez. Komünist delegeler için asıl gaye, «Birlikte yaşamak» sözü altında, mevcut durumu istismar etmek, blok aleyhtarını milletlerin, hakikatte teskil ettikleri üçüncü bloku kendi cephelerine çekmektir. Moskova gibi, Pekin'in de şimdiye kadar güttüğü siyaset bu olmuştur. Bandung Konferansı Kızıl Çin'in hâlâ bu politikaya ne dereceye kadar sadık kaldığını gösterecektir. Bu durum karşısında, konferansta komünistlerin bütün propagandalarının iyüzünü açılmak ve Batılıların esas silâhları zayıflarını tahmin etmek hususunda Türkiye'nin oynayacağı rol, çok mühim olacaktır.

Çin diplomatlarını götüren uçağın düşüş sebebi henüz anlaşılamadı

«Keşmir Prensesi» adındaki uçağın kurtulan pilotları, sessiz bir infilâk sonunda uçağın yapısı ile alakası olmayan bir yangın çıktığını söylüyor

[ASSOCIATED PRESS]

BOMBAY, 17 — Bugün burada Hint hava yolları tarafından nesredilen bir tebliğde bildirildiğine göre, Bandung konferansına Çin delegelerini ve gazetecilerini götüren güney Çin denizinde düşen Keşmir Prensesi adındaki uçağın kurtulan pilotları, uçağın sessiz bir infilâk ve bunu takip eden ve uçağın yapısı ile hiç bir alakası bulunmayan bir yangın neticesinde düştüğünü söylemişlerdir.

Tebliğde belirtildiğine göre, kurtulan mürettebat bu infilâk ve yangının da uçağın yapısındaki herhangi bir bozukluktan, motor, yakıt ve diğer sistemlerdeki bir arızadan dolayı vuku bulmadığı kanaatinde idirler.

Milliyet Gazetesi, 18 Nisan 1955, Sayı: 1768,

Ek 4.

Cumhuriyet

kurucusu: YUNUS NADİ

İlk sayı 11.042

Telefon ve mektup adresi: Cumhuriyet İstanbul - Posta Kutusu İstanbul No 246

Telefonlar: Umumî Santral No 24.250 Yabancı İleri 24.699 Matbaas 24.250

Pazar 24 Nisan 1955

Eşarp ve Kumşaları DAİMA BAŞTA DAİMA ÜSTÜNDÜR

Hindistan başbakanı Nehru özür diledi!

Kızıl Çin Başbakanı da, Formosa için Birleşik Amerika ile görüşmeğe hazır olduğunu bildirdi

Bandung (Endonezya) 23 — Bugün de toplantılarına devam eden Asya - Afrika konferansında iki mühim hadise cereyan etmiştir.

1 — Hind Başbakanı Nehru, askeri bloklara dahil devletlere dün yaptığı hükümlardan dolayı özür dilemiştir. Nehru,

bu arada Türkiye'ye de catnuştı. Hind Başbakanı, «çok hararetili konuştuğuna» kabül etmiştir.

Hindistan Başvekilli, aşağıda sıralanan hususlara dikkati çekmiştir.

«1 — Kuvvetlenmenin, barışı sağlama — Arkan Sa. 3, S. 4 te —

ün yurdda

Eden, ölüm tehlikesi

Dün bütün

Cumhuriyet Gazetesi, 24 Nisan 1955, Sayı: 11042.

ÖZGEÇMİŞ

17.06.1988’de Elazığ – Maden ilçesinde doğdum. İlköğretim ve Ortaöğretimimi Çataklı Köyü İlköğretim Okulu ve Çataklı Köyü Ortaokulu’nda tamamladım. Liseyi Ergani Süleyman Nazif Lisesi’nde tamamladım. 2010 yılında Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih bölümünü kazandım. Lisans eğitimimin bittiği 2014 yılında aynı fakültede Türkiye Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisansa başladım.

